

- И-71 Н.Исмоилов, В.М. Ҳурматуллоев. Омодагии дифои харбӣ.**
Китоби дарсӣ барои синфҳои 10-11. - Душанбе: КВД "Комбинати полиграфии шаҳри Душанбе", 2013, 208 сах.

Ҷадвали истифодаи иҷоравии китоб

№	Ному насаби хонанда	Синф	Соли хониш	Ҳолати китоб (баҳои китобдор)	
				Аввали сол	Охири сол
1					
2					
3					
4					
5					

Омузгории мухтарам!

Хоҳишмандем фикру мулоҳизаҳои худро оид ба мазмуни китоби дарсии мазкур ба нишони 734024, ш. Душанбе, Пажӯҳишгоҳи рушди маорифи Академияи таҳсилоти Тоҷикистон ирсол намоед.

Ҳифзи Ватан, ҳимояи манфиати давлат, таҳкими истиқлолият, амният ва иқтидори мудофияви он вазифаи муқаддаси шаҳрванд аст.

Тартиби хизмати ҳарбиро қонун муайян мекунад.

Моддаи 43-и Конституцияи (Сарқонуни)

Ҷумҳурии Тоҷикистон

МУҚАДДИМА

Устодон ва шогирдони азиз!

Ҷумҳурии Тоҷикистон давлати навбунёду тозаистиклол аст ва дар байни давлатҳои абарқудрат бояд аз манфиатҳои геополитикии ҳеш дифоъ карда тавонад. Бинобар ин, ҷавонон, ки ояндаи давлатамон мебошанд, бояд ҳамеша тайёр ва омода бошанд, ки ҳар лаҳза манфиатҳои миллатро дифоъ карда тавонанд. Шумо, шогирдони азиз, ин вазифаи худро бояд бо ҳисси ифтихор ва масъулият иҷро кунед.

Барои ба ин ҳадаф ноил гаштан моро лозим меояд, ки ҷавононро ҳанӯз аз синни мактабӣ дар рӯҳияи баланди ватандӯстиву ифтихори баланди миллӣ тарбия намоем. Мақсади асосии шиносӣ бо хизмати ҳарбӣ ташаккул додани афкори омма нисбат ба артиши миллӣ аст, то мо тавонем перомони артиш, зарурати хизмати ҳарбӣ, ойини ватандорӣ, ногузир будани омодагӣ баҳри ҳифзи истиқлолияти давлатӣ, якпорчагии ватани азиз, марзу буми кишвар ҳусни таваҷҷуҳи шогирдони мактабро ташаккул диҳем, дар тарбияи ҳисси ватандорию ватандӯстии шаҳрвандон, пеш аз ҳама ҷавонон, саҳми худро гузорем.

Тарғибу ташвиқи сулҳу ваҳдат, муқаддасоти миллию арзишҳои истиқлолияти давлатии ҷумҳурӣ, баланд бардоштани рӯҳияи ҳарбӣ-ватандӯстии ҷавонон, волоияти қонун ва тартиботи ҳуқуқӣ ҳадафи асосии фанни «Омодагии дифои ҳарбӣ» мебошад.

Бояд таъкид намуд, ки омӯзиши ин фан барои мактабҳои таҳсилоти умумӣ нав нест.

Омодагии дифои ҳарбӣ дар заминаи нав бо назардошти манфиатҳои геополитикии давлат тибқи фармони вазири мудофияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва вазири маорифи Ҷумҳурии Тоҷикистон чараён мегирад.

Бо мақсади мунтазам ва тадриҷан баланд бардоштани савияи донишу малакаи омодагии ҳарбии хонандагон чунин тақсимбандии омӯзиши ин фан дар синфҳо ба мақсад мувофиқ доништа шуд.

Дар синфи 10-ум оид ба ойнномаи сафороӣ, тарзу усулҳои сафкашӣ, қадамзании низомӣ (умумию инфиродӣ), омода будан ба машқҳо,

ба дифоъ, тайёри ба ҳуҷум ва амсоли инҳо маълумоти умумӣ дода мешавад.

Дар синфи 11-ум бошад, васеътару мукаммал намудани дониш оид ба тайёрии умумии ҳарбӣ ва дар ниҳоди хонандагон ба вучуд овардани таҷриба, истеъдод ва малакаи ба ҳар гуна амалиёти ҳарбӣ сафарбарӣ ва идора карда тавониш бахш, мустақилона қабул намудани ин ва ё он қарор дар тавридҳои ҳалқунанда ва ҳолатҳои фавқулода дар назар дошта шудааст.

Китоб аз таъсисёбии Артиши миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон, санаду қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба бунёди артиш, сохтор ва вазифаҳои он заминаи ҳуқуқӣ гузоштаанд, нақл мекунад. Ҳамчунин, дар хусуси омодагии тактикӣ – донишҳои ҳаياتи бахши мототирандоз, асосҳои ҳаракатҳои ҷангӣ, иҷрои ҳаракатҳои хангоми муҳориба ва пайгирӣ, шиносӣ бо шаклҳои муҳориба бар зидди танкҳо, амалҳои хангоми мудофияи зиддиҳавоӣ ва оташкушоӣ бар зидди ҳавопаймоҳо ва ҷарҳолҳои маълумоти муъҷаз медиҳад.

Дар қисми «Омодагӣ оташфишонӣ» маълумот дар бораи қисмҳои туфанги худкор (автомат)-и Калашников ва сифатҳои ҷангии он, норинҷакҳои дастии тиккашаванда, малака дар иҷрои қоидаҳо ва шаклҳои тирпарронӣ аз туфанги худкор, партофтани норинҷакҳо, шиносӣ бо қоидаҳои беҳатарӣ ва нигоҳдории силоҳи тирандоз, таҷрибаомӯзӣ дар тирандозӣ бо тирҳои ҷангӣ омӯзонида мешавад.

Мувофиқи ойинномаҳои Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон донишҳои талаботи интизоми ҳарбӣ, вазифаҳои сарбоз, посбон, муомила бо командирон, ҳаракат хангоми гирифтани амр, додани саломи ҳарбӣ шарт аст.

Дар боби «Маҳалнигорӣ (топография)-и ҳарбӣ» муайян кардани тарафҳои уфуқ (горизонт) ва ҷойи исти ҳуд, муайян намудани самт (азимут)-ҳо нисбати ашёи маҳал маълумот дода мешавад.

Дар боби «Мудофияи граждани» дар бораи хусусиятҳои маҳвасозандагии силоҳи ҳастай (ядрой), кимиёвӣ, биологӣ ва бактериологӣ артишҳои хориҷӣ, роҳҳои муҳофизат аз онҳоро донишҳои ва хабардоркунии аҳоли, инчунин истифодаи дурусти воситаҳои муҳофизати шахсӣ ва гурӯҳӣ, расондани ёрии аввалини таъҷилии тиббӣ, доир намудани корҳои беҳдошт (санитарӣ)-и аҳоли, истифода бурдан аз асбобҳои санҷиши радиатсия ва кимиёвӣ, шиносӣ бо ташкили мудофияи граждани дар маҳалҳо, сомон додани амалҳои наҷотдиҳӣ аз тарафи ҳаياتи шахсӣ, постҳои муассисаҳои таълимӣ бо хусусиятҳои ташкил ва гузаронидани ҷарабиниҳои мудофияи граждани дар маҳалҳо ва минтақаҳо хонандагон маълумоти бештаре хоҳанд гирифт.

Новобаста ба техникаи ҷангӣ қувваи асосӣ дар майдони ҷанг инсон аст ва риоя намудани қонунҳои умумибашарӣ аз масъалаҳои асосӣ мебошад.

Айни замон Қувваҳои Мусаллаҳи мо бо навъҳои муосири аслиҳа ва техникаи ҷангӣ мучаҳҳаз гардониди шудаанд ва сохтори ташкилии он низ дигаргун шуда истодааст.

Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон қўшунҳои зерин доирад: Қўшунҳои хушкигард, Қўшунҳои зудамал, Қувваҳои ҳарбӣ - ҳавоӣ

ва мудофиаи зиддиҳавой, ки навъҳои Қувваҳои Мусаллахро ташкил мекунанд (дар замони ҷанг бошад, инчунин Қўшунҳои мақомоти амният), Қўшунҳои сарҳадӣ, Қўшунҳои хизмати дохила, Гвардияи миллӣ ва Агентии таъмини амволи махсуси назди Вазорати иқтисод ва савдои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва сохторҳои ҳарбии мудофиаи граждани.

Гвардияи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон захираи Сарфармондеҳи Олии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Ба таъмини амнияти ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон роҳбарӣ менамояд.

Шӯрои амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун мақоми конституционии роҳбарии машваратӣ оид ба масъалаҳои мудофиа ва амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон барои таҳияи қарорҳо дар мавриди амалӣ сохтани самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷӣ дар соҳаи таъмини амнияти миллӣ, тамомияти арзӣ, истиклолияти давлатӣ, сохти конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳисоб меёбад.

Мутобиқ ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон»:

- Роҳбарии бевоситаи Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистонро вазири мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ҳамчун муовини аввали Сарфармондеҳи Олии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки мақоми асосии роҳбарикунандаи амалиётҳои онҳо мебошад, ба уҳда дорад.

Тартиби ташкил ва идораи мудофиаи мамлакат ва Қувваҳои Мусаллаҳ дар замони ҷанг тибқи қонунгузорӣ муайян карда мешавад.

Принсипҳои асосии сохтори Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон инҳоянд:

- марказонидани роҳбарӣ дар сохтори ҳарбии мудофиаи кишвар;
- яккасардорӣ;
- таҳти назорати мақомоти олии ҳокимияти давлатӣ қарор доштани сохторҳои ҳарбӣ;
- мутобиқати сохторҳои ташкилӣ, ҳайати ҷангӣ ва шумораи қўшунҳо бо ҳадаф ва вазифаҳо ҷиҳати пешгирии ҷанг ва ҳифзи мусаллаҳонаи давлат;
- нигоҳдории омодагии ҷангӣю сафарбарии қўшунҳо дар сатҳи таъйиноти дахлдори онҳо;
- доштани қобилияту қудрати ҷангӣ ҳангоми афзойиши таҳдиди ҷанг;
- баҳисобгирии анъанаҳои миллию таърихӣ ҷомеаи тоҷикон, таҷрибаи ҷаҳонии сохтори ҳарбӣ ва меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ.

Тақмили Қувваҳои Мусаллаҳ бо хизматчиёни ҳарбӣ ва ҳайати ғайринизомӣ бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузорӣ мутобиқи принсипҳои адолати иҷтимоӣ, баробарии ҳамаи шахрвандон дар назди қонун ҳангоми иҷрои қарзи ҳарбӣ ва таъмини сатҳи баланди омодагии касбии хизматчиёни ҳарбии Қувваҳои Мусаллаҳ ҳамасола вобаста ба қудрати иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон сурат мегирад.

БОБИ I

ҚУВВАҲОИ МУСАЛЛАҲИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ВА ДИГАР НЕРҲО

§1. ТАЪСИСЁБИИ АРТИШИ МИЛЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ВА МАВҶЕИ ОН ДАР СОҲТОРИ ДАВЛАТДОРӢ

Аз суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Сарфармондеҳи Олии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, генерали артиши Эмомалӣ Раҳмон, ш. Душанбе, 23 феввали с. 2013.

«Ҳарчанд ки Артиши миллии мо пас аз соҳибистиклолии давлати ҷавонамон дар вазъияти ниҳоят мушкили иқтисодиву иҷтимоӣ таъсис дода шуд, вале дар натиҷаи андешидани ҳамаи тадбирҳои зарурӣ аз ҷониби роҳбарияти давлату Ҳукумати кишвар ҷузъу томҳои он дар як муддати начандон тӯлонӣ барои хифзи марзу буми аҷлодӣ ва дастовардҳои истиқлолияти мамлакатамон омода гардиданд».

Таъсиси Вазорати мудофияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар душвортарин рӯзҳо, дар давраи авҷи шадиди ҷанги шаҳрвандӣ сурат гирифта буд.

23 феввали соли 1993 дар майдони марказии шаҳри Душанбе аввалин гашти низомии Артиши миллии Тоҷикистон баргузор гардид ва ин рӯз дар таърихи кишвар **Рӯзи таъсиси Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон** ҳисоб мешавад, ҳарчанд баъзе ҳуҷҷатҳо оид ба таъсису ташкили Артиши миллии Тоҷикистон баробари соҳибистиклол гардидани кишвар ба тасвиб расида буданд.

Аз ҷумла, тибқи асноди мазкур Кумитаи мудофияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати мудофияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қисман бригадаҳову ҳадамоти низомӣ дар ин давра таъсис ёфта буданд. Азбаски ҷузъу томҳои пароканда ва соҳтор номукамал буд, Артиши миллии Тоҷикистон тамоми масъалаҳо ва таъйиноти доираи фаъолияти соҳторҳои низомиро ифода карда наметавонист.

Баробари ин яке аз фармонҳои Раиси Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 18 декабри соли 1992 таҳти №3 «*Дар бораи таъсиси Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон*» буд, ки заминаи ҳуқуқи Артиши миллии Ҷумҳурии Тоҷикистонро фароҳам овард.

Тибқи ин фармон Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар заминаи дастаҳои «Фронти ҳалқӣ» ва ғурӯҳҳои мусаллаҳе, ки ҳукумати конституциониро тарафдорӣ менамуданд, ташаккул ёфт. Нарасидани низомии касбӣ дар ин давра равшан эҳсос мегардид.

Роҳбарияти давлат сарфи назар аз вазъи печидани ҳарбию сиёсӣ, мушкилоти иҷтимоиву иқтисодӣ, аз рӯзҳои аввал ба соҳтори ташкиливу бастии артиш ба манфиатҳои миллат таваҷҷуҳи хосса зоҳир менамуд. Ҳамин тариқ, заминаҳои асосии Артиши миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити ниҳоят душвори соли 1993 гузошта шудаанд. Тадричан,

Артиши миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар муборизаҳои шадид ва набардҳои сангин таҷрибаи ҷангӣ омӯхта, обутаб ёфт.

Тоҷикистон дар муқоиса бо дигар мамлакатҳои аъзои ИДМ корро дар ин самт аз сифр оғоз намуд, зеро бо сабабҳои мухталиф ҳам миқдори техникаи ҷангӣ ва ҳам шумораи мутахассисони соҳибтаҷрибаи низомӣ дар кишвар хеле кам буд.

Рӯзҳои нахустини таъсиси Артиши миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон воқеан ҳам барои артиш душвор буд. Нарасидани либос, ҷойи хоб, васоити техникаӣ, аслиҳа ва дигар лавозимоти ҳарбӣ ҳар лаҳза эҳсос мегардид, вале афсарону сарбозони матин рӯҳафтада нашуда ба ояндаи хеш бо назари нек менигаристанд.

Артиши миллии Тоҷикистон дар муддати кӯтоҳе роҳи пуршарафи таърихи ро пушти сар кард, ки он дар таърихи давлат воқеаи нодир аст. Зимни нақшаи хуби тартибдода таъсиси пурраи Артиши миллии Тоҷикистон зина ба зина сурат мегирифт.

Дар марҳалаи нахуст ҳадафи асосии ташкили Артиши миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкили нерӯи ҳарбие буд, ки ба ҳифзи музаффариятҳои истиқлолият қодир бошад, озодии шаҳрвандон ва мухторияту амнияти кишварро таъмин намояд. Вобаста ба таъминоти мазкур гурӯҳҳои муташаккилу зудамал ба арсаи вучуд қадам ниҳоданд, ки вазифаи асосиашон муқовимат ба қувваҳои зиддиҳукуматӣ ва ҳифзи сохти конститусионӣ буд. Дар даврае, ки дар дохили кишвар вазъи ҷамъиятию сиёсӣ хеле мураккабу тезтунд гардида, алангаи оташи ҷанги шаҳрвандӣ боло мерафт ва аз ин вазъияти мураккаби дохилӣ душманони хориҷӣ ҳар лаҳза метавонистанд истифода бурда, истиқлолияти Тоҷикистонро зери хатар гузоранд, тавлиди Артиши миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон хеле саривақтӣ ва талаби замон буд.

Марҳалаи дуюми ташаккули Артиши миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳаллу фасл кардан ва тақмили қорҳои ташкилӣ, муқаррар намудани номгӯи вазифаҳову муайян кардани таркиби онҳо, инчунин таҳия кардани низомномаву оинномаҳо ва дигар асноди меъёриву ҳуқуқӣ иборат буд. Дар ин давра навъҳои асосии қӯшунҳои Артиши миллии Тоҷикистон, аз қабилӣ Қӯшунҳои хушкигард, Қӯшунҳои ҳарбиву ҳавоӣ, Қӯшунҳои мудоғибаи зидди ҳуҷуми ҳавоӣ таъсис ёфтанд. Махсусан ба таъсиси Қӯшуни таъйиноти махсус аҳаммияти хосса дода шуд.

Марҳалаи сеюми хотимагии таъсиси Артиши миллии Тоҷикистон аслан баъди имзои Созишномаи сулҳу истиқрори ризояти милли байни ҳукумати конститусионӣ ва роҳбарияти муҳолифин оғоз гардид.

Вазифаи муҳимтарини дигар мустаҳкам кардани тартибу низом дар сафҳои Қувваҳои Мусаллах, тозакунии сафҳои он, таъсиси қӯшунҳои нави замонавӣ буд, ки баҳри ҳаллу фасли ин масъалаҳо чораҳои зарурии сиёсӣ иқтисодӣ ва фарҳангӣ дида шуданд.

§2. ҚУШУНҲОИ ҚУВВАҲОИ МУСАЛЛАҲИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Қушунҳои хушкигард аз рӯи шумораи ҳайати ҷангӣ ва техникаи замонавӣ яке аз бузургтарин қушунҳои ҳарбӣ мебошанд. Ин қушунҳо барои нобуд сохтани гурӯҳҳои хурди душман дар минтақаҳои кӯҳӣ, ихота намудани ҳудуд, ҳифзи ҳудуд ва сарҳади Ватан пешбинӣ шудаанд. Дар таърихи Қушунҳои хушкигард ғалабаҳои бисёре сабт шудаанд. Таҷрибаи ҷангии ҳудро онҳо дар мухорибаҳо андӯхтаанд. Дар Ҷанги Бузурги Ватанӣ омодагии ҷангии онҳо, принципҳои ташкилӣ, сиёсӣ ва инчунин омодагӣ ва тарбияи ҳайати шахсӣ санҷида шуда буд. Дар замони осойиштаи баъдичангӣ Қушунҳои хушкигард ҳамеша дар омодагии ҳарбӣ

Савганди ҳарбӣ

буда, дар қатори дигар қушунҳо барои ҳимояи меҳнати осойиштаи халқу Ватан ҳамеша тайёр ҳастанд. Қисмҳои асосии Қушунҳои хушкигард қушунҳои мототирандоз, танкӣ, ракетаӣ, артиллерия ва қисмҳои кӯҳии тирандоз мебошанд.

Қисмҳои мототирандоз яке аз навҳои сершумортарини Қушунҳои хушкигард мебошанд. Аз ҷиҳати корнамоии ҳарбии худ қушунҳои тиранدوزи механиконидашудаи ҳозира аз қисмҳои хушкигарди пештара, ки хеле суст ҷихозонида шуда буданд, фарқи калон доранд. Қушунҳои мототирандоз бо таҷҳизоти ҳарбии пурқувват, ки барои нобуд сохтани ҳадафҳои заминӣ ва ҳавоӣ пешбинӣ шудаанд, бо силоҳи тиранدوزи

Техникаҳо дар майдони ҷарб

автоматӣ (автоматҳо, пулемётҳо), артиллерияи дорои аҳамияти зудамал ва тактикӣ, танкҳо, мошинҳои ҷангии хушкигард, комплексҳои зенитӣ ва артиллерӣ ҷиҳозонида шудаанд ва дар худ қариб ҳама гуна силоҳ ва техникаро гирд овардаанд. Қўшунҳои хушкигарди тирандоз мудофияи устувортарини душманро шикаста, ҳучуми ҳалқунандаи зудамал бурда, душманро таъқиб намуда, монеаҳои обиро бартараф карда метавонанд ва сарҳадҳоро ноҳияҳои бадастомадаро нигоҳ медоранд. Қўшунҳои хушкигард метавонанд ҳамчун десантҳо аз ҳаво ба воситаи ҷарҳболҳо

ҳавопаймоҳои ҷангӣ ва ба воситаи техникаи баҳрӣ ва киштиҳои ҷангӣ дар давлатҳое, ки қувваҳои баҳрӣ доранд, расонида шаванд. Хусусияти асосии Қўшунҳои хушкигард малакаи баланди онҳо ҳангоми ҳаракатҳои ҷангӣ дар шароитҳои душвори қўхистон, дар ҳамаи фаслҳои сол ва шабонарӯз, дар ҳар гуна обу ҳаво ва дар ҷойҳои мушкилгузар мебошад. Қувваи асосии зарбазани Қўшунҳои хушкигард – қўшунҳои танкӣ мебошанд. Қўшунҳои танкӣ роҳи ҷангии ҳудро дар ҷанги шахрвандии

Танки муқорибавӣ

солҳои 1918-1921 оғоз наму-
даанд ва пас аз ду даҳсола
ба яке аз навъҳои асосии
қушунҳои мусаллаҳ тағдил
ёфтанд. Дар солҳои Ҷанги
Бузурги Ватанӣ Қушунҳои
танкӣ дар муқорибаи зидди
танкҳои муосири «Тигр» ва
«Пантера»-ҳои фашистон
ғалаба ба даст оварда бу-
данд.

Танкҳои ҳозира мо-
шинаҳои ҷангии пурра таҷ-
ҳизонидашуда мебошанд.
Назар ба дигар мошинҳои
ҷангӣ танкҳо ба таъсири
таркиши ҳастай (ядрой)
устувортар мебошанд. Қушунҳои танкӣ метавонанд масофаи дуру
дарозро тай намоянд, аз сарҳади мудофияи душман гузаранд ва зуд
ба муқориба гузашта, монеаҳои обии масофаашон калонро паси сар
намоянд. Ҳангоми заруратҳои ҳолати ҷангӣ онҳо метавонанд ба ҳучуми
ҷавобӣ гузашта, зарбаҳо зананд.

Асоси қувваҳои оташдори қушунҳои хушкигардро қушунҳои ракетаӣ
ва артиллерия ташкил медиҳанд. Дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ
артиллерия хати мудофияи душманро шикаста, барои танкҳо ва қушунҳои
хушкигард роҳ мекушод. Дар муқориба бошад, муҳофизаткунанда буда,
бар зидди танкҳои душман ҳамлаҳои беамон мебурд. Беҳуда артиллерияро
«худо»-и ҷанг нагуфтаанд. Қушунҳои ракетаӣ ва артиллерия
бо ракетаҳои дорои аҳамияти фаврӣ – тактикӣ ва артиллерияи

Мошини муқорибавии БМП-2

Оташфишони реактиви «Град»

реактиви дорон аҳаммияти гуногун, миномётҳо ва дигар техникаи ҳарбӣ чиҳозонида шудаанд. Онҳо метавонанд душманро зуд ва бехато нобуд созанд. Барои истифодаи ғоидабахши қувваи қўшунҳои ракетаӣ ва артиллерия омодагии ҷангии онҳо дар пояи баланд, қори дуруст ва мустаҳкамӣ онро ташкил намудан зарур аст. Дар ҳаёти қувваҳои хушкгарди Ҷумҳурии Тоҷикистон қўшунҳои ракетаӣ ба таври қомил мавҷуд нестанд.

Мувофиқи «Доктринаи ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои зада гардонидани ҳамлаи таҷовузкор дар самтҳои стратегии амалиёти ҷангӣ афзалият ба қўшунҳои хушкгард дода мешавад.

Вазифаи асосии қўшунҳои хушкгард пешбурди амалиёт дар хушкӣ ба ҳисоб меравад.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Аз муқаддимаи китоби дарсӣ чӣ гуна маълумот пайдо намудед?
2. Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистонро кӣ роҳбарӣ мекунад ва он чӣ гуна вазифаю уҳдадорихоро бар дӯш дорад?
3. Принсипҳои асосии сохтори Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистонро номбар карда метавонед?
4. Андешаҳои шумо дар хусуси саҳми Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мудоғиби Ватан чӣ гуна мебошад?
5. Дар бораи таърихи пайдояи Артиши миллӣ чӣ гуфта метавонед?
6. Сохторҳои ҳарбӣ кадомҳоянд?
7. Сабабҳо ва заминаҳои пайдояи Артиши миллиро шарҳ дода метавонед?

§3. ҚУВВАҲОИ ҲАРБӢ - ҲАВОӢ ВА МУДОҒИБИ ЗИДДИҲАВОӢ

Қувваҳои ҳарбӣ-ҳавоӣ ва мудоғиби зиддиҳавоӣ воситаи асосии пешгирӣ намудани қўшунҳои пиёдагард аз зарбаҳои ҳавоӣ мебошанд. Талабот барои ташкили чунин қўшунҳо мувофиқи пешрафти воситаҳои ҳуҷуми ҳавоии душман ба миён омад, ки ин аз ҳавопаймоҳо, ракетаҳои ҷангӣ ва ҷарҳболҳо иборат буд. Қўшунҳои мудоғиби зиддиҳавоӣ бо комплексҳои ҳаракаткунандаи ракетаҳои зенитӣ, артиллерияи худгарди зенитӣ, воситаҳои радиолокатионӣ ва системаҳои автоматикунонидашудаи идора мучаххаз шудаанд. Онҳо, новобаста ба вақт, ҳамеша дар омодагии ҷангӣ қарор доранд ва ҳамлаҳои ҳавоиро аз ҳамаи самтҳо муайян кар-

Ҷарҳболи ҷангӣ

да метавонанд. Дар ин навъи қўшунҳо аз сарбозон омодагии баланди ҳарбию техники ва интизоми қавӣ талаб карда мешавад.

ВАКОЛАТҲОИ ҚЌШУНҲОИ ҲАРБӢ-ҲАВОӢ ВА МУДОФИАИ ЗИДДИҲАВОӢ

Қўшунҳои ҳарбӣ - ҳавоӣ ва мудофияи зиддиҳавоӣ сарҳади давлатиро дар фазои ҳавоӣ муҳофизат мекунанд. Бо ин ҳадаф онҳо:

- риояи қоидаҳои убури сарҳади давлатиро дар фазо назорат мекунанд;
- пеши роҳи парвози ҳавопаймоҳоро, ки аз сарҳади давлатӣ ғайриқонунӣ убур кардаанд ё тартиби истифодаи фазои ҳавоии Ҷумҳурии Тоҷикистонро вайрон кардаанд, мегиранд ва барои дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон фуруд овардани онҳо чораҳо меандешанд;
- ба ҳавопаймоҳое, ки сарҳади давлатиро дар натиҷаи ҳолатҳо ё амалҳои бегаразонаи экипажи онҳо ғайриқонунӣ гузаштаанд, кумак расонида, самти ҳаракати онҳоро барқарор намуда, онҳоро барои фурумадан дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ё берун рафтан аз ҳудуди фазои ҳавоии Ҷумҳурии Тоҷикистон роҳнамоӣ мекунанд.

Қўшунҳои ҳарбӣ - ҳавоӣ ва мудофияи зиддиҳавоӣ ҳуқуқ доранд, ки:

- ҳангоми ба вучуд омадани таҳдиду убури ғайриқонунии сарҳади давлатӣ воситаҳои дар ихтиёр дошташонро барои шинохтани ҳавопаймоҳо дар фазои ҳавоии Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода баранд;
- дар ҳолати зарурӣ барои муайян кардани вазъият дар фазои ҳавоӣ ва андешидани тадбирҳо оид ба пешгирии катъи убури ғайриқонунии сарҳади давлатӣ аз фазои ҳавоӣ бо тартиби муқаррарнамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, қувваҳо ва воситаҳои дигари навъҳои Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистонро истифода баранд,
- ҳайати ҳавопаймоҳоеро, ки сарҳади давлатиро ғайриқонунӣ убур кардаанд, баъди дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон фуруд омаданашон ҷиҳати муайян кардани ҳолатҳои убури ғайриқонунӣ ба ҷузъу томҳои Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ба мақомоти таҳқиқу тафтишоти пешакӣ супоранд.

Техникаи мудофияи зиддиҳавоӣ

Қўшунҳои мудофияи зиддиҳавоӣ барои баргардондани ҳучуми ҳавоии душман ва ҳифзи

аҳоли, марказҳои маъмурӣ-сиёсӣ ва иқтисодии давлат, қисмҳои Қувваҳои Мусаллаҳ ва дигар объектҳо пешбинӣ шудаанд.

Қўшунҳои мудофияи зиддиҳавоӣ, ки аз қисмҳои камшумору наҷандон мучахҳази Артиши Сурхи собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ боқӣ монда буданд, ба яке аз қўшунҳои калонҳаҷми Қувваҳои Мусаллаҳ таъсис ёфтаанд. Ҷанги Бузурги Ватанӣ барои қўшунҳои зидди ҳуҷуми ҳавоӣ санҷиши ҷиддӣ буд. Онҳо аз уҳдаи иҷрои вазифаҳои худ ба ҳубӣ баромаданд. Вазифаҳои асосӣ аз ҳамлаи ногаҳонии душман эмин доштани ҳазорҳо нуқтаи аҳолинишин ва марказҳои бузурги саноатӣ маъмурии мамлакат буд.

Қўшунҳои муосири мудофияи зиддиҳавоӣ навъи мураккаб ва таҷхизонидашудаи Қувваҳои Мусаллаҳ мебошанд. Ба ҳайати онҳо қўшунҳои ракетагӣ зенитӣ, авиатсияи қўшунҳои зидди ҳуҷуми ҳавоӣ ва қўшунҳои радиотехникӣ дохил мешаванд.

Қўшунҳои ракетагӣ зенитӣ асоси қувваҳои ҳарбии қўшунҳои мудофияи зиддиҳавоиро ташкил медиҳанд. Комплекси ракетагӣ зенитӣ қувваи бузурги оташнишонӣ доранд. Онҳо кодиранд ҳар гуна воситаҳои ҳуҷуми ҳавоии душманро дар ҳар гуна баландӣ ва зудии парвозашон дар мавқеъҳои дуршуда аз нуқтаҳои муҳофизатшаванда, новобаста ба обу ҳаво ва вақти шабонарӯз, нобуд созанд.

Авиатсияи қўшунҳои мудофияи зиддиҳавоӣ дар ихтиёри худ ракетабарандаҳое доранд, ки ҳавопаймоҳо ва ракетаҳои болдори душманро дар баландҳои зиёд, дар ҳар гуна обу ҳаво, дар ҳамаи вақти шабонарӯз маҳв карда метавонанд. Бо ёрии ракетабарҳои ишғолкунанда ҳавопаймоҳои барандаи ракетаҳои идоракунондаи «Ҳаво-Замин»-ро то ба сарҳад даромадани онҳо нобуд сохтан мумкин аст. Қўшунҳои радиотехникӣ бо стансияҳои навігатории муосири радиолокаторӣ мучахҳаз гардида шудаанд. Онҳо кодиранд дар ҳамаи фаслҳои сол, новобаста ба ҳолати обу ҳаво ва монеаҳо воситаҳои ҳуҷуми ҳавоии душманро дар ҳар гуна баландӣ муайян намоянд ва маълумот барои муайян намудани ҳадафро ба қўшунҳои ракетагӣ зенитӣ расонанд. Хизмат дар қўшунҳои мудофияи зиддиҳавоӣ аз сарбозон пуртокатӣ, мардонагӣ, малакаҳои дониши баланди худидоракуниро талаб менамояд.

Қувваҳои ҳарбӣ-ҳавоӣ ва мудофияи зиддиҳавоӣ барои нобуд намудани таҷхизоту нуқтаҳои ҳастай (ядрой)-и душман, нест кардани гурӯҳҳои авиатсионӣ он ва инчунин дастгирии қўшунҳои пиёдагард, борғузaronии ҳавоӣ, гузаронидани пайгирии ҳавоӣ, десантпартоӣ, таъмини алоқа ва идоракунӣ пешбинӣ шудаанд. Дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ қувваҳои ҳарбии ҳавоӣ яке аз навъҳои пурқувваттарини Қувваҳои Мусаллаҳ ба ҳисоб мерафтанд ва барои ғалаба бар душман саҳми босазо гузоштаанд. Сарнишинони ҳавопаймоҳои мо қариб 4 миллион бор парвоз карда, ба болои душман зиёда аз 30 миллион бомба партофтаанд, ки ин шумораи зиёди аскар ва техникаи душманро несту нобуд намуд. 57 ҳазор ҳавопаймои душман чи дар фурудгоҳҳо ва чи дар

Стансияи муосири радиолокатионӣ

ҳаво маҳв карда шуданд. Авиатсияи ҷангӣ аз авиатсияи бомбаандоз, қирқунанда, пайгир ва махсус иборат аст. Вай бо ҳавопаймоҳои қирқунандаи садобаланд, бомбаандозҳо, пайгирҳо, ҷарҳболҳои ҷангӣ ва нақлиёт мучаҳҳаз гардонида шудааст.

Авиатсияи ҳарбӣ нақлиётӣ аз авиатсияи десантӣ – нақлиётӣ ва махсус иборат аст. Вай бо ҳавопаймоҳои турбореактивии ҳарбӣ – нақлиётӣ доираи ҳаракаташон калон ва ҳаҷми борбардориашон гуногун таҷхизонида шудааст. Мошинаҳои ҳарбӣ дар ҳайати техникаи қувваҳои ҳарбӣ ҳавоӣ буда суръати ниҳоят калон дошта, ба баландии стратосферӣ баромада метавонанд. Онҳо бо аслиҳои пурзӯри ракетаӣ-тӯпӣ ва таҷхизоти радиоэлектронӣ мучаҳҳаз гардонида шудаанд. Ҳавопаймоҳои нави замонавӣ ихтироъ шудаанд, ки дар майдончаҳои ниҳоят хурд нишаста, ба ҳаво бархост карда метавонанд, дар шароитҳои душвори обу ҳаво бомуваффақият ҳаракат карда, шабона низ ҳамлаҳои дақиқ карда метавонанд. Ҷарҳболҳои муосири ҳарбӣ метавонанд қўшунҳои пиёдагардро дар майдони ҷанг дастгирӣ намоянд, алалхусус, ҳангоми ҳаракатҳо дар ақибгоҳи душман, партофтани десант, расонидани борҳо, таъмини алоқа ва роҳбарӣ.

Қувваҳои ҳарбӣ-ҳавоии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар қатори дигар навъҳои қўшунҳои Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси дастури вазирӣ мудофиаи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 20 апрели соли 1993 таъсис дода шудаанд. Аз соли 1993 дар баробари таъсиси Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон давраи бунёди Қувваҳои ҳарбӣ-ҳавоӣ низ оғоз гардид.

Қувваҳои ҳарбӣ-ҳавоӣ ва мудофияи зиддиҳавоии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар натиҷаи муттаҳид гаштани ду навъи қўшун - Қўшунҳои мудофияи зиддиҳавоӣ ва Қувваҳои ҳарбию ҳавоӣ моҳи октябри соли 2005 ташкил ёфта, ҳоло як навъи қўшун ба ҳисоб меравад.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Қувваҳои ҳарбӣ-ҳавоӣ ва мудофияи зиддиҳавоӣ кай ташкил ёфтааст?
2. Ваколатҳои қувваҳои ҳарбӣ-ҳавоӣ ва мудофияи зиддиҳавоӣ кадомҳоянд?
3. Аҳамияти амалиёти қўшунҳои мазкурро шарҳу эзоҳ диҳед.

§4. ҚЎШУНҲОИ ЗУДАМАЛ

Бо фармони Президенти мамлакат 23-юми сентябри соли 2003 дар ҳайати Қувваҳои Мусаллаҳ – **Қўшунҳои зудамал** таъсис ёфтаанд. Ҳадаф аз ин таҳкими минбаъдаи қудрати мудофиявии мамлакат бо назардошти воқеияти замони муосир – ҳатари рӯзафзунӣ терроризму экстремизми байналмилалӣ буд.

Барои саривақт ва мохирона андешидани тадбирҳои зидди терроризму экстремизми байналмилалӣ аз тактика, аз шакли усулҳои муборизаи онҳо огоҳу бохабар будан зарур аст. Барои ин ҳамеша хушёру зирак ва ба муҳориба тайёр бояд буд.

Дар катори Қўшунҳои хушкигард инчунин ба Қўшунҳои зудамал, ки кодиранд фавран ва ихтиёран дар ҳар самте, ки таҳдид ба амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон пайдо мешавад, амал намоянд, афзалият дода мешавад.

Қўшунҳои зудамал дар омодагии фаврии ҳарбӣ нигоҳ дошта шуда, дар муҳлати кӯтоҳтарин барои ғуҷуғваткунии қўшунҳо (қувваҳо)-и муҳофизаткунанда ба он минтақа интиқол меёбанд. Ҳамчунин, барои фавран барҳам додани муноқишаҳои мусаллаҳона ва ҳалли масъалаҳо дар ҷангҳои миқёсан маҳдуд (минтақавӣ) истифода мегарданд. Як қисми Қўшунҳои зудамал барои иштирок дар иҷрои уҳдадорихои Тоҷикистон ҷиҳати нигоҳдории сулҳ ва оромӣ ҳам дар фазои Созмони Аҳдномаи Амнияти Дастаҷамъӣ ва ҳам дар хориҷи он омода мешаванд. Ҳоло мансубини Қўшунҳои зудамали Қувваҳои Мусаллаҳ дар ҳамаи машқҳо ҳам мустақилона ва ҳам алоқамандона мунтазам иштирок менамоянд.

Қисмҳои десантӣ-ҳавоӣ, яке аз навъҳои алоҳидаи қўшун буда, барои дар ақибоҳи душман амал намудан, бо мақсади нобуд сохтани воҳитаҳои ҳуҷуми ҳастай (ядрой), ба даст овардани нуқтаҳои идорақунӣ, ишғол кардан ва нигоҳ доштани ҳудуд ва объектҳои зарурӣ, барои вайрон намудани системаи қори ақибоҳ, ҳамқорӣ бо қўшунҳои пиёдагард дар таъмин, ҳуҷум ва бартарарф намудани монсаҳои бавуҷудодада пешбинӣ шудаанд.

сарҳадчиён лозим меояд, ки бо ғуруҳҳои мусаллаҳ ҷанги беамон баранд, дар задухӯрдҳои тан ба тан иштирок намоянд.

Ҷанги Бузурги Ватанӣ барои Қўшунҳои сарҳадӣ имтиҳони ҷиддӣ буд. Сарҳадбонони мо бо фашистон дар задухӯрдҳо ғолиб меомаданд. Қўшунҳои ҳозираи сарҳадӣ дар омодагии доимӣ баҳри нобуд сохтани душман дар сарҳад ва инчунин барои ниғаҳбонии сарҳад ҳамеша омода хастанд. Сарҳадбонон убуркунандагони сарҳадро боздошт намуда, бо ин амалашон ҳифзи манфиатҳои сиёсӣ, ҳарбӣ ва иқтисодии Ватанамонро таъмин менамоянд. Қўшунҳои сарҳадӣ бо аслиҳаҳои муосир ва техникаи яқумдараҷаи ҳарбӣ мучахҳаз гардонида шудаанд. Дар ихтиёри онҳо мошинҳо, ҳавопаймоҳо, ҷарҳболҳои боркаш ва ҷангӣ, воситаҳои радиомухандисӣ мавҷуданд. Барои хизмат дар Қўшунҳои сарҳадӣ дониши баланди сиёсӣ, омодагии доимии ҷисмонӣ, мардонагӣ, пуртоқати ва иҷрои бечунучарои амри фармондеҳон заруранд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯйи мавқеи географӣ бо Давлати Исломии Афғонистон, Ҷумҳурии Халқии Чин, ҷумҳуриҳои Ўзбекистону Қирғизистон ҳамсарҳад мебошад. Аз рӯйи мавқеъ ва ҳудуди ҷойгиршавии Тоҷикистон сарҳади он ба ду қисм ҷудо мешавад.

Қисми аввали сарҳади хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо марзи умумии кишварҳои ИДМ рост меояд. Ин хати марз тибқи шартномаи ин давлатҳо ба расмӣ дароварда шудааст.

Инҳо сарҳадҳои Тоҷикистону Афғонистон (1334 км), Тоҷикистону Ҷумҳурии Халқии Чин (511 км) мебошанд.

Қисми дуюм – сарҳадҳои дохилии Тоҷикистон бо Ўзбекистон ва Қирғизистон, ки мутаносибан 1363 ва 990 км масофа доранд. Баъди барҳам хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ мафҳуми сарҳади дохилӣ ба миён омад. Дар давраи Шӯравӣ байни ҷумҳуриҳои бародар сарҳад набуд. Минтақаҳо аз рӯйи ҳудуди маъмурӣ тақсим мешуданд.

Аввалин санаде, ки ба ҳаллу фасли мушкилоти сарҳад бахшида шуда буд, Қарори Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 18-уми декабри соли 1992 оид ба таъсиси Раёсати Ҳифзи сарҳади Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

30-юми майи соли 1994 Фармони Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи таъсиси Артиши сарҳадии Кумитаи бехатарии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба имзо расид. Мувофиқи ин фармон, ҳар сол 28-уми май чун Рӯзи иди касбии сарҳадбонони тоҷик таҷлил карда мешавад.

Кумитаи бехатарии сарҳади давлатии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз аввалинҳо шуда соли 1994-ум ба Шӯрои Фармондеҳони Сарҳадбонҳои Давлатҳои Муштаракулманофеъ қабул карда шуд.

Мувофиқи қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 5-уми апрели соли 1995, дар ҳайати собиқ Вазорати амнияти Ҷумҳурии Тоҷикистон Сарраёсати лашкарони сарҳадӣ барпо карда шуд.

Ҳоло қўшунҳои сарҳадӣ дорон таҷрибаи амаливу методии ташкили ҳифзи сарҳад, омодагии ҳарбию сафарбарӣ, кори тарбиявӣ, пешбурди хоҷагии ёрирасон, ниғаҳдории техника, нақлиёт ва аслиҳа буда, бо мақомоти дигари ҳифзи ҳуқуқ қорҳои амалиётиву ҷустуҷӯӣ ва тафтишоти пешакиро доир ба қорҳои ҳалалдор намудани сарҳади давлатӣ ба анҷом мерасонанд.

Қўшунҳои сарҳадӣ тартиби гузаштани сарҳади давлатиро ба танзим медароранд, гузаштани ашхос, воситаҳои нақлиёт, бор ва ашёи дигарро аз тариқи нуктаҳои гузаргоҳии мавҷуда амалӣ менамоянд. Соҳибхитӣҳои давлатӣ ва истиқлолро, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон с.1991 ба даст овард, ба назар гирифта, дар асоси принципҳо ва меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ, ҳуқуқи дахлнопазирӣ, зарурати таъмини амнияти Тоҷикистон дар давраи гузариш то анҷом ёфтани ҷараёни ташаккули сипоҳиҳои сарҳадии худӣ, Федератсияи Русия ва Иттиҳоди Давлатҳои мустақил (ИДМ) масъалаҳои ҳифзи сарҳади давлатӣ бо Афғонистон ва Ҷинро дар ҳудуди худ ва Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ихтиёри сипоҳиҳои сарҳадии Федератсияи Русия дода буданд.

Сипоҳиҳои сарҳадии Федератсияи Русия дар ин давра (аз 21-уми июли соли 1992 дар асоси Созишнома) дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳифзи сарҳади давлатии Тоҷикистонро бо Афғонистону Ҷин таъмин намуданд. Аз моҳи майи соли 2005 ҳифзи сарҳад пурра ба ихтиёри сарҳадбонони Тоҷикистон гузашт.

Сипоҳиҳои сарҳадии Федератсияи Русия ҳаракату амали хешро оид ба ҳифзи сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Сардори Давлат ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқа менамуданд, конунгузории онро эҳтиром мегузоштанд ва ба корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон дахлат намекарданд.

САВОЛ ВА СУЊОРИШ

1. Дар хусуси пайдояиш ва хусусиятҳои қўшунҳои сарҳадӣ маълумот диҳед.
2. Вазифаҳои қўшунҳои мазкур аз ҷӣ иборат аст?
3. Кадам ҳуҷҷатҳои муҳими Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро оид ба таъсиси қўшунҳои сарҳадӣ медеианд?

§6. КУМИТАИ ҲОЛАТҲОИ ФАВҚУЛОДА ВА МУДОФИАИ ГРАЖДАНИИ НАЗДИ ҲУКУМАТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Кумитаи ҳолатҳои фавқулода ва мудофияи граждании назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқи фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2-юми июли соли 1999 дар заминаи Кумитаи оид ба ҳолатҳои фавқулода ва корҳои мудофияи шаҳрвандии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода шудааст. Кумитаи ҳолатҳои фавқулода ва мудофияи граждании назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муассисаи ҳарбӣ буда, ба он тамоми ҳуқуқҳо, меъёрҳои ҳифзи иҷтимоӣ ва ҳуқуқӣ, ки барои хизматчиёни ҳарбии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аъзои оилаи онҳо қабул шудаанд, дода шудаанд. Ҳадафи асосии Кумитаи ҳамчун мақоми идораи давлатӣ аз ҳифзи аҳоли, иншооти иқтисодӣ ва ҳудудии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз оқибатҳои ҳолатҳои фавқулодаи замони осойишта ва ҷанг, аз ташкили омодагии омӯзиши аҳоли, ба ҷо овардани назорати доимии тақсимот ва хароҷоти маблағҳои пулӣ барои ин ҳадафҳо ҷудоғардида, ҳолати иқтидор ва воситаҳои мудофияи граждании, инчунин қабул, тақсимот, раҳнамоӣ, интиқол ва назорати дастрас шудани кумакҳои башардӯстона ба аҳолии аз ҳолатҳои фавқулода зарардида иборат

мебошад. Кумитаи ҳолатҳои фавқулода ва муҳофизати граждани назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар тамоми ноҳияҳо ситодҳои худро таъсис дода, намоёндагони худро ҳамчун кормандон – хизматчиёни ҳарбии вазорати мазкур муқаррар кардааст.

Ситоди ин мақомоти асосии идоракунанда дорои шахсияти ҳуқуқӣ буда, муассисаи ҳарбӣ мебошад.

Ситод барои таъмини корҳои сардори муҳофизати граждани оид ба роҳбарӣ намудани муҳофизати граждани таъйин карда мешавад.

Ситод ҷоранинҳоро яққоя бо ҳадамот ба нақша гирифта, таъминот ва амалиёти қуввахоро суръат мебахшад. Инчунин, идора намудани муҳофизати граждани дар давраи осойишта ва замони ҷангро таъмин менамояд.

Ситод ташкили сохтори худро аз ҳисоби хизматчиёни ҳарбӣ, коргарон ва хизматчиён мувофиқи итоати муқарраршуда ташкил менамояд.

Ситод кори худро дар алоқаи зич бо дигар ситодҳо, комиссариатҳои ҳарбӣ, қисмҳои низомӣ ташкил карда, бо онҳо ҳамкорӣ менамояд ва корашро ба нақша мегирад. Вазифаи асосии ситод дар давраи осойишта аз ҷоранинҳои зерин иборат аст:

- таъмин ва дар ҳолати омодагии доимӣ нигоҳ доштани ситодҳои тобеъ, қисмҳои тобеъ, қувва ва воситаҳои, ки дар тобеияти онҳо мебошанд;
- нигоҳ доштани нуқтаҳои алоқа, қувваҳои ғайринизомӣ;
- ташкил ва пешбурди навабатдорӣ шабонарӯзии фаврӣ;
- коркарди нақшаҳои сафарбарӣ;
- мувофиқ гардонидани нақшаҳои корӣ ва ҳамкорӣ бо дигар ҷузъ тоҷҳо, қисмҳои ҳарбӣ ва ғайра;
- доимӣ нигоҳ доштани иншооти муҳофизатӣ, паноҳгоҳҳо.

Дар давраи ҷанг вазифаи асосии ситод оид ба ҳолатҳои фавқулода ва муҳофизати граждани аз инҳо иборат аст:

- сафарбаркунӣ ва ба ҳолати омодабош овардани тамоми қувваҳои муҳофизати граждани;
- ба ҳолати омодабош овардани истгоҳи огоҳкунӣ, алоқа, нуқтаҳои идоракунӣ;
- ба ҳолати омодабош овардани кашф ва муассисаҳои мушоҳидавӣ-назоратӣ;
- ҷамъ овардани тамоми маълумоту ахбор оид ба вазъияти баамал-омада, баланд бардоштани ҷораҳои муҳофизатӣ ва фаъолияти устувории соҳаҳо;
- муҳофизати обанборҳо, иншооти муҳофизатӣ ва таъмини ҳаёти фаъолияти паноҳшавандагон;
- ташкил ва тайёр намудани қувваҳо;
- ташкил намудани ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ;
- таъмини паноҳшавандагон бо воситаҳои ҳифзи фардӣ;
- ташкили қатъии омӯзиши хонандагон ва аҳоли оид ба рафтор ва истифодаи воситаҳои ҳифозат ва ғайра.

Инчунин як қатор ҷоранинҳои дигаре ҳастанд, ки хангоми истифода шудани силоҳи қатли ом бояд татбиқ карда шаванд.

ҚУШУНҲОИ МУДОФИАИ ГРАЖДАНӢ ВА ВАЗИФАҲОИ АСОСИИ ОНҲО

Қушунҳои мудофияи граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон сохтори давлатии ҳарбӣ буда, барои ҳалли масъалаҳои мудофияи граждани таъйин шудаанд.

Қушунҳои мудофияи граждани асоси қувваҳои мудофияи гражданиро ташкил медиҳанд.

Қушунҳои мудофияи граждани бо техникаи махсус, инчунин бо силоҳи оташфишон ва сард таҷҳизонида мешаванд.

Фаъолияти қушунҳои мудофияи граждани аз лаҳзаи эълон шудани ҳолати ҷангӣ, воқеан оғоз ёфтани амалиёти ҳарбӣ ё аз ҷониби Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ё дар маҳалҳои алоҳидаи он ҷорӣ карда шудани вазъияти ҳарбӣ, инчунин дар замони осойишта дар ҳолатҳои ба вуқӯъ омадани офатҳои табиӣ, эпидемияҳо, эпизоотияҳои эпидемиявӣ (бемориҳои сироятии ҳайвонот) эпифитотияҳо (касалиҳои сирояткунандаи рустани), садамаҳои калон ва фоҷиаҳои, ки саломатии аҳолиро зери хатар гузошта, гузаронидани қорҳои наҷотдиҳӣ ва таъхирнопазирро талаб менамоянд, оғоз меёбад.

Вазифаҳои асосии қушунҳои мудофияи граждани аз инҳо иборатанд:

- кофтуков ва наҷотдиҳии одамон, ки ҳангоми амалиёти ҷангӣ ва ҳолатҳои ғавқулода дар зерини вайронаҳо, дар биноҳо ва иншооти харобгардида, осебдида ва оташгирифта мондаанд;
- расонидани ёрии аввалии тиббӣ ба ҷабрдидагон ва тайёр намудани онҳо барои интиқол (эвакуатсия) ба муассисаҳои муолиҷавӣ;
- пешбурди тадқиқи муҳандисӣ, қушодани таҳонаҳои зерини вайронаҳо монда ва харобгардида, тоза кардани вайронаҳо, дар онҳо сохтани роҳравҳо ва гузаргоҳҳо, рафъи садамаҳо ва оқибатҳои онҳо дар шабакаҳои коммуналию энергетикӣ ва технологӣ, омодагии хати ҳаракат, таҷҳизонидани нуктаҳои идоракунии;
- таъмини гузаронидани қорҳои наҷотдиҳӣ ва таъхирнопазир бо пешбурди тадқиқоти радиатсионӣ, кимиёвӣ, бактериологӣ (биологӣ), анҷом додани назорати дозиметрӣ ва кимиёвии воҳидҳо;
- гузаронидани қоркарди махсуси ҳайати шахсии воҳидҳо ва нерӯҳои ба ихтиёри онҳо додашуда;
- гузаронидани дегазатсия, дезактиватсия ва дезинфексияи сарулибос ва дигар воситаҳои моддӣ, маҳалҳо, роҳҳо, иншоот ва ҳангоми зарурат гузаронидани қоркарди беҳдошт (санитари)-и аҳоли;
- гузаронидани муойинаи зиддисӯхторӣ, маҳдуд ва ҳомӯш сохтани сӯхторҳо дар хатҳои ҳаракат ва мавзевҳои осебдида;
- рафъи садамаҳо дар хатҳои алоқа баҳри таъмини алоқаи боэътимод, ки идоракунии воҳидҳо ва нерӯҳои ба ихтиёри онҳо додашуда, инчунин алоқа бо мақомоти идораи болоӣ ва қувваҳои ҳамкорро таъмин менамоянд;
- муойинаи сарчашмаҳои об, ба даст овардан, тоза кардан ва бо об таъмин намудани ҳайати шахсии қушӯ томоҳ ва нерӯҳои ба ихтиёри онҳо додашуда;
- ошкор сохтан, безарар ва нобуд кардани лавозимоти ҷангии нотаркида (аз ҷумла бомбаҳои авиатсионӣ) ва дигар маводи

хатарноки тарканда, инчунин тоза кардани вайронаҳо ва қисмҳои осебдида (конструкцияҳо)-и иншоот бо усули тарконида;

- гузаронидани санчишҳои кимиёвӣ радиометрӣ ҷиҳати муайян намудани моддаҳои радиоактивӣ, заҳролудкунанда ва дигар маводи заҳронок, танзими дараҷа ва таъмири таҷҳизоти дозиметрӣ ва воситаҳои ҳифзи инфиродӣ, назорати ҳолати воситаҳои ҳаводихии иншооти муҳофизатӣ;
- таъминоти техникӣ ва ақибгоҳии ҷузъу томҳо.

Роҳбарии бевоситаи қўшунҳои мудофияи гражданиро сарвари Кумитаи ҳолатҳои фавқулода ва мудофияи граждани назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом медиҳад.

Тартиби пурра кардан ва таҷҳизонидани қўшунҳои мудофияи граждани, ҳайат ва вазифаҳои онҳо мутабоқи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад.

САВОЛ ВА СУҶОРИН

1. Қўшунҳои мудофияи граждани чӣ вазифаҳоро бар дӯш доранд?
2. Вазифаҳои ситоди мазкур дар солҳои ҷангро номбар намоед.
3. Дар таълимгоҳе, ки шумо таҳсил доред, мудофияи граждани дар кадом ҳолат аст?
4. Якҷоя бо муаллими фанни «Омодагии дифои ҳарбӣ» ин ё он лаҳзаеро доир ба яке аз амалиёти мудофияи граждани нишон диҳед.

§7. ВАЗОРАТИ ҚОРҲОИ ДОҲИЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Таъсиси милитсияи Тоҷикистон дар рафти дигаргунсозии инқилобӣ, дар натиҷаи дарҳам шикастани дастгоҳи кӯҳнаи давлатии истисморгар ва шоҳаҳои ҷазодихандаи он сурат гирифтааст.

Тақсими давлатии ҳудудӣ-миллии соли 1924 дар Осиёи Миёна ба давлатдорӣи шӯравии сотсиалистии халқи тоҷик асос гузошт.

Октябри соли 1924 Ҷумҳурии Мухтори Шӯравии Сотсиалистии Тоҷикистон (ҶМШСТ) дар ҳайати Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистии Ёзбекистон ташкил ёфт.

Бо қарори Комитети инқилобии ҶМШСТ аз 7-уми декабри соли 1924 дар шаҳри Тошканд Комиссариати халқии қорҳои дохилӣ (КХҚД) таъсис ёфта, то аввали солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ дар ҷумҳурии мо 6-уми феврал ҳамчун иди касбии қормандони милитсия қайд карда мешуд. Бо қарори Президиуми Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 24-уми ноябри соли 1993, рӯзи 6-уми феврал ҳамчун Рӯзи таъсиси милитсияи Тоҷикистон муайян карда шудааст.

Моҳи июли соли 1934 Комиссариати қорҳои дохилӣ аз нав таъсис дода шуд, ки апрели соли 1941 ба Комиссариати ҷудогонаи қорҳои дохилӣ ва Амнияти давлатӣ тақсим гардид. Вале моҳи августи соли 1941 ҳарду комиссариат аз нав ба Комиссариати ягонаи қорҳои дохилӣ табдил дода шуданд.

Марҳалаи нави бозсозӣ ва мустаҳкам намудани органҳои милитсия дар давраи ба Ҷумҳурии Шӯравии Сотсиалистӣ табдил ёфтани Тоҷикистон соли 1929 сурат гирифт.

ҚУШУНҲОИ ХИДМАТИ ДОХИЛА

Қушунҳои хидмати дохила барои ҳалли масъалаҳо оид ба хифзи иншооти давлатӣ ва дигар вазифаҳои хидмати ҳарбӣ пешбинӣ шудаанд. Дар солҳои Ҷанги Бузургӣ Ватанӣ қушунҳои хидмати дохила масъалаҳоро бо қушунҳои амалкунандаи артиш якҷоя ҳаллу фасл менамуданд. Онҳо тартибу интизомро дар хати ҷабҳа нигоҳ дошта, бар зидди гурӯҳҳои ҳаробиовар мубориза мебуданд, дар сохтани монеаҳои мудофиавӣ, кӯчонидани қорхонаҳои саноатӣ ширкат меварзиданд. Нуктаҳои муҳимтарини алоқаро посбонӣ мекарданд ва асирони ҳарбиро роҳбаладӣ менамуданд.

Қушунҳои хидмати дохила бо техникаи замонавӣ ҷангӣ ва воситаҳои дигаре, ки барои иҷрои вазифаҳои дар наздашон гузошташуда мусоидат менамоянд, мучаҳҳаз гардонида шуда буданд. Таърихи ин қушунҳоро ба давраи пешин ва давраи навин чудо кардан мумкин аст. Давраи пешин аз соли 1956 вучуд дошт. Қисмҳои ҳарбии қушунҳои дохилии Вазорати қорҳои дохилии Иттиҳоди Шӯравӣ дар Тоҷикистон аз соли 1956 то соли 1960 вучуд доштанд. Давраи навини таърихи он аз соли 1992 оғоз мешавад. Баъд аз пош хӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ ҳар як ҷумҳури мустақил гардида, сохтори қудратии худро ташкил намуд. Дар асоси фармони вазири қорҳои дохилии Федератсияи Русия аз 10-уми феввали соли 1992 қисмҳои ҳарбии қушунҳои дохилии ВКД Иттиҳоди Шӯравӣ, ки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон буданд, ба тобеияти Вазорати қорҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаштанд. Хизматчиёни қушунҳои хизмати дохила барои ҳимояи соҳти конститусионӣ ба муқобили гурӯҳҳои ғайриқонунии мусаллаҳ муборизаи беамон бурда, дар иҷрои бомуваффақияти вазифаҳои муҳим шучоату далерӣ, мардонагиву қаҳрамонӣ нишон доданд.

Қушунҳои дохилии Вазорати қорҳои дохилӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон сохтори қудратиест, ки дар заминаи он якҷанд қисми ҳарбӣ ташкил шуда ба дигар соҳаҳои қудратӣ ворид гаштаанд. Мисоли равшани он Ғвардияи президентӣ мебошад. Баъди ба имзо расидани Шартномаи сулҳи умумӣ аз 27-уми июни соли 1997 дар ҷумҳури якҷоякунии ҳайати шахсии собиқ муҳолифин оғоз шуда, соли 2000-ум ба анҷом расид. Аз ҳисоби нерӯҳои якҷоякунонидашудаи собиқ муҳолифин ба ҳайати қушунҳои хизмати дохила хизматчиён ва афсарон ворид гаштаанд.

Қушунҳои хизмати дохила мувофиқи Қарори Шӯрои Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 28-уми декабри соли 1993 вазифаҳои зеринро иҷро менамоянд:

- хифзи сарзамини Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- ҳамкорӣ бо сохторҳои қорҳои дохилӣ дар муҳофизат намудани тартиботи ҷамъиятӣ;
- таъмини беҳатарии ҷамъият ва тартиботи ҳуқуқӣ дар ҳолатҳои ғавқулода;
- посбонӣ ва муҳофизати иншооти муҳими давлатӣ ва борҳои махсус;
- муҳофизати анборҳои вазорати қорҳои дохилӣ;
- иштирок дар бартараф сохтани офатҳои табиӣ;
- ширкати ғаёлона дар мубориза ба муқобили терроризми байналмилалӣ.

БОБИ II ОМОДАГИИ ТАКТИКӢ

§8. АСОСҲОИ БАҲИСОБГИРИИ УМУМИНИЗОМИИ МУҲОРИБА

Тактика – як қисми таркибии санъати ҳарбӣ мебошад. Тактика қонуният, хусусият ва мазмуну моҳияти муҳорибаро таҳқиқ менамояд, тарзу усулҳои тайёр кардан ва амалӣ гардонидани онро муайян мекунад, хусусияти ҷангӣ ва имкони ҷузъу томҳо, қисмҳо ва воҳидҳои ҳарбӣ (соединения)-ро меомӯзад.

Тактика (аз калимаи юнонии *taktika* – санъати сафороии лашкар аст) – назария ва амалияи ба муҳориба тайёри дидан ва ҳарбу зарб кардани ҷузъу томҳо, қисму воҳидҳои ҳамаи навъҳои қўшун ва навъҳои қувваҳои мусаллаҳ мебошад.

Тактика ҳамчун қисми таркибии санъати ҳарбӣ тобеи санъати амалиётӣ (оперативӣ) ва стратегия аст, барои онҳо амал менамояд ва ҷиҳати ҳосил шудани ҳадафе, ки санъати амалиётӣ дар назди он мегузорад, хизмат мекунад.

Тактика баробари пайдошавии артиш тавлид ёфтааст. Рушду камоли ин санъати ҳарбӣ бо омӯхтани навъи силоҳ, пайдо шудани олотӣ нави муҳориба бо силоҳ, зиёд шудани миқдори техникаи ҷангӣ, ки барои ҳалли вазифаҳои ҳарбӣ пешбинӣ шудааст, бо сифатан тағйир додани таркиби шахсии бахшҳои ҷангӣ алоқаманд аст.

Барои тараққиёти тактика сарварони ҳарбии замонҳои гуногун: Искандари Мақдунӣ, Ганнибал, Юлий Сезар, Святослав, Александр Невский, Дмитрий Донской, Пётри I, П.А.Румянцев, А.В.Суворов, М.И.Кутузов, Г.К.Жуков; аз тоҷикон: Спитамен, Шерак, Муқаннаъ, Деваштич, Темурмалик, Сарбадорон, Восеъ, Аҳмадшоҳи Масъуд ҳиссаи бузурги худро гузоштаанд.

Тантанаи тактикаи қўшунҳои шӯравӣ дар Ҷанги Бузурги Ватанӣ солҳои 1941-1945 - уми собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ ҳама тарафа тақмил ёфт. Муваффақияти муҳориба бо ҷидду ҷаҳди яққояи ҷузъу томҳо, қисмҳо ва воҳидҳои ҳамаи навъҳои қўшун, ҳавопаймоҳо ва лашкари махсус зимни роли роҳбарони воҳидҳои лашкари умумӣ даст меод.

Тактикаи қўшунҳои шӯравӣ дар солҳои Ҷанги Бузурги Ватанӣ дар зери сарвари Г.К.Жуков рушду камол ёфт.

Ба тактикаи шӯравӣ мавзунӣ хос буд. Қӯшунҳои шӯравӣ бар хилофи амалиёти яксон қӯшунҳои Германияи фашистӣ, ки ҳар муҳорибаро ба моддаҳои ойинномаҳо мутобику мувофиқ кардан меҳостанд, нуктаву дастурҳои ойинномаҳоро эҷодкорона маънидод карда, амалиёти худро ба вазъияти мушаххас мутобиқ месохтанд.

Дар солҳои баъдичангӣ то аввалҳои солҳои 50-уми қарни XX тактика дар асоси таҷрибаи Чанги Дуюми Ҷаҳонӣ бо дар назардошти ба рӯйхати номгӯйи силоҳҳои қӯшунҳо дохил шудани техникаи нави ҷарбӣ тараққӣ мекард.

Аз сабаби он ки дар миёнаи солҳои 50-ум қувваҳои мусаллаҳ бо силоҳи ҳастай (ядрой) ва электроника таҷҳизонида шуданд, дар назарияи тактика дигаргуниҳои ҷиддӣ ба амал омад. Омодагии тактикӣ - омӯхтани ҳайати шахсӣ, қисмҳо барои омода шудан ва гузаронидани муҳориба мебошад, ки омӯхтани назарияи муҳориба, ташкил кардан, мусаллаҳ намудан, омӯхтани шароитҳои ҷарбии қисмҳои худ ва қисмҳои артишҳои хориҷӣ, шаклҳо ва тарзҳои ҳаракат ҳангоми муҳориба; омӯхтани ҳайати шахсӣ барои истифодаи моҳиронаи силоҳ ва техникаи ҷарбӣ дар шароитҳои душвор, дар ҷойҳои гуногун, шабона ва рӯзона; дар рӯхияи баланди ҷарбӣ – инсондӯстӣ тарбия намудани ҳайати шахсӣ, омода сохтани қисмҳои гуногуни қӯшунҳо барои гузаронидани ҳаракатҳои моҳирона дар муҳорибаҳо пешбинӣ гардидааст.

Ҳангоми омодагии тактикӣ вазъҳои тактикӣ тафтиш ва дақиқ карда мешаванд. Ҳамчунин тарзҳои нави истифодаи шаклҳои нави силоҳ ва техникаи ҷарбӣ дар муҳориба муайян карда мешаванд. Омодагии тактикӣ асоси омӯзиши майдони ҳайати шахсии қисмҳо мебошад. Ин аз он далолат мекунад, ки танҳо ҳангоми машғулиятҳо ва омӯзишҳои тактикӣ ба ҳолатҳои ҳақиқии чангӣ наздик шудан ва омӯхтан имконпазир мегардад. Омӯхтани дигар ҷангҳои омодагии ҷарбӣ ба омӯхтани омодагии тактикӣ вобаста мебошад. Тактика тарзу усулҳои тайёри ба чанги умуми-қӯшунӣ ва чанг карданро таҳқиқ мекунад. Вай ҳамчун шаклҳои **манёврӣ** (тағйири самти ҳаракат)-и қӯшун, сафороии қӯшунии пешазчангӣ ва чангӣ, мақоми қӯшунро дар муҳорибаи умумиқӯшунӣ, вазифаҳоро, ки қӯшун дар рафти чанг ба ҷо меоварад, роҳҳои дар муҳориба якҷоя ба ҷо овардани онҳо ва тартиби амалиёти якҷояи онҳоро муайян мекунад. Тактика, масалан, ҳучумро таҳқиқ намуда, тарзҳои ташкили он ва ҳамла оварданро дар сурати раҳна кардани хати мудофия, таъкиби душмани фироркарда, гузаштани қӯлу дарё, усулҳои ташкилу амалӣ гардонидани муҳорибаи шабҳангом, чангҳои дохили шаҳру деҳот, дар самти соҳили дарёҳои кӯҳӣ, кӯҳсору биёбон, ҷангал ва ғайра, ҳамчунин масъалаҳои роҳпаймоии қӯшунҳо ва мавқеи онро муайян мекунад.

Омодагии тактикӣ дар худ донишу малакаи дар дарсҳои омодагии техникӣ, муҳандисӣ, сафороӣ, ҷисмонӣ, дар дарсҳо оид ба муҳофизат аз силоҳҳои калонҳаҷми нобудсозро ҷамъбаст менамояд. Ғалаба дар муҳориба – ин аст нишонаи асосии тайёрии пухтаи ҳайати шахсӣ. Дар солҳои Чанги Бузурги Ватанӣ ҷанговарони шӯравӣ бартарии донишу малакаи тактикийи худро нисбат ба душманон исбот намуданд. Онҳо намунаҳои баланди ҷангиданро нишон доданд. Иродаи мустаҳкам ва

малакаи баланди тактикӣ, аслиҳаи олидараҷа ва техникаи ҳарбӣ ғалабаи аскарони шуравиро дар ин ҷанг таъмин намуд.

Тактикаи ҳозираи Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон амалиёти қўшунҳоро дар ҳар шароит пешбинӣ мекунад. Вай назарияву амалияи муҳорибаро бо истифодаи бисёр воситаҳои муборизаи мусаллаҳ дар ҷанги умумиқўшунӣ ва навъҳои таъминоти ҷангӣ, аз ҷумла муҳофизат аз силоҳи қатли оро дар бар мегирад.

САВОЛ ВА СУПОРИН

1. Тактика чӣ маънӣ дорад ва чӣ гуна омодагири омодагии тактикӣ ме-номанд?
2. Саҳми сарварони соҳаи ҳарбиرو дар ин хусус шарҳ диҳед.
3. Аҳамияти омӯзиши омодагии тактикиро шарҳ диҳед.

§9. БАХШИ ҶАНГИИ МОТОТИРАНДОЗ

Бахши мототирандоз – зерқисми поёнии тактикӣ мебошад ва он муташаккилан ба ҳайати взводи тирандози мошинсавор дохил мешавад. Дар артиш бахши тирандози мошинсавор бо мошинаҳои ҷангии пйёданизоми МҚП (БМП) ё худ мошинаи зирехпӯш МЗ (БТР) мусаллаҳ гардонда мешаванд.

Бахши тирандози мошинсавори МҚП дар ҳайати худ метавонад командири бахш (К), нишонгир-танзимгар (НТ), механик-ронанда (МР),

МҚП-2 (БМП-2) мошини ҷангии пйёданизом

МЗ-80 (БТР-80) мошини зирехпӯш

пулемётчӣ (П), норинчакандоз (Н), тирандози калон (ТК) ва тирандоз (Т) дошта бошад.

Дар бахш чунин силоҳ ва муҳиммот мавҷуданд: МЧП, пулемёти дастии Калашников (РПК), норинчакҳои дастии зиддитанкӣ (РПГ), автоматҳои Калашников (АКМ), норинчакҳои дастӣ (РГ) ва норинчакҳои дастии зиддитанкӣ (РКГ). Автомат ва пулемётҳои Калашников, ки ба аслиҳои бахш дохил мешаванд, аз ҷиҳати тавсифи тактикӣ ва техникӣ нисбат ба намунаҳои силоҳи тирандози артишҳои хориҷӣ бартарии калон доранд.

МЧП – мошинаи зирехпӯшшуда мебошад, ки барои ҳаракат хангоми муҳориба пешбинӣ шудааст. Суръати ҳаракати мошина баланд буда, аз монеаҳои обӣ, бериҳа, ботлок ва барфшуда озодона гузашта метавонад. Вай бо дастгоҳи муҳофизати зиддиавтоматӣ ва асбобҳои рӯшноидиҳанда таҷҳизонида шудааст. Мошини зирехпӯш дар ҳайати худ фармондеҳи бахш, норинчакандоз, тирандоз, тирандоз - ёвари норинчакандоз, мерган (снайпер), тирандози калон, ду нафар тирандоз ва ронанда дорад. Аслиҳои онҳо аз пулемёти дастии Калашников, норинчаки дастии зиддитанкӣ, автоматҳои Калашников, камони мерганӣ (снайперӣ)-и Драгунов, норинчаки дастии тиккашаванда ва кумулятивии зиддитанкӣ иборат мебошад.

МЗ – мошинаи ҳарбии чархдор мебошад, ки асосан барои ба майдони ҷанг дохил намудани ҳайати шахсӣ ва дастгирии оташфишони қисми ҳарбӣ хангоми муҳориба пешбинӣ шудааст.

Дар манораи МЗ пулемёти калонмили Владимирова (КПВТ) ва пулемёти танкии системаи Калашников насб карда шудаанд. Тавоноии ҳарбӣ нишондиҳандаи сифатӣ ва шумораии зерқисмҳо ва қисмҳои мебошад, ки қудрати худро дар иҷрои супоришҳо дар вақти муайянгардида дар шароитҳои мушаххаси ҳолатҳо нишон дода метавонанд.

Тавоноии ҳарбӣ ба шумораи ҳайати шахсӣ, сатҳи тайёрии ҷангии онҳо ва ҳолати сиёсӣ рӯхӣ, шумора ва ҳолати техникаи ҳарбӣ, ба дараҷаи

донишу малакаи фармондеҳон ҷиҳати роҳбарии зерқисмҳо ва қисмҳо, ба сохти ташкили зерқисмҳо ва қисмҳо, ба таъмин будан бо воситаҳои моддӣ вобастагӣ дорад. Ба тавоноии ҳарбӣ ҳаракатҳои ҷавобии душман, шароитҳои ҷанг, ҳолати обу ҳаво ва вақти шабонарӯз таъсири калон расонида метавонанд. Тавоноии ҷангии бахши техникаи тирандоз аз рӯйи тавоноии оташфишонӣ ва манёври он тавсиф дода мешавад.

Ҳангоми доштани аслиҳаи гуногун бахш метавонад бо (ёрии) танкҳо ва мошинҳои зирехдор, ҳавопаймоҳои пастпарвоз бо ҷарҳболҳои душман нотарсона бичангад ва воситаҳои оташфишон ва қувваи зиндаи онро нобуд созад. Ҳангоми муҳориба бахш метавонад 1-2 танк, мошини зирехпушро бо бахши сарбозон; ҳангоми муҳофизат 2-3 танк, 1-2 мошини зирехпуш ва 12-15 сарбози душманро нобуд созад.

Ҳангоми муҳориба нақши асосиро вақт мебозаду ҳангоми муҳофизат дар муддати кӯтоҳ иваз кардани макони ҳаракат.

Аз тавоноии ҷангии бахш бармеояд, ки нишони ҳамлаи ӯ метавонад душмани дар хандак ё худ дар дигар ҷойҳои муҳофизатибуда, танки дар роҳи муҳориба ҷойгиршуда, аслиҳа, пулемёт ва дигар воситаҳои оташфишонӣ шаванд. Масофаи то 100 метрро мудофия намуда, бахш метавонад ҳамларо то взводи пиёдаизомии мошинсавор, ки бо танкҳо неруманд шудааст, зада гардонад.

Аз таҷрибаи Ҷанги Бузурги Ватанӣ маълум аст, ки душман ҳангоми аз даст додани 50% техникаи ҳарбӣ ва қувваи зинда аз муҳориба даст мекашад. Дар муҳориба бахши тирандози мошинсавор дар ҳайати взводи тирандоз ҳангоми пайгирӣ (разведка) ва муҳофизат метавонад мустақилона ҳаракат намояд. Вобаста ба супориши ҷангӣ, макон ва дигар шароит бахш метавонад дар МҚП, МЗ, пиёда (бо лижаҳо), баъзан бо ёрии десантҳо дар танк ҳаракат кунад.

САВОЛ ВА СУПОРИНИ

1. Бахши тирандози мошинсавор МҚП (БМП) ё худ МЗ (БТР) аз кадом аъзо иборат аст ва дар ҳайати худ чӣ аслиҳаи ҳарбӣ доранд?
2. Фарқи аъзо ва аслиҳаи МҚП аз МЗ чист? Дар бораи имконоти ҷангии бахши тирандози мошинсавор нақл кунед.
3. Аҳамияти қўшунҳои мазкурро бо мисолҳо шарҳ диҳед.

§10. МОШИНИ ҶАНГИИ ПИЁДАНИЗОМ (БМП)

Дар қувваҳои мусаллаҳ дар қатори мошини ҷангии пиёдаизом – МҚП-2, ки имконоти хуби оташфишонӣ ва роҳпаймоӣ дорад, мошини нави ҷангии пиёдаизом – МҚП-3 низ ҳаст. Ҷузъу томҳои бахшҳои тирандози бо ин мошин мучахҳаз, дар шароитҳои пайваста дигар шудани вазияти ҷанг вазифаҳои гуногунро бомуваффақият ба ҷо оварда метавонанд.

МҚП-2 тўпи автомати 30-мм дорад, ки ягон-ягон ё худ бо суръати сустрар – ҳар дақиқа то 200-300 тир андохта метавонад. Агар зарур шавад, босуръаттар, яъне ҳар дақиқа то 550 тир низ парронда метавонад. Тири

хадафзани түпи тезпаррони то 4000 м, оташфишони бевосита дар сурати 2 м баланд будани нишон то 1000 метр аст. Ба түпи тезпаррон пулемёти милаш 7,62 мм васл карда шудааст, ки дар ҳар дақиқа то 260 тир мепарронад. Мошини ҷангӣ ҳамчунин ракетаҳои идорашавандаи зиддитанкӣ (ПТУР) дорад, ки дурии парвози ҳатталимкони он 4000 м ва дурии парвози ҳадди ақаллаш 75 м аст.

Ҳамаи ин силоҳҳо дар қисмати оташфишони мошин, яъне дар миёнаи танааш ҷой дода шудаанд. Дар ҳамин ҷо дар курсии овезаи даврзананда ҷойи оператори нишонгир (ОН) таҷҳизонида шудааст.

Ғайр аз ин, дар мошин ду комплекси зенитии дастӣ ё худ гранатомёти зиддитанкӣ ҷой гирифтаанд. Дар ихтиёри бахши сарбозон 2 пулемёти дастӣ, 6 автомат ва 12 норинҷак ҳаст.

Бахши сарбозони МҚП-2 аз 10 кас иборат мебошанд. Ҳайат (экипаж)-и мошин аз 3 кас - командир, механик-ронанда ва оператори нишонгир иборатанд. Ҳамчунин ҳафт десантчиӣ тирандоз дар назаранд, ки шаш нафарашон дар шуъбаи десантчиён ва як нафарашон дар паҳлӯи механик-ронанда ҷой мегиранд.

Сафи сафари
қатори
дунафара

Шаш десантчиӣ тирандоз дар ҷойҳои худ, яъне дар ду тарафи мошин секаси менишинанд. Барои онҳо бурҷи гардон ва асбобҳои роҳбин ҷиҳозонида шудаанд. Бинобар ин, десант аз мошин нафуронида, роҳравон ва ғоҳ-ғоҳ бозистода оташ кушода метавонад. Ғайр аз ин, бурҷи мошин (манора) давр мезанад ва оператори нишонгир имкони ба ҳар сӯ тирпарронӣ карданро дорад.

Мошин дар роҳи хушкӣ бефарш бо суръати соате 45-50 км, дар шоҳроҳ соате то 65 км ҳаракат карда, бе сӯзишвории иловагӣ 600 км роҳро паймуда метавонад.

МҚП-2-и 13 - тоннагӣ аз монеаҳо ба осонӣ гузашта, баландии тамоюлаш 35 дараҷа бемаъл барномада ва фурумада метавонад.

Ғайр аз ин, мошин аз девори рости баландиаш 70 см ва хандакӣ бараш 2,5 метр бахузур мегузарад.

МҚП-2 аз монеаҳои оби бо суръати 7 км дар як соат шино карда мегузарад.

Зирехи даврони МҚП-2 системаю узвҳои муҳим, ҳайат (экипаж) ва десантро аз тирӯ пораҳои гулӯлак (снаряд) боэтимод муҳофизат мекунад.

Дар мошин асбоби пайгирӣ (разведка)-и радиатсия ва моддаҳои кимиёвӣ (ПРХР) шинонда шудааст. Агар МҚП-2 дар рафти муҳориба ба минтақаи олуи моддаҳои заҳрдор ё худ радиоактивӣ биафтад, роғҳои дару равзанаи шуъбаҳои он дарҳол маҳкам мешаванд.

МҚП-2-ро дар рафти муҳориба барои паноҳ доштан аз назари душман бо аппаратураи дудзӣ термини серамал (ТДА) таҷҳизонидаанд.

ки бо мадади он масоҳати дарозиаш 150-200 метрро камаш як дақиқа дудпӯш кардан мумкин аст. ТДА сузишвори дизелӣ ва дуди партови худӣ мошинро ба кор мебарад. Дар мавриди зарурат масоҳаташро бо норинҷаҳои дудзо дудпӯш кардан мумкин аст. Барои ин дар мошин шаш дастгоҳ насб шудааст, ки онҳо норинҷаҳои дудзоро ба масофаи то 200-300 метр ҳаво медиҳанд. МҚП бахшро хеле хуб муҳофизат мекунад.

§11. ЧАНГИ МУОСИРИ УМУМИҚУШУНӢ

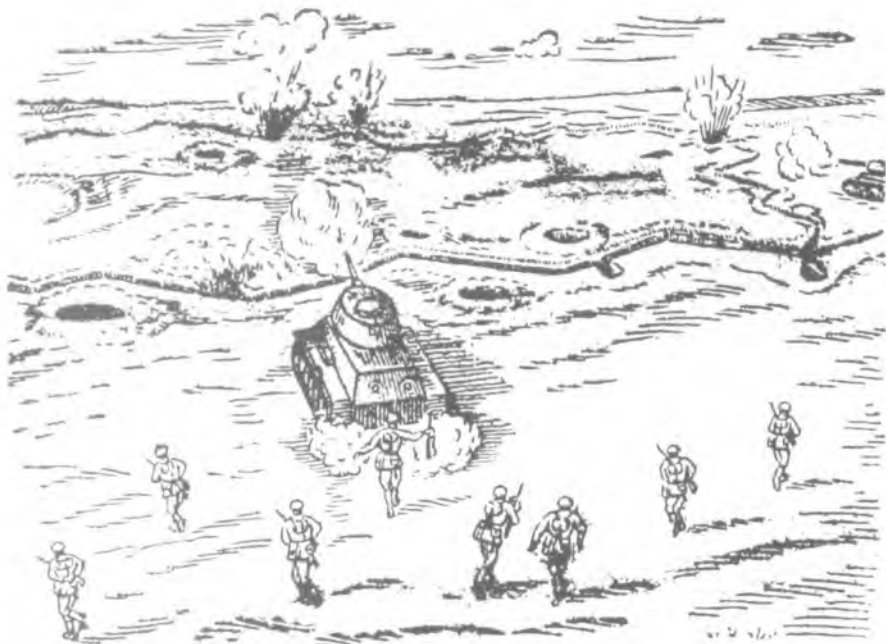
Чанг – задухӯрди мусаллаҳонаи муташаккили зеркисмҳо ва қисмҳои тарафҳои муқобил мебошад. Он бо ҳадафи нобуд сохтани душман дар ҳудуди муайян ва дар муддати кӯтоҳ сураат мегирад. Чанг воситаи асосии ба даст овардани ғалаба мебошад. Чанги замонавӣ – чанги умумиқушунӣ ба ҳисоб меравад. Дар вай зеркисм ва қисмҳои қушунҳои хушкигард, қувваҳои ҳарбии ҳавоӣ, қувваҳои зидди ҳамлаи ҳавоӣ, ҳангоми ҳаракатҳои баҳрӣ киштиҳои Флоти Ҳарбии Баҳрӣ низ иштирок меkunанд. Дар чанги замонавӣ шумораи зиёди танкҳо, мошинаҳои чангии пиёдаи назар ва дигар техникаи зирхпӯш, артиллерия, воситаҳои муҳофизатии зиддиҳавоӣ, ҳавопаймоҳо, ҷарҳболҳо, техникаи чангӣ ва дигар аслиҳа истифода мешавад. Чанги замонавӣ бояд бо хусусияти ҳалқунандагӣ, зудҷойивазкунӣ, пурқувватӣ, зудгузарӣ ва гуногунии тарзи чангидан фарқ намояд.

Чунин тавсифи чанги замонавӣ аз ҳаёти шахсии зеркисмҳо ва қисмҳо ба дараҷаи аъло дониш ва истифода бурдани силоҳ ва техникаи чангӣ, рӯҳияи баланди чангӣ, муташаккилӣ, тартиб ва тайёрии ҷисмониро талаб менамояд. Чанги замонавӣ метавонад бо истифодаи силоҳи ҳастаӣ (ядрой) ё дигар силоҳҳои нобудсоз ё худ бо истифодаи силоҳи одӣ сураат гирад. Дар чанг душман метавонад аз силоҳи кимиёвӣ ё биологӣ ба бактериология низ истифода барад.

Силоҳи ҳастаӣ (ядрой), агар дар чанг истифода шавад, воситаи шадидтарини нобудсоз ба шумор меравад. Вай дорони захираҳои чангии бо зарядҳои **ҳастаӣ (ядрой) таъминшуда** ва воситаҳои ба ҳадаф расонидани онҳо мебошад.

Бе истифодаи силоҳи ҳастаӣ (ядрой) дар чанг душманро бо воситаҳои нобудсозии одӣ низ мағлуб кардан имконпазир аст. Ба инҳо ҳамаи анвори аслиҳа, ки воситаҳои нобудсозии онҳо (воситаҳои чангӣ, ракетаҳо) бо моддаҳои таркандани одӣ ё моддаҳои даргиранда (инчунин аслиҳаи сард) таъмин карда шудаанд, инчунин аслиҳаи сард дохил мешаванд. Навъҳои чанги умумиқушунӣ **муҳориба** ва **муҳофизат** мебошанд.

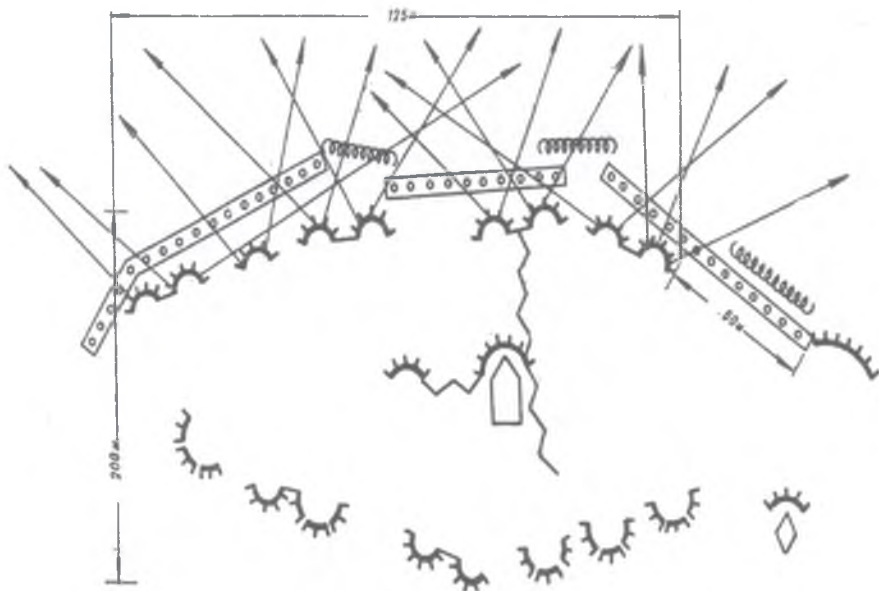
Муҳориба – як навъи асосии чанг мебошад. Танҳо бо роҳи муҳорибаи ҳалқунанда ғалаба бар душманро ба даст овардан мумкин аст. Ҳадафи асосии муҳориба – маҳв сохтани душман бо тамоми воситаҳои мавҷуда, дар ҳамлаи ҳалқунанда ба дохили артиши душман даромадан, нобуд сохтан ва асир гирифтани қувваи зиндаи он, соҳиб шудан ба аслиҳа ва техникаи ҳарбӣ ва ба дастии худ гирифтани ҳудуди дар ихтиёри душманбуда мебошад. Аҳаммияти бузург барои нойил шудан ба муваффақият дар муҳориба, рӯҳияи баланди муҳорибавии ҳаёти шахсӣ аст.

Майдони муҳориба

Хучум – лаҳзаи ҳалқунандаи муҳориба мебошад. Ин баҳамойиш ҳаракати ҷангии зерқисмҳо ва қисмҳо бо оташфишони тезутунд бо ҳадафи нобуд соختани душман аст. Нисбати душмани муҳофизаткардаи стода бевосита дар рафти ҷанг ё дар ҳолати рӯ ба рӯ омадан бо вай ба муҳориба гузаштан мумкин аст. Ҳангоми оғози муҳориба дар рафти ҷанг шӯъбаи техникаи тирандоз ноён ба ҷойи нишондодаи фармондеҳи взвод паноҳ мешавад, ҳангоми оғози муҳорибаи бевосита метавонад, дар муҳофизатгоҳ ё худ дар ҳолати аввала дар самти муҳорибаи дар-пешистода қарор гирад. Дар ҳолати аввала ҳаёти шахсӣ, аз рӯйи қоида, дар хандак, МҚП, МЗ дар ҳолати тайёр дар наздикии хандак ё худ дар паси он меистад. Ҳангоми муҳориба шӯъбаи техникаи тирандоз супориш мегирад, ки дар он нишони ҳамла ва самти ҳаракати муҳорибаи навбатӣ муайян карда мешавад. Навъи дигари муҳориба ҷанги рӯ ба рӯ мебошад.

Мудоғиба – як навъи маҷбурӣ ва пешбинишудаи ҷанг мебошад. Вай барои баргардондани ҳучуми қувваҳои бартаридоштаи душман, муҳофизати самтҳои муайян пешбинӣ шудааст. Танҳо дар натиҷаи мушоҳидаи мунтазам саривақт душманро пай бурдан (ошкор намудан) мумкин аст. Дар натиҷаи саривақт пай бурдани ҳадафи душман, истифодаи дурусти аслиҳа бо назардошти тавоноии ҷангии он, нишонрасӣ ва ногаҳон оташ кушода душманро нобуд соختан имконпазир мегардад. Бо оташкушоӣ аз аслиҳаҳои алоҳидаи ҷангӣ ё худ оташи ҳадафироки шӯъба, маҳв соختани душман мумкин аст. Аз рӯйи (ҳаракат) самти

Навъҳои гуногуни тирпарронӣ

ҳаракат оташи силоҳи тирпаррон метавонад санҷишӣ – рост ва миёнабур бошад.

Тири аз автомат ва пулемётҳо андохтишуда, ки якбора аз масофаҳои наздик ба як самт равона карда мешавад – ханҷарӣ номида мешавад.

Оташи ҳадафнок – оташи якчанд воситаи оташфишон ё тамоми зерқисм, аз рӯйи як ҳадафи асосӣ ё гурӯҳи ҳадафҳо дар ҳудуди муайян мебошад. Фаъолӣ, зудҳаракатӣ, матонат ва ҳаракати ногаҳон бо донистани ҳаматарафаи душман, натиҷаҳои оташи силоҳи худ, моҳирона паси сар намудан ё худ ҷарх зада гузаштани монеаҳо, аз душмани худ пешсаф будан, ҳангоми ҳама гуна обу ҳаво, шабона ва рӯзона ҳарб кардан, саривақт таъмин будан бо силоҳ, сӯзишворӣ ва техникаи ҷангӣ ба даст меояд. Ҳамаи ин душманро роҳгум занонда, ӯро ба воҳима меандозад ва малакаи ҷангиашро паст мекунад ва барои галаба бар душман шароитҳои хуб фароҳам меоварад.

Ҳамоҳангии оташ бо ҳаракат ва истифода (манёвр)-и тактикаи ҳаракат дар ҷанги муосир ба муваффақиятҳо мерасонад. Фармондеҳони рус – Пётри I, А.В. Суворов, М.И. Кутузов, П.И. Багратион чунин мешумориданд, ки бе тактикаи ҳаракат муваффақият дар ҷанг маънӣ надорад. Онҳо ба аскарони худ бо ҳам ҳамоҳанг соختани ҷасурӣ ва тактикаи ҳаракатро меомӯзониданд.

Тактикаи ҳаракатро бо ёрии қувва ва воситаҳо, ҳамчунин бо ёрии оташ имконпазир гардонидан мумкин аст. Манёври қуввагӣ ва воситагӣ – ҳаракати паноҳӣ, зуд ва муташаккили онҳо мебошад,

ки хангоми мухориба дар сарҳаде ё ноҳияи нав истифода мешавад. Ин кор барои интиҳоб намудани ҷойи мувофиқ ва оташ кушодан ба тарафҳои камқувваи душман ё худ баромадан ба самт барои ҳамлаи рӯ ба рӯ ё ақибоҳи душман, дар ҳолати зарурӣ бошад, аз зери оташ, ё худ зарбаҳои душман баромадан пешбинӣ шудааст. Барои ба амал баровардани ҳаракати тактикӣ, майдонҳои кушода, лаҳзаҳои ҷангӣ, ҷойҳои гуногун ва ниҳонӣ, дудҳо ва дар мудофия, ғайр аз ин, хандакҳо ва роҳҳои ахбороти истифода мешаванд.

Тактикаи ҳаракат бо оташ – оташфишонӣ аз хати ҷабҳа (фронт) ва дохили ҷабҳа хангоми мухориба ва дар дигар ҳолатҳо бе иваз намудани макони оташфишонӣ мебошад.

Ин амал барои ҳарчи зудтар нобуд соختани душман истифода мешавад. Ҳамкориҳои мунтазам ва дақиқ байни ҳайати шахсӣ ва воситаҳои оташфишонӣ дар гурӯҳ барои иҷрои бомуваффақияти вазифаи ҷангӣ ифода меёбад. Хангоми мухориба ин ҳамкорӣ бо дастгирии якдигар, истифодаи саривақти ҳаракат ва натиҷаҳои оташфишонӣ таъмин мебардад. Барои дастгирии ҳамкорӣ, ҳайати шахсии бахш бояд супориши ҷангӣ, нишонҳо, зангулаҳо ва ахборотро донанд. Ҳамкорӣ дар давоми тамоми мухориба сурат мегирад ва ҳаракатҳои моҳиронаи шабона иҷро намудани супоришҳои ҷангиро бо талафоти камтарин таъмин менамояд. Шабона дохилшавии пинҳонӣ ба ҳудуди душман ва ҳамлаи ногаҳонӣ хеле мувофиқ мебошад. Барои галаба дар ҷанги шабона машқи бисёр ва малакаи баланд, ҳасурӣ, мергании дар ҳама гуна ҳудуд, истифодаи асбобҳои рушноидиҳанда, воситаҳои равшанӣ ва нишондоди ҳадаф, ҳаракат хангоми равшан намудани ҳудуд бо ёрии ракетаҳо, авиабомбаҳо ва нурҳои прожектор заруранд.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Мухориба чист? Чаро мухорибаи муосир умумикӯшуни номида мешавад?
2. Хусусиятҳои мухорибаи умумикӯшунии муосир кадомҳоянд?
3. Дар мухорибаи муосир кадом навъҳои воситаҳои нобудсозӣ истифода мешаванд?
4. Навъҳои мухорибаҳоро номбар намоед ва дар бораи онҳо нақл кунед.

§12. ТАЪМИНОТИ ҶАНГӢ

Таъминоти ҷангӣ – тартиби ҷорабиниҳо барои нигоҳ доштани қисмҳо ва зерқисмҳо дар тайёрии ҷангӣ, таъмини шароитҳои хуб барои саривақт ва муташаккилона ба мухориба бархостан ва иҷрои бомуваффақияти супоришҳои ҷангӣ ва инчунин манъ ё худ пешгирии намудани ҳамлаи ногаҳонии душман мебошад. Он пайгирӣ (разведка), муҳофизат аз силоҳҳои вазнини нобудсоз таъминоти муҳандисӣ ва кимиёвиро дар бар мегирад.

Пайгирӣ (разведка) як навъи асосии таъминоти ҷангист, ки ҳама гуна имконоти дарёфти ахборот дар бораи душман ва ҳудуди онро доро

мебошад. Талаботи асосӣ нисбати пайгирӣ – ҳадафнокӣ, мунтазамӣ, фаъолӣ, зудамалӣ, пинҳон амал кардан, дурустии ахборот, дақиқ муайян намудани координатаҳои ҳадаф ва объектҳои пайгирӣ мебошад. Ахборот доир ба макони ҷойгиршавии силоҳҳои вазини нобудсоз бояд махсусан дақиқ бошад. Ин нишондиҳандаҳо зуд хабар дода мешаванд.

Тарзҳои гузаронидани пайгирӣ - мушоҳида, гуш кардан, ҷустуҷӯӣ, пинҳон шудан ва пайгирӣ ба воситаи муҳориба мебошанд. Ғайр аз ин, ахбороти пайгирӣ ҳангоми аз назар гузаронидани макон ва ашё, бо роҳи пурсупоси асирон ва шахрвандон, бо роҳи омӯхтани ҳуҷҷатҳои аз душман дарёфташуда низ дастрас мегардад.

Бахши тирандозии мошинсавор, ки барои пайгирӣ таъйин карда мешавад, метавонад ҳамчун бахши ҳаракатҳои назоратӣ амал намояд ва барои пинҳон шудан ва ҷустуҷӯӣ муқаррар шавад. Бахши алоҳидаи тайёр барои пайгирӣ радиатсионӣ, кимиёвӣ ва бактериологӣ таъйин шудааст. Ҳайати шахсии барои пайгирӣ равонгардида бояд ҷасурона ва пинҳонӣ амал намояд, ҳушёрӣ ва зиракии ҳарбиро истифода намояд. Ҳангоми муҳориба ҳамаи ҳайати шахсӣ бояд мушоҳидакор бошанд. Барои мушоҳидаи душман дар бахш мушоҳидакори махсус таъйин мегардад.

§13. МУҲОФИЗАТ АЗ СИЛОҲИ МАҲВКУНАНДА

Бо мақсади кам намудани таъсири қатли оми аслиҳаи ҳастай (ядрой), кимиёвӣ, бактериологӣ, нигоҳ доштани ҳолати ҷангии ҳайати шахсии зерқисм ва қисмҳо ва инчунин таъмини иҷрои супоришҳои ҷангӣ, мудофия аз силоҳи умумии қатли ом ташкил карда мешавад. Дар бахши тирандозии мошинсавор барои мудофия аз силоҳи умумии нобудсоз, асбобҳои муҳандисӣ, афзорҳои ҳифозатӣ, воситаҳои шахсии муҳофизат ва воситаҳои ҳифозатии МҚП ва МЗ истифода мешаванд.

Хабари пешакӣ дар бораи таҳдиди огози истифодаи силоҳи қатли ом, инчунин ахбор дар бораи зарарнокии радиоактивӣ, кимиёвӣ ва бактериологӣ ба ҳайати шахсӣ ба воситаҳои хабари «Ҳатари радиоактивӣ» ва «Ҳатари кимиёвӣ» амалӣ гардонда мешавад.

Ҳайати шахсӣ бояд тамиз (гигиена)-и шахсиро ҳангоми ҷобаҷогузори маҳсулоти ҳӯрокворӣ ва истеъмоли он, ҳамчунин талабот оид ба беҳдошти ҷамъиятӣ ва шахсиро қатъан риоя кунад, аз воситаҳои тиббӣ муҳирона ва саривақт истифода намоянд. Ҳангоми баргараф кардани оқибатҳои истифодаи силоҳи қатли ом дар бахш ба корҳои наҷотдиҳӣ, ба зарардидагон ёрии аввалини тиббӣ расонидан, онҳоро аз майдони заҳролудшуда баровардан, назорат бо дозиметр ва инчунин назорати кимиёвӣ гузаронидан, ҳомӯш кардани сӯхторҳо ва коркарди махсус доир карда мешаванд.

Қисмҳои муҳофизати радиатсионӣ, кимиёвӣ ва биологӣ бо мақсади талафоти ҳарчи камтари кӯшунҳо ва таъмини иҷрои вазифаҳои бардошти онҳо гузошташуда дар шароитҳои заҳролудшавии радиатсионӣ, кимиёвӣ ва биологӣ, инчунин афзун намудани сатҳи муҳофизатии онҳо аз аслиҳаи ғавқуддақиқ ва дигар навъҳои он ташкил карда шудааст.

Қисмҳои муҳофизати радиатсионӣ, кимиёвӣ ва биологӣ барои иҷрои вазифаҳои зерин: дарёфт ва таъмини андозаҳои оқибатҳои истифодаи силоҳи қатли ом, миқёси харобашавии объектҳои радиатсионӣ ва аз нигоҳи кимиёвӣ хавфнок, таъмини ҳифозати ҳайати шахсӣ, захролудкунанда, токсинҳо ва воситаҳои биологӣ ва кам кардани сатҳи ошкоршавии қўшун ва объектҳо иборат мебошад.

Ротан алоҳидаи муҳофизати радиатсионӣ, кимиёвӣ ва биологӣ бо мақсади иҷрои вазифаю супоришҳои таъминоти қобилияти ҷангии ҷузъу томҳо, навъи қўшунҳо ва акибгоҳ, ҳамчунин барои расонидани талафот ба душман ба воситаи силоҳи сўзанда созмон дода шудааст.

Шуъбаи мазкур, ҷузъу томҳо ва қисмҳои низомиро бо воситаҳои муҳофизати узвҳои нафаскашӣ, асбобҳои ҳифозатии радиатсионӣ ва кимиёвӣ таъмин намуда, бо онҳо дар бораи истифодаи дурусти воситаҳои ҳифозат ва асбобҳои кашфи радиатсионӣ машғулиятҳо доир менамояд. Он ҳамчунин дар қори бо дуд пардапуш намудани қўшун аз зарбаи фавқуддакии душман дар машқҳо нақши муҳим мебозад.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Чаро силоҳи қатли ом мегӯянд?
2. Қадом роҳҳои муҳофизат аз силоҳи зикршударо медонед?
3. Дар ҳусуси хавфу хатари ин навъи силоҳ бо муаллим суҳбат намоед.

§14. МАХФИГАРДОНӢ (МАСКИРОВКА)

Бо мақсади эмин нигоҳ доштани макони аслии зерқисмҳои худ, қобилияти ҷангии онҳо ва таъмини ногаҳонии ҳаракат **махфигардонӣ** зарур аст. Дар баҳши тирандозон бо роҳи нигоҳ доштани сирри ҳарбӣ, ҷойивазкунии пинҳонии ҳайати шахсӣ ва МҚП, МЗ, бо роҳи ба қоидаҳои рўшноӣ ва шунавонии махфигардонӣ риоя намудан, қатъан риоя намудани тартиботи махфигардонӣ ба даст меояд.

Ҳайати шахсии МҚП ва МЗ бояд моҳирона аз назари душман паноҳ шуданро донанд, рӯзона мошинаи зиреҳпуш ва дигар лавозимоти силоҳи ҷангино мутобик ба ранги атроф рангомезӣ кунанд. Барои ин кор ҷодарҳои махсус низ мавҷуданд.

Таъминоти муҳандисии баҳши тиранدوزи мошинсавор таҷҳизоти муҳандисии нуқтаҳо (як қисми хандақҳо, роғҳо)-и ҷойгиршавӣ ва махфигардонии онҳо, дар нуқтаҳои муайян гузоштани монеаҳо (хорпуштҳо, монеаҳои ноаён, минаҳои ишоравӣ, минаҳои нобудсози самтӣ), гузаргоҳҳои сунъӣ (аз зери монеаҳо ва вайронаҳои душман)-ро дар бар мегирад. Барои таҷҳизонидани шуъбаи муҳандисӣ асбобҳои хандаққобӣ (асбобҳои сапёрӣ, ломҳо) ва ашёи таҳҷойӣ истифода мешаванд.

Бо мақсади омода соختани шароит барои зерқисмҳо ҷиҳати иҷрои супоришҳои дар наздашон гузошташуда дар ҳолати захролудшавии радиоактивӣ, кимиёвӣ, бактериологӣ ва инчунин рӯйпушкунӣ ҳаракатҳои худ бо дуд ва аэрозолҳо таҷҳизоти кимиёвӣ ташкил карда мешавад. Тадқиқоти кимиёвӣ пайгирии радиоактивӣ ва кимиёвӣ, саривактӣ ва

мохирона истифода кардани воситаҳои шахсӣ ва умумии муҳофизат, назорати дозиметрӣ, коркарди маҳсус, истифодаи дуд ва аэрозолҳоро дар бар мегирад. Пайгирии радиоактивӣ ва кимиёвӣ дар шуъба бо истифодаи асбобҳои пайгирии радиоактивӣ ва кимиёвӣ ба таври визуалӣ (тахминӣ) гузаронида мешавад. Истифодаи саривактӣ ва мохиронаи воситаҳои шахсӣ ва бахшӣ бо роҳи мунтазам назорат кардани дурустии онҳо, тайёрии қаблӣ ва машқҳо чӣхати истифодаи онҳо дар ҳолатҳои гуногун, саривакт омодаасозии онҳо ба ҳолати ҷангӣ, муайян намудани реча ва шароитҳои истифодаи асбобҳои ҳавоивазкунандаи МЧП барои таъмини галаба омили муҳимманд.

Назорати дозиметрӣ бо ёрии ҷенкунакҳои қушунӣ дозиметрҳо ва асбобҳои пайгирии радиоактивӣ сураг мегирад. Паст кардани сатҳи заҳролудшавӣ ва тоза намудани силоҳу муҳиммот аз заҳру микробҳо пурра ва қисман мешавад. Коркарди қисман ҳангоми супориши ҷангӣ сураг мегирад ва пурра баъд аз иҷрои супориши ҷангӣ гузаронида мешавад. Барои истифодаи дудҳо ва аэрозолҳо бо мақсади рӯйпуш намудани ҳаракатҳои худ, инчунин муҳофизат аз нурҳои лазерӣ, асбобҳои дудҳосилкунандаи МЧП, шашка ва норинҷакҳои ба ин мақсад мувофиқ истифода мешаванд.

Муҳофизат. Муҳофизат бо мақсади роҳ надодани пайгирони душман ва зерқисмҳо, пешгирӣ намудани ҳамлаи ногаҳонии душман, барои таъмини вақт ба қисмҳои худ барои ҳозир шудан ба муҳориба ташкил карда мешавад.

Вобаста ба хусусияти супориши иҷрошавандаи ҷангӣ аз тарафи зерқисмҳо муҳофизат метавонад ҳаракатӣ, посбонӣ, ҷангӣ ва мунтазам бошад. Дар баҳши тирандозӣ мошинсавори муҳофиз бо роҳи назорати доимӣ амалӣ гардонида мешавад. Ҳангоми муҳофизат сарбоз метавонад дар назди воситаи оташфишонӣ навбатдор, назоратчӣ ва инчунин ҳангоми ҷойгиршавии взвод посбони гаштӣ (патрул) бошад.

§15. РОҲБАРӢ БА ҚИСМ

Роҳбарӣ аз пешбарии доимии қисмҳо ҳангоми омодагӣ ба муҳориба ва дар муҳориба барои иҷрои супоришҳои ба зимма гузошташуда сафарбар намудани тавононии онҳо иборат мебошад. Роҳбарӣ кардан - маънии доимо тайёр будан ба иҷрои супоришҳо, пайгирӣ анҷом додан, саривакт қарор кардан ва супориш додан ба ҳайати шахсӣ, ташкил ва дастгирӣ, таъмини ҳаматарафаи ҳаракатҳои ҷангӣ, назорат аз рӯи супоришҳои ба зимма гузошташударо дорад.

Мухтавои фармондеҳи баҳши тирандоз. Фармондеҳи баҳши тирандоз муҳорибаро ҳангоми номумкинии он дар ҷойи воқеъгардидаи қисм дар шакл (макет) макон ташкил мекунад. Пас аз гирифтани супориш онро меомӯзад, вақти омода шудан барои иҷрои супориш, қоидаҳо ва муддати супориши он, дар қучо будан ва ба ҷӣ қор машғул будани душман, макони ҷойгиршавии воситаҳои оташфишонӣ онро дақиқан таҳлил мекунад, хусусиятҳои ҳифозатӣ ва пинҳон будани онро, роҳҳои монеаҳо, шароитҳои назорат ва гузаронидани ҷангро муайян мекунад. Сипас фармондеҳ супоришҳои ҳайати шахси роҳбар муайян карда, фармони

чангӣ медиҳад. Пас аз ин ҳайати шахсӣ ва аслиҳа – МҚП, МЗ-ро ба чанг омода менамояд ва барои таъмини ҳаракатҳои чангии қисм чораҳо мебинад.

Вазифаи аввалиндараҷаи фармондеҳ дар чанг назорат намудани оташфишонӣ мебошад. Вай пайгирии заминӣ ва ҳавоӣ, интиҳоби аслиҳа ва лавозимоти чангӣ, навъи оташфишонӣ ва тарзи гузаронидани онро, ки барои нобуд сохтани душман мусоидат мекунад, муайян месозад. Барои кушодани оташ ё супоришҳои оташфишонӣ фармон додан, ба натиҷаҳои оташфишонӣ назорат кардан ва муътадил гардонидани он, ҷойивазкунии воситаҳои оташфишонӣ, ба сарфаи захираҳои чангӣ назорат кардан низ аз вазифаҳои ӯ мебошанд.

Ҷойи фармондеҳи бахш хангоми муҳориба. Хангоми муҳориба фармондеҳ бояд чунин нуқтаеро интиҳоб намояд, ки барои назорат ба макон, душман, ҳаракатҳои бахш, ҳаммаслакон ва ишораҳои фармондеҳи взвод мувофиқ бошад.

Фармондеҳи бахш бо фармонҳо, ки тавассути овоз ва ишораҳо дода мешаванд, роҳбарӣ мекунад. Бахши тирандозӣ мошинсавор ба ҳайати взводи тирандозӣ мошинсавор дохил мешавад. Фармондеҳи бахш, дар ҳайати худ фармондеҳи мошин, чор нафар тирандоз, ду нафар норинҷакандоз, назоратчи аслиҳа ва ронандаи мошини чангии пиёданӣ МҚП дорад. Аъзои бахши тирандозӣ мошинсавор ҳамагӣ даҳ нафаранд.

Фармондеҳи бахш, фармондеҳи мошин, назоратчи аслиҳа ва як нафар норинҷакандоз бо туфангча, ронанда – бо пулемёт, туфангча, тирандозон ва норинҷакандозӣ дигар – бо милтиқҳо мусаллаҳ гардонидани шудаанд.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Дар хусуси сарфарбарии бахши тирандозӣ мошинсавор дар хати мудофиа нақл кунед.
2. Дар бораи тартиби ҳарбии бахш боз ҷиҳод медонед?
3. Бахш барои ҳифзи Ватан ҷиҳод аҳамият дорад? Дар ин хусус бо иштирокчиёни Ҷанги Бузурги Ватанӣ мулоқот анҷом диҳед.
4. Вазифаҳои роҳбарӣ қисмро номбар кунед.

§16. МУБОРИЗА БО ТЕХНИКАИ ҶАНГИИ ДУШМАН

Ба аслиҳаи бахши тирандозӣ мошинсавор мошини чангии пиёданӣ «Мардер», ки барои дастгирӣ хангоми муҳориба пешбинӣ шудааст, дохил мешавад.

Бахши тирандозӣ мошинсавор, ба муҳориба одатан дар ҳайати взводи тирандозӣ мошинсавор дохил мешавад. Барои муҳориба ба номгӯи аслиҳаи бахш мумкин аст норинҷаки зиддитанкӣ ва пулемёти якка низ дохил карда шавад. Хангоми ҳуҷум аз рӯи супоришҳои бахши тирандозӣ мошинсавор ба бахшҳои ҷойивазкунанда ва оташфишон ҷудо мешавад.

Бахши тирандози мошинсавор ҳангоми ҳамла

Вазифаи бахши ҷойивазкунада ба душман наздик шудан ва нобуд сохтани он ё худ ўро ба асир шудан маҷбур намудан мебошад. Вазифаи бахши оташфишон – дастгирии бахши ҷойивазкунада бо оташ мебошад. Ҳар як бахши оташфишон метавонад дар нақши бахши ҷойивазкунада бошад.

Бахши тирандози мошинсавор бо МЗ ҳуҷум менамояд ва дар мавриди зарурат пиёда мешавад. Дар масофаи наздики 100-150 м аз нуктаи ҳамла пиёдагардӣ оғоз мешавад. Ҳамлаи бахшро оташи МЗ дастгирӣ менамояд. Барои оташ кушодан аз пулемёт як ё ду нафар сарбоз таъйин карда мешаванд. Ҳангоми ҳаракат ҳамроҳи танкҳо бахши пиёдашуда метавонад аз пеш ва ё аз қафои танкҳо ҳаракат намояд. Дар ҳар ду ҳолат ҳам масофаи байни танкҳо ва сарбозон бояд на камтар аз 300 м бошад. Ҳангоми мудофия бахши тирандози мошинсавор дар пункти асосии взвод ҷойгир мешавад. Бахш нуктаҳои асосӣ ва захиравиро, ки дар қабҳа 100 м, ҳангоми бо норинҷакпарто ва пулемёт пурзӯр гардонидан – то 125 метрро ташкил медиҳад, омода месозад. Дар нуктаҳо хандақҳои якка ё ҷуфт кофта мешаванд. Масофаи байни хандақҳои якка – 10 м ва хандақҳои ҷуфт бояд то 20 м бошад. Дар нуктаи асосӣ ҳар яке аз хандақҳо бо ҷуб ва хок (баландиаш 45 см) пӯшонида мешавад. Дар хандақҳо як ё ду ҷуқурӣ барои дар ҳолати дароз кашида пинҳон шудан қанда мешаванд. Агар вақт кофӣ бошад, ба ҷойи ин ҷуқуриҳо метавонанд сангарҳои рӯйпӯшидаи дунафара созанд. Барои бо роҳи пинҳонӣ аз нуктаи асосӣ ба нуктаи захиравӣ баромадан роҳҳои ахборотӣ қанда мешаванд. Барои

МЗ нуктаи алоҳида таҷҳизонида мешавад. Хангоми ҳамлаи душман ҳайати шахсӣ дар хандақҳо, чуқуриҳо ва блиндажҳо паноҳ мешавад. Вақти ба охир расидани оташфишонӣ ҳайати шахсӣ зуд ба ҷойҳои худ мегузаранд ва барои гардонидани ҳамлаи душман омодагӣ мебинанд. Танҳо дар масофаи барои аслиҳа дастрас оташ кушода мешавад.

Душман бо оташи норинҷак (граната) ва кордҳо низ мағлуб карда мешавад. Барои nobуд сохтани танкҳо норинҷакҳо ва пулемётҳои зиддитанкӣ истифода мешаванд.

Мубориза ба муқобили танкҳо ва мошинаҳои зирехпӯш яке аз вазифаҳои аввалиндараҷа мебошад. Барои нойил шудан ба муваффақият сарбозон бояд қисмҳои пурқувват ва нозуки танкҳоро донанд.

Дар артишҳои мамолики хориҷӣ танкҳои миёна, ки барои яқоя бо зерқисмҳои теникии пиёдагард ва алоҳида мубориза бурдан пешбинӣ шудаанд, асосӣ ҳисобида мешаванд. Танкҳои артишҳои хориҷӣ зирехҳои муҳофизатии хуб доранд. Онҳо бо комплекси нишонгирии инфрасурх, ки барои муқорибаи шабона пешбинӣ шудааст, низ мучаҳҳаз мебошанд. Ин танкҳо асбобҳои ҳавовазкунанда, таҷҳизоти оташнишон ва воситаҳои ҳаракати зеринӣ ҳам доранд. Як қатор танкҳо дар қисми болоиашон муҳофизаткунандаҳо аз гулӯла (снаряд)-ҳои кумулятивӣ доранд. Ҳайати танк, аз рӯи қоида, аз чор нафар: фармондеҳ, нишонгиранда, мерган ва ронанда - механик иборат аст.

Дар аслиҳаи зерқисм ва қисмҳои артишҳои хориҷӣ шумораи зиёди мошинҳои зирехдор, ки барои бурда расонидани ҳайати шахсӣ, муқориба, пайгирӣ ва дигар супоришҳои ҷангӣ пешбинӣ шудаанд, мавҷуд мебошанд.

Ин мошинҳо зирехи хуб аз монеаҳо қудрати гузаштан доранд ва метавонанд ба воситаи ҳавопаймо ва ҷарҳболҳо ба ҷойи лозима партофта шаванд.

Вале новобаста ба қувваи танк, он тарафҳои нозук ва аз ҷиҳати техникӣ ноустувор ҳам дорад, ки барои муборизаи бомуваффақият бурдан бо онҳо мусоидат менамоянд.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Дар бораи сохтор ва аслиҳаи бахши тирандози мошинсавори артишҳои мамлакатҳои хориҷӣ нақл кунед.
2. Дар хусуси тактикаи ҳаракатҳои бахши тирандози мошинсавори мамлакатҳои хориҷӣ хангоми ҳучум ва дифоъ нақл кунед.
3. Нақшаи ҳаракатҳои гурӯҳи мошинсавор хангоми ҳучум ва нақшаи ҷойгиршавии бахш хангоми дифоъро кашед.

§17. УСУЛҲОИ МУБОРИЗА БАР ЗИДДИ ВОСИТАҲОИ ҲУҶУМИ ҲАВОИИ ДУШМАН

Қувваи асосии зарбазани Қувваҳои ҳарбӣ-ҳавоӣ ва мудофиائي зиддихавоӣ – авиатсияи тактикӣ мебошад.

Сифатҳои ҷангии ҳавопаймоҳо ва ҷарҳболҳо ба ҳалли супоришҳои гуногун мусоидат мекунанд. Вазифаи асосии онҳо – дастгирии кӯшунҳои хушкигард хангоми муқориба ва мудофиа мебошад. Аз ин рӯ,

Ҳолати тирандозӣ ба ҳадафи ҳавой
*а - ба пушт дароз кашида,
 б - аз зону, в - рост истода.*

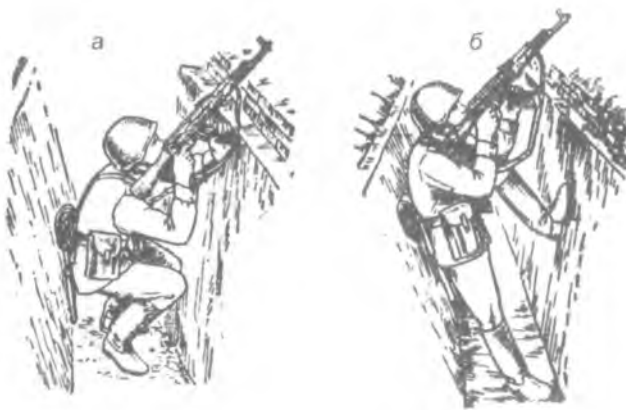
мубориза бар зидди ҳавопаймо ва чархболҳои пастпарвоз вазифаи аввалиндараҷаи на танҳо мудофияи зиддиҳавоӣ (МЗХ), балки ҳамаи анвои зерқисмҳо мебошад.

Таҷриба нишон медиҳад, ки зерқисмҳои мототирандоз метавонанд бо ёрии аслиҳа ҳавопаймоҳо ва чархболҳои пастпарвози душманро нобуд созанд. Барои мубориза алайҳи ҳавопаймо ва чархболҳои душман, тавсифи ҷангии онҳо нишонҳои расмӣ ва тактикаи ҳаракатҳо ва инчунин қоидаҳои тирпарронии ҳавоиро хуб доништан зарур аст.

Бомбаандозҳо — маҳвкунандаҳои реактивии баландпарвоз — асоси авиатсияи тактикии артишҳои ҳориҷӣ мебошанд. Онҳо барои нобуд сохтани ҳадафҳои хурди заминӣ ва баҳрӣ, мубориза бо ҳавопаймо ва чархболҳои душман пешбинӣ шудаанд. Ин ҳавопаймоҳо бо дурпарвозӣ ва манёври хуб фарқ мекунанд. Онҳо бо аслиҳаи гуногун ва дастгоҳи нишонгиранда муҷаҳҳаз гардонда шудаанд ва метавонанд ба ҳадафҳои заминӣ зарбаҳои бомбавӣ зананд ва онҳоро бо ёрии ғула пулемётҳо,

ракетаҳои гуногун ва инчунин омехтаҳои даргиранда нобуд созанд.

Бомбаандоз — маҳвкунандаҳо вобаста ба шароити зерқисмҳо ва қисмҳо чуфт-чуфт ё якка ҳаракат мекунанд. Бо мақсади муайян метавонанд аз баландии кам, миёна ва калон ҳадафҳои заминиро аз ҳолатҳои гуногуни парвоз нобуд созанд. Чархболҳои ҷангии артишҳои ҳориҷӣ якҷоя бо бомбаандоз — маҳвкунандаҳо дар ҳаракатҳои гуногуни ҷангӣ фаъолона ширкат меварзанд. Онҳо нишонҳои заминиро бо ёрии ракетаҳои гуногун, норинҷакандозҳо, ғула ва пулемётҳо маҳв менамоянд. Чархболҳо дар шакли зерқисмҳо ва ғулаҳои хурд амал карда, ҷойи худро ба самти дигаре ё ба баландие зуд иваз карда метавонанд. Чархболҳо ба ҳадаф аз баландии кам, бо истифода аз релйефи макон наздик мешаванд, зуд ба ҳуҷум мегузаранд ва пас аз зарба задан ғайб мезананд. Хусусияти асосии чархболҳо — ногаҳонии ҳаракат мебошад. Ба қадом давлат тааллуқ доштани чархболҳо аз рӯйи нишонҳои онҳо, ки дар

Ҳолати тирандозӣ ба ҳадафи ҳавоӣ аз хандақ
а - аз ҳолати тақя ба тирдон аз қисми
пеши болои хандақ ва б - бе тақя.

шаклҳои геометрӣ сабт шудаанд, муайян кардан мумкин аст. Ин нишонҳо дар боло, паҳлуи онҳо ва қисми амудӣ (вертикалӣ)-и онҳо сабт карда шудаанд.

Барои мубориза алайҳи ҳавопаймо ва ҷарҳболҳои пасти парвози душман дар қатори дигар воситаҳои зенитӣ силоҳи тирпаррон

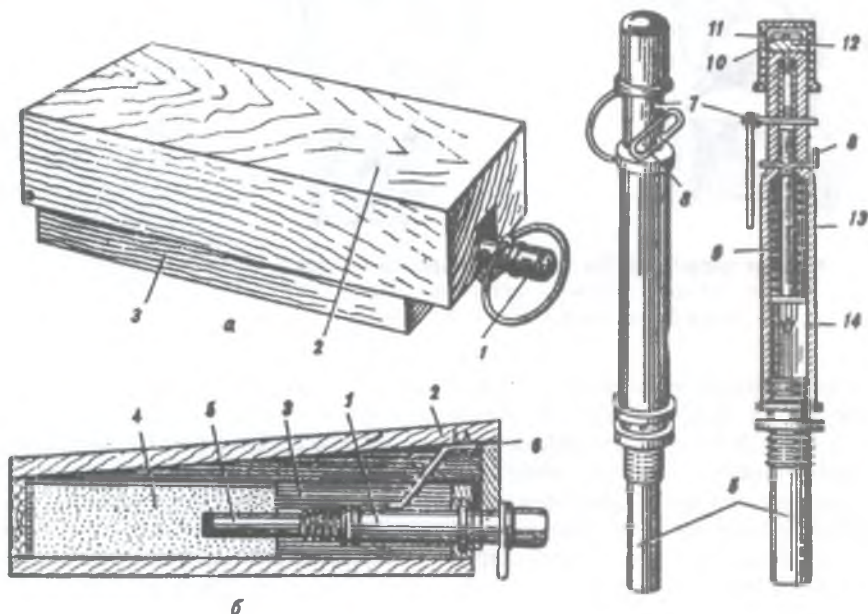
низ истифода бурда мешавад. Масофаи дастрас барои кушодани оташ бар зидди ҳавопаймоҳо ба баландии 400 м ба 500 – 600 м мувофиқ аст. Банишонгирӣ дар ҳамаи ҳолатҳо ба «З» ё «П» гузошта мешавад. Тирпарронӣ ду навъ – пешгирикунанда ва гуселкунанда мешавад. Тирпарронии пешгирикунанда бар зидди ҳадафҳои сурат мегирад, ки суръати парвози онҳо 150 м/с-ро ташкил медиҳад. Дар ҳолати ин суръат бузургии ҳаракати пешравандаро бо ҷашм муайян кардан душвор аст. Барои кушодани оташ силоҳ ба боло ба самти тахминии ҳадаф равона карда мешавад. Дар масофаи 800-900 м будани ҳадаф оташ кушода мешавад. Дар ин ҳолатилоҳ дар як самт нигоҳ дошта мешавад. Агар самти ҳаракати тирҳо дақиқ намоён бошад, тирпаррониро катъ накарда, силоҳ ба тарафи ҳадаф гардонида мешавад, то ки самти тирҳо ва ҳадаф ба ҳам оянд. Тирпарронии гуселкунанда барои нобуд сохтани ҳадафҳои ҳаракаташон суст (ҷарҳболҳо, ҳавопаймоҳои нақлиётӣ, парашютчиҳо) сурат мегирад. Ҳангоми тирпарронӣ тирандозони пулемёт ҷойи аслиҳаро иваз карда самти нишонгириро то расида омадани ҳадаф дақиқ муайян менамоянд ва ҳангоми ба ҷойи нишон расидани он оташ мекушоянд. Пешбинӣ бо дид муайян карда мешавад. Дарозии он то 500 м ба 60-80 м баробар аст. Тирпарронӣ бар зидди қувваҳои ҳавоӣ дар ҳолати дарозкашида, ба зону истода, рост истода, инчунин аз даруни хандақ сурат мегирад.

САВОЛ ВА СУҶОРИШ

1. Дар бораи хусусиятҳои ҷангӣ ва тактикаи ҳаракатҳои киркунандаҳои бомбардиро ва ҷарҳболҳои рақиб нақл кунед.
2. Чаро масофаи мувофиқтарини кушодани оташ ба тарафи ҳадафҳои ҳавоӣ 500-600 метр аст ва чаро банишонгирӣ ба «З» ё ин ки «П» гузошта мешавад?
3. Дар бораи роҳҳои оташкушоӣ ба нишонаҳои ҳавоӣ нақл кунед.

§18. МОНЕАҲОИ МУҲАНДИСӢ

Дар муҳорибаи муосир монеаҳои муҳандисӣ мисли пештара барои таъмини ҳаракатҳои зерқисмҳо аҳамияти бузург доранд. Онҳо дар маконе (дар об ё дар ҳаво) ҷойгир карда мешаванд, то ки ба душман зарба зананд, ҳаракат ва қобилияти ҷангии онро суст намоянд. Монеаҳо аз рӯйи хусусиятҳои таъсирнокиашон ба душман муҳандисӣ ва минавӣ

Минаи зиддиپیёдагарди ПМД-6М

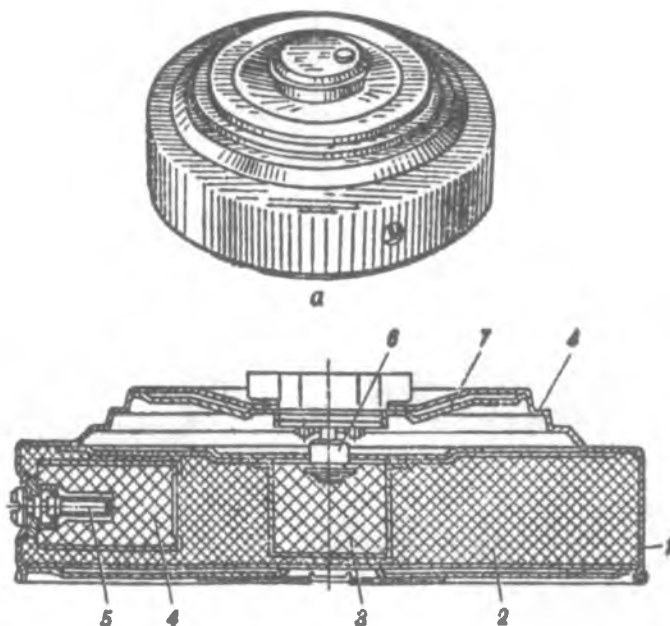
а - шакли умумиаш, б - буриш, в - тарканди МУВ-2.

1 - тарконанда, 2 - сарпӯш, 3 - танаи мина, 4 - заряди ВВ, 5 - оташгирон, 6 - қишри оҳанин, 7 - тирмеҳи муҳофизат, 8 - тирмеҳи ҷангии Т - шакл, 9 - пружинаи ҷангӣ, 10 - буранда, 11 - қулоҳаки резинӣ, 12 - маснуоти оҳанӣ, 13 - зарбазанак.

– тарканда мешаванд. Навъи асосии монеаҳои муҳандисӣ – минавии тарканда мебошад. Барои устувор кардани монеаҳои минавӣ - тарканда аз минаҳо истифода мешавад. Аз рӯйи нишондод онҳо зиддитанкӣ ва зидди пиёдагард мешаванд. Ин минаҳо барои нобуд соختани танкҳо ва дигар навъҳои техникаи ҷангӣ пешбинӣ шудаанд. Онҳо ду навъанд – минаҳое, ки ҳангоми аз болои онҳо гузаштани танк метарканд ва минаҳое, ки аз проексия (наздиқшавӣ)-и танк, ба воситаи ба қор даромадани тарканди махсус метарканд. Минаи зиддитанкӣ нахустин бор соли 1924 аз тарафи муҳандиси шӯравӣ Д.М.Карбишев ихтироъ карда шуда буд.

Мина аз корпус (оҳан, ҷӯб, пластмаса) заряди моддаи тарканда, тарконанда ва детонатори вақтӣ иборат аст.

Дар дохил ва ду тарафи ҷанде аз минаҳои зиддитанкӣ сӯроҳҳои запалии печдор барои тарконанда ҷойгир мешаванд, ки дар ҳолати дар ҷойи намоён ҷойгир шудани он заруранд.

Минаи зиддитанкии ТМ-57

а - шакли умумӣ, б - бурриш.

1 - тана, 2 - заряди ВВ, 3 - таркандаи фосилавии мобайнӣ, 4 - бари таркандаи фосилавӣ, 5 - лонаи оташгиронӣ, 6 - таркандаи МВ-57 дар ҳолати ҷангӣ, 7 - рӯйбанд, 8 - сарпӯш.

Минаҳои зидди пиёдагард барои нобуд соختани қувваҳои зиндаи душман пешбинӣ шудаанд. Онҳо ғугасӣ ва порчашаванда мешаванд.

Соҳти умумӣ. Мина аз тана (корпус), маводи тарканда ва тарконанда иборат аст. Баъзе минаҳо барои ҷойгиркуниашон асбобҳои махсус доранд. Принципи ҳаракат чунин аст, ки пас аз 2,5 дақиқаи кашидани ҳалқа, ба ҳолати ҷангӣ дароварда мешавад. Ҳангоми ба болои он по гузоштан даҳонакаш ба поён ҳаракат мекунад ва ҳалқаро аз дохили тарконанда зада мебарорад. Зарбазан озод мешавад ва зерӣ таъсири зехи ҷангӣ оташгирон (запал)-ро метасфонад, ки ба таркиши мина сабаб мешавад. Ҳангоми таркиш минаҳои зидди пиёдагард бо таъсири ғугасҳо ва порчашавӣ пиёдаро нобуд месозанд. Минаҳои порчашаванда дар як вақт якчанд нафарро маҳв менамоянд. Минаҳои зидди танк ва зидди қушунҳои пиёдагард дар самтҳои ҳаракати танкҳо ва қушунҳои пиёдагарди душман гузошта мешаванд. Ҷиҳати муҳофизат минаҳо дар самти пеши ҷабҳа (фронт), махсусан барои пешгирии паҳлу (фланг) ва вақт, инчунин дар ҷуқурӣ ҳам гузошта мешаванд. Ҳангоми ҳучум пеш аз сарҳади акси ҳамлаи душман гузошта мешаванд.

Минаҳои зидди танк бо ёрии ҷарҳболҳо ё худ дастӣ ва минаҳои зидди пиёдагард дастӣ гузошта мешаванд. Ҳангоми иҷрои ин супориш таҷҳизоти махсус қор фармуда мешавад. Барои дастӣ ҷойгир намудани мина ҷуқурии доирашакл қанда, минаро чунон ҷойгир намудан лозим аст, ки каме ба боло баромада истад. Баъди он тарконандаро тоб дода, ба ҳолати ҷангӣ овардан лозим аст. Сипас минаро рӯпӯш намудан зарур аст. Минаҳои зидди танк дар ҷуқурии 5-8 см ва минаҳои зидди пиёдагард дар ҷуқурии 1-2 см ҳок ё

рег гузошта мешаванд. Минаҳои зидди пиёдагардро гирифтани манъ аст. Онҳо бо роҳи таркондани заряди моддаи тарканда нобуд карда мешаванд. Минаҳои дар майдони муайян ҷойгиршуда, майдонҳои минавино ташкил медиҳанд. Майдонҳои минавии зидди танк ва зидди пиёдагард омехта мешаванд. Нишонаҳои ошкорсозандаи мавҷуд будани минаҳо баландиҳо, теппачаҳои сунъии дар барф поймолшуда, кутиҳои фаромӯшшудаи мина ва тарконандаҳо, асбобҳои лавозимоти дар ҷойҳои партофташуда, изи мошинҳо, одамон, нишона ва монетаҳо мебошанд.

Вайрон шудани чим

Фурӯнишастагии замин

Кашидани ресмон

Теппача

Намоён шуда истодани
шоҳақҳои мина

Мина дар алаф

Намоён будани як қисми мина

Нишондиҳандаи гузоштани минаҳо

Ҳолатҳои ошкорсозии минаҳо ҳангоми гузошта шудан

Муҳандисӣ - имкони иҷрои вазифаҳои муҳим ва хатарнок оид ба таъминоти муҳандисӣ, муҳофизати сарҳади давлатӣ, амалиёти ҷузъу томҳои муҳандисӣ дар муноқишаҳои мусаллаҳонаро дар бар мегирад:

- убури монеаҳо, бартараф кардани онҳо ва беҳавфсозӣ аз монеаҳоро ба уҳда доранд;

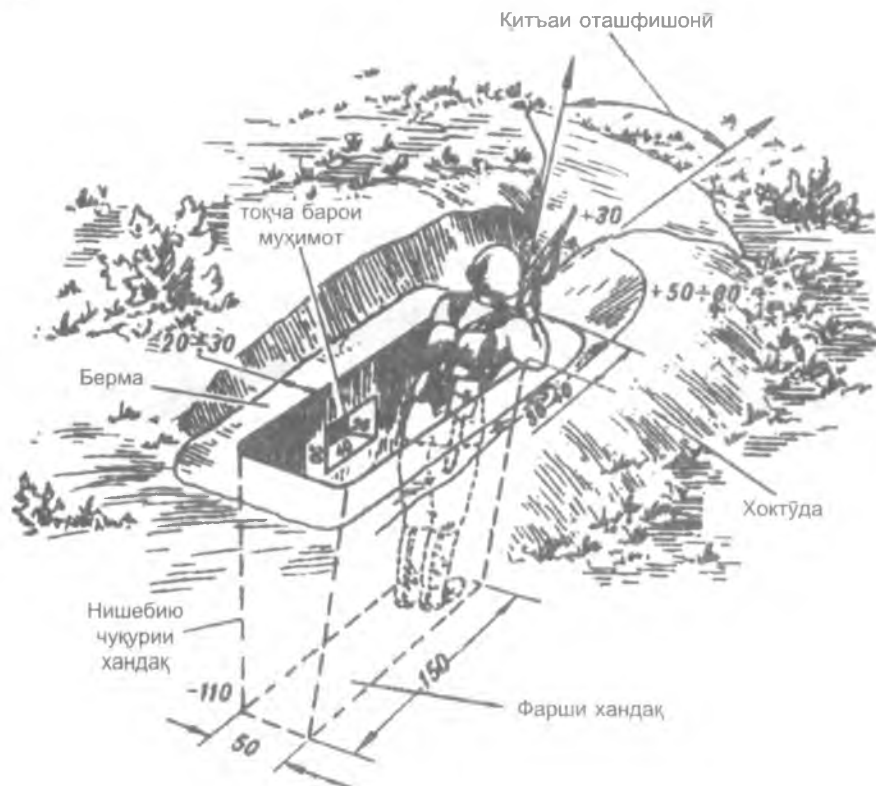
- вазифаи аввалиндараҷаи ҷузъу томҳои муҳандисӣ аз мина ва дигар маводи тарканда тоза намудани маҳалҳо мебошад.

С А В О Т Ў А С Т Ё Р Ё Н Ё Н

1. Хусусиятҳои тактикӣ-техникии минаҳои зидди танк ва зидди пиёдагард кадомҳоянд?
2. Дар бораи таъйиноти сохти умумӣ ва принциби кори минаҳои зидди танк ва зидди пиёдагард нақл кунед.

§19. ТАҶХИЗОТИ МУҲАНДИСИИ НУҚТАИ БАҲШ

Таҷрибаҳои ҷангӣ нишон доданд, ки моҳирона таҷҳизонидани нуқтаҳои баҳш дар бисёр ҳолат бовар ба ғалабаро дучанд менамояд. Дар ҷанги муосир нақши таҷҳизонидани муҳандисӣ ҷанд баробар афзуд. Нуқтаи таҷҳизонидашуда барои оташфишонӣ ва назорат шароитҳои хуб

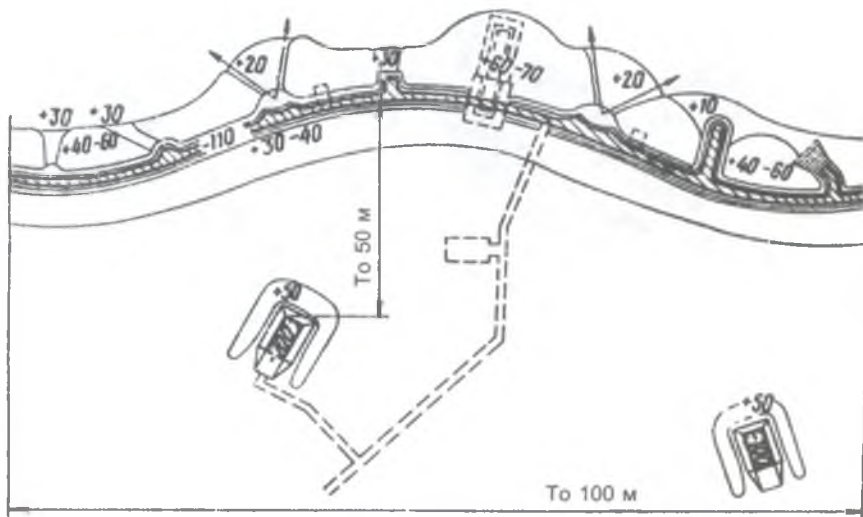

фароҳам меорад, ҳайати шахсиرو аз хавфи ҳамлаи душман эмин медорад, шароити зуд ва паноҳӣ ҷой иваз кардан дар рафти ҷанг самти ҷабҳаро таъмин менамояд. Таҷхизонидани муҳандисӣ аз сохтани хандақҳо, роҳҳои ахборотӣ, инчунин гузоштани монеаҳои минавӣ-тарканди иборат мебошад. Дар ҳолати рӯ ба рӯ нашудан бо душман таҷхизонидан аз кандани хандақҳо сар мешавад. Дар ин ҳолат аз техникаи заминқоб истифода кардан мумкин аст. Дар ҳолати рӯ ба рӯ шудан бо душман, таҷхизонидани нуқта – хандақҳои якка сар мешавад. Хандақҳои якка барои тирандозҳои туфанг, тирандозони пулемёт ва тирандоз-норинчакандозҳо дар аввал барои дар ҳолати дарозкашида паррондан, сипас бо роҳи давом додану кандани чуқурии 60 см – барои нишаста паррондан, чуқурии 110 см – барои дар ҳолати рост истода паррондан кофта мешаванд. Хандақ барои тирандоз – норинчакандоз ҳамчун хандақи якка барои тирандоз кофта мешавад. Фарқ дар он аст, ки аз тарафи рӯбарӯӣ китъа (сектор)-и паррондани норинчакандоз ҳокӯда бардошта намешавад. Хандақ аз роғи барои тирандоз – норинчакандоз, майдонча барои норинчакандоз ва паноҳгоҳ барои пинҳон кардани норинчакандоз ва лавозимоти ҷангӣ пайдо мешавад.

Дар расми зерин сангаре тасвир ёфтааст, ки аз роғ ва ҳокӯдан дутарафа иборат буда, хоначаҳо барои тирандозҳо, майдончаҳои асосӣ ва эҳтиётӣ барои пулемёт ва норинчакандоз, роҳи ахбор ба ақибгоҳ, паноҳгоҳҳо барои лавозимоти ҷангӣ ва ҳуруқворӣ иборат аст.

Хандақ барои МЧП, МЗ дар нуқтаҳои асосӣ ва эҳтиётӣ канда мешавад. Он аз чуқурии росткунҷа бо майдонча барои мошин ва артиллерияҳо ҷихати баромадан аз нишонгоҳ иборат аст.

Чуқурӣ дар ҳамгашти пеши роҳи хандақ канда мешавад. Вай аз чуқурии 1,5 м, пахноаш 0,6 м, дарозияш на камтар аз 3 м бо баромадгоҳ ба хандақ иборат аст. Паноҳгоҳ бо кундаю шохчаҳо пушонида мешавад.

Сангар барои гурӯҳ

Монеаҳои минавии тарканда дар самти пеш гузошта мешаванд, ки аз минаҳои зидди танк, зидди пиёдагард ва омехтаи дар самти ҳаракати танкҳо ва қўшунҳои душман ҷойгиршуда иборатанд. Майдони минавии зиддитанкӣ дар 3-4 қатор ҷойгир карда мешаванд. Масофаи байни қаторҳои мина аз 10 то 40 метрро ташкил медиҳад. Минаҳо аз ҳамдигар дар масофаи 4 -5,5 метр меистанд. Чуқурии умумии майдони минавӣ аз 20 то 120 м мешавад.

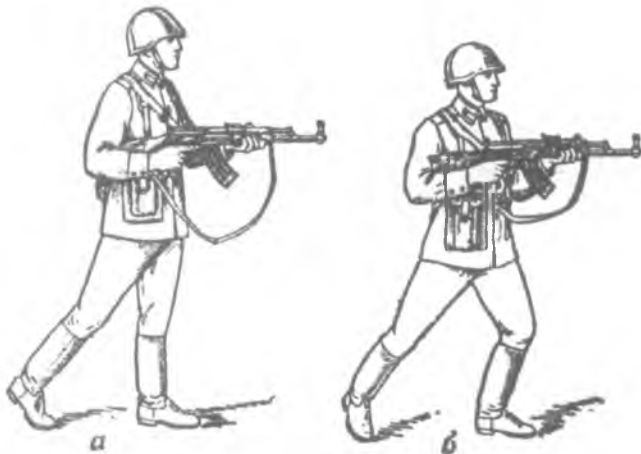
Майдони минавии зидди қисмҳои пиёдагард аз минаҳои ҳаракати зеркунанда иборат буда, дар 2 ё 4 қатор ҷойгир карда мешаванд. Масофаи байни қаторҳо на камтар аз 1 м мебошад. Паси сар намудани монеаҳои минавии тарканда тавассути гузаргоҳҳо сурат мегиранд. Гузаргоҳҳои пахноашон 6-8 м аз тарафи сапёрҳо механикӣ ё дастӣ сохта мешаванд. Гузаргоҳҳои тайёркардашуда бо нишонаҳои намоён ишорат карда мешаванд.

САВОЛ ВА СУЊОРИШ

1. Ба таҷҳизоти муҳандисии нуктаи ҷайгишавии бахш чӣҳо дохил мешаванд?
2. Хандак барои тирпарронии яккаро чен ва ҳаҷму таҷҳизоти онро номбар кунед.
3. Уйсурҳои хандакро, ки барои бахш пешбинӣ шудаанд, бо истифода аз хариға ё асбоби аёний тавсиф диҳед.
4. Дар бораи ҷойгишавии минаҳои зидди танк ва зидди пиёда ва қоидаҳои гузаштан аз онҳо нақл кунед.

§20. АМАЛҲОИ САРБОЗ ДАР МУҲОРИБА

Дар ҷанги муосир сарбоз бояд зуд ва пинҳонӣ, зери оташи душман дар ҳама ҷо ҳаракат кунад ва инчунин душманро назорат ва тавассути оташи силоҳи худ маҳв намояд.

Ҳолати тирандозӣ ҳангоми ҳаракат:

а - қундоқро зер кардан ба паҳлу, б - таъия қундоқ ба бозу

Ҳолати тирандозӣ
ҳангоми ҳаракат

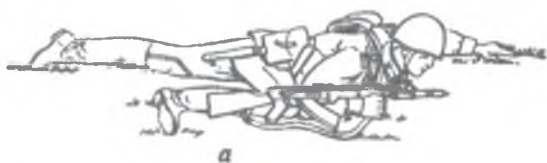
Ҳангоми ҳаракати пиёда, вобаста ба хусусияти макон ва таъсири оташи душман сарбоз метавонад бо тез қадам задан ё давидан, давидани канда-канда ва ё ҳазидан пеш равад. Ин навъҳои ҳаракат дар ҷанг санҷида шудаанд. Маконҳои аз назорати душман дурмонда ва ҳадафи оташи он қарорнагирифтаро тез қадам монда ё худ давида гузаштан мумкин аст. Ин навъи пешравӣ ҳангоми ҳамла низ истифода мешавад. Дар ин ҳолат силоҳ бояд барои кушодани оташ омода бошад.

Давидани канда-канда барои пинҳонӣ ба душман наздик шудан ва дигар ҳаракатҳо дар майдони кушода истифода мешаванд. Пеш аз оғози давидан дар ҳолати ҳобида бояд самти ҳаракат ва мавқеи дамгирии ояндаро интиҳоб кард. Сипас, зуд боло шуда ба самти муайяншуда давон омада ба замин ҳобида ва ба як тараф ҳазидан рафтани лозим аст. Ин усул барои аз назари душман пинҳон мондани ҷойи исти

сарбоз истифода мешавад. Зеро душмани пешакӣ банишонгирифташуда метавонад сарбозро ҳангоми ҳаракат ба самти оянда нобуд созад. Дарозии давидани канда-канда ба макон ва оташи душман вобаста мебошад. Масофаи он аксаран аз 20 то 40 қадам мешавад. Дар ин муддат душман наметавонад ба нишон гирад ва ё оташ кушояд. Ба сарҳади

муайян кардаи фармондеҳ расида, сарбоз бояд ҷойи дақиқеро ишғол намояд ва барои муҳофизати давон гузаштани дигар сарбоз омода шавад. Вобаста ба табиати макон бо тамоми бадан ҳазидан, ба тарзи ҷорпоя ҳазидан ва ба як тараф ҳазидан мумкин аст.

Барои ҳазидан ба замин ҳобида бо дасти рост автоматро гирифта, онро ба бозуи дасти рост гузошта ҳаракат кардан лозим. Ҳангоми ҳаракат бо пойи рост бояд дасти чап ба пеш гузошта шуда,

а

б

в

а - шикамғеч, б - зонуғеч, в - паҳлӯғеч

харчи зиёдтар масофаро пеши назар гирифтан лозим аст. Боло бардоштани сар хавфнок мебошад. Барои «чорпоя» хазидан ба зону истода, ба бозу ё панҷаҳо таъя кардан лозим аст. Сипас, пойи ростӣ каткардашударо пеш оварда, дар як вақт дасти чапро ба пеш бурда, то рост шудани пойи рост ба пеш ҳаракат кардан лозим аст. Сипас, пойи росту чап, дасти чапу ростро иваз карда истода, ба пеш ҳаракат кардан лозим аст. Дар ин ҳолат ҳам автомат бояд дар болои бозуи дасти рост бошад. Барои ба паҳлӯ ҳаракат кардан ба паҳлӯи чап ҳобида пойи чапро ба пеш оварда, зонуро кат карда, ба бозуи дасти чап таъя карда, бо пошнаи пойи рост ба замин таъя намуда, ҳаракат бояд кард. Сипас, пойи ростро кушода бо бадан дар ҳолати пойи чапро иваз накардан ба пеш хазидан лозим аст. Ҳаракатро бо чунин усул давом бояд дод. Ҳангоми ба паҳлӯ ҳаракат кардан силоҳ бояд дар болои пойи чап бошад. Ин тарзи ҳаракат бисёртар ҳангоми дар майдони ҷанг барои бор ва лавозимоти ҷангиро бурда расонидан истифода мешавад.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Аз ҳолати ҳобида бо силоҳ масофаи 80-100 метрро давида гузаред.
2. Аз ҳолати истода силоҳ дар китф масофаи 10 метрро хазида гузаред.
3. Усули гавак кашида рафтано аз ҳолати ҳобида бо силоҳ нишон диҳед.
4. Ҳаракатҳои сарбозро пас аз фармонҳои «Оташ дар фронт», «Оташ аз тарафи рост(чап)» иҷро намоед.

§21. АМАЛИЁТИ ҲАЙАТИ ШАХСӢ ВА САРБОЗИ НАЗОРАТӢ

Ҳаракатҳои ҳангоми таркиши ҳастай (ядрой). Нобуд шудани ҳаёти шахс аз мавҷи зарбавӣ на танҳо ба дур будани макони таркиш, балки ба ҳолати ҷойгиршавии сарбоз ҳангоми таркиш низ вобастагӣ дорад. Сар задани таркиши ҳастай (ядрой)-ро дида, бояд зуд, агар дар дохили МҚП (БМП) бошед, равзана (дарича)-ҳо (люк)-ҳои роғҳои ҷангиро пӯшида системаи муҳофизат аз силоҳи умумии маҳкунандаро ба қор даровардан лозим аст. Ҳангоми дар мошини зирехпӯши кушода будан дуқат шудан лозим аст. Ҳангоми дар макони наздики таркиш будан, ҷойи ҷуқуртари маконро интиҳоб намуда дар ҳолати рӯ ба замин ҳобидан сарро ба замин саҳт зер кардан лозим аст.

Амалҳои ҳангоми ишораҳои ахбороти

Огоҳсозии ҳаёти шахс аз ҳатари ҳучуми ҳавоӣ, аз саршавии қорбурди силоҳи умумии нобудсоз аз тарафи душман, дар бораи заҳролудшавии радиоактивӣ, кимиёвӣ, бактериологӣ тавассути бонгҳои ягонаи доимоамалкунанда амалӣ гардонидан мешавад. Ҳангоми бонгҳои ахбороти иҷроӣ супориши ҷангӣ қатъ карда намешавад. Ҳангоми дар майдони ҷанг ё дар мошини кушода будан бо бонги «хавфи радиоактивӣ» сарбоз бояд респиратор, ниқоби зидди газ (противогаз), ҷӯроб ва дастпӯшак; бо бонги «ҳатари кимиёвӣ» – ниқоби зидди газ (противогаз),

Иҷрои амал ҳангоми таркиши
ҳастай (ядрой)

ҷӯроб ва дастпӯшак пӯшад. Сарбози дар паноҳгоҳ ё МЧП-и рӯпушбуда ҳангоми бонги «хатари радиоактивӣ»-респиратор, ҳангоми бонги «хатари кимиёвӣ» бояд никоби зиддигазӣ пӯшад.

Дар МЧП дарҳо, роғҳои ҷангӣ, парда (жалюз)-ҳо пӯшида мешаванд ва системаи муҳофизат аз силоҳи умумии маҳкунанда ба қор дароварда мешавад, дар паноҳгоҳ бошад, системаи муҳофизати бахшӣ ба қор дароварда мешавад. Бо бонги «Ҳаво» сарбози бо супориши ҷангии заминӣ банд набуда барои кушодани оташ бар зидди ҳавопаймо ва ҷарҳолҳои душман омодагӣ мебинад. Бар зидди ҳадафҳои ҳавоӣ оташ танҳо бо фармони фармондеҳ кушода мешавад.

Амалҳои сарбози назоратчӣ

Назорат – яке аз навъҳои пайгирии заминӣ ва ҳавоӣ ба шумор меравад. Он дар ҳар гуна навъи ҳаракатҳои ҷангӣ амалӣ гардонида мешавад. Барои пешбурди назорат аз байни сарбозон назоратчӣ таъйин карда мешавад. Назоратчӣ асбоби назораткунанда дорад. Пас аз гирифтани супориш назоратчӣ нуктаҳо ва номҳои шартии ашёи макони китъаи назоратшаванда, ахбор дар бораи душман ва зерқисмҳои худ, ноҳия (ҷой)-и назоратро интиҳоб намудан, таҷҳизонидани он ва иститор (аз назар пинҳон) кардан, ба ҷӣ аҳамияти асосӣ додан, қоидаи гузориш (доклад) дар хусуси натиҷаҳои назорат ва бонгҳои ахборӣ дар бораи душмани дар ҳаво бударо муайян менамояд.

Вазифаи гирифташударо муайян намуда, назоратчӣ ҷойи ҳудро (агар аз тарафи фармондеҳ муайян нашуда бошад) интиҳоб ва ишғол менамояд, масофаи байни нуктаҳо ва ашёи мувофиқи макони дар китъа (сектор)-и муайяншударо дақиқ месозад. Дар ин ҳангом назорат ба душман қатъ карда намешавад. Макони назорат аз рӯйи одат дар наздикии фармондеҳ таъйин карда мешавад, то ки тавассути овоз дар бораи натиҷаҳои назорат ҳисобот дода тавонад ва он бояд ахбороти хуб дода тавониста аз назари душман пинҳон бошад ва алоқаи хубро таъмин намояд. Дар ин макон назоратчӣ бояд тавре ҷойгир шавад, ки дуруст бинад ва шунавад ва худ аз назари душман пинҳон монад.

Дуруст

Нодуруст

Дуруст

Нодуруст

Дуруст

Дуруст

Нодуруст

Дуруст

Нодуруст

Интихоби ҷой барои пешбурди назорат

Барои пешбурди назорат дар баландихо, дар болои теппа ва қалъаҳо, дар наздикии ашёи алоҳида истодаи макон (дарахт, бутта, сохтмон, пул, чорраха) ҷой гирифтани ба ҳадаф мувофиқ нест. Онҳо аслан худ аз худ диққатҷалбкунандаанд. Агар чунин намоёнд, ки ашёи алоҳида истода барои назорат мувофиқ аст, дар наздикии он аз тарафи сояи он ҷойгир шудан лозим аст. Дар хандақ ва чуқуриҳо бояд чунон ҷойгир шуд, ки аз тӯдаи хок ва ё шохчаҳо сари назоратчи ноаён бошад.

Макони асосии пинҳон шудани назоратчи аз душман хандақ мебошад. Аз ин рӯ, бо аввалин имкон бояд хандақ кофта, болои онро пушонем. Ҳангоми таҷҳизонидани хандақ (бояд) лаҳзае ҳам назоратро қатъ насозем ва барои ҳар замон оташ кушодан омода бошем. Барои

иститор кардан аз матоъҳои дардастбуда, ки рангашон ба ранги макон мувофиқ аст, истифода бурдан мумкин аст.

§22. ТАРЗҲОИ АЗНАЗРГУЗАРОНИИ МАКОН

Нуктаи назорати муайянгардида аз ҷиҳати дурӣ ба се минтақа (зона) тақсим мешавад; *дохилӣ* – минтақа (зона)-и наздик 400-500 м, *миёна* – 1000 м, *дур* – то дида тавонистан.

Сарҳадҳои минтақаҳо тавассути нуктаҳои хуб намоён муайян карда мешаванд. Азназаргузаронию макон ба ду тарз доир карда мешавад.

Тарзи аввал - аз минтақаи наздик, аз рост ба чап ба тарафи душман гузаронида мешавад. Дар ҳамин ҳолат минтақаи наздикро аз назар гузаронида, бо нигоҳ боз як бори дигар ин маконро санҷидан лозим аст. Минтақаҳои миёна ва дур низ бо чунин тарз аз назар гузаронида мешаванд.

Чойҳое, ки душман воситаҳои оташфишонию худро пинҳон кардааст, бодикқат аз назар гузаронида мешаванд.

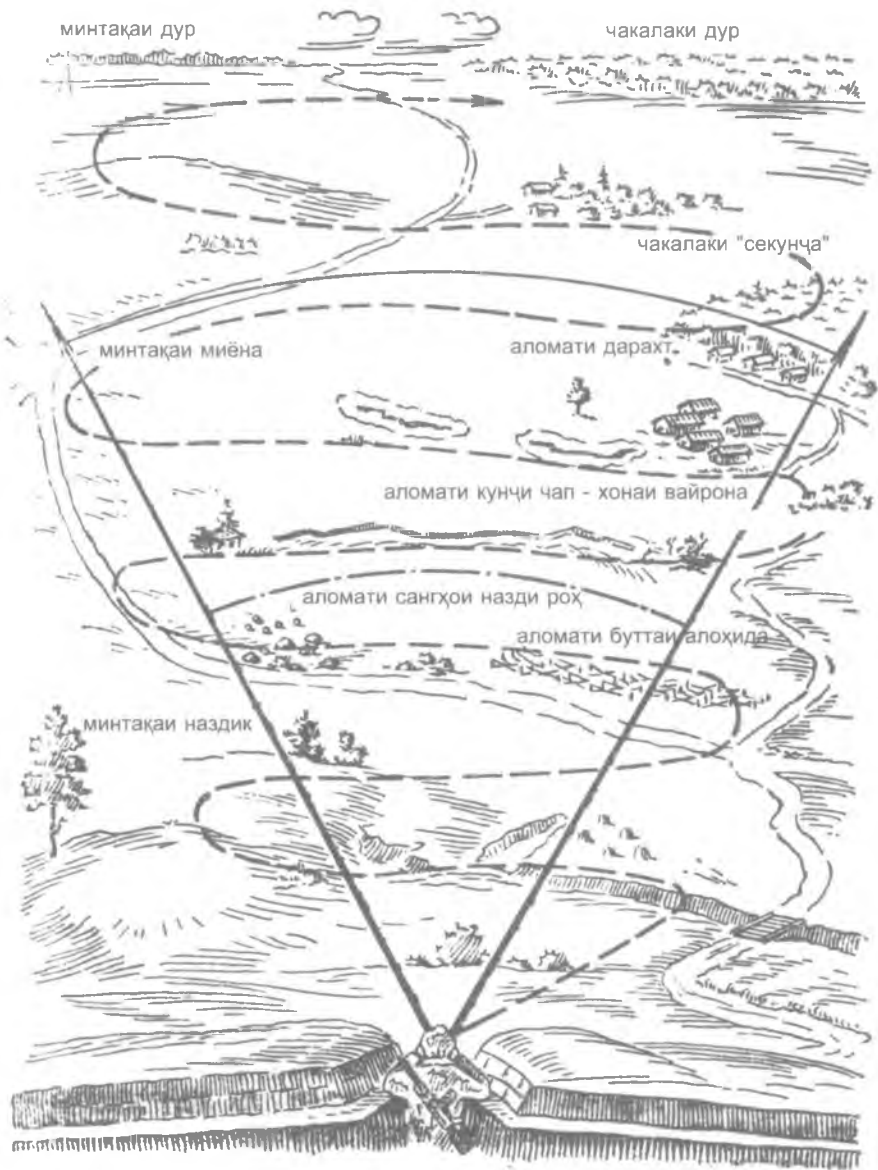
Дар ҳолати дуома сараввал роҳҳои самтӣ ва буриш, сипас баландиҳои бешазор, ҷакалақзор, даромадгоҳҳои маконҳои аҳолинишин, боғҳо, сипас ашёи таҳҷой аз назар гузаронида мешаванд.

Душманро тавассути аломатҳои ғайрииститории дарёфтани мумкин аст. Изи тасмачарх, чархҳо, пайраҳаҳои ба сӯи паноҳгоҳ баранда, баргу алафҳои хушкшуда, ки барои иститор кардани паноҳгоҳҳои аслиҳа ва техникаи ҳарбӣ истифода шудаанд, пайдо шудани дуд ба ин далолат мекунад. Ҳангоми пай бурдани душман дар ягон нукта, он чоро бо ёрии асбоби назоратӣ омӯхтан ва ҷойи душманро муайян намудан лозим аст.

Барои дуруст муайян кардани вазъияти нуктаи ҷойгиршавии душман, нуктаи наздиктарин, ки масофаи он қаблан муайян гардидааст, дар назар дошта мешавад. Дуршавӣ ба ду тараф бо ҳазорӣ, дуршавӣ ба дарозӣ бо метр чен карда мешавад. Ҳисобот дар хусуси натиҷаҳои назорат бояд қутоҳ ва фаҳмо бошад. Ин ба фармондеҳ имкон медиҳад, ки ба зудӣ нуктаи дарёфти назоратчиро муайян созад. Назоратгар бо овози паст, вале ба фармондеҳ шунаво дар хусуси нуктаи дарёфтааш, наздикии он ба ашёи макон ва ҳаракати он ҳисобот медиҳад. Дар ин ҳолат сараввал ҷойгиршавии объект нисбати ашёи макон (чап, рост) - ба ҳисоби км, сипас дурӣ ё наздикии он – ба ҳисоби метр хабар дода мешавад.

Ҳадафи қушунҳои ҳавоиро дарёфта, назоратгар зуд бонги ахборӣ медиҳад, хусусият самт ва баландии парвози онро муайян мекунад ва ба фармондеҳ ҳисобот медиҳад. Мисол: «Ҳаво, дар болои Мулёб – баҳши чархболҳо, баландӣ 50».

Ҳаракатҳои сарбози пайгир (дозор). Барои саривақт муайян намудани душман ва пайгирии макон аз зерқисмҳое, ки аз қисмҳои асосиашон ҷудо пайгирӣ мегузаронанд, шуъбаи посбонӣ ташкил карда мешавад. Шуъба дар МҚП, МЗ, пиёда ва дар зимистон бо лижаҳо ҳаракат мекунад. Назорат ҳангоми ҳаракат, дар вақти танаффусҳои

Тартиби назорати маҳал дар нуқтаи назорат

кутоҳ ва аз нуктаи барои назорат мувофиқ гузаронида мешавад. Ҳангоми номумкин будани назорат аз шӯба назоратчиҳо равон карда мешаванд. Баъд аз он ки барои дар ҳайати шӯбаи посбонӣ ҳаракат кардан аз фармондех супориш гирифта мешавад, сарбоз маълумот дар бораи

душман, вазифаи шуъба, вазифаи худсамт ва суръати ҳаракат, нуктаи назорат, қоидаҳои ҳаракатҳо ҳангоми рӯ ба рӯ шудан бо душман ва ҳисоботи худ, ишораҳо ва вақти огози пайгириро муайян месозад. Муваффақияти сарбоз ҳангоми пайгирӣ ба омодагии ӯ барои иҷрои супоришҳои ҷангӣ вобастагӣ дорад. Ҳангоми омодагӣ барои ҳаракат дар ҳаёти шуъбаи посбонӣ сарбоз бояд тайёрии МҚП, МЗ, аслиҳа, лавозимот, сарулибос ва пойафзори худро тафтиш намояд. Ҳангоми пайгирӣ бо худ гирифтани ҳуҷҷатҳо, мактубҳо, китоб ва рӯзномаҳо, пул манъ карда мешавад. Ҳангоми гузаронидани пайгирӣ заҳмдорон, силоҳ ва лавозимоти ҷангиرو ба ихтиёри душман супоридан манъ аст. Пайгирҳо одатан чуфт-чуфт раван карда мешаванд. Яке аз онҳо сардор таъин карда мешавад. Ба онҳо самти ҳаракат, нуктаҳо барои назорат ва бонгҳо барои алоқа ишора карда мешавад.

Пайгирҳо дар самтҳо аз роҳҳои дур, аз як нуктаи барои назорат мувофиқ ба нуктаи дигари барои назорат мувофиқ ҳаракат мекунанд. Пайгири калон аз қафои пайгир ҳаракат мекунад. Вай ишораҳои фармондеҳро назорат мекунад ва дар ҳолати зарурӣ пайгири якумро бо оташ дастгирӣ менамояд. Пайгирон макон ва ашёи онро, алалхусус, он ҷойҳоро, ки душман метавонад паноҳ шуда, ҳамлаи ногаҳонӣ анҷом диҳад, бо диққат аз назар мегузаронанд. Дар ин ҳолат пайгирон пинҳонӣ ва зуд ба аломатҳои ғайрииститорӣ, ки тавассути онҳо душманро дарёфтан имконпазир аст, тавачҷуҳ зоҳир карда, ҳаракат мекунанд. Чунин аломатҳо: изи тасмачарх, мошинҳои ҷангӣ, порчаҳои рӯзнома, боқимондаҳои ҳуҷрук, қутии лавозимоти ҷангӣ, алафи поймолшуда, гулханҳои хомӯшшуда, навдаҳои шикаста, хокистар, ҷанг ва ғайра буда метавонанд. Ашёи маконро аввал аз дур назорат мекунанд, пас аз ин ба набудани душман бовар ҳосил карда, наздик меоянд. Дар бораи маълумоти ҷамъшуда пайгири калон зуд ба фармондеҳ тавассути ишораҳои муайяншуда, масалан: «Душманро мебинам!», «Роҳ озод аст!» - хабар медиҳад.

Ба нуктаи барои назорат пешбинишуда расида, пайгирон дар он ҷо пинҳон мешаванд ва макони дарпешистодаро бодикқат аз назар мегузаронанд. Фармондеҳ ба шуъба ва нуктаи ҷойгиршудаи пайгирон расида меояд ва агар лозим бошад, ба онҳо супориши нав дода ба пеш раван мекунад. Азназаргузаронии беша аз баландиҳои он сар мешавад. Сараввал баландӣ аз дур назорат карда мешавад ва тавассути аломатҳои пайгирӣ ҷой доштани душман дар беша муайян карда мешавад. Агар душман набошад, ҳаракат аз беша идома меёбад. Дар ин ҳолат ба ҷойҳое, ки мавҷудияти душман аз эҳтимол дур нест (чуқуриҳо, пулҳо, буттазор, баландии дарахтон) эътибори бештар дода мешавад. Барои аз назар гузаронидани чунин ҷойҳо пайгирон раван карда мешаванд. Назорати маҳалли аҳолинишин аз дур – аз даромадгоҳ сар мешавад. Бо ҷойҳое, ки душман метавонад зерқисмҳои муҳофизатӣ ва назоратӣ, воситаҳои оташфишони худро ҷойгир намояд, диққати махсус дода мешавад. Агар ба набудани душман бовар ҳосил шавад, наздик омадан ва аҳолиро пурсупос қардан мумкин аст. Баъдан ба

ин нуқтаи аҳолинишин ҳаракат кардан лозим аст. Ҳангоми зарурат барои сохтмонҳои алоҳидаро аз назар гузаронидан пайгирон равон карда мешаванд. Ҳангоми азназаргузаронии бино, пайгир гирдогирди он ноаён қадам мемонад, дару тирезаро аз назар мегузаронад ва ба овозҳои аз дарун омадаистода гӯш меандозад. Ҳангоми ба набудани касе бовар ҳосил кардан, ба дохили бино мебарояд, дохили он, таҳона ва болохонаро барои мабодо дар он ҷойҳо мавҷуд будани минаҳо аз назар мегузаронад. Пайгири калон дар ин ҳангом дар ҷойи паноҳ меистад, то ки дар лаҳзаи зарурӣ ба пайгир ёрӣ расонад. Назорати дарё бо азназаргузаронии фурумадгоҳҳо ва убургоҳҳо сар мешавад.

Бо наздик шудан ба дарё ҷойҳои сερрустанӣ, обшуста ва дигар ҷойҳои паноҳии ҳар ду соҳил аз назар гузаронида мешаванд. Аломатҳои аз дарё гузаштани душман: пайраҳаҳо ва роҳҳои дар дигар соҳил давомдошта мебошад. Назорати чуқуриё, ки аз боло дидани он имконнопазир мебошад, тавассути пайгирон, ки дар дохили он ҳаракат карда аз назар мегузаронанд, амалӣ гардонда мешавад. Пайгири калон аз болои чуқурӣ бо ҳадафи тавассути оташ дастгирӣ намудани пайгир ҳаракат мекунад.

Ҳангоми назорати баландӣ пайгирон аз пайраҳаҳои қисми поёнии он ҳаракат мекунанд ё худ онро аз як тараф ҷарх зада мегузаранд. Ба баландӣ баромадан манъ аст.

САВОЛ ВА СУҶОРИШ

1. Вазифаҳои сарбозро ҳангоми муҳориба номбар намоед.
2. Ҷаро сарбоз бояд вазифаҳои ҳарбии бахш ва взводи худро донанд ва фармондеҳро дар муҳориба муҳофизат намояд?
3. Сарбоз пас аз гирифтани суҷориш барои ҳуҷум намудан ҷиро бояд дақиқ намояд?
4. Ҳаракатҳои сарбозро пас аз фармонҳои «Бахш, барои муҳориба омода бошед!», «Бахш, ба муҳориба - ба пеш!»-ро иҷро намоед.
5. Ҷарофтани норинҷаки дастиро ба тарафи душмане, ки дар хандак (дар масофаи 40-50 метр) мебошад, намойиш диҳед (норинҷак дар борхалта).

БОБИ III

ОМОДАГӢ БА ОТАШФИШОНӢ

ОмодагӢ ба оташфишонӢ омузиши ҳайати шахсӣ барои истифодаи силоҳ ва лавозимоти ҷангии нобудсоз ҳангоми муҳориба мебошад. Он аз омузиши қисми моддӣи силоҳ, асос, тарзҳо ва қоидаҳои тирпарронӣ, тарзҳо ва қоидаҳои партофтани норинҷакҳои дастӣ, роҳҳои пайғирӣ ва муайян намудани дурии ҳадафҳо ва инчунин тирпарронӣ иборат мебошад. Дар дастурҳо оид ба сохти силоҳи оташфишон, муомила бо он, нигоҳубини силоҳ ва маҳфуз доштани он, инчунин аз рӯи ҳамаи анвои силоҳи оташфишон қоидаҳои тирпарронӣ пешниҳод шудаанд. Омодагии оташфишонӣ бо омодагии тактикӣ алоқамандии зич дорад. Назарияи ин қисм дар дарсҳои омодагии тактикӣ амалӣ гардонда мешавад. Исботи омодагии пухтаи оташфишони сарбозон – бо тири аввал нобуд кардани душман мебошад.

Аслиҳаи ҳозираи оташфишон бадосту бозътимод, сабуку гиро, муносибу одӣ буда, самараи оташфишониаш зиёд мебошад. Барои одӣ будани сохташ истехсоли он осон аст, бинобар ин, хеле оммавӣ мебошад.

§23. ҚУВВАҲОИ МУСАЛЛАҲИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН БА АСЛИҲАИ ОТАШФИШОНИ ОНҲО

Артиши мо қариб ҳамаи анвои аслиҳаи оташфишонро дорад. Туфангчаи системаи **Макаров** (ПМ), милтиқи худкори мергании системаи **Драгунов**, карабини худкори системаи **Симонов** (СКК-45), пулемёти

Туфангчаи системаи Макаров (ПМ)

танкии системаи **Калашников** (ПКТ), автомати **Калашников** (АК) ва ғайра аз ин ҷумлаанд.

Туфангчаи системаи Макаров (ПМ) сифатҳои хубро дорост. Вай бозътимод, муносиб ва сохташ одист. Бинобар ин, онро зуду ба осонӣ бе ҳеҷ асбоб ба қисмҳо ҷудо карда, аз нав васл мекунанд. Ин, албатта,

Туфангчаи 5,45 мм тангмили
худкори камбари системаи
Макаров (ПСМ)

Туфангчаи ҳамлавӣ
(АПС)

дар рафти мухориба аҳамияти калон дорад. Вазни туфангчаи Макаров 730 грамм, кутраш 9 мм ва суръати ибтидоии тир хеле баланд – дар як сония 315 метр мебошад. Лекин аз ҳамаи силоҳи оташфишони имрӯзаи сарбозони мо автомати 7,62 мм-аи Калашников беҳтарин ба шумор меравад. Онро «Автомати 7,62 мм-аи Калашникови намунаи соли 1947» номидаанд.

Заводҳои силоҳсозӣ ду навъи АК – автомати кундоқаш ҷубин ва оҳанини кундоқаш қатшаванда тавлид мекарданд. Автомати пошнааш филизӣ баъди қат кардан хурд мешуд, аз ин рӯ, онро дар қӯшунҳои десантӣ-ҳавоӣ, танкӣ ва ғайра истифода мекарданд. М.Калашников

Автомати Калашников.

а) автомати кундоқаш ҷубин ва б) автомати кундоқаш оҳанини қатшаванда

сохти автоматро такмил дода, нишонгираки чадвал-хаташ то 1000 метрро насб мекунад.

Ғайр аз ин, ба мили АК корднайза пайваст карда мешавад, ки дар мавриди зарурӣ бо он монеаҳои аз сим сохтасударо кайҷӣ кардан мумкин аст. Дар сохтани баъзе узвҳои он қолабкорӣ бештар истифода мешавад. Хулаҳои сабук ба кор мераванд. Автомати такмилёфтаи хусусиятҳои оташфишониаш бехтар соли 1959 дастраси сарбозон гардонида шудааст. Онро АКМ номиданд. Кори ин автомат бозътимод, тираш хеле нишонрас ва сабук мебошад. Ин силоҳ дар солҳои минбаъда дар ҷаҳон машҳур гашт. Сохти комили ин автомат имкон дод, ки силоҳи оташфишони собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ дар асоси он бомуваффақият такмил ёфта, қувваҳои мусаллаҳамон бо техникаи олии ҷарбӣ таъмин гарданд. АК-47 гуё саромади оилаи томи силоҳи оташфишон гардид. Дар асоси он автомати такмилёфтаи АКМ, пулемёти дастии системаи Калашников ПК ва ПКС (поядор), ҳамчунин танкӣ ПКТ офарида шуд.

Аввалҳои солҳои 60-ум лоиҳаи пулемёти дастии тираш намунаи соли 1943 – РПК ва пулемёти ягонаи ПК-и милитқдорро кашиданд. Қисму механизмҳои асосии онҳо аз автоматҳои АК ва АКМ буданд. Масалан, дар РПК танҳо милу пошна, нишонгираку тирдон (тиркутӣ) тағйир дода шуда буданд. Мили пулемёт дарозтару нишонгиракаш мутаҳаррик ва тирдонаш калонтар карда шуд, ки ба он аз 40 то 75 тир меғунҷид. Пулемёти дастии системаи Калашников силоҳи пуриктидори

Пулемёти мукаммали Калашников (ПКМ)

Пулемёти Калашников бо нишонгири шабона

Туфанги мергании Драгунов (СКД)

Норинҷакандози РПГ-16

Норинҷакандози автомати РГС-17 "Пламя"

Пулемёти Калашников (поядор) ПКС

оташфишон шуд, ки хадафро дар масофаи то 1500 метр бемалол нобуд мекунад. М.Т. Калашников хангоми кашидани лоиҳаи пулемёти ягонаи ПК унсурҳои автоматро мохирона кор фармуд. Ин силоҳ, ба қавли ихтироъкор, мисли пулемёти дастӣ сабук ва оташаш низ мисли пулемёти поядор тавоно буд.

Соҳти намунаи нав ихтирооти нодир буд. Барои ҳамчун пулемёти поядор кор фармудани силоҳ, онро рӯи дастгоҳи сепояи инженер **Саможенов** шинонданд. Дар натиҷа, соли 1961 сарбозони шӯравӣ соҳиби пулемёте гаштанд, ки аз ҳамаи навъҳои онрузаи пулемётҳои ягона беҳтарин ба ҳисоб мерафт.

Ҳамаи мамлакатҳо ҷидду ҷаҳд мекунанд, ки силоҳи беҳтарини оташфишонро офаранд.

Ҳар сол даҳҳо конструкияҳои нав санҷида мешаванд. Ихтироъкорон дар офаридаҳои худ комёбиҳои навтарини илму техникаро истифода мекунанд. Навъҳои нави борути нисбатан маъмули тавонотар озмуда мешаванд. Ба нишонрасии силоҳ эътибори ҳамаатарафа медиҳанд. Ба силоҳи оташфишон нишонгиракхое насб карда мешаванд, ки бо ёрии онҳо ҳатто дар торикии шаб хадафро нишон гирифтани мумкин аст. Солҳои охир давлатҳои хориҷии тараққиёфта андозаи кутри силоҳи оташфишонро хурд карданд.

Тири хурд босуръат аз камон часта, монеаро зуд мешикофад, рост мепарад, қудрати ҳалокатбораш баланд аст. Файр аз ин, қолаби тири хурд вазни силоҳро сабуктар мекунад. Бинобар сабук шудани вазни тир, сарбоз лавозимоти бештарро бардошта метавонад. Такони силоҳ хангоми тир паррондан сустрар мешавад, ки ин нишонрасии онро беҳтар мегардонад.

Чунин навъи силоҳ дар артиши мо ҳам мавҷуд аст. Он автомати Калашников АК-74, андозаи милаш 5,45 мм аст, ки аз силоҳҳои хориҷӣ хеле беҳтар мебошад.

§24. АВТОМАТИ КАЛАШНИКОВ ВА ПУЛЕМЁТИ ДАСТӢ

Автомати Калашников яке аз анвои асосии силоҳи ҳудкори оташфишон мебошад. Онро ихтироъкори бузурги рус М.Т. Калашников сохтааст, ки то замони мо аҳаммияти ҳудро гум накардааст. Соҳти он одӣ буда, сифатҳои баланди ҷангии корфармой дорад. Дар асоси ин автомат инчунин пулемёти дастии Калашников ва дигар навъҳои силоҳи оташфишони дорои хусусиятҳои баланди ҷангӣ сохта шудаанд.

Замимаи 1

Нишондодҳои навини сифатҳои автомати Калашников (АКМ ва АКС), инчунин тири намунаи соли 1943-юм.

Нишонгирӣ ва дурии он, м.	1000
Дурии тири паррондашуда аз рӯи (баландии 50 см), м.	350
Суръати тирпарронии якдақиқагӣ	600
а) дар ҳолати яккатирпарронӣ.....	40

б) дар ҳолати тирпарронии бонавбат	100
Вазни тирдон ба ҳисоби кг:	
а) аз ҳулаи сабук	0,17
б) пулодӣ	0,33
Вазни корднайза, кг:	
а) бо корд	0,45
б) бе корд	0,26
Қутр (калибр)-и автомат ва тири он, мм	7,62
Дарозии автомат:	
а) бо корднайза	1020
б) бе корднайза	880
в) бо кундоки катшаванда	640
Дарозии мили автомат	415
Дарозии қисми буридашуда	369
Микдори буришҳо	4
Дарозии равиши буришҳо, мм	240
Ғафсии нишонгирак, мм	2
Дарозии масофаи нишонгирӣ, мм	378
Вазни тири ҷангӣ, г	16,2
Вазни гулӯлаи тир, г	7,9
Вазни борути тир, г	1,6

Нахустин туфангча – пулемёт макети аввалини силоҳи автоматӣ аз тарафи силоҳсозии машҳур В.Г.Фёдоров сохта шуда буд. Дар рушди силоҳи автоматӣ ихтироъкорон В.А.Дегтярёв ва Г.С.Шпагин низ ҳиссаи босазо гузоштанд.

Умуман, ихтирои аввалин ва беҳтарин навъи силоҳи оташфишони автоматӣ ба мутахассисони рус тааллуқ дорад.

Автомати замонавии Калашников силоҳест, ки барои маҳв кардани қувваи ҷонии душман пешбинӣ шудааст. Ҳангоми ҷанги тан ба тан дар зери мили автомат корднайза пайваست карда мешавад.

Аз автомат якка (ОД) ва ба тарзи автоматӣ (АВ) тир ҳолӣ кардан мумкин аст. Оташи автомат яке аз навъҳои асосии оташфишонӣ мебошад. Автомат аз чунин қисмҳо ва механизмҳо иборат аст: даста, мил, кутии мил, сарпӯши кутии мил, дастгоҳи нишонгирӣ, милаи кулангдор бо поршени газӣ, куланг, сомони теладиҳанда ва баргарданда, найчаи газӣ бо мили рӯпӯш, зерҷубаи мил, тирдон, гилоф, корднайза, чузъгир бо таҷҳизоташ. Ба маҷмӯи автомат тасма ва халта барои тирдонҳо низ дохил мешаванд.

Ҳаракати автоматии он дар истифодаи энергияи газҳои борутӣ, ки аз канали мил ба тарафи милаи кулангдор ҷудо мешаванд, иборат аст. Мил барои муайян намудани самти тир пешбинӣ шудааст. Дар дохили он сӯрохи чорбуришдор, ки ба чап, рост ва боло ҳаракат мекунад, вучуд дорад.

Ғосилаи байни буришҳо – майдонҳо, масофаи байни ду майдони рӯ ба рӯ қутр (калибр)-и мил номида мешавад.

Васл кардани
корднайзаи
автомати
Калашников

Чудо кардани
корднайзаи
автомати
Калашников

ва

мил механизми кулангии дохилкунанда чойгир шудааст. Дахонаки кутии мил қисмҳо ва механизмҳои автоматро аз ифлосшавӣ эмин медорад.

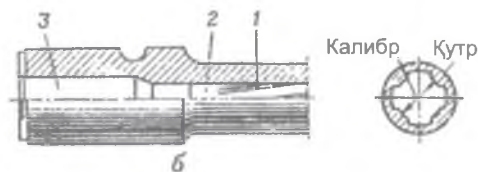
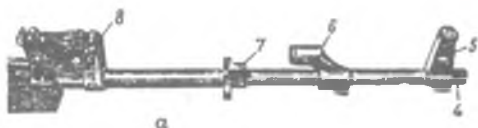
Воситаи нишонгирӣ барои дар масофаҳои гуногун ба нишон гирифтани пешбинӣ шудааст. Он аз нишонгиранда ва қаровулак иборат аст. Нишон аз кутии нишонгиранда, зеҳи пластикӣ, зеҳи тунукагӣ - планкаи нишонгирӣ ва хомут иборат аст.

Планкаи нишонгирӣ асбоби хурд барои нишонгирӣ аст, ки буриш дорад. Инчунин буришҳое, ки барои боздоштани хомут дар нишонӣ муайян гардидаанд, низ вучуд доранд. Дар планкаи нишонгирӣ чадвал (шкала)-и тақсимоӣ аз 1 то 10 бо ҳарфи «П» ҳаст, ки масофаи заруриро дар сад метр, ба ҳарфи «П» - навъи доимии нишон, ки ба нишони 3 рост меояд, мефаҳмонад. Барои шабона паррондан асбобҳои шабтоб дар планкаи нишонгирӣ ва қаровулак ҷой дода шудаанд.

Қаровулак ба қушқорак (мувозана), ки ба асоси қаровулак пайваست аст, мустаҳкам гардонида шудааст. Дар қушқорак дар асоси қаровулак бурришҳои хурд, ки вазъи ҷойгиршавии онро муайян

Тирхонаи мил ҳамвор, гил-зашакл мебошад. Гузаргоҳи аз тирхона то қисми буриши канали мил даромадгоҳи тир номида мешавад. Аз тарафи беруни мил буриш дар қисми нишонгирӣ, асоси қисми нишонгирӣ, лона (камера)-и газӣ, муфтаи пайваस्तкунанда, кутии нишонгирӣ ва буриши барои боздоштани партоянда дар буриши мил дорад. Ахбори лона (камера)-и газӣ ба дохили лулаи мил тавассути роғи газгузар расонида мешавад.

Кутии мил барои пайвасти қисмҳо ва механизмҳои автомат, маҳкам кардани дохили лулаи мил бо кулангдони мил маҳкам намудани кулангдон пешбинӣ шудааст. Дар кутии

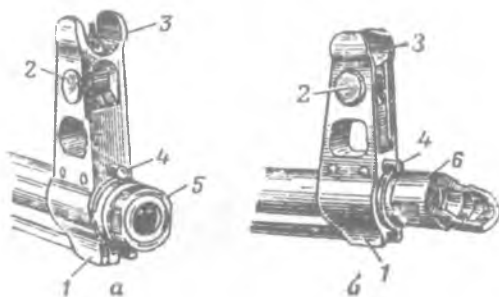
Мил: а - шакли беруна,
б - қисми тиргузаронӣ дар буриш.

1 - қисми раҳдор, 2 - даромадгоҳи тир, 3 - тирдон, 4 - раҳи бурриш, 5 - асоси нишонгир, 6 - камераи газӣ, 7 - бастаи пайваस्तкунанда, 8 - ошёни нишонгир

Қисмҳои асосии автомат

1 - мил бо қутии мил ва олоти нишонгир, 2 - рукаши қутии мил, 3 - корднайза, 4 - механизми баргарданда, 5 - милаи қулангдон, 6 - найи газгузар бо рукаши мил, 7 - қулангдон, 8 - милсунба, 9 - зерчубаи мил, 10 - тирдон, 11 - чузъгир бо таҷҳизоташ.

Нишонгир

а - бо бастии мил, б - бо таҷҳизоти чубронӣ

1 - тақягоҳ барои милсунба ва корди найзағӣ, 2 - мувозана барои нишонгир, 3 - муҳофизаи нишонгир, 4 - сабтгари мил, 5 - бастии мил, 6 - таҷҳизоти чубронӣ.

Куланг бо поршени газ

а - куланг, б - зарбазан

мекунад, ҳастанд. Дастиаи ҷӯбӣ мувофиқан тирпарониро таъмин менамояд. Кулангдони мил бо поршени газӣ барои ба ҳаракат даровардани кулангдон ва механизми зарбавии дохилкунанда пешбинӣ шудааст. Кулангдон барои ба тирхона дохил кардани тир, маҳкам намудани канали мил, кафондани пистон (капсул) ва аз тирхона баровардани кортус (гилза) пешбинӣ шудааст.

Механизми баргарданда барои бозгаштани кулангдони мил ба ҳолати аввалааш пешбинӣ шудааст.

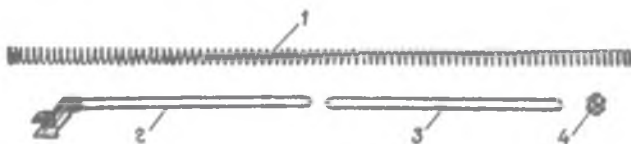
Найчаи газӣ бо мили рӯпуш барои муайян намудани самти ҳаракати газ дар поршен ва муҳофизати сӯхтани даст ҳангоми тирпарронӣ пешбинӣ шудааст.

Механизми зарбавии дохилкунанда барои дохил намудани куланг ба зарбазан, расонидани зарба, таъмини оташфишониӣ якка ва автоматӣ, пешгирии тирпаррониҳо ҳангоми кулангдони кушода ва барои гузоштани автомат ба қайди муҳофиз (предохранител) пешбинӣ шудааст.

Механизми зарбавии дохилкунанда аз куланги бо зеҳи ҷангӣ манъкунандаи куланг, фурудовари худкори зеҳдор ва гузаронанда иборат аст. Куланг бо зеҳи ҷангӣ барои задани зарба ба зарбазан пешбинӣ шудааст. Дар куланг взводи ҷангӣ, взводи фурудовари худкор, (сапфа) ва роғ (ос) мавҷуданд. Зеҳи ҷангӣ бо сапфаҳои куланг пушонида шудааст ва бо зеҳи хурд ба куланг таъсир мерасонад, бо нӯғҳояш – баромадгоҳҳои дарозшакли нӯғаки дохилкунанда таъсир мерасонад. Манъкунандаи куланг барои суст намудани ҳаракати он ба пеш, бо ҳадафи хубтар гузаронидани ҷанг ҳангоми тирпарронии автоматӣ пешбинӣ шудааст. Нӯғаки дохилкунанда барои боздоштани куланг дар взводи ҷангӣ ва ба-

Нишонгираки ҳамвор

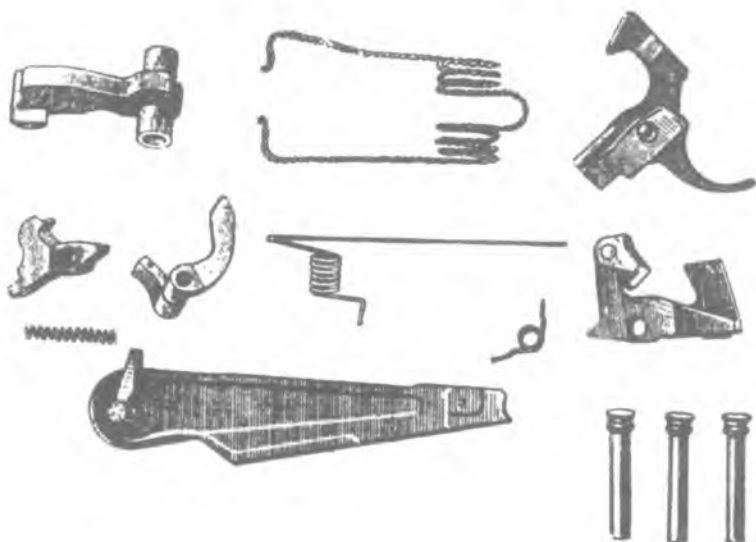

Сомони теладиҳанда

- 1 - пружинаи (зеҳ) баргарданда, 2 - сутунаки пешбар,
3 - сутунаки ҳаракаткунанда, 4 - пайвандак

Найи бодгузар бо рӯкаши мил

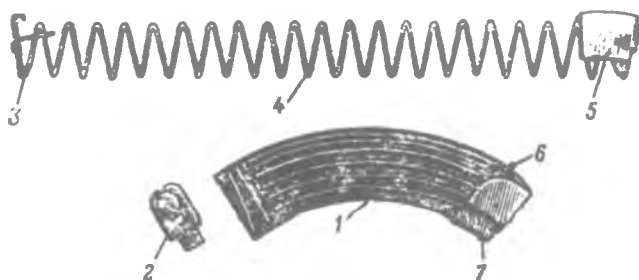
Қисмиҳои оташзани тир

рои ба кор даровардани куланг, шепталои тирпарронии якка – барои боздоштани куланг баъди тирпарронӣ дар ҳолати охирин (агар ҳангоми тирпарронии якка нӯгаки дохилкунанда озод карда нашуда бошад) пешбинӣ шудааст.

Фурудовари худкори зехдор барои ба таври автоматӣ озод намудани куланг аз взводи фурудовари худкор ҳангоми бо навбат паррондан, инчунин барои манъи дохилшавии куланг ҳангоме ки канал ва кулангдон кушода бошанд, барои гузаштан ба тирпарронии якка, автоматӣ ё худ қайди муҳофиз ёрӣ мерасонад.

Сарпуш барои мувофиқ сохтани ҳаракат ва эмин доштан аз сӯхтани даст ҳангоми тирпарронӣ пешбинӣ шудааст.

Тирдон барои чойгир намудани тирҳо ва пешбарии он ба тирхонаи мил таъйин шудааст.

Тирдон

1 - танаи тирдон; 2 - сарпуши тирдон; 3 - зех; 4 - пружина; 5 - чангак

Корднайза ва ғилофи корднайза

1 - теғ; 2 - даста; 3 - бандак; 4 - ҳалқа; 5 - суҳон; 6 - суроҳ; 7 - буранда; 8 - тасма

Корднайза пеш аз ҳамла овардан ба зери мили автомат пайваст карда мешавад ва барои ҷанги тан ба тан муқаррар шудааст. Он инчунин ҳамчун корд, арра ва қайчӣ низ истифода мешавад. Ин корднайза ғилоф низ дорад, ки ҳангоми зарурат яқоя бо корднайза барои буридани симҳо кор фармуда мешавад.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Дар бораи таъйинот, хусусиятҳои ҷангӣ ва принципи кори автомати Калашников нақл намоед.
2. Қисмҳои асосии автоматро номбар кунед.
3. Дар бораи таъйинот ва сохти қисмҳои автомат нақл кунед.
4. Хусусиятҳои фарқкунандан сохти автомати Калашников кадом аст?
5. Кушодан ва ҷобачогузорию нопурраи автоматро иҷро намоед.

§25. БА ҚИСМҲО ҶУДО ҚАРДАН ВА ҶАМЪ НАМУДАНИ АВТОМАТ

Ҷудо ва ҷамъ намудани автомат дар рӯи миз ё ҷойпуши тоза гузаронида мешавад. Қисмҳо ва механизмҳо ҷудо аз ҳамдигар гузошта мешаванд. Бо онҳо беҳатиётона муносибат намудан, якero болои дигар гузоштан ё барои ҷудо қардан қувваи зиёдатӣ истифода бурдан манъ аст. Ҷудокунии қисмҳои автомат ба таври пурра барои тоза қардани он ҳангоми зерӣ борон, барф ё гил мондани он, ҳамчунин барои равшанҳои махсус молидан ва ҳангоми таъмир гузаронида мешавад. Дар ҳолатҳои дигар ҷудокунии нопурра гузаронида мешавад. Қоидаи ҷудокунии нопурраи автомат аз ҷудо намудани тирдон сар мешавад. Бо дасти чап аз гарданаи даста ё сарпуш – тағҷуби мил дошта истода, бо дасти рост тирдонро доштан, бо ангушти калон дастакчаро пахш намуда, қисми поёнии онро ба пеш тела дода, онро ҷудо қардан мумкин аст. Агар дар тирдон тир набошад, гузаронандаро ба поён ҳаракат дода, дастаи милаи кулангдорро ба қафо бурда, тирдонро аз назар гузаронидан лозим аст. Дастаи милаи кулангдорро озод намуда, кулангро аз взводи ҷангӣ фурувардан лозим аст. Бо ангушти дасти рост аз лоначаи даста ҷуздон (пенал)-ро бароварда, аз дохили он шётка, ёршик, печкаш, виқолотка ва шпилкаро гирифтани лозим аст. Ҷуздони автомати дастааш қатташаванда дар ҳалтачаи барои тирдонҳо пешбинишуда нигоҳ дошта мешавад.

Чудо кардани тирдон

Чойгиркунии пенал дар кундоқ

Қисми саршавии милсунбаро ба тарафи худ кашида сараки онро аз дохили қаровулак бароварда милсунбаро ба боло ҳаракат додан лозим аст. Он фавран аз чояш мебарояд.

Бо дасти чап гарданаи дастаро дошта бо ангушти калонии ин даст нуктачаи баромадаистодаи милаки сомони теладиҳандаро зер карда, бо дасти рост қисми қафои онро бардошта, сарпушашро чудо кардан лозим аст.

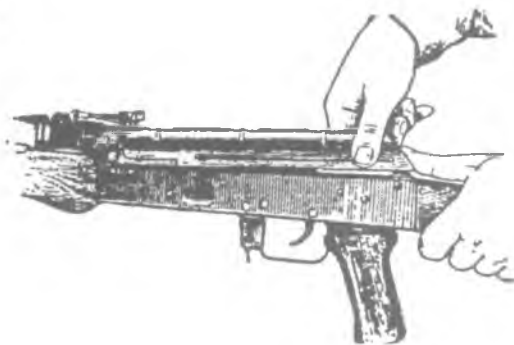
Автоматро бо дасти чап дошта истода, бо дасти рост механизми самтдиҳандаи милакдор (стержендор)-ро ба пеш ҳаракат додан лозим. Танҳо ҳангоми ин ҳаракат панҷаи он аз қутичаи даста чудо мешавад. Қисми поёнии онро ба боло бардошта сомони теладиҳандаро чудо намудан лозим аст.

Мили кулангдор ва кулангро бо ҳаракати дасти рост то охир бурда, онро ҳамроҳи куланг (затвор) бардошта, аз қутии даста чудо намудан лозим аст.

Ба ҳамон тарзу тартибе, ки ин қисмхоро чудо намудем, автоматро ҷамъоварӣ бояд кард.

Чудо кардани сунба

Чудо кардани сарпуш

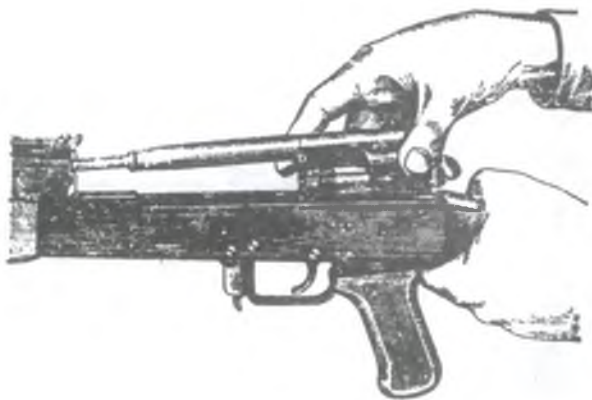
Ўудо кардани механизми баргарданда

Найчаи газгузарро бо қисми болоии пушонандаи мил якҷоя намудан.

Найчаи газгузарони автоматро бо дасти чаи дошта, бо дасти рост нуғи пеши найчаи газгузарро ба дохили лона тела дода, қисми болои пушонандаи милро бо даст пахш карда, қуфлакро ба тарафи худ тоб дода, то даромадани қайдгирак (фиксатор)-и он ба қутичаи нишонгирӣ ин ҳаракатро давом додан лозим аст.

Ўойгирсозии куланг ба милаи кулангдор. Барои ин дар дасти чап милаи кулангдор, дар дасти рост кулангро дошта, кулангро бо қисми силиндриаш ба дохили мил гузоштан лозим аст. Ўойи идорақунандаи шаклаш чун нуғи куланг буридашударо дар шакли даромадан тоб дода, ба самти пеш ҳаракат додан лозим аст.

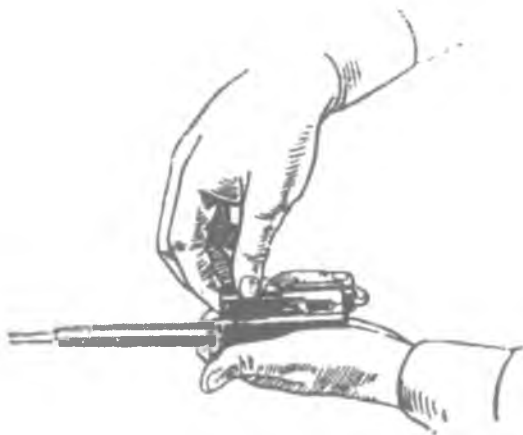
Милаи кулангдорро бо куланг ба қутии мил ўойгир кардан. Бо дасти чап аз гарданаи қундоқ гирифта, милаи кулангдорро ба куланг ҳамроҳ намуда, бо сарангушт зер карда, онро ба ҳолати аввала оварда, поршени газиро ба қутичаи нишонгирӣ дароварда, милаи кулангдорро ба пеш чунон лағжондан лозим аст, ки аз гардиши қутии мил ба сӯроҳаки ми-

Ўудо кардани милаи кулангдори худкор бо куланг.

лаи кулангдор дарояд. Дар ин ҳол зӯр назада, кутии милро ба пеш тела додан лозим аст.

Якҷоякунии механизми баргарданда. Бо дасти рост механизми баргардандаро ба ҷӯяки милаи кулангдор дароварда, пружинаи баргардандаро пахш намуда, милаки самтиро ба пеш ҳаракат дода, каме ба поён фуруварда, онро ба панҷаи кутии мил дохил намудан лозим аст.

Ҷудо кардани куланг аз милаи кулангдор

Пӯшидани сарпӯши кутии мил. Сарпӯши кутии дастаро бо қисми пешаш ба буриши нимдоираи кутии нишонгирӣ ниҳода, ба қайди дасти рост ба пеш ва дар як ҳолат ба поён чунон зер кардан лозим аст, ки баромадгоҳҳои милаки механизми баргарданда ба роғи сарпӯши кутичаи даста дохил шавад.

Кулангро аз взводи ҷангӣ ба ҳолати аввала гузошта, бо кумаки бақардороранда пахш намуда, гузаронандаро то нуқтаи охири ба боло бардоштан лозим аст.

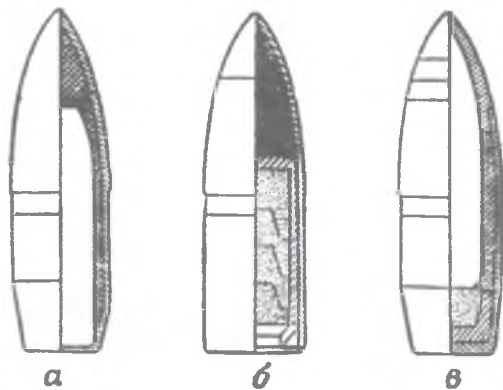
Пайваст кардани милсунба. Ҷузьдонро ба лоначаи даста ва асбобхоро ба дохили ҷузьдон (пенал) гузошта, сарпӯши онро пӯшида, ҷузьдонро баръакс ба лоначаи даста дохил намуда, онро то пӯшида шудани сарпӯши лонача ба самти пеш ҳаракат додан лозим аст. Ҷузьдони автомати дасташ қатташаванда ба ҳалтаи тирдон ҷойгир карда мешавад.

Пайваст намудани тирдон ба автомат

Пайваст намудани тирдон ба автомат. Автоматро дар дасти чап нигоҳ дошта, онро аз гардана ё сарпӯши даста дошта, бо дасти рост нӯгаки тирдонро ба шикфи кутичаи даста дохил намуда, тирдонро ба тарафи худ то мустаҳкам ҷойгир шудани он ҳаракат додан лозим аст. Ҳангоми ҷамъ намудани автомат рақамҳои дар дастаи кутибуда ва қисмҳои алоҳида бояд мувофиқат наоянд.

Соҳти тир. Тир аз нӯги тир (пайкон), кортус (гил-

Тирҳо

а - тири одӣ, б - тири рахшони дилакаш пӯлодӣ, в - тири зиреҳшикофи даргиранда

за), борут ва патоқӣ (пистон) иборат аст. Тирҳои намунаи соли 1943 дар шакли тирҳои одӣ ва махсус истехсол карда мешаванд. Тирҳои махсус дар қисми болоиашон рангҳои фарқкунанда доранд.

Тирҳои одӣ барои нест кардани қувваи зиндаи душман, ки дар макони кушода, дар зери иститорҳои тиргузаранда ҷойгир шудаанд, пешбинӣ гардидаанд. Тири рахшон (трассирующие) барои нобуд сохтани қувваи зиндаи душман, инчунин барои танзими тирпарронӣ ва нишон додани самт, тирҳои зиреҳшикофи даргиранда барои даргирондани моеъҳои оташангез ва нест кардани қувваи зиндаи душман, ки таҳти иститорҳои на он қадар мустаҳкам мебошанд ва дар масофаи на камтар аз 300 м ҷой доранд, пешбинӣ шудаанд. Нуғи тири одӣ аз ғилофак ва дилаки оҳанӣ ё сурбӣ, тири рахшон аз ғилофак, дилаки оҳанӣ, стаканча ва маводи рахшанда иборат аст.

Кортус барои пайваст намудани ҳамаи қисмҳои тир пешбинӣ шудааст. Он нерӯи борутро аз таъсирҳои беруна нигоҳ медорад ва барои бартараф намудани газҳои борутӣ ба тарафи куланг хизмат менамояд. Патоқӣ барои даргирифтани борут истифода мешавад. Вай аз даҳонаки латунӣ, қисми зарбавӣ ва аз парда (либос)-и фолгавӣ иборат аст.

Пулемёти дастии Калашников. Пулемёти дастии Калашников – силоҳи пурзӯри автоматӣ ба ҳисоб рафта, барои нобуд сохтани қувваи зиндаи душман пешбинӣ шудааст.

Принсипи кори пулемёти дастии Калашников ба принсипи кори автомати Калашников ва қисмҳои асосии он монанд аст. Фарқаш аз дигар автоматҳо он аст, ки дар асбоби нишонгирии вай «мақсадак» вучуд дорад. Вай аз асбоби хурдакаки буришдор барои нишонгирӣ иборат аст. Барои бартараф намудани шамоли пахлӯй ва ҳаракати пахлӯй, ҳаракати «мақсадак» ба ҷап ё ба рост бо ёрии чархак иваз карда мешавад. Мили пулемёт назар ба автомат дарозтар аст. Ин барои афзудани суръати аввалаи тир мусоидат менамояд. Барои хубтар тир ҳолӣ намудан пулемёт

Пулемёти дастии Калашников

поя ва даста дорад. Поя аз пулемёт чудо карда намешавад. Ҳангоми қисман тақсим намудани пулемёт ба поя ниҳода мешавад. Барои ин онро бо дасти чап аз сарпӯш дар ҳолати амудӣ нигоҳ дошта, бо дасти рост пояро аз зеркунаки пружинӣ озод намудан лозим аст. Сипас, пояро аз танаи пулемёт чунон ҳаракат додан лозим аст, ки вай дар ҳолати ростистода қарор гирад ва пулемётро ба болои поя ба тарафи чап тоб дода гузоштан лозим аст. Пас аз чамъ кардани пулемёт онро бо дасти чап ба ҳолати «истода» дароварда бо дасти рост пояҳоро каме кушода, онҳоро ба бадани пулемёт зич намуда, бо пружина мустаҳкам қардан лозим аст.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Дар бораи чойгиршавии қисмҳо ва механизмҳои автомат пеш аз тирҷойкунӣ нақл кунед.
2. Дар бораи чойгиршавии қисмҳо ва механизмҳои автомат ҳангоми тирҷойкунӣ нақл намоед.
3. Дар бораи қори механизмҳо ва қисмҳои автомат ҳангоми тирпарронии автоматӣ нақл намоед.
4. Дар бораи қори механизмҳо ва қисмҳои автомат ҳангоми тирпарронии якка нақл кунед.

§26. ҶАЪОЛИЯТИ ҚИСМҲО ВА МЕХАНИЗМҲОИ АВТОМАТ

Нигоҳубини автомат. Барои моҳирона истифода бурдан аз автомат саривақт бартараф намудани норасоӣҳои он ҳангоми тирпарронӣ ҷаъолияти қисмҳо ва механизмҳои онро хуб доништан лозим аст. Мили кулангдор бо поршени газдор дар зери таъсири сомони теладиҳанда ва баргарданда дар ҳолати аввала мебошад. Поршени газӣ – дар найчаи лонаи газӣ, канали мил бо куланг пӯшида шудааст. Куланг ба тарафи рост дар гирди меҳвари дарозрӯя тоб дода шудааст. Баромадгоҳҳои ҷангии он дар буришҳои кутичаи мил чойгир шудаанд, куланг маҳкам аст. Пружинаи баргарданда зичии хурдтаринро дорост. Дастаи фурудовари худкор дар зери таъсири мили кулангдор ба самти пеш ва ба поён тоб дода шудааст. Зарбазан дар зери таъсири куланг ба пеш дода шудааст.

Зеҳи чангӣ, ки дар ҳолати зичии хурдтарин мебошад, бо нӯғҳои каткардашудааш баромадгоҳҳои дарозшакли нӯғаки бакордарорандаро ба зерӣ қутичаи даста пахш мекунад. Дар ин ҳолат думчаи нӯғаки бакордароранда дар вазъи аввалааш қарор мегирад. Қатъкунандаи куланг дар зерӣ таъсири зеҳи худ бо баромадгоҳи дарпешбуда, ба зерӣ қутии даста пахш карда шудааст. Гузаронанда дар ҳолати охирини болоӣ воқеъ буда буриши зинашакли дар даҳонаки қутии даста бударо маҳкам менамояд. Барои ба тирпарронӣ омода сохтани автомат ба он тирдони пур аз тир пайваस्त намуда, гузаронандаро ба оташфишони автомат (АВ) гузошта, мили кулангдорро ба қафо то нуқтаи охири кашаи сар додан лозим. Акнун автомат барои тирпарронӣ омода аст.

Ҳангоми пайваस्त намудани тирдон тирӣ болоӣ ба милаи кулангдор расида меистад. Ҳангоми манъ кардани гузаронанда дар оташфишони автоматикӣ буриши зинашакли дар сарпушаки қутичаи мил буда, барои дастаи мили кулангдор озод мешавад, қитъа (сектор)-и гузаронанда дар буриши оташфишони якка мемонад, вале ба гардиши нӯғаки бакордароранда ҳалал намерасонад. Ҳангоми ба қафо бурдани мили кулангдор, ба дарозии ҳаракати озод ба баромадгоҳи асосии куланг таъсир расонида, кулангро ба самти чап ҳаракат медиҳад ва баромадгоҳҳои ҷангии он аз буришҳои қутии мил мебарояд ва бақафпартоии куланг ба амал меояд. Баромадгоҳи мили кулангдорро пушаки фурудовари худкор озод месозад ва шепталои фурудовари худкор дар зерӣ таъсири зеҳ ба ҳамвории пеши куланг наздик мешавад.

Ҳангоми давом додани ҳаракати баръакси мили кулангдор куланг ҳам ба қафо ҳаракат мекунад, дар ин ҳангом канали аз мил оянда кушода мешавад. Зеҳи баргарданда зич мешавад. Чакмоқ дар зерӣ таъсири мили кулангдор дар гирди меҳвар давр мезанад, зеҳи чангӣ тоб меҳӯрад. Вазодии ҷангии куланг пайиҳам ба тарафи баромадгоҳи шакли нӯғаки бакордароранда меҷаҳад ва куланг ба шепталои фурудовари худкор меистад. Дастаи фурудовари худкор дар ин ҳолат ба боло бардошта мешавад ва дар баромадгоҳи мили кулангдор қарор мегирад.

Ҳамин ки ҳамвории дар қисми поёнии мили кулангдор буда аз тирезача мегузарад, тирҳо дар зерӣ таъсири пружинаи тирдон ба боло ҳаракат мекунамд ва ҳаракати онҳо ҳангоми ба ҳамгашти девори тирдон расидан қатъ мешавад. Ҳангоми сар додани мили кулангдор куланг дар зерӣ таъсири механизми баргарданда ба пеш ҳаракат мекунад. Куланг аз тирдон тирӣ болоиро тела дода мебарорад, онро ба тирхона ворид менамояд ва дохили милро маҳкам мекунад. Ҳангоми ба буриши мил наздик шудани куланг, боздорандаи партоянда ба гузаргоҳи доирашакли найчаи тир ҷаҳидан мегирад. Куланг дар зерӣ таъсири буриши чапи қутичаи мил ба буриши чапи баромадгоҳи куланги чангӣ, сипас дар зерӣ таъсири буриши фигуравии мили кулангдор ба баромадгоҳи асосии куланг дар гирди меҳвари дарозшакл ба самти рост ҳаракат менамояд. Баромадгоҳҳои ҷангии куланг ба тақягоҳҳои ҷангии қутичаи мил дохил мегардад ва куланг маҳкам мешавад. Мили кулангдор дар ҳолати пешина ҳаракати худро давом дода, бо баромадгоҳи худ дастаи фурудовари худкорро ба пеш ва поён ба ҳаракат медарорад. Дар ин ҳолат шепталои

фурудовари худкор аз зери взводи фурудовари худкори куланг мебарояд. Куланг дар зери таъсири пружинаи чангӣ чарх мезанад, аз зери роги манъкунанда мебарояд ва ба ҳолати чангӣ медарояд. Ҳангоми ба қайди муҳофиз (предохранитель) гузоштани гузарандаи автомат гузаронанда буриши зинашакли сарпӯши кутичаи дастаро маҳкам менамояд ва дар роҳи ҳаракати дастаи мили кулангдор ба самти қафо меистад. Қитъа (сектор)-и гузаронанда ба тарафи рост тоб дода мешавад ва дар болои баромадгоҳи рости дарозрӯяи нӯгаки бакордароранда қарор мегирад, (нӯгаки бакордарорандаро маҳкам мекунад). Барои ба таври автоматӣ тир ҳолӣ намудан гузаронандаро ба оташфишони автоматӣ гузоштан лозим аст.

Тир дар зери таъсири гази борут аз дохили канали мил ҳаракат мекунад, Баъди гузаштан аз роги газгузар, як қисми гази ҳосилшуда ба воситаи ҳамин роғҳо ба лонаи газӣ ҳаракат мекунад. Гази ҳосилшуда ба поршени газӣ фишор меорад ва мили кулангдорро ба қафо мебартаояд. Мили кулангдор ба қафо ҳаракат карда кулангро дар гирди меҳвари дарозшакл давр мезанонад. Куланг ба канора меравад ва канали мил кушода мешавад. Дастаи фурудовари худкор дар зери таъсири зех ба самти боло ҳаракат намуда баромадгоҳи мили кулангдорро озод мекунад. Шепталои фурудовари худкор ба ҳамвории қисми пеши куланг наздик мешавад. Дар ин ҳангом тир аз мил мегузарад. Як қисми газҳои борутӣ ба лонаи чубронии баромадгоҳ меафтанд, дар натиҷа фишори аз ҳад зиёд ҳосил мешавад ва нӯги автомат ба тарафи чап ва ба поён ҳаракат мекунад ва ҳадафгирии дақиқ ҳангоми тирпарронии автоматӣ аз ин сабаб камтар мешавад. Мили кулангдор ҳаракат ба ақибро давом медиҳад. Пас аз он ки куланг тири болоиро ба тирхона равона мекунад ва мил бо куланг маҳкам мешавад, куланг ҳаракати худро давом дода, шепталои фурудовари худкорро аз зери фурудовар мебарорад. Дар зери таъсири зехи чангӣ куланг тоб меҳӯрад ва ба роғи боздорандаи куланг зарба мезанад, боздоранда ба самти қафо тоб меҳӯрад, баромадгоҳи пешро ба зери зарбаи куланг вомегузорад. Дар натиҷаи ин зарбаҳо ба боздоранда, ҳаракати куланг ба самти пеш каме оҳиста мешавад, ки ба даста пас аз зарбаи ҳамвор ба мили кулангдор имкон медиҳад, ки ба ҳолати пешинааш баргардад. Пас аз зарбаи боздоранда куланг ба зарбазан зарба мезанад ва тирпарронӣ ба амал меояд. Кори қисмҳо ва механизмҳои автомат идома ёфта, тирпарронӣ ба тарзи автоматӣ то давре, ки нӯгаки бакордароранда дар ҳолати «АВ» қарор дорад, давом меёбад.

Барои боздоштани тирпарронӣ нӯгаки бакордарорандаро ба поён фурувардан лозим аст. Дар ин ҳолат дар зери таъсири пружина нӯгаки бакордароранда тоб меҳӯрад ва дар роҳи ҳаракати куланг бозмеистад. Тирпарронӣ қатъ карда мешавад, вале автомат дар ҳолати омодагӣ ба тирпарронии оянда ба таври автоматӣ мемонад. Барои тирпарронии якка гузаронандаро ба оташфишонии якка «ОД» гузоштан зарур аст.

Барои ба амал овардани тирпарронии оянда нӯгаки бакордарорандаро ба поён фуруварда кулангро пахш намудан лозим аст. Вақте ки нӯгаки бакордароранда сар дода мешавад, дар зери таъсири пружина ҳамроҳи

шептало тоб меҳурад, шепталои тирпарронии якка аз басташавӣ бо взводи куланг мебарояд ва куланг озод мешавад. Куланг таҳти таъсири зех тоб меҳурад, аввал ба роғаки қатъкунанда, сипас ба баромадгоҳи пеши он зарба мезанад ва дар ҳолати ҷангӣ қарор мегирад. Ҳангоми ба нӯгаки ҷангӣ зер кардан, баромадгоҳи фигуравии он аз ихотири взводи ҷангии куланг мебарояд ва кори қисмҳои механизмҳо тақрор меёбад. Тирпарронии навбатӣ ба амал меояд.

Тозакунӣ, равғанмоли ва нигоҳ доштани автомат

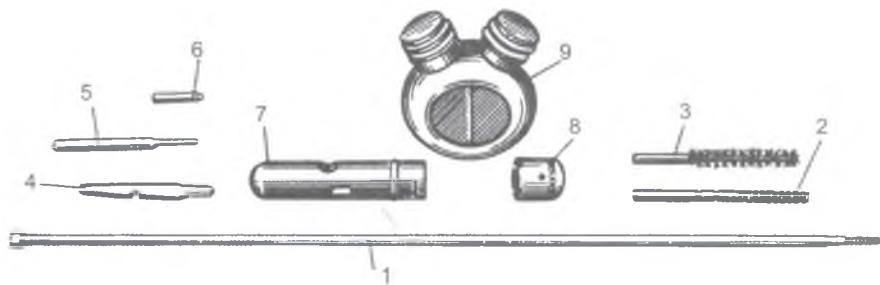
Автоматро ҳамеша дар ҳолати тозаву пок ва омодагии пурра барои истифодаи ҷангӣ нигоҳ доштан зарур аст. Ба ин дар натиҷаи саривақт ва моҳирона тоза кардан ва равған молидан, инчунин дар шароити гуногун дуруст нигоҳ доштан ва эҳтиёт намудани он муваффақ шудан мумкин аст.

Ҳангоми тоза кардан ҷиҳозҳои автомат ё худ ҷӯбҷаҳо истифода мешаванд. Ҷиҳозҳои автомат барои тоза кардану равған молидан ва ҳамчунин барои ҷудо ва ҷамъ намудани он пешбинӣ шудаанд. Ба онҳо милсунба, тозакунак (шёткаи пахмоқ), бурсак, печтоб (отвёртка), санчок (шпилка), ҷузьдон (пенал) ва равғандон дохил мешаванд.

Милсунба барои тоза кардан ва равған молидани мили асосӣ, каналҳо ва гузаргоҳҳои дигар қисмҳои автомат истифода бурда мешавад. Тозакунак барои тоза кардан ва равған молидани мили асосӣ ва гузаргоҳҳои дигар қисмҳои автомат пешбинӣ шудааст.

Бурсак барои тоза кардани мили асосӣ бо маҳлул истифода мешавад.

Печтоб, кубак (виколотка), санчок ҳангоми ҷудо ва ҷамъ кардани автомат истифода мешаванд. Буриши охири печтоб барои кушодан ва мустаҳкам кардани қаровулак, буриши паҳлӯӣ барои мустаҳкам намудани тозакунак дар милсунба пешбинӣ шудааст. Санчок ҳангоми ҷамъ намудани механизм зарбавӣ – бакордароранда истифода мешавад. Он шепталои тирпарронии якка ва қатъкунаки кулангро дар нӯгаки бакордароранда бозмедорад. Ҷузьдон бо сарпӯшаш барои нигоҳ доштани тозакунак, бурсак, печтоб, кубак ва санчок истифода мешавад. Ҷузьдон

Лавозимот

- 1 - милсунба, 2 - поккунак, 3 - бурсак барои тоза кардани мили милтиқ,
4 - печтоб (печкаш), 5 - кубак, 6 - санчок, 7 - пенал, 8 - сарпӯш, 9 - равғандон

ҳамчун муфтаи милсунба ҳангоми тоза намудан ва равган кардани мили асосӣ, ҳамчун даста барои печтоб ҳангоми кушодан ва мустаҳкам намудани басти қуфл (муфта) ва барои тоб додани найчаи газӣ истифода бурда мешавад.

Равгандон барои нигоҳ доштани равган истифода мешавад ва дар кисачаи халтаи нигоҳдории тирдонҳо чой дода мешавад.

Тоза кардан ва равганмолии автомат (силоҳ). Тоза кардан ва равганмолии силоҳ дар зери роҳбарии бевоситаи фармондеҳи бахш, дар муассисаи таълимӣ таҳти роҳбари ҳарбӣ амалӣ гардонида мешавад.

Автоматро ҳангоми омода кардан ба тирпарронии навбатӣ, пас аз тирпарронӣ, пас аз дарсҳои саҳроӣ, дар шароити ҷангӣ ва ҳангоми машғулиятҳои дарозмуддат ҳар рӯз дар муддати дамигӣ ва танаффусҳои байни машғулиятҳо тоза кардан мумкин аст. Агар автомат истифода нашуда бошад, онро на камтар аз як мартаба дар як ҳафта тоза кардан мумкин аст. Барои тоза кардан ва равган молидани қисмҳо ва механизмҳои автомат равгани тунуки силоҳӣ, маҳлул барои тоза кардани қисмҳои автомат (РЧС) латта ё худ когази КВ – 22 истифода мешавад.

Тозакунии автоматро дар чойҳои барои ин мақсад махсусгардонидашуда ва шароитҳои саҳроӣ – дар болои ҷодари тоза, тахта – фанерҳо гузаронидан ба мақсад мувофиқ аст. Аввал асбобҳои барои тоза кардан ва равганмолиро омода сохта, автоматро ба қисмҳо ҷудо карда, канали асосиро тоза намуда, дигар қисмҳо ва механизмҳои автоматро тоза кардан лозим аст. Барои мили асосиро тоза кардан автоматро ба мобайни миз гузошта, ҷиҳозҳоро ҷамъ кардан лозим аст. Автоматро дар дасти чап нигоҳ дошта, ба дасти рост милсунбаро охиста дар доҳили мили асосӣ тоб додан лозим аст. Милсунбаро гирифта, ҷиҳози равганмолии онро иваз карда, аз нав ба равгани силоҳӣ тар намуда ин ҳаракатро давом бояд дод. Ин амалро якчанд мартаба такрор кардан лозим аст. Баъд аз ин, милсунбаро бо латтаи хушк тоза кардан лозим аст. Латтаро аз назар гузаронда, агар дар он асари сӯхтагӣ ё занг пайдо шуда бошад, тозакуниро давом додан лозим аст, то он даме, ки порчаи латтаи аз мил баровардашуда тамоман тоза шуда бошад. Милро дар ҳавои кушод тоб дода истода, доҳили онро бодикқат аз назар гузаронидан лозим аст. Дар он ҳолат ба кунҷҳои буришҳо аҳамияти ҷиддӣ додан зарур аст, то ки дар онҳо асари сӯхтагӣ намонад. Тирдонро аз тарафи кутии мил низ бо ҷунин тарз тоза бояд кард.

Лонаи газӣ, найчаи газӣ ва компенсаторро бо равгани тунуки силоҳӣ ё маҳлули РЧС бо порчаи латтаи ба милсунба ё ҷубак печондашуда тоза карда, сипас хушконида лозим аст.

Кутии мил, милаи кулангдор, куланг, поршени газиро бо порчаи латтаи ба равгани силоҳӣ таркардашуда ё маҳлули РЧС тоза карда сипас онро хушк намудан лозим аст.

Дигар қисмҳои оҳанинро бо латтаи хушк тоза кардан лозим аст. Агар бисёр ифлос шуда бошад, бо равган тоза карда, сипас хушк намудан лозим аст. Қисмҳои ҷӯбини автоматро бо латтаи хушк тоза бояд кард. Дар бораи ба охир расонидани тозакунии автомат хонанда ба

роҳбари худ ахбор медиҳад ва бо иҷозати ӯ ба равғанмоли ва чамъ кардани автомат шуруъ менамояд. Баъди тоза кардан автоматро барои аз намкашӣ эмин доштан равған мемоланд. Раवғанмолии автоматро бо чунин тарз ба анҷом мерасонанд: мили асосии тирдон ва компенсатор бо тозакунаки нугаш бо латта печонидашуда (латтаи дар равған таркардашуда), ҳамаи қисмҳои оҳанини автомат бо ёрии матои дар равған таркардашуда молида мешаванд.

Дар ин ҳолат бояд дар назар дошт, ки равғанмолии аз ҳад зиёд боиси зуд чиркин шудани қисмҳои автомат мегардад ва метавонад сабабгори катъшавии тирпарронӣ гардад. Ба қисмҳои ҷубини он равған молидан нашояд. Пас аз ба итмом расидани равғанмоли автоматро чамъ карда, қори қисмҳо ва механизмҳои онҳоро тафтиш намуда, онро ба роҳбар ё дастурдиҳанда нишон медиҳанд.

САВОЛ ВА СУЊОРИШ

1. Таъйиноти автомат чист ва он аз кадом қисмҳо иборат мебошад?
2. Автомат кай ва бо кадом тарз тоза ва равғанмоли карда мешавад?
3. Тачҳизоти ҷузвдонро барои тоза кардани автомат омода созед.
4. Дар бораи нигоҳ доштан ва эҳтиёт намудани автомат нақл кунед.
5. Асбобҳоро барои тоза кардани автомат омода созед ва тарғиби тоза кардани механизмҳои онро нишон диҳед.

§27. ХУСУСИЯТҲОИ АВТОМАТ. МУОМИЛА БО ИН НАМУДИ СИЛОҲ

Нигоҳ доштан ва эҳтиёт кардани автомат (силоҳ). Ҷавобгарӣ ба-рои нигоҳ доштан ва эҳтиёт намудани автомат дар қисми ҳарбӣ – ва-зифаи фармондеҳ, дар муассисаи таълимӣ – ва-зифаи сардор, роҳбари муассиса мебошад. Бо автомат бо эҳтиёт муомила карда, ба дохили он афтодани ҳар гуна ашё (ҳок, рег ва ғайра)-ро пешгирӣ намудан лозим аст вагарна ин ҳангоми тирпарронӣ ба вараи кардан ва ё таркидани мили автомат сабаб мешавад. Бе зарурат қисмҳо ва механизмҳои автоматро қор фармудан лозим нест. Ин ба зуд аз қор баромадани қисмҳо сабаб мешавад. Автомат бояд дар дохили пирамида дар ҳолати ғайриомодагӣ нигоҳ дошта шуда, тирдон, қорднайза ҷудо бошанд; қуланг ба поён фуруварда шуда, гузаронанда дар қисми болоӣ қарор гирад; баландии нишон дар ҳолати «П» қарор дошта бошад. Дар қисми махсуси пирамида тирдонҳо, ҳалтаҳо барои тирдонҳо, қорднайза дар ғилофҳо ва равғандонҳо нигоҳ дошта мешаванд. Ҳалтаҳо барои тирдонҳо ва тасмаҳо тоза ва хушк бояд нигоҳ дошта шаванд. Ҳангоми ҳаракат дар машғулиятҳо ва дар сафарҳои пиёда автомат бо тирдони пайваستшуда бурда мешавад, тирдонҳои боқимонда дар ҳалта меистанд. Тасмари ҷунон қашидан лозим аст, ки автомат ба ҷизҳои саҳт бар нахӯрад. Ҳангоми танаффусҳои байни машғулиятҳо автомат дар даст нигоҳ дошта мешавад.

Азназругузаронӣ ва ба тирпарронӣ омода намудани автомат. Автоматро барои санҷидани омодагии қисмҳои тозагӣ, сифати равшанмоӣ ва омодагӣ барои тирпарронӣ аз назар мегузаронанд. Автомат ҳар рӯз пеш аз ба машғулият баромадан, пеш аз ба посбонии шабонарӯзӣ рафтан, дар ҳолати ҷангӣ – мунтазам дар давоми рӯз ва пеш аз иҷрои супориши ҷангӣ дар ҳолати омода нигоҳ дошта мешавад. Ҳангоми азназругузаронии ҳар рӯза мавҷуд будани ҳамаи қисмҳои автомат, занг задани қисмҳо, инчунин чиркин шудан, ҳарошидан, қат шудан ва дигар камбудҳои ислоҳ карда мешаванд, зеро онҳо барои хуб кор кардани қисмҳои автомат ҳалал мерасонанд. Инчунин мавҷуд набудани кафидагӣҳои қисмҳои ҷубини автомат, мустаҳкамӣи милсунба низ санҷида мешавад. Ҳолати равшанмоӣ дар қисмҳои намоёни автомат, мавҷуд будани тасма, таҷҳизот, тирдонҳо, ҳалта барои онҳо, мавҷудият ва ҳолати корднайза низ аз назар гузаронида мешавад.

Хуб кор кардани қисмҳои автомат ҳангоми муҳориба санҷида ва омода карда мешавад. Барои омодагӣ автоматро тоза карда, дар ҳолати ба қисмҳо ҷудокардашуда аз назар гузаронида, тирдонҳоро санҷидан лозим аст. Пеш аз тирпарронӣ ҳатман мили асосиро бо матои хушк тоза намудан лозим аст. Агар автомат муддати дароз дар зери барфу борон ҳобида бошад, тирдонро ҷудо карда, сипас бо тамоми қувва милаи кулангдорро якҷанд мартаба ба пешу қафо ҳаракат додан лозим аст. Пеш аз тирпарронӣ тирҳои ҷангиро бояд омода сохт. Дар ин ҳолат занг назадани найчаи тир ва қатшавӣ дар он, наҷунбидани тир дар найчаи тир, набудани ранги сабз дар пистон ва баромадани пистон аз қисми зери найчаи тир, набудани тири машкӣ дар дохили тирҳои ҷангӣ аз назар гузаронида мешавад.

Агар тирҳо ҷанг ё чирк гирифта бошанд, каме занг зада бошанд, онҳоро бо матои хушк тоза кардан лозим аст. Бо матои ба равшан таркардашуда тоза кардани тирҳо ва бо тирҳои равшани зиёд молидашуда пур намудани тирдон манъ аст, зеро ҳарорати паст ва чиркинӣ боиси қатъ гардидани тирпарронӣ мегардад.

Тирҳо бояд дар ҳонаи ниғаҳдорӣ дар ҷойи хушк ва аз нурҳои Офтоб пинҳон нигоҳ дошта шаванд. Одӣ будани сохти автомат кори онро мустаҳкам ва хуб менамояд. Вале чиркин ва ҷуҳна шудани қисмҳо, инчунин муомилаи беэҳтиёт бо автомат ё ин ки корношоям гаштани тирҳо боиси қатъшавии тирпарронӣ мегардад, ки ин ба иҷрои супориш таъсири манфӣ мерасонад. Дар ин ҳолат автоматро ба тирпарронӣ омода ро ба ҳолати аввала овардан лозим аст. Сипас, милаи кулангро аз нав саҳт ба қафо кашида сар додан зарур аст. Автомат боз барои давом додани тирпарронӣ омода мешавад.

Ҳангоми истифодаи силоҳ қисми тиргузарон ҷойи худро иваз мекунад.

Бо муқовимати пружинаи баргарданда ба душман зарбаи ҳалокатовар расонида мешавад. Дар ин ҳангом тирпарронӣ ба амал меояд. Баъди тирпарронии аввал қисмҳо ҳамон кореро иҷро мекунанд, ки дар натиҷа тирпарронии бонавбат ба вучуд меояд. Аммо дар ҳолати зер накардани

моша (курок) тирпарронӣ қатъ мешавад, зеро пеши роҳи тирҳо банд мегардад. Қисми зикршуда дар ҳолати аввала боқӣ мемонад.

Барои тирпарронии такрорӣ бояд мошаро зер кард. Вакте ки куланги баргарданда зер карда мешавад, тирпарронии якка ба вучуд меояд. Дар ҳолати зер кардани моша ҳамин ҳолат такрор шуда, қисмҳои тирпарронӣ ба кор медароянд.

Қатъ гардидани тирпарронӣ аз автомат ва усулҳои бартараф кардани он. Қисмҳои механизмҳои автомат ҳангоми дуруст истифода намудани он метавонанд дуру дароз ва бозътимод хизмат намоянд. Дар ҳолати ифлос шудан ва ё бе эҳтиёт кор фармудани автомат ҳангоми тирпарронӣ баъзан кори он қатъ мегардад.

Ҳангоми бартараф кардани норасоиҳо дар вақти тирпарронӣ қисми кулангдони автоматро ба ақиб оварда тирпаррониро давом додан лозим аст. Барои бартараф намудани норасоиҳои пайдогашта метавон аз нишондодҳои зерин истифода намуд.

Норасоиҳо ва тавсифи онҳо	Сабабҳои норасоиҳо	Роҳҳои бартарафсозӣ
1. Нарафтани тир. Куланг дар ҳолати пеш, аммо тирпарронӣ нест, дар тирдон ягон дона тир нест.	1. Ифлосшавии тирдон	Дубора омода сохтани автомат ва давом додани тирпарронӣ. Иваз кардани тирдон. Дар сурати корношоямӣ фиристодан ба таъмиргоҳи махсус.
2. Тир ба ҷойи асосии мил намегузарад. Қисмҳои ҳаракатӣ дар ҳолати муқаррарӣ меистанд.	2. Корношоям будани забонаки қатъшавии деворҳои паҳлуии тирхона.	Дастаро дошта, тирпаррониро давом додан. Ҳангоми такрор шудани ин ҳолат тирдонро иваз кардан.
3. Ҳолати қатъ гаштани баромади тир (осечка). Тир ҳаст, аммо тирпарронӣ ба вучуд намеояд.	1. Корношоямӣ тир. 2. Корношоямӣ қисмҳои зарбазан ва ифлосшавии онҳо. Зарурати назорати молидани равшан.	Автоматро ба кор дароварда давом додани тирпарронӣ. Ҳангоми такроршавии ҳолати қатъ гардидани тирпарронӣ, тоза кардани механизми зарбазан ва худӣ зарбазан. Дар ҳолатҳои корношоямӣ ба таъмиргоҳҳои махсус фиристодан.
4. Набаромадани кортус аз тирхона. Қисмҳои автомат дар ҳолати муқаррарӣ қарор мегиранд.	Ифлос будани тир ё ҷойи тир. Ифлосшавии зеҳ ва нодуруст кор кардани қисмҳои тирбаро.	Ба ақиб бурдани дастаи куланг ва нигоҳ доштани он; чудо кардани тирдон; бо ёрии милсунба баровардани тир. Давом додани тирпарронӣ.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Дар бораи азназаргузарони автомат пеш аз машгулиятҳо ва ҳангоми гирифтани супориш нақл кунед.
2. Дар бораи аз назар гузаронидани тирҳо пеш аз тирпарронӣ нақл намоед.
3. Катъиавии тирпаррониро шарҳ диҳед. Сабабҳои рӯй додан ва тарзҳои пешгирии онҳо кадомҳоянд?
4. Ҳангоми муомила бо автомат ва тирҳо ба кадом қоидаҳо риоя намудан лозим аст?

§28 ТИРПАРРОНИ. ХУСУСИЯТ ВА ТАРЗҲОИ ОН

Дар натиҷаи сӯхтани бороти кортус дар зери таъсири газҳои борутӣ аз дохили мил ҷаҳидани тирро тирпарронӣ меноманд. Вай дар лаҳзаи ниҳоят кӯтоҳ (0,001-0,06с) ба амал меояд. Аз зарбаи саҳт дар патоқӣ (пистони патрон) оташ ба амал меояд ва он борутро дармегиронад. Дар ин ҳангом газҳои тасфон ҳосил мешаванд, ки онҳо ҳаҷман зиёд гашта фишори баландро ба вуҷуд меоранд ва ба ҳама тарафҳо бо қувваи яксон ҳаракат мекунанд. Тир дар зери фишори газ $250-500 \text{ кгс/см}^2$ ($1 \text{ кгс/см}^2 - 0,1 \text{ МПа}$) аз ҷояш ҳаракат карда, ба роғи мил дохил мешавад ва ин лаҳза ҳаракати тобхӯранда пайдо менамояд. Сӯхтани борут давом меёбад ва ҳаҷми газ дар дохили мил зиёд шудан мегирад. Ҳаҷми калонтарини фишори газ ($2,800 \text{ кгс/см}^3$) ҳангоми ба масофаи 4-6 см парвоз намудани тир ба амал меояд. Сипас, дар натиҷаи зуд зиёд шудани суръати тир фишор паст шудан мегирад. Дар лаҳзаи аз мил баромадан суръати ҳаракати тир $300-900 \text{ кгс/см}^3$ -ро ташкил медиҳад. Суръати ҳаракати тир дар мил зиёд мешавад, зеро газ ҳоло ҳам таъсири худро давом медиҳад. Тир бо суръати мунтазами афзоиш аз дохили мил ҳаракат менамояд ва ба самти меҳвари мил ҷаҳида мебарояд. Гази тасфоне, ки аз канали мил мебарояд, ҳангоми бо ҳаво омехта шудан оташ ба вуҷуд меорад. Дар ин ҳангом мавҷи зарбавӣ ба амал меояд, ки сабабгори ҳосилшавии садо мешавад. Парвози тир дар ҳаво бо инерсия давом меёбад ва асосан ба суръати аввалии он вобаста аст.

Суръати аввалии тир. Суръате, ки бо он тир аз мил мебарояд, суръати аввала номида мешавад. Суръати аввалии тир ҳолати ҷангии силоҳро нишон медиҳад. Зиёдшавии суръати аввала дури парвози тирро зиёд менамояд. Тезии суръати аввалии тир ба дарозии мил, вазни тир, нерӯи борут ва дигар омилҳо вобастагӣ дорад. Мил ҳарчи дарозтар бошад, гази борутӣ ба тир ҳамон қадар зиёдтар таъсир мерасонад ва суръати аввалии он бештар мегардад.

Кафопартоии силоҳ. Ба ҳамаи тарафҳо бо қувваи яксон ҳаракат намудани газро ба назар гирифта, ҳаминро доништан лозим аст, ки ҳангоми тирпарронӣ газ на танҳо тирро ба самти пеш, балки силоҳро ҳам ба кафо тела медиҳад.

Ҳаракати баръакси силоҳ ҳангоми тирпарронӣ **пошназанӣ** номида мешавад. Пошназании силоҳи оташфишон ҳамчун зарба ба китф, даст ё мушак ҳис карда мешавад. Энергияи пошназании автомат аз 2 кгс/см

Таъсири рахнаи сӯрохкунаидаи тири намунаи соли 1943-юм

Р/т	Номгӯии васонти хифз	Навъҳои тир	Масофи тиран-дозӣ, м	Ҷои рахна ё чуқурии ҷойи афтида-ни тир
1.	Ғафсии зирех 7 мм, ҳангоми бархӯрд дар кунҷи 90°	Тири даргири зирехшикоф	300 200	50% 90%
2.	Тоскулоҳи махсуси пулодин (кулаҳхӯд) (каска)	Тири гулулааш пулодӣ Тири даргири зирехшикоф	900 зиёда 1100	80-90% 80-90%
3.	Зирех (бронежилет)	Тири гулулааш пулодӣ Тири даргири зирехшикоф	600 1000	80-90% 80-90%
4.	Сипараки барфтукаи ғафси беруни сангар	Тамоми навъҳои тир	500	70-80 см 25-30 см
5.	Сангари регӣ	Тамоми навъҳои тир	500	25 см
6.	Гулулаҳои ҷӯби хушк бо андозаи 20x20 см бо ҳам маҳкам кардашуда	Тири гулулааш пулодӣ Тири даргири зирехшикоф	500 150	30-40 см
7.	Монеаи хиштин	Тамоми навъҳои тир	100	12-15 см

хурд бошад, майдони эмин ҳамон қадар бузург мешавад. Барои аз оташи душман худро муҳофизат намудан, аз майдонҳои пушида ва эмин мохирона истифода бурдан лозим аст.

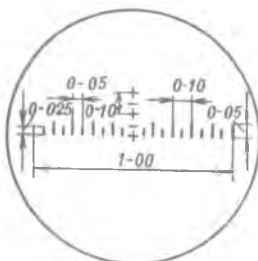
Қисми майдони пушида, ки дар он ҳадафро нест кардан имконпазир аст, майдони маҳвшаванда номида мешавад.

Майдони маҳвшаванда ба баландии ҳадаф, шохаҳои траектория ва кунҷи афтиш вобастагӣ дорад. Аҳамияти ин ҳаракат дар он аст, ки дар ин ҳолат хатоҳои ҳангоми ба нишонгирӣ роҳдодашуда ислоҳ карда мешаванд ва дарозии масофа то ҳадаф ба доира гирифта мешавад.

Тарзҳои муайян намудани масофа ва истифодаи формулаи ҳазорӣ. Масофаи то ҳадаф одатан бо чашм, аз рӯи бузургии кунҷи муайян карда мешавад. Масофаи дақиқро бо масофаи муайяншаванда муқоиса карда ё худ бо масофаи ашёи макон, ки то ин вақт муайян гаштааст, аз рӯи як қисми дарёдомондаи макон, дараҷаи аёният ва бузургии ба назар намоёндаи ҳадаф муайян кардан мумкин аст. Агар андозаи ҳадаф муайян бошад, масофаро аз рӯи бузургии кунҷи бо формулаи ҳазорӣ

Майдонҳои пӯшида, нестшаванда ва эмин

$$Д = \frac{Б \cdot 1000}{\text{бузургии кунҷӣ}}$$

ки дар ин ҷо
ҳисоби метр;

Д – дурии масофа то ҳадаф ба
Б – баландӣ ба ҳисоби метр,
бузургии кунҷ – бузургии кунҷии
ҳадаф ба ҳисоби ҳазоракӣ мебошад,

Шкалаҳои кунҷченкунии
дурбин

муайян кардан мумкин аст. Бузургихои кунҷии ҳадафҳо ба воситаи дурбинҳои саҳроӣ муайян карда мешаванд. Ин дурбинҳо ва дигар асбобҳои назорат шкалаҳои кунҷсанҷӣ доранд. Бузургии як тақсимои калони шкала ба 10 ҳазоракӣ, камаш 5 - ҳазоракӣ мувофиқ аст (навишта мешавад 0 – 10,0 – 0,5).

Мисол, бузургии кунҷии шахси бо дурбин назоратшаванда, ки қадаш 1,7 м аст, ба як тақсимои хурди сеткаи дурбин (0-05) баробар аст. Аз ин бармеояд, ки масофаи то шахси назоратшаванда

$$Д = \frac{1,7 \cdot 1000}{5} = 340 \text{ м. мебошад}$$

Бузургии кунҷии ҳадафро бо ёрии ашёи дардастбуда (ҷадвал, қалам, қутии гугирд) танҳо дар ҳолати аҳаммияти ҳазории онҳоро доништан чен кардан мумкин аст; 1 мм ҷадвал 0 – 02; қалами доирашакл – 0-12; қутии гугирд – дарозияш – 0-90; бараши – 0-60; баландиаш – 0-30; панҷаҳои даст: ангушти калон – 0-40; ангушти ишоратӣ – 0-30; ангушти хурд – 0-20, Барои мисол, агар хангоми муайян намудани бузургии кунҷии ҳадаф бо ёрии ҷадвал масофаи байни кунҷҳои ҳадаф ба дарозӣ, ба бар ё ба баландӣ 4 мм- ро ташкил намояд, бузургии кунҷи ҳадаф ба $0-02 \times 4 = 0-08$ баробар мебошад.

Дуруст муайян кардани масофа ба воситаи ашёи дардастбуда ба дуруст дур намудан аз ҷашм ба масофаи 50 см вобастагӣ дорад.

Унсурҳои омодашавӣ

Омодашавӣ – тайёрии меҳвари мили асосӣ барои тирпарронӣ дар майдон мебошад. Он унсурҳои зеринро дар бар мегирад; қаровулакро рост дошта, онро ба нуктаи нишонгирӣ баробар намудан.

Нуктаи дарҳадафбуда, ки ба он автомат рост нигоҳ дошта мешавад, нуктаи банишонгирӣ номида мешавад. Дуруст доштани қаровулак –

каровулакро дар буриши нишонгирак дуруст нигоҳ доштан аст. Қисми болоии он дар маркази буриши нишонгирак бояд намоён ва бо кунҷҳои болоии он дар як самт ҷойгир бошад.

Интиҳоби нишон ва нуктаи нишонгирӣ ҳангоми ба нуктаҳои беҳаракат тир ҳолӣ кардан.

Нишон ва нуктаи нишонгирӣ бояд чунон интиҳоб шаванд, ки ҳангоми тирпарронӣ траекторияи миёна аз маркази ҳадаф гузарад. Ҳангоми ба масофаи 300 м аз автомат тир ҳолӣ намудан, ба ҳолати нишонгир "З" ё "П" гузошта, ба кунҷи поёнии ҳадаф, агар ҳадаф баланд бошад, ба маркази он оташ кушодан лозим аст. Мисол. ҳангоми ба маркази ҳадаф тир ҳолӣ

Зерҷӯбаи мили туфанг

намудан аз масофаи 100 м нуктаи нишонгирро аз буриши поёнии ҳадаф гирифта, оташро дар ҳолати «П» кушодан ба мақсад мувофиқ аст. Дар ин ҳолат, зиёдшавии траектория аз самти нишонгирӣ ба 25 см баробар мебошад, ки ин барои аз маркази ҳадаф гузаштани траектория мусоидат мекунад. Ҳангоми тирпарронӣ ба масофаҳои зиёда аз 300 м, нишонгирӣ аз рӯи масофаи то ҳадаф муайян карда мешавад.

Аз рӯи қоида, маркази ҳадаф ҳамчун нуктаи нишонгирӣ қабул карда мешавад. Агар шароит аз рӯи масофаи то ҳадаф иваз намудани нуктаи нишонро талаб наамоянд, то нуктаи охири тирпарронии рост аз нуктаи «П» нуктаи поёнии ҳадафро нишон гирифта тир ҳолӣ кардан лозим аст. Танҳо ҳангоми тирпарронӣ дар мавзёҳои кӯҳӣ дар масофаи 400 м ба кунҷи макон дигаргунӣ дохил намудан имконпазир мебошад.

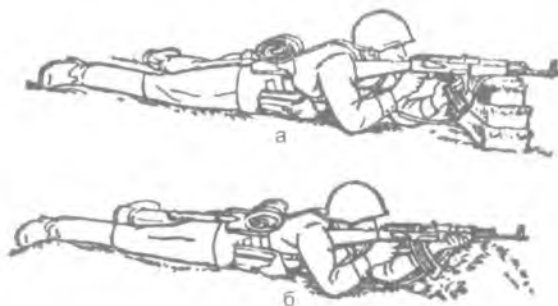
Барои омода намудани автомат ба оташкушӣ, онро аз қисми марказиаш – зерҷӯбаи мили туфанг ба дасти чап дошта, бо дасти рост аз дастача гирифта ҳадафро аз назорат дур насохта, кундоки автоматро ба китфи рост зер намудан лозим аст.

Ангушти ишоратии дасти ростро дар моша нигоҳ доштан лозим аст. Дар ин ҳолат оринҷҳои ҳар ду даст, тахминан дар кушодии китфҳо ба замин гузошта мешавад, сарро каме ба поён ҳам намуда, рухсори ростро ба кундоки автомат гузоштан лозим аст.

Қисми қафои даста бояд бо миёнааш ба китфон зич истад. Агар қисми болоии даста зич истода бошад, ҳангоми тирпарронӣ тирҳо ба поён, агар қисми поёнии он ба китфҳо зичтар истода бошад, тирҳо ба самти боло парвоз менамоянд.

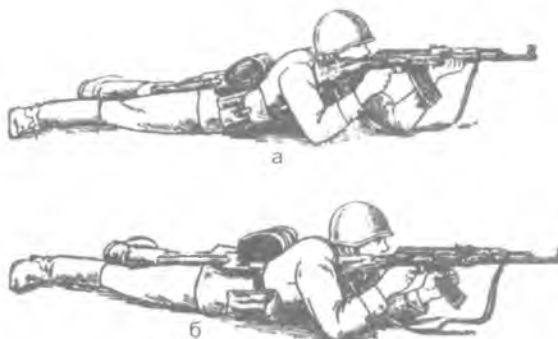
Барои дурустии ҳолати дастаи автоматро санҷидан, дасти ростро то баландии китф бардошта, бо ин ҳаракат ҷойгиршавии дастаи автоматро дуруст кардан лозим аст.

Нишонгирӣ бо як чашм сурат мегирад. Дар ин ҳолат ҳар як сарбоз бояд бо чашми «асосӣ»-и худ нишон гирад. Барои инро муайян намудан дар порчаи коғаз сӯрохии доирашакл кардан зарур аст, ки диаметраш

Ҳолати тирандозӣ ба тақя

а - доштани автомат аз тирдон; б - доштани автомат аз тағҷуби мил

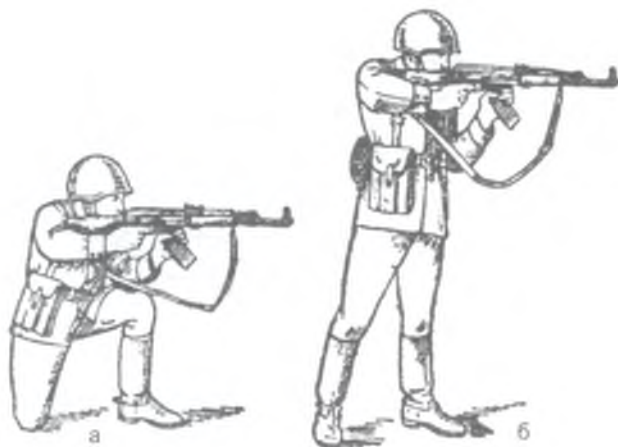
Доштани автомат ҳангоми тирзани дар ҳолати дарозкашӣ

а - бо дасти чап аз зермил; б - бо дасти чап аз тирдон

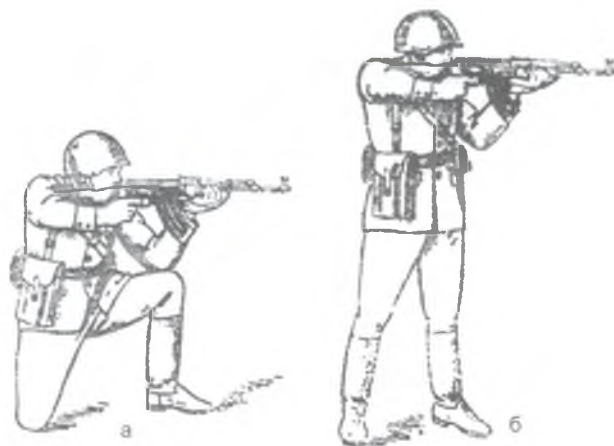
2,5-3 см бошад. Онро бо тарзи амудӣ дар даст дошта, аз сӯроҳӣ ба нуктаи нишонгирӣ, ки дар рушноӣ устувор гардонда шудааст, нигаристан лозим аст. Сипас, бо навбат чашми чап ва ростро пӯшида ба нуктаи нишонгирӣ нигоҳ бояд кард. Агар ҳангоми пӯшидани чашми чап, нукта аз сӯроҳӣ намудор бошад ҳангоми пӯшидани чашми рост он дар қафои коғаз нихон шавад, чашми «асосӣ»-и ин шахс чашми рост мебошад. Барои ба нишон гирифтани бо чашми асосӣ то дар маркази буриш омадани қаровулак нигаристан лозим аст. Қисмҳои болоии он бояд бо кунҷҳои болоии планкаи нишонгирӣ дар як самт ҷой гиранд. Нафасро бароварда дар ҳамин ҳолат оринҷхоро, агар лозим бошад, тамоми бадан ва пойхоро ҷо ба ҷо гузошта, қаровулаки ростро ба нуктаи нишонгирӣ баробар намуда, ҳамзамон ба моша бо ангушти ишоратӣ зер кардан лозим аст.

Ҳангоми нишонгирии самти уфуқӣ, гирифтани планкаи нишонгиро дар назар доштан лозим аст.

Барои дақиқии тирпаррониро гум накардан, масофаи дурро ба нишон гирифтани салоҳ нест. Агар кушодани оташ бо ягон сабаб қатъ

Нигоҳ доштани автомат бо истифода аз тасма дар ҳолати тирандозӣ
а - ба зону истода; б - рост истода

Доштани автомат ҳангоми тирандозӣ
а - ба зону истода; б - рост истода

карда шавад, банишонгирро катъ намуда, чашмро 5-10 сония дам додан лозим аст. Барои кулангро ба қор даровардан автоматро аз зерҷӯбаи мили туфанг, сарпӯш ё тирдон бо дасти чап саҳт дошта, бо дасти рост аз дастача ба китф саҳт паҳш намуда, нафасро ба дарун қашида, кулангро то ба взводи ҷангӣ афтиданаҳ ва ба амал омадани тирпарронӣ оҳиста паҳш қардан лозим аст. Ҳангоми паҳш қардани куланг ҷунбишҳои оҳистаи қаровулаки рост дар назди нуқтаи нишонгирӣ он қадар аҳамият надорад. Қӯшиши хангоми дар як самт омадани қаровулаки рост бо нуқтаи

нишонгирӣ, зуд зер кардани куланг ба дакка хӯрдани он ва тирпарронии галат оварда мерасонад. Агар ҳангоми нишонгирӣ ҳис карда шавад, ки дигар нафас накашидан имконпазир аст, қувваи ангушти ишоратиро суст карда, кулангро оҳиста озод намуда, нафаскаширо барқарор карда, сипас нафасро аз нав ба дарун қашида нишонгириро давом додан мумкин аст. Ҳангоми ба тарзи автоматӣ тир ҳолӣ кардан, дастаи автоматро ба китф сахт пахш карда, нигоҳ доштан ва қаровулаки рости дар нуктаи нишонгирӣ ҷойдоштаре нигоҳ доштан лозим аст. Пас аз ҳар як навбат дурустии нишонгириро зуд барқарор намуда, тирпаррониро идома додан лозим аст. Ҳангоми дар ҳолати дарозқашида тир ҳолӣ кардан тирдони автоматро ба замин ё рег зер кардан мумкин нест.

Қаъ кардани оташфишонӣ. Ҳолати муҳорибаре ба назар гирифта, тирпаррониро муваккатан ва пурра қаъ намудан мумкин аст. Барои қаъ кардани тирпарронии муваккатӣ, фармони «**Ист**» ё худ «**Оташфишонӣ қаъ карда шавад**» дода мешавад. Мувофиқи ин фармон, сарбоз ба моша зер карданро қаъ менамояд ва автоматро ба қайди муҳофиз мегузорад. Барои пурра қаъ намудани оташфишонӣ ғайр аз фармони «**Ист**» фармони «**Тирҳои силоҳҳо гирифта шавад**» дода мешавад. Баъди ин фармон автоматро ба қайди муҳофиз гузошта, нишонро барқарор намуда (агар ба нишони дигар гузошта шуда бошад), тирдонро ҷудо кардан лозим аст. Барои аз оташфишонӣ озод кардани автомат тирдонро ҷудо карда, автоматро аз қайди муҳофиз гирифта, милаи кулангдорро оҳиста ба қафо қашида, тирро аз тирхона гирифта, милаи кулангдорро ба поён ҳаракат дода, мошаре пахш намуда, автоматро ба қайди муҳофиз гузоштан зарур аст. Сипас онро ба замин гузошта, тирхоро аз тирдон гирифтан лозим аст. Барои аз тирдон гирифтани тирҳо, тирдонро ба дасти чап дар ҳолати боло будани гарданаи он нигоҳ дошта, бо дасти рост (бо ёрии тир) пайи ҳам тирхоро ба берун бароварда, сипас тирдонро ба автомат ҷо карда тирҳои истифоданашударо ҷамъ кардан лозим аст. Автоматро бо дасти рост аз зерҷӯби мил дошта, дастаи онро ба замин фуруварда, қисми банишонгирии онро ба оринчи дасти чап гузоштан лозим аст. Баъди аз вазъияти оташфишонӣ озод кардан, агар лозим шавад, силоҳ бо фармони «**Силоҳ барои азназаргузаронӣ омода шавад**» аз назар гузаронида мешавад. Баъди ин фармон тирдонро аз автомат ҷудо карда (дар вазъияти дарозқашида), гарданаи онро ба самти боло гардонда гузоштан лозим аст. Баъди аз тарафи фармондех (роҳбар, инструктор) назорат кардани автомат, милаи кулангдорро ба самти пеш ҳаракат дода, кулангро аз взводи ҷангӣ бароварда, автоматро ба қайди муҳофиз гузоштан лозим аст. Сипас тирдонро ҷо ба ҷо гузошта автоматро дар ҳолати «**Ба тасма**» гирифтан лозим.

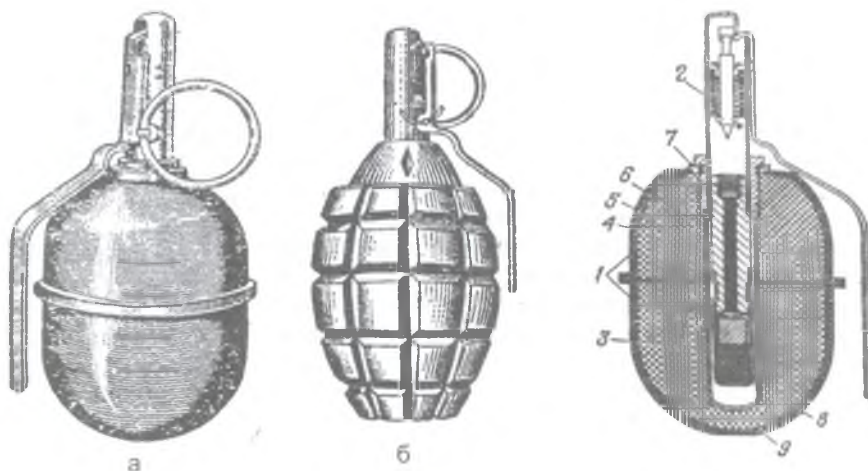
Автомат барои азназаргузаронӣ дар ҳолати рост омода аст

1. Дар бораи тирпарронӣ нақл кунед.
2. Траекторияи парвози тир чӣ гуна ҳосил мешавад?
3. Нишонгирӣ чист ва кадом ҳаракатхоро дар бар мегирад?
4. Масофаи байни ҳадафро дар баландии 2,5м аз тақсими шкалаи ҳурди дурбин муайян созед.
5. Бузургии кунчи ҳадафро, ки бараш 3 м, дуриаш то 200 м мебошад, муайян созед.
6. Дар бораи қоидаҳои беҳатарӣ ҳангоми машғулиятҳо ва дар майдони тирпарронӣ нақл кунед.
7. Тартиби таҷҳизоти тирдон ва автоматро нишон диҳед.
8. Дар ҳусуси омода кардани автомат барои «азназаргузаронӣ»-и роҳбар нақл кунед ва амалан нишон диҳед.

§ 29. НОРИНЧАҚҲО

Норинчақҳои дасти тиккашаванда. Норинчақҳои дастӣ (граната) дар давоми садсолаҳо дар аслиҳои артиши рус мавҷуд буданд. Онҳо ҳангоми ҳамлаи душман бо муваффақият истифода мешуданд. Дар ҷанги муосир норинчақҳои дастӣ воситаи мустаҳками маҳвсозии душман мебошанд.

Нишондод ва хусусиятҳои ҷангии норинчақҳо. Норинчақҳои дасти тиккашаванда, барои бо порчаҳо нобуд сохтани қувваи зиндаи душман махсус гардонида шудаанд. Ҳангоми тарқиш норинчақ ба порчаҳои зиёде, ки барои нобуд сохтани қувваи зинда кифоянд, тақсим меша-

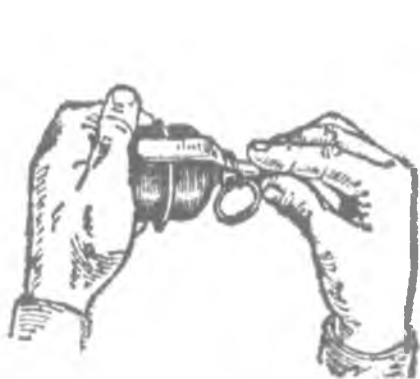

Норинчақҳо ва сохти норинчақ

а - РГД-5 ва б - Ф-1

1 - тана, 2 - муҳимоти тарканда, 3 - сарпӯш, 4 - сарпӯши муҳофизатӣ, 5 - найча барои тарканда, 6 - мағзӣ, 7 - тарканда, 8 - қисми поёӣ, 9 - сарпӯши поёӣ

вад. Норинчакҳои дастии порчашаванда ҳангоми ҷанги наздик бартарӣ доранд. Омодасозии норинчакҳо, ҳангоми фармони «**Норинчакҳо омода карда шаванд**» ва ҳангоми ҷанг мустақилона амалӣ карда мешаванд. Барои омода сохтан, норинчакро бо дасти чап аз ҳалтача гирифта, даҳонаки онро аз дохили найча бо дасти рост гирифта лозим аст.

Тоб додани оташзани
(запал) норинчаки дасти

Кашидани ҳалқаи муҳофизӣ
тирмехи норинчак

Сипас норинчакро дар дасти чап нигоҳ дошта, бо дасти рост аз лоначаи ҳалта оташзани мунфачираро гирифта лозим аст. Оташзан (запал)-ро ба дохили найчаи марказӣ гузошта, онро то нуктаи охирин бояд тоб дод. Норинчак барои партофтан омода аст. Норинчакҳои дастии порчашаванда аз ҳар гуна ҳолат – рост истода, ба зону истода, дароз кашида, инчунин ҳангоми ҳаракати МҚП, МЗ ва ҳуҷуми пиёда партофта мешаванд. Барои партофтани норинчак макон ва ҳолате интиҳоб мешавад, ки норинчак бе монеа ҳаво дода шавад. Яъне дар самти парвози норинчак шохаҳои дарахт, алафҳои баланд, сим ва дигар монеаҳо набошанд. Партофтани норинчак бо фармони: «**Бо норинчак – оташ**» ва ҳангоми муҳорибаи ҷангӣ мустақилона низ амалӣ гардонида мешавад. Барои партофтани норинчак онро бо дасти рост гирифта, бо ангуштҳо гӯшаки бакордарорандаро ба танаи норинчак пахш намуда, бо дасти дигар кунҷҳои нуктаи қайди муҳофизро зер карда, сипас ҳалқаи нуктаи қайди муҳофизро кашида, баъд аз он дасти ростро алвонҷ дода, норинчакро ба ҳадаф партофта лозим аст.

Барои ҳаракаткунон партофтани норинчак, онро дар дасти ростӣ нимқат, силохро дар дасти чап нигоҳ дошта, ҳалқаи қайди муҳофизро кашидан лозим аст. Бо қадами пойи чап дасти норинчак доштаре ба пеш ва поён ҳаракат дода, дар қадами дуюм даст дар шакли нимдоира ба поён ва қафо ҳаракат менамояд, баъдан ба тарафи рост тоб меҳӯрад; ҳангоми қадами сеюм нӯги пойи чапро дар самти душман ба пеш гузошта, пойи ростро дар зону каме қатъ карда, тобхӯриро қатъ намудан лозим аст. Аз суръати ҳаракат истифода бурда, қувваи пойҳо, бадан ва дастхоро

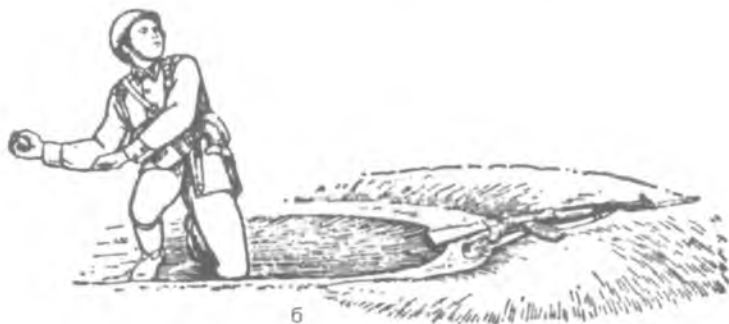

Тарзи партофтани норинҷак ҳангоми рост истодан
а, б, в, г - пайдарҳамии иҷрои амал

ба партофтан равон карда, норинҷакро ба болои китф бардошта, сипас онро партофтан лозим аст. Барои аз хандак партофтани норинҷак, еилохро ба болои хоктӯдаи беруни саңгар гузошта, норинҷакро ба дасти рост гирифта, ҳалкаи қайли муҳофизро кашидан лозим аст. Сипас, пойи ростро каме ба қафо гузошта, қоматро то миён каме ба қафо қатъ намуда, харду пойро каме дар зону хам карда, дасти ростро якҷоя бо норинҷак то нуктаи охирин ба қафо бурда, ба дасти чап таъя карда, зуд қоматро рост намуда, норинҷакро ба нишон ҳаво дода, зуд дар хандак паноҳ шудан лозим аст. Барои нобуд сохтани қувваи ҷангии дар хандак будаи душман норинҷакро таҳти кунҷи $35-45^{\circ}$ тавре партофтан лозим аст, ки норинҷак бисёр нагелида, ба дигар самт нарафта, рост ба дохили хандак афтад.

а

б

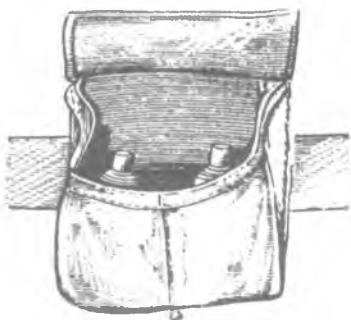

в

г

Тарзи партофтани норинҷак ҳангоми дарозкаш
а, б, в, г - пайдарҳамии иҷрои амал

Халта барои норинчак.

Қоидаҳои бехатарӣ ҳангоми муносибат бо норинчакҳо

Норинчакҳо дар халтачаҳои махсус нигоҳ дошта мешаванд. Оташзанҳо аз норинчакҳо ҷудо нигоҳ дошта мешаванд. Ҳар як оташзан (запал) бо коғаз ё бо порчаи матоъ печонида мешавад. Пеш аз ба халтача гузоштан ва ба ҷанг омода сохтан, норинчакро аз назар гузаронидан шарт аст. Бадани норинчак зарбхӯрда набошад ва набояд аломатҳои зангзани дошта бошад. Инчунин найчаи оташзан ва худӣ оташзан бояд тоза бошанд ва аломатҳои зангзадагӣ надошта бошанд. Нӯгҳои нуқтаи қайди муҳофиз бояд ба ду тараф равона шуда бошанд ва дар ҷойи қатъшудаашон сӯроҳӣ надошта бошанд. Бо оташзанҳои сӯроҳдор ва ранги сабз пайдокарда кор кардан хавфнок аст. Ҳангоми гирифта гаштан, норинчакҳоро аз зарбаҳо, оташ, ифлосӣ ва намнокӣ эҳтиёт намудан лозим аст. Норинчак ва оташзанҳои намкашидаро тоза ва хушк кардан лозим аст. Ин кор бо назорати фармондеҳ иҷро карда мешавад ва дар назди оташ хушк кардани норинчакҳо қатъан манъ аст. Норинчакҳо ва оташзанҳо бояд мунтазам аз назар гузаронида шаванд. Омода сохтани норинчак танҳо пеш аз партофта шудани он мумкин аст. Норинчакҳои ҷангиरो кушодан ва ҷамъ кардан, камбудииҳои онҳоро дур кардан, бе халтача гирифта гаштан, инчунин норинчакҳои нотаркидаро даст расонидан манъ аст.

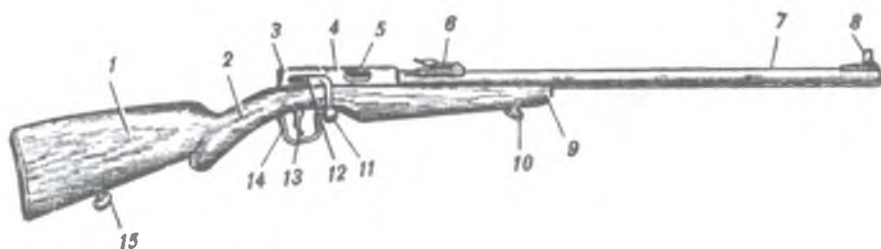
САВОЛ ВА СУҶОРИШ

1. Дар бораи таъйиноти норинчакҳои дастии тиккашавандаи РГД-5 ва Ф-1 нақл кунед ва хусусиятҳои ҷангии онҳоро номбар намоед.
2. Қисмҳои асосии норинчакҳои РГД-5 ва муҳиммоги тарканди УЗРГМ-ро номбар кунед.
3. Омода сохтани норинчак барои партофтани бо кадом тартиб иҷро мешавад?
4. Тартиби иҷрои шаклҳои партофтани норинчакро аз ҳолати ростистода намоиш диҳед.
5. Дар бораи қоидаҳои бехатарӣ, ҳангоми муомила бо норинчак нақл кунед.

§30. ТУФАНГИ ТАНГМИЛИ ТОЗ-8

Туфанги тангмили истеҳсоли заводи силоҳсозии шаҳри Тула - ТОЗ-8 барои омӯзиши аввалин машғулиятҳои тирпарронӣ пешбинӣ шудааст.

Хусусиятҳои ҷангии туфанги хурдмил чунинанд: калибраш 5-6 мм, вазни силоҳ 3,12 кг, суръати аввалаи тир наздики 310 м/с, суръати

Соҳти туфанги тангмили ТОЗ-8

1 - қундоқ, 2 - гарданаи даста, 3 - сарпӯш, 4 - қуттии мил бо олати фурудоварӣ, 5 - роғи тирхона ва кортустарто, 6 - нишонгир, 7 - мил, 8 - ҳалқаи мувозанани нишонгири нӯги мил, 9 - дастаи зермил, 10 ва 15 ҳалқаҳои тасма, 11 - дастаи кулангдон, 12 - куланг, 13 - моша, 14 - ҳалқаи муҳофизи моша.

давомнокии тирпарронӣ 10-12 дақиқа, дурии ҳадафи тир-250 м, масофаи дуриаш зиёдтар аз 1200 то 1600 м, қувваи он то 800 м.

Қисмҳои асосии ин навъи силоҳ иборатанд аз қисмҳои асосӣ ва олати туфанги хурдмил – мил, қуттии мил, бо олати фурудоварӣ, кафои сарпӯш, нишонгири кушода, куланг, даста.

Тирпарронӣ бо ин силоҳ бо дасти рост сурат мегирад. Куланги силоҳ ба ақиб ба воситаи ангушти калони ишоратӣ кашида шуда, силоҳ ба тирпарронӣ омода карда мешавад.

Тоза кардан ва рағған молидан ба ин навъи силоҳ хеле одӣ мебошад, яъне мисли он, ки мо автоматро тоза мекунем ва рағған мемолем. Барои тоза кардани туфанги хурдмил қисми болоиашро кушода, онро бо матои мулоим тоза бояд кард. Барои тоза кардани мили туфанг қисми сарпӯши кафои милро кушода, кулангро аз қуттии мил бояд барорем, ба қисмати даврзанандаи сумбапоқкун матои мулоимро ба андозаи 4-5 см печонда, онро бо рағғани сӯсти барои силоҳ пешбинишуда тар карда, ба воситаи милсумба ба дохили канали мил аз самти тирдон ворид мекунем.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Хусусиятҳо ва аҳамияти ҷангии туфанги тангмил аз чӣ иборат аст?
2. Қисмҳои асосии ин силоҳро номбар кунед.

БОБИ IV

АСОСҶОИ ХИЗМАТИ ҲАРБӢ

§31. ҶАВОБГАРИИ САРБОЗОН ҲАНГОМИ ХИЗМАТ

Барои иҷро накардани супоришҳо ва вазифаҳои гузошташуда, инчунин барои вайрон намудани қоидаҳои нигоҳдорӣ ва эҳтиёт накардани силоҳ ва техникаи ҳарбӣ, сарбоз ба ҷавобгариӣ интизомӣ ва ҷиноӣ кашида мешавад. Ҳамчунин, ҳангоми вайрон намудани тартиботи ҳарбӣ ва қоидаҳои ҷамъиятӣ, сарбоз ба ҷавобгариӣ интизомӣ кашида мешавад. Ҷавобгариӣ ҷиноӣ ҳангоми ҳукуквайронкуниҳои нисбатан хавфнок сурат мегирад. Ба ин силсила ҳукуквайронкуниҳо ё ба вайрон кардани вазифаҳои хизматӣ водор намудани сардор; ҳаракатҳои ҳатарнок ва маҷбурӣ нисбати сардор; ҳақорати хизматчиҳои ҳарбӣ, дур шудан аз хизмати ҳарбӣ, ошкор сохтани сирри ҳарбӣ, гум кардан ё аз қор баровардани силоҳи бовар қарда супурдашуда, техника ва лавозимоти ҳарбӣ, қоидаи истифода ва рондани мошинро вайрон кардан, инчунин қоидаҳои навабатдории ҳарбию вайрон намудан дохил мешаванд. Фармондеҳ ҳолатҳо ва оқибатҳои ҳаракати иҷрошударо ба назар гирифта, масъалаи аз ин роҳ бозгардонидан, сирри ҳарбӣ ва давлатиро қатъӣ нигоҳ доштан, сардорон ва шахсони рутбаашон нисбатан баландро ҳурмат намудан, ба қоидаҳои муоширати ҳарбӣ қатъӣ риоя кардан, силоҳро доимо тоза нигоҳ доштан, техникаи ҳарбию хуб омӯхтан, вазифаҳо, рутбаҳои ҳарбӣ, насаби фармондеҳони ҳудро то фармондеҳи дивизия доништан, моликияти ҷамъиятиро эҳтиёт намудан, ба сару либос ва пойафзор муносибати эҳтиёткорона кардан, онҳоро саривақт ва шинам дӯхтан, ҳар рӯз тоза қарда дар ҷойи муайян нигоҳ доштан, қоидаҳои беҳдошт (гигиенаи)-и шахсӣ ва ҷамъиятиро риоя кардан, ба қоидаҳои беҳатарӣ ҳангоми муносибат бо силоҳ, қор бо техника ва дар дигар ҳолатҳо риоя намудан, инчунин қоидаҳои беҳатарии сӯхторро аз бар қардан, ҳангоми ба ҷойе рафтан иҷозат пурсидан ва ҳангоми бозгаштан гузориш додан, доимо дар либоси ҳарбии шинам будан, ҳангоми берун аз қисми ҳарбӣ будан ҳудро сазовор доштан, ба вайрон гаштани қоидаҳои ҷамъиятӣ ва қирдорҳои ношоам нисбати аҳоли роҳ надодан ва дигар қонуну қоидаҳоро ба сарбозон меомӯзонад ва талқин мекунад.

Тарзи муроҷиат ба сардорон. Зердастҳо ва шахсони рутбаашон нисбатан ҳурд ҳангоми муроҷиат ба сардорон ва шахсони рутбаашон нисбатан баланд, онҳоро аз рӯйи рутбаи ҳарбиашон бо иловаи калимаи

«Рафиқ» ном мегиранд. Мисол: «*Рафиқ сержант, иҷозат диҳед, гузориш диҳам*». Барои муроҷиат намудан ба сарбози дигар дар хузури сардор аз сардор иҷозат пурсидан лозим аст. Масалан; «*Рафиқ сержанти калон! Рухсат диҳед ба сарбоз Сурхов муроҷиат намоям*».

Сардорон ва шахсони рутбаашон нисбатан калон, хангоми муроҷиат ба зердастон ва рутбахурдон онҳоро бо рутба ва насабашон ё худ танҳо бо рутбаашон бо иловаи калимаи «*Рафиқ*» ном мегирад, мисол: «*Сарбози қаторӣ Иномов*»; «*Рафиқ сарбози қаторӣ*».

Вазифаҳои сарбоз. Сарбоз вазифадор аст, ки қарзи сарбозии худро амиқ дарк намояд, ба савганди ҳарбӣ содиқ бошад, кори ҳарбиرو поквичдонона аз худ намояд, донишҳои ҳарбии омӯхтаашро хуб дар хотир нигоҳ дорад, вазифаҳои хизмати худро ба тарзи намунавӣ иҷро кунад, талаботи ӯйинномаҳои ҳарбиرو хуб донад ва онҳоро риоя намояд, фармонҳои сардоронро зуд ва дақиқ иҷро намояд, часур ва боинтизом бошад, ба қорҳои ношоям даст назазад, хангоми ба яқдигар муроҷиат намудан сарбозон бояд рост истанд, агар дар сар кулоҳ дошта бошанд, даст ба чаккаи сар баранд. Хизматчиёни ҳарбӣ вазифадоранд, ки маданияти баланд дошта, хоксор бошанд. Дар ҷойҳои ҷамъиятӣ ва ё нақлиёт хизматчиӣ ҳарбӣ вазифадор аст, ки саломи ҳарбӣ диҳад ва дар ҳолати ҷойи нишаст набудан, ҷойи худро пешниҳод намояд.

Агар хангоми вохӯрӣ ҷой камӣ кунад, хизмати ҳарбӣ рохро бояд ҳолӣ намуда, ба сардор саломи ҳарбӣ диҳад, ӯро ба пеш гузаронад, агар лозим бошад, аз сардор иҷозат пурсида, ба ӯ расида гирад. Хизматчиёни ҳарбӣ бояд нисбати аҳоли хушмуомила бошанд, обрӯ, ҳайсиати онҳоро химоя намоянд ва ба онҳо хангоми сар задани ҳодисаҳои фавқулода, сӯхтор, ҳодисаҳои табиат дастӣ ёрӣ дароз намоянд. Хизматчиёни ҳарбӣ бояд доимо бо либоси тоза ва шинам бошанд, дастҳоро дар кисаҳо нигоҳ надоранд, инчунин дар хузури сардор ё шахси рутбааш нисбатан баландтар нишастан ё тамоку кашидан низ мумкин нест. Аз тамокукашӣ дар кӯча ва ҷойҳои ҷамъиятӣ худдорӣ намоянд.

Қоидаи фармон додан ва иҷро намудани онҳо. Фармон – супориши ҳаттӣ ё шифоҳии сардор аст, ки иҷрои он аз тарафи зердастон ҳатмист. Фармони сардор барои зердастон қонун аст. Дар давоми фаъолияти ҳарруза, фармондеҳони зерқисмҳо масъалаҳоро аз рӯи саволҳои гуногун дар шакли супоришҳо пешкаш менамоянд. Фармондеҳони зерқисмҳо ва қисмҳо фармонҳо ва супоришҳоро ба таври шифоҳӣ медиҳанд. Фармон ва супоришҳо ба воситаи фармондеҳони хурд дода мешавад. Танҳо хангоми зарурат, фармондеҳи асосӣ метавонад бевосита ба зердастон супориш диҳад. Хангоми супориш ё фармон додани фармондеҳ, зердаст рост истода, пас аз гирифтани фармон «*Хуб шудааст*»-гӯён ҷавоб диҳад ва аз пайи иҷрои он шавад. Барои фармонро дуруст фаҳмидан ё нафаҳмидани сарбозро санҷидан, фармондеҳ метавонад талаб намояд, ки зердаст онро ба таври кӯтоҳ фаҳмонад. Дар бораи иҷрои супориш, хизматчиӣ ҳарбӣ бояд ба фармондеҳи бевоситаи худ ё фармондеҳи асосӣ гузориш диҳад. Агар сарбози супоришро иҷрокарда истода аз фармондеҳи рутбааш болотар супориши нав гирад, вай дар ин бобат ба шахси фармондода гузориш медиҳад. Фармондеҳон шахсони вазифадореанд, ки нисбати

зердастони худ ҳуқуқ ва вазифаҳои муайян доранд. Онҳо ҳуқуқ доранд ба зердастони худ фармон диҳанд ва иҷрои онро талаб намоянд. Зердастон бояд ба ҷунҷаро ба фармондеҳон итоат намоянд, фармонҳои онҳоро дақиқ ва дар муддати муайян иҷро кунанд. Ҳангоми иҷрои супориш ҷо-буқӣ ва ҷолоқӣ зоҳир намоянд. Аз рӯи рутбаи ҳарбӣ барои сарбозон ва бахрнавардони дар хизмати ҳарбӣ буда, афсарон, генералҳо, адмиралҳо ва маршалҳо, инчунин прапоршикҳо, мичманҳо, сержантҳо ва старшинаҳои як қисми ҳарбӣ - фармондеҳ шуморида мешаванд.

Хизматчиёни ҳарбие, ки нисбати дигар сарбозон фармондеҳ ва зердаст махсус намешаванд, калон ва хурд буда метавонанд. Калонии онҳо мувофиқи рутбаи ҳарбии хизматчиёни ҳарбӣ муайян карда мешавад. Хизматчиёни рутбаи нисбатан калонтари ҳарбӣ, ба хизматчиёни рутбаи нисбатан хурд ҷазои интизомӣ эълон карда метавонанд, аз онҳо риоя намудани талаботи ҳарбӣ, қоидаҳои ҷамъиятӣ ва сифати сару либос, инчунин қоидаҳои муошират ва саломи ҳарбӣ доданро талаб карда метавонанд.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Вазифаҳои умумии сарбозонро номбар кунед ва онҳоро маънидор намоед.
2. Барои сарбозон кӣ сардор ҳисоб мешаванд?
3. Дар бораи тартиби додан ва иҷро намудани фармонҳои низоми, додани саломи ҳарбӣ, иҷрои қоидаҳои шарафи ҳарбӣ ва ахлоқи сарбозон нақл кунед.
4. Риоя намудани қоидаҳои муомилаи ҳарбӣ нисбати сардорон ҳангоми машғулиятҳо дар ҷуст?

§32. ПАРЧАМИ ҶАНГИИ ҚИСМИ ҲАРБӢ

Парчами ҷангии қисми ҳарбӣ рамзи ифтихор, шучоат ва шаъну шарафи ҳарбӣ мебошад. Он барои ҳар як хизматчиӣ ҳарбӣ баёнғари қарзи муқаддаси хизмати садоқатмандона ба Ватан, мардонавор ва моҳирона муҳофизат намудани он, суботкорона мудофия кардани ҳар як ваҷаб ҳоки Ватан ва барои ин мақсад дарёғ надоштани ҳаёти худ мебошад.

Байрақи ҷангии қисми ҳарбӣ дар тамоми давраи мавҷудият, қатъи назар аз тағйири ному рақами он, дар қисми ҳарбӣ махфӯз дошта мешавад. Тағйири ном ва рақами қисми ҳарбӣ ба Сипосномаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ҳангоми супоридани парчами ҷангӣ тақдим мегардад, ворид карда мешавад.

Парчами ҷангӣ ҳамроҳи қисми ҳарбии марбута, замони ҷанг дар майдони ҷанг, дар минтақаи амалиёти ҷангии қисми ҳарбӣ нигоҳ дошта мешавад. Тамоми ҳаёти шахсии қисми ҳарбӣ вазифадор аст, ки Парчами ҷангиро дар майдони ҳарбӣ фидокорона ва мардонавор муҳофизат намуда, имкон надихад, ки он ба дасти душман афтад. Ҳангоми гум кардани Парчами ҷангӣ хизматчиёни ҳарбие, ки бевосита дар он гунаҳкоранд, бояд ба суди ҳарбӣ супурда шуда, қисми ҳарбӣ барҳам дода

Мавқеи
Парчами ҷангӣ
дар саф (дар
қойи ист)

шавад. Парчами ҷангӣ ба полкҳо (баталёни алоҳида), дивизионҳо, эскадриляҳои ҳавоӣ, қисмҳои таълимӣ ва муассисаҳои ҳарбӣ таълимӣ супорида мешавад. Ба қисмҳои муттаҳида ва қисмҳои таъминоти техникӣ, акибгоҳ, посбонӣ ва хизматрасонӣ, интизомӣ, ҳарбӣ бинокорӣ ва қисмҳои ҳарбии ба ин шабех Парчами ҷангӣ супорида намешавад.

Дар ҳар як қисми ҳарбӣ танҳо як Парчами ҷангӣ, ки муқаррар гардидааст, нигоҳ дошта мешавад. Парчамҳои хотиравии дигар дар қисми ҳарбӣ ҳамчун муқаддасот дар пости назди Парчами ҷангии қисми ҳарбӣ нигоҳ дошта шуда, ҳамроҳи он ба маҷлисҳои тантанавӣ, ки ба рӯзҳои ҷашн ва воқеаҳои хотиравӣ бахшида шудаанд, бароварда мешаванд. Парчами ҷангӣ пас аз ташкилбёии қисми ҳарбӣ аз номи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз тарафи Вазири мудоғиба ҳамзамон бо Сипосномаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон супорида мешавад. Барои супоридани Парчами ҷангӣ қисми ҳарбӣ тибқи тартибе, ки Ойинномаи сафороии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои аз назар гузаронидани саф муқаррар кардааст, бо силоҳ саф мекашад. Ҳангоми дар шароити ҷанг супоридани Парчами ҷангӣ тартиби сафороии қисми ҳарбӣ бо дарназардошти вазъияти ҷанг муайян карда мешавад.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Парчами ҷангии қисми ҳарбӣ кадом рамзро дорост?
2. Дар бораи садоқат ба Парчами ҷангии қисми ҳарбӣ дар ҳолати ҷанг нақл кунед.

§33. САРБОЗОН ВА ФАРМОНДЕХОН

Сарбоз шахсест, ки дар хизмати ҳарбӣ мебошад. Вай муҳофизатгари Ватани худ аст. Сарбоз барои муҳофизати Ватан ба душ масъулияти ҷиддие мегирад. Барои муҳофизати арзандаи Ватан шудан сарбоз бояд талаботи ойинномаҳои ҳарбӣ ва вазифаҳои худро иҷро намояд, мунтазам малакаи сиёсӣ ва ҳарбии худро пурра намояд, аслиҳаи ба ӯ супоридашударо хуб донад ва эҳтиёт кунад, инчунин техникаи ҳарбӣ, лавозимоти ҳарбӣ ва халқиро эҳтиёт намояд, ташкилотчӣ бошад, ҳамаи душворӣ ва норасоиҳои хизмати ҳарбиро паси сар намояд, дӯстии кӯшуниро пос дорад, ба рафикон бо суҳан ва бо қор ёри расонад, онҳоро аз қорҳои ношоям гардонад ва ҳаёти худро дареғ надошта, онҳоро аз хатар наҷот диҳад, ҳушёр бошад ва сирри ҳарбӣ давлатиرو фош насозад. Ҳар як сарбоз ба хизмати ҳарбӣ бояд ҳамчун ба касби худ муносибат намояд ва онро аз рӯйи вичдон иҷро намояд, ӯ набояд роҳи осонро интихоб кунад, дуруғро истифода набарад, зеро фиреби рафикон

ва фармондеҳон ба шаъни сарбоз намезебад ва ба оқибатҳои бади ҷиддӣ оварда мерасонад.

Пояи баландтарини дӯстии кӯшунӣ – муҳаббати сарбозон ба фармондеҳи худ мебошад. Сарбозон бояд дар лаҳзаҳои хавфнок барои фармондеҳро аз хатар ва аз марг наҷот додан омода бошанд.

Сарбоз бояд мунтазам малакаи ҳарбӣ ва сиёсии худро афзун гардонад.

Кори ҳарбӣ мунтазам тараққӣ меёбад ва ба кӯшунҳо ҳар сол аслиҳа ва техникаи нави ҳарбӣ дохил мешавад. Ин сарбозонро ба хуб донистани техника ва аслиҳаи ҳарбӣ водор месозад. Техника ва аслиҳаи ҳарбиرو доништан ва эҳтиёт намудани сарбозон барои он лозим аст, ки ин ҳама моликияти давлатӣ ҳисоб ёфта, бо маблағҳои халқ истифода карда мешаванд ва ё харидорӣ мегарданд.

Фармондеҳон ва зердастон, калонҳо ва хурдҳо. Мувофиқи вазифаи ҳарбӣ ва рутбаи ҳарбӣ як бахши сарбозон нисбати бахши дигар фармондеҳ ва зердаст буда метавонанд. Ба ҷавобгариҳои интизомӣ ё худ ҷиноӣ қасдидани гунаҳкоро ҳал менамоянд.

Номиҳои рутбаҳои ҳарбии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон

Ҳаёти хизматчиёни ҳарбӣ ва уҳдадорони ҳарбӣ	Рутбаҳои ҳарбӣ
Сарбозон	Қаторӣ (курсант) Ефрейтор Сержантҳо ва старшинаҳо Сержанти хурд Сержант Сержанти калон Старшина
Прапоршикҳо	Прапоршик Прапоршики калон
Афсарони хурд	Лейтенанти хурд Лейтенант Лейтенанти калон Капитан
Афсарони калон	Майор Подполковник Полковник
Афсарони олирутба	Генерал-майор Генерал-лейтенант Генерал-полковник Генерали артиш

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Тартиботи ҳарбӣ чист, асос ва аҳамияти онро дар ҷи мебинед?
2. Дар бораи вазифаҳои сарбоз ҳангоми нигоҳ доштани тартиботи ҳарбӣ нақл намоед.
3. Нисбати сарбозон кадом ҳавасмандкуниҳо истифода мешавад?

БОБИ V

ЧАНБАҲОИ ҲУҚУҚӢ

§34. ОЙИННОМАҲО

Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи 4 Ойиннома амал мекунанд:

- Ойинномаи интизомии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- Ойинномаи сафороии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- Ойинномаи хизмати дохилии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон;
- Ойинномаи хизмати гарнизонӣ ва қаровулии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Ойинномаи интизомии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар асоси фармони вазири Мудофияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ойинномаи интизомии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1-уми июли соли 2000-ум ба амал ҷорӣ карда шуд.

Ойинномаи мазкур моҳияти интизومي ҳарбӣ, уҳдадорихои хизматчиёни ҳарбиро оид ба риояи он, навъҳои ҳавасмандгардонӣ ва ҷазои интизомӣ, ҳуқуқҳои командирон (сардорон) оид ба истифодаи онҳо, инчунин тартиби пешниҳод ва баррасии арзу шикоятро муайян менамояд.

Ойинномаи сафороии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар асоси фармони вазири Мудофияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ойинномаи сафороии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1-уми сентябри соли 2001 ба амал ҷорӣ карда шуд.

Ин ойиннома тарзу ҳаракатҳои машқи саф ва ҳаракати бе силоҳ ва бо силоҳ; сафороии ҷузвитомҳоро ҳангоми ҳаракати пиёда ва бо мошинҳо; тартиби додани саломҳои ҳарбӣ, гузаронидани муойинаи саф; мавқеи Парчами ҷангӣ дар саф, тартиби баровардан ва бурдани он; вазифаҳои хизматчиёни ҳарбӣ пеш аз сафороӣ ва дар саф, талабот нисбат

ба таълими сафороии онҳо, инчунин тарзҳои ҳаракати хизматчиёни ҳарбиرو дар майдони ҷанг ва амали онҳоро дар ҳолати ҳамлаи ногаҳонии душман муайян менамояд.

Амали ойиннома нисбат ба хизматчиёни ҳарбии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар вазорату идораҳое, ки тибқи қонун дар онҳо хизмати ҳарбӣ пешбинӣ гардидааст, татбиқ карда мешавад.

Ойинномаи хизмати дохилии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар асоси фармони вазири мудофияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ойинномаи хизмати дохилии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1-уми августи соли 2001 ба амал ҷорӣ карда шуд.

Ойинномаи мазкур ҳуқуқ ва уҳдадорӣҳои умумии хизматчиёни ҳарбии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва муносибати байниҳамдигарии онҳо, вазифаҳои ашхоси асосии мансабдори полк (баталёни алоҳида) ва ҷузвитомҳои он, инчунин қоидаҳои тартиботи дохилиро муайян мекунад.

Ойинномаи хизмати дохилиро ҳамаи хизматчиёни ҳарбии қисмҳои ҳарбӣ, ситодҳо, раёсатҳо, муассисаҳо, корхонаҳо, ташкилотҳо ва муассисаҳои таълими ҳарбии маълумоти касбии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дастури амал қарор меиҳанд.

Муқаррароти ойинномаи мазкур, аз ҷумла вазифаҳои ашхоси мансабдори полк (баталёни алоҳида) ва ҷузвитомҳои он ба дараҷаи баробар ба хизматчиёни ҳарбии ҳамаи қисмҳои ҳарбӣ ва ҷузвитомҳо дахл дорад.

Амали ойиннома нисбат ба хизматчиёни ҳарбии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар вазорату идораҳое, ки тибқи қонун дар онҳо хизмати ҳарбӣ пешбинӣ гардидааст, татбиқ карда мешавад.

Ойинномаи хизмати гарнизонӣ ва қаровулии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар асоси фармони вазири мудофияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ойинномаи хизмати гарнизонӣ ва қаровулии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1-уми апрели соли 2002 ба амал ҷорӣ карда шуд. Ин ойиннома ташкил ва тартиби адои хизмати гарнизониро қаровули, ҳуқуқ ва вазифаҳои ашхоси мансабдори гарнизон ва хизматчиёни ҳарбиеро, ки хизматро адо менамоянд, муайян ва тартиби гузаронидани чорабиниҳои гарнизониро бо иштироки қўшунҳо танзим менамояд.

Ойиннома хизмати гарнизонӣ ва қаровулиро хизматчиёни ҳарбии қисмҳои ҳарбӣ, ситодҳо, раёсатҳо, муассисаҳо, корхонаҳо, ташкилотҳо ва муассисаҳои таълими ҳарбии маълумоти касбии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон дастури амал қарор медиҳанд.

Амали ойинномаи мазкур нисбати хизматчиёни ҳарбии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар вазорату идораҳое, ки тибқи қонун дар онҳо хизмати ҳарбӣ пешбинӣ гардидааст, татбиқ карда мешавад.

§35. ХИЗМАТИ ҚАРОВУЛӢ

Барои хуб муҳофизат намудани объектҳои ҳарбӣ ва давлатӣ хизмати қаровулӣ таъйин карда мешавад;

- хизмати қаровулӣ иҷрои супориши ҷангӣ буда, аз ҳайати шахсӣ иҷрои дурусти ҳамаи муқаррароти ҳамин ойиннома (Ойинномаи хизмати гарнизонӣ ва қаровулии Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон), ҳушёрӣ, ҷасорат ва ташаббускориро талаб мекунад.

Вайронкунандагонӣ талаботи хизмати қаровулӣ ба ҷавобгарии интизомӣ ё ҷиноӣ кашида мешаванд.

Барои иҷрои хизмати қаровулӣ қаровулҳо таълим дода мешаванд.

Воҳиди мусаллаҳро қаровул меноманд, ки барои иҷрои супориши ҷангӣ оид ба ҳифз ва ҳимояи парчамҳои ҷангӣ, объектҳои ҳарбӣ ва давлатӣ, ҳамчунин ашхоси дар маҳбаси ҳарбӣ (гаупвахта) ва баталёни интизомӣ буда таъйин шудааст.

Қаровулҳо – қаровулҳои гарнизонӣ ва дохилӣ мешаванд, онҳо метавонанд доимӣ ё муваққатӣ бошанд.

Вазифаҳои хизмати қаровулиро қаровулҳо, ки зеркисмҳои мусаллаҳро ташкил медиҳанд, пеш мебаранд. Хизмати қаровулӣ иҷрои супориши ҳарбӣ мебошад ва аз ҳайати шахсӣ риоя намудани вазифаҳои муайнро талаб менамояд, ки дар ойинномаи хизмати гарнизонӣ ва қаровулӣ муқаррар шудааст.

Ба ҳайати посбонӣ посбонҳо мувофиқи шумораи маконҳо (постҳо) ва бастҳо, нафари ҷобачогузор (разводящие), хангоми зарурат ёвари сардори шӯбаи қаровулӣ (посбонӣ) ва ронандаҳои мошинҳои нақлиётӣ дохил мешаванд. Барои нигоҳбонӣ ва ҳимояи бевоситаи объектҳо аз ҳисоби ҳайати қаровул посбонон гузошта мешаванд.

Дидбон - посбони мусаллаҳе мебошад, ки иншоотҳо ва маконҳоро посбонӣ менамояд. Ӯ бо автомати дорои корднайза ва ду тирдони пур аз тир мусаллаҳ гардонда мешавад.

Уҳдадорихон посбон

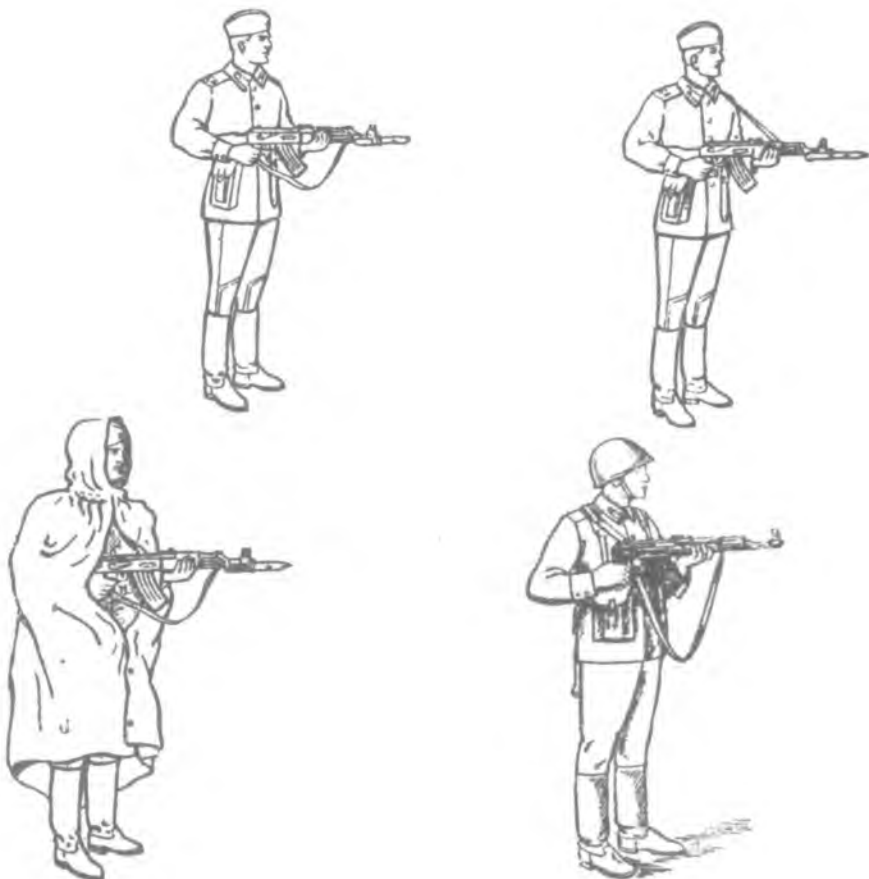
Посбон шахси дахлнопазир мебошад.

Дахлнопазирии ӯ дар ин аст:

- аз тарафи қонун махсус ҳимоя шудани шаъну шарафи ӯ;
- тобеъ будани ӯ ба ашхоси муайян – ба сардори қаровул, ёвари сардори қаровул ва ҷобачогузори худ;
- ҳамаи ашхос вазифадоранд талаботи мувофиқи хизмат муайяншудаи посбонро бе ҷунучаро иҷро кунанд;
- ӯ ҳуқуқ дорад дар ҳолатҳои дар Ойинномаи хизмати гарнизонӣ ва қаровулӣ зикршуда аз силоҳ истифода барад.

Ӯ фақат ба шахсони муайяншуда (сардори қаровул, ёвари сардори қаровул ва ҷобачогузори худ, ки посбон ба ӯ тобеъ аст) итоат мекунад. Сардори қаровул, ёвари сардори қаровул ва ҷобачогузор – ҳама бояд талаботи аз тарафи посбон таъйингардидаро иҷро намоянд.

Посбон вазифадор аст пости худро пуртоқатона ва хуб муҳофизат намояд, хизматро бо ҳушёрӣ анҷом диҳад, силоҳро аз даст нагузорад

Тарзи автоматро доштани посбон ҳангоми тайёрии рост истода
паррондан бо истифодаи тасма

ва онро ба касе надихад, ба ғайр аз шахсоне, ки вай ба онҳо итоат мекунад. Макон (пост)-ро то иваз шуданаш, ҳатто дар ҳолате, ки ҳаёти ӯ дар ҳатар бошад ҳам, ба ҳоли худ гузошта наравад. Ба масофаи муайянгардида касеро наздик шудан (ғайр аз сардори қаровули посбонӣ) намонад.

Посбон бояд аз воситаҳои сӯхторнишонии дар макон буда истифода карда тавонад, самтҳо ва ҷадвали ҳаракати воситаҳои нақлиёти шуъбаи посбониро донад. Танҳо ба саволҳои шахсоне, ки дар тобеияти онҳо мебошад ва шахсони ба тафтишот омада ҷавоб гуяд, нишонаҳо ва ишораҳоро фаҳмад.

Хоб қардан, нишастан, ба чизе така намудан, навиштан, хондан, суруд хондан, гап задан, нӯшидан, тамоку кашидан, ба қазои ҳочат рафтан, ба касе чизе додан ва аз касе чизе қабул намудан, ғайри зарурат тир ба тирдон равон қардан ба дидбон манъ карда шудааст.

Чихозонидани пости харбӣ ва рӯшноӣ додан ба он. Ҳамаи чизҳое, ки барои муҳофизат намудан супорида шудаанд, инчунин маконе, ки дар он дидбон вазифаҳои худро иҷро менамояд, **пост** номида мешавад.

Аз ҷиҳати ҷойгиршавӣ пост дохилӣ ва берунӣ мешавад. Объектҳои ба ҳайати пост дохилшаванда аз рӯйи коида ихота карда шудаанд. Объектҳои нисбатан заруртар, ҳам аз дохил ва ҳам аз берун баландтар ихота карда шудаанд.

Инҳо анборҳо бо моддаҳои тарканда ва лавозимоти ҷангӣ, инчунин сӯзишворӣ мебошанд. Барои хубтар ташкил намудан дидбонӣ аз болои ин объектҳо дар масофаи байни ин объектҳо (манора) дидбонгоҳҳои дар баландӣ буда (бурҷҳо), ки бо воситаҳои алоқа, ишорадиҳӣ ва воситаҳои рӯшноидиҳанда таҷҳизонида шудаанд, гузошта мешавад.

Дар гузаргоҳҳои самти объектҳои муҳофизатшаванда, навиштаҷоти «**Гузаштан манъ аст**» сабт мешавад. Самти гузаштан бо ақрабақ ишорат карда мешавад. Дар баъзе ҳолатҳо дар атрофи маконҳое, ки муҳофизат мешаванд, барои шахсони бегона минтақаи мамнӯъ ташкил карда мешавад. Сарҳади минтақа бо навиштаҷоти хуб намоёни «**Минтақаи манъшуда, гузаштан манъ аст**» ишорат карда мешавад. Ҳар як макон бо сигнализатсияи баргарданда таҷҳизонида мешавад. Ин ба посбон имкон медиҳад, ки сардори посбонӣ, ёвари сардори посбонӣ ва танзимгарро ҷег занад. Дар пости беруна воситаҳои сӯхторнишонӣ, оташнишонакҳо, қутихҳои регдор, зарфҳои калони об, сатилҳо ва ашё (табар, бел, лом, ҷангаки дастадор) гузошта мешаванд. Инчунин дар кулбаи постӣ либосовезак барои овехтани сару либоси постӣ, дар пости дохилӣ ҷевон ё либосовезак барои овехтани шинел гузошта мешавад. Ба сифати сарулибоси постӣ дар фасли зимистон шинел, муза, дар тобистон плаши брезентӣ ё плаш-палатка (чодар) истифода мешаванд.

Ҳолати аслиҳаи посбон дар пост ва марзҳои муҳофизати пост.

Ҳангоми иҷрои супоришҳо дар пост посбон бояд силоҳи ханҷараш дар ғилоф дошта бошад. Рӯзона силоҳ бояд дар ҳолати «**Дар тасма**» ё дар ҳолати «**Аз ҷой истода тир ҳолӣ намудан**», шабона дар ҳолати «**Омодагӣ ба тирпарронӣ аз ҷойи истода**» бошад. Ҳангоми дар постҳои дохилӣ ва пости «**Парчами ҷангии қисм**» истодан автомати дастааш ҷубин бояд дар тасма ва автомати дасташ қатъшаванда дар қафаси сина бошад; даҳони ҳалтачаи тирдор бояд пӯшида бошад. Дар ҳолати ҳомӯш намудани сӯхтор ва мубориза бо офатҳои табиӣ посбон метавонад «**силоҳро дар паси китф**» ғирад. Ҳангоми саломи харбӣ додан автомат аз ҳолати омодагии тарзи тирпарронӣ «**Ба тасма**» гирифта мешавад. Муҳофизати объектҳоро посбон бо роҳи гузоштани дастаи гаштӣ (патрул) (агар объект ихота карда шуда бошад) ва бо тарзи ҷарх задан дар атрофи объект (агар он ихота карда нашуда бошад) ва инчунин аз болои манора ташкил карда метавонад. Объектҳои махсус бо посбонҳои беҳаракат муҳофизат карда мешаванд. Посбон дар самти ҳаракат пиёда бо суръате, ки муҳофизати дурусти объектро таъмин мекунад, ҳаракат менамояд. Вай муддати кӯтоҳ барои аз назар гузаронидани объект меистад.

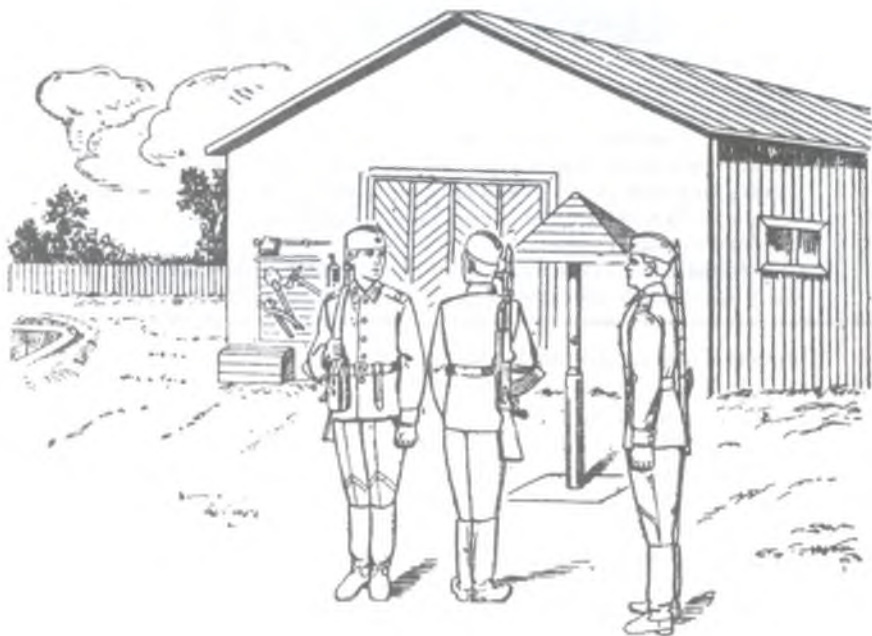
Инчунин ҳангоми гузаштани нуктаҳои сигнализатсионӣ барои ишора додан низ таваққуф менамояд.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Хизмати посбонӣ ба иҷрои супориши ҳарбӣ дохил мешавад. Чаро? Барои иҷрои хизмати посбонӣ аз ҳаёати шахсии посбонҳо чӣ талаб карда мешавад?
2. Вазифаҳои сарбози посбонро номбар кунед.
3. Ҳолати силоҳи посбонро дар нуқтаи посбонӣ, ҳангоми ҳомӯш намудани сӯхтор, тартиби тирпуркунии автомат ҳангоми ба нуқтаи посбонӣ баромадан ва ба ҳолати аввала овардани он ҳангоми баргаштан аз нуқтаи посбонӣ номбар кунед.
4. Дар бораи ҳаракатҳои сарбози посбон ҳангоми супоридани нуқтаи посбонӣ ва ҳаракатҳои сарбози посбон дар нуқтаи посбонӣ нақл кунед.

Қоидаҳои омода сохтан ва ба ҳолати аввала баргардондани силоҳ. Омодасозии аслиҳа пеш аз баромадан ба ҷойи махсус бо тирдорак, ки назди ҳонаи посбон мебошад, гузаронида мешавад. Агар дар наздикии атрофи ҳонаи посбонӣ ҳонаҳои иқоматӣ ва хизматӣ воқеъ гашта бошанд, гирифтани тир дар дохили ҳонаи посбонӣ, ки бо тирдорак (пулеулавливатель) таҷҳизонда шудааст, амалӣ гардонда мешавад. Ҳангоми тир ҷой намудан ва ё тирро берун намудан дастаи автомат дар кунҷи 45–60° ҷой дода мешавад. Ин барои тирпарронии мабодо ҷиҳати беҳатарӣ лозим аст. Ба автомат тир ҷой намудан бо фармони сардори посбонӣ ё ёвари ӯ сураат мегирад ва дар зерин назорати онҳо мебошад. Ҳангоми ба тирпарронӣ омода сохтан автомат ба даст ҳамчун дар ҳолати тирпарронӣ дар ҳолати истода гирифта шуда, аз назар гузаронида ва ба қайди муҳофиз гузошта мешавад. Сипас ба он тирдон ҳамроҳ карда мешавад. Баъди ба ҷояш гузоштани тирдон, мили кулангдор ба қафо ҳаракат дода мешавад. Сипас автомати омодашударо «*Ба тасма*» мегиранд. Аз ҳолати омодагӣ баровардани автомат, баъди баргаштан аз пост амалӣ гардонидани автомат. Бо фармони ҷобачогузор «*Аз тарафи рост бо навбат аз ҳолати омодагӣ бароред*» посбонон як қадам ба пеш мегузоранд, автоматҳоро ба ҳолати тирпарронӣ истода мегиранд. Сипас, тирдонро ҷудо намуда, онро ба ҳалтача мегузоранд ва «*Силоҳ бе зарар гардонидани шуд*» гуён гузориш медиҳанд. Милаи кулангдорро ба қафо кашида силоҳро барои аз назар гузаронидан пешниҳод менамоянд. Баъди силоҳро аз назар гузаронидан, онро «*Ба тасма*» мегиранд ва як қадам ба қафо мераванд.

Ҳаракати посбон ҳангоми қабул намудан ва супоридани пост. Посбон ҳангоми наздик омадани табдили посбон (смена) рӯ ба рӯи он меистад ва силоҳро ба ҳолати «*Ба тасма*» мегирад. Ба дидбон наздик мешавад, «*Низом!*» (смирно) мегӯяд. Сипас, бо фармони «*Сарбози қаторӣ Иномов, ба пост қадам занед!*» дидбон як қадам ба тарафи рост мегузорад, посбон ба назди дидбон меояд ва рӯяшро ба дигар тараф карда меистад. Бо фармони «*Посбон, постгоҳро супор!*» дидбон бо сухан постро месупорад. Масалан: «*Рафиқ сержант, аскарӣ қаторӣ Мирзоев постгоҳи рақами фалонро супурд*». Дар ин ҳолат посбон ва дидбон ба тарафи якдигар менигаранд. Аҳамияти супоридани пост дар он аст, ки дидбон рақами постро гуфта, ба посбони омада, ҳамаи ашёе, ки аз рӯи табели пост ба он дохил аст, номбар менамояд, инчунин ҳаракатҳои ҷавулодаи

Тартиби ивазкуни дар постгоҳ

ҳангоми дар пост буданаш рӯйдодаро қайд менамояд. Баъди шифохан супоридани пост аз тарафи дидбон бо фармони чобачогузор «Посбон, постро қабул кун!», посбон дар шохидии танзимгар постро аз назар мегузаронад; ба дурустии ихотаҳо, дарҳо, тирезаҳо, шумораи кутиҳо, мошинҳо, ҳавопаймоҳо, аслиҳа ва дигар техникаи ҷангӣ аҳаммият медиҳад. Агар кулф ва муҳри сурбӣ ё сурғучӣ (пломбаҳо) супорида шаванд, посбон вазифадор аст, ки дурустии онҳо ва симҳоро низ аз назар гузаронад. Агар ҳангоми қабули пост нодурустии дарҳо, тирезаҳо, муҳрҳо, пломбаҳо ё дигар будани муҳр, нодурустии шумораи ашёи пост ба нишондодҳои дар табелбуда, инчунин нодурустии шумораи техникаи ҳарбии дарпостбуда ба назар расад, танзимгар супоридани постро манъ менамояд ва сардори шуъбаи посбониро даъват мекунад. Супоридан ва қабул кардани постро ба охир расонида, дидбон ва қабулкунанда рӯи худро ба тарафи пост мегардонанд;

«Рафиқ сержант, сарбози қаторӣ Паҳлавонов пости №4 – ро супурд», «Рафиқ, сержантӣ калон, сарбози қаторӣ Иномов пости №4 – ро қабул кард». Баъди қабул кардани пост посбон силоҳи худро дар ҳолати омодагӣ ба тирпарронӣ мегирад ва ба муҳофизати маҳал шуруъ менамояд. Гузаштани дидбон ба ҳолати посбон ё посбон ба ҳолати дидбон бо ахбори онҳо дар бораи қабул ё супоридани пост муайян карда мешавад.

Амалиёти посбон дар постгоҳ. Посбон ҳангоми муҳофизати пост вазифадор аст, ки пайроҳаҳои ба тарафи он оянда, сигнализатсия ва нуқтаҳои

пайвасти онро бодикқат аз назар гузаронад. Хангоми мушоҳидаи ягон ноқисӣ ё нодурустӣ дар ягон қисми маҳал посбон бояд сардори шуъбаи посбониро даъват кунад. Дидбон хангоми ҳамла ба вай ё ба маҳал метавонад беогоҳӣ аз силоҳ истифода барад. Хамаи шахсони ба дохили пост даромадаро, ғайр аз сардори шуъбаи посбонӣ, ёвари ӯ, чобачогузор ва шахсони ӯро роҳбаладикунанда, дидбон бо суханони «Ист! Кӣ меояд?»; «Ист! Ба кафо» ё «Ист! Аз тарфи рост гузар!» манъ мекунад. Дар ҳолати итоат накардани омадаистодагон ба ин фармон дидбон «Исто, мебарронам!» мегӯяд ва зуд сардори шуъбаи посбониро даъват мекунад. Хангоми боз иҷро нанамудани фармон дидбон ба тирдон тир равон намуда, ба ҳаво тир ҳолӣ мекунад. Агар пас аз ин ҳам ҳаракати дохил шудан ба пост давом дода шавад, ё аз пайи гурез шавад, силоҳ истифода бурда мешавад. Агар шахси омадаистодаро дидан номумкин бошад, дидбон бо садои «Исто, кистӣ?» манъ мекунад. Агар ҷавоб дода нашавад, огоҳӣ медиҳад; «Исто, мебарронам» – ва вайронкунандаро боз медорад. Агар пас аз ин ҳам ҳаракати ба пост дохил шудан давом ёбад ё ру ба гурез орад, ба ҳаво тир ҳолӣ мекунад, дар ҳолати наистодани вай силоҳро истифода мебарад. Агар ба саволи дидбон ҷавоби «Сардори шуъбаи посбонӣ меояд» дода шавад; сардори посбонӣ «Ба назди ман, дигарон дар ҷояш!» гӯён фармон медиҳад. Агар лозим шавад, дидбон талаб менамояд, ки ба рӯш рӯшноӣ диҳад. Ба дурустии сухани омадаистода бовар ҳосил намуда, хамаи шахсони омадаро барои ба пост наздик шудан руҳсат медиҳад. Агар шахси худро сардори шуъбаи посбонӣ муаррифинамуда шахси бегона бошад ва рафикони ӯ ба фармони дидбон итоат нанамоянд, дидбон аз силоҳ истифода мебарад. Хангоми зарурати ба ҷанги тан ба тан даромадан, дидбон бояд аз ханҷар ва дастаи автомат моҳирона истифода намояд. Хангоми захмдор шудан ё бемории ногаҳонӣ дидбон бо ёрии воситаи алоқа ва сигнал сардори шуъбаи посбонӣ ё чобачогузорро даъват мекунад ва дар ин ҳолат то омадани онҳо хизматро давом медиҳад. Хангоми зарурати қатъӣ ё вайрон будани нуктаи сигнализатсия дидбон метавонад ба ҳаво тир ҳолӣ карда, сардори шуъбаи посбониро ҷег занад ва ё дар ҳолати сар задани сӯхтор дар пост, дидбон зуд ба ҳонаи посбонӣ хабар диҳад ва назоратро давом дода барои ҳомӯш намудани сӯхтор чора меандешад.

Агар амали постсупорӣ шабона сураат гирад, аз номишаб (пароль) истифода карда мешавад.

Хангоми сар задани сӯхтор дар наздикии пост, дар макони пости техники, муҳофизатшаванда, дидбон назоратро давом дода, зуд ба ҳонаи посбонӣ хабар мерасонад.

САВОЛ ВА СУПОРИИ

1. Вазифаҳо ва масъулиятҳои посбонро номбар кунед.
2. Ҷаҳодҳои посбон кадомҳоянд?
3. Таҷҳизоти постҳо кадомҳоянд ва аз онҳо чӣ тавр истифода меку-
ианд?
4. Ҳолатҳои посбон дар пост чӣ гуна аст?
5. Муоширати посбониро тақрибан дар амал нишон диҳед.

БОБИ VI

САФ ВА ХУСУСИЯТҲОИ ОН

§36. ОМОДАГИИ САФОРОЙ

Омодагии сафорой яке аз қисмҳои асосии омӯзиш ва тарбияи хизматчиёни ҳарбӣ мебошад. Ин бахш сафҳо ва идораи онҳо, машқҳои сафӣ ва ҳаракати бесилоҳу босилоҳ ва ҳолати дар саф истоданро меомӯзад.

Додани саломи ҳарбӣ, баромадан аз саф ва баргаштан ба саф, омадан ба назди сардор ва рафтан аз назди сардор, сафи гуруҳ ва взвод ва ташкили зерқисмҳо ҳангоми пиёдагардӣ ва дар мошинҳо, нишон додани сафороии зерқисмҳо низ ба ин фан дохил мешаванд. Дар машғулиятҳои оиди омодагии сафороӣ ба сарбозон тозагӣ, тартиб, боаҳаммиятӣ, навъҳои сафороии якка ва сафороӣ дар ҳайати зерқисмҳо омӯзонида мешавад. Маданияти ҳарбӣ, тартиб, омодагӣ бо ҳаракатҳои моҳирона дар саф ва дар муҳориба – ин аст талаботи омодагии сафороӣ. Омодагии сафороии сарбозон дар машғулиятҳои оид ба омодагии тактикӣ, оташфишонӣ, омодагии ҳисмонӣ ва дигар машғулиятҳои ҳангоми сафороӣ аз як самт ба самти дигар ҳаракат намудан ва дар баланд бардоштани малакаи ҳарбӣ мустаҳкам карда мешаванд.

Сафҳо ва идораи онҳо. Барои бомуваффақият иҷро намудани тарзҳои гуногуни ҳаракатҳои дар саф сарбоз бояд дар бораи саф ва унсурҳои он, тарзи иҷрои фармонҳо, дониستاني вазифаҳои худ пеш аз сафороӣ ва дар саф тассавурот дошта бошад.

Саф – ҷобачогузори хизматчиёни ҳарбӣ, ҷузвитомҳо ва қисмҳои ҳарбӣ, барои фаъолияти якҷояи онҳо дар ҳолати пиёда ва дар мошинҳо.

Радиф – сафест, ки дар он хизматчиёни ҳарбӣ яке паҳлӯи дигаре дар як хат ҷойгир шудаанд.

Қанот – тарафи рост ё чапи охири саф. Ҳангоми гардиши саф номи қанотҳои тағйир намеёбад.

Чабха – он тарафи саф, ки хизматчиёни ҳарбӣ рӯй гардониданд.

Паси саф – тарафи муқобили чабха.

Фосила – масофа ба дарозии чабха байни хизматчиёни ҳарбӣ (мошинҳо), ҷузвитомҳо ва қисмҳо.

Масофа – масофаи байни хизматчиёни ҳарбӣ (мошинҳо), ҷузвитомҳо ва қисмҳо.

Паҳнои саф – масофаи байни қанотҳо.

Умқи саф – масофаи байни радифи аввал (аз хизматчиҳои ҳарбии пешгард) ва радифи охир (то хизматчиҳои ҳарбии пасгард).

Сафи дурадифа – сафе, ки дар он хизматчиҳои ҳарбии як радиф пушти сари хизматчиҳои ҳарбии радифи дигар дар фосилаи як қадам (ба қадми дастӣ дарозшудае, ки қадми он ба қадми хизматчиҳои ҳарбии пешистода гузашта шудааст) қарор доранд.

Радифҳо яқум ва дуҷум номида мешаванд. Ҳангоми гардиш номи радифҳо тағйир намеёбад.

Рада – ду хизматчиҳои ҳарбие, ки дар сафи дурадифа яке пушти сари дигар истодаанд. Агар дар пушти сари хизматчиҳои ҳарбии радифи аввал хизматчиҳои ҳарбии радифи дуҷум набошад, чунин қатор қатори нопурра шуморида мешавад; қатори охир ҳамеша бояд пурра бошад. Ҳангоми ба қадми гаштани сафи дурадифа хизматчиҳои ҳарбии қатори нопурра ба радифи пеш мегузарад. Чор нафар ва аз он камтар ҳамеша дар як радиф саф мекашанд.

Сафи якрадифа ва сафи дурадифа метавонанд зич ё фосиладор бошанд.

Сафи зич – сафест, ки хизматчиҳои ҳарбӣ дар радифҳо ба дарозии қабҳа яке аз дигаре дар фосилаи қадми даст то оринҷ меистанд.

Сафи фосиладор – сафест, ки хизматчиҳои ҳарбӣ дар радифҳо ба дарозии қабҳа яке аз дигар дар фосилаи як қадам ё дар фосилае, ки командир нишон медиҳад, қарор мегиранд.

Қатор – сафе, ки дар он хизматчиҳои ҳарбӣ пушти сари якдигар ва ҷузвитомҳо, мошинҳо яке паси дигаре дар фосилае, ки оиннома ё командир муқаррар кардаанд, ҷо мегиранд.

Қаторҳо якнафара, дунафара, сенафара, чорнафара ва аз он бештар мешаванд.

Қаторҳо барои сафороии ҷузвитомҳо ва қисмҳо дар сафи сафарӣ ва сафи паҳн истифода мешаванд.

Сафи паҳн – сафест, ки дар он ҷузвитом дар як хати қабҳа дар сафи якрадифа ё дурадифа (дар хати мошинҳо) ё хати қаторҳо дар фосилае, ки оиннома ё командир муқаррар кардааст, саф кашидаанд. Сафи паҳн барои гузаронидани санҷишҳо, ҳисоб, муойинаҳо, парадӯ намойишҳо, инчунин дар ҳолатҳои дигари зарурӣ истифода мешавад.

Сафи сафарӣ – сафе, ки дар он ҷузвитом дар қатор саф кашидааст ё ҷузвитомҳо дар қаторҳо яке паси дигар дар фосилае, ки оинномаи сафороӣ ё командир муқаррар кардааст, саф кашиданд.

Пешгард – хизматчиҳои ҳарбие (ҷузвитоме, мошине), ки дар аввали саф ба самти таъйиншуда ҳаракат мекунад. Аз рӯи пешгард дигар хизматчиҳои ҳарбӣ (ҷузвитомҳо, мошинҳо) ҳаракати худро танзим менамоянд.

Пасгард – хизматчиҳои ҳарбӣ (ҷузвитомҳо, мошинҳо), ки дар охири қатор ҳаракат мекунад. Саф бо амру фармонҳои, ки аз тарафи командир бо овоз, ишораҳо ва намунаи шахсӣ ва инчунин бо ёрии воситаҳои техникӣ ва ҳаракаткунанда дода мешаванд, идора мешавад.

Амру фармонҳо дар қаторҳо тавассути командирони ҷузвимоҳҳо (сардорони мошинҳо) ва нозирони таъйиншуда дода мешаванд.

Дар саф командири калон дар ҷойе қарор мегирад, ки аз он ҷо амр додан барояш муносибтар бошад.

Сарбоз ё мошини дар сафи аввалин истода – **пешгард**, дар охири саф истода – **пасгард** номида мешавад.

Рохбарии саф бо фармонҳо ва супоришҳо амалӣ гардонида мешавад, ки онҳо бо садо ё ишораҳо расонида мешаванд.

Амри тавассути садоро ба амри ибтидоӣ ва амри иҷрошаванда ҷудо менамоянд. Мисол: «*Қисм, ист!*» дар инҷо «*Қисм*» – амри ибтидоӣ; «*Ист*» – иҷрошаванда мебошад.

Ҳангоми амри ибтидоӣ сарбозон рост меистанд, ҳангоми ҳаракат пояшонро сахттар мегузоранд. Ин фармон бо овози баланд, ғаммо ва дароз тақрор карда мешавад, то сарбозон донанд, ки аз онҳо ҷӣ талаб карда мешавад. Барои ҷалб намудани диққати сарбозон ё зерқисм, ҳангоми амр номи зерқисм ё ному насаби сарбози алоҳида гирифта мешавад. Мисол: «*Взводи сеюм – ист!*» ё «*Сарбози қаторӣ Иномов – ист!*». Ҳангоми иҷроӣ навъҳои фармонҳо бо силоҳ, ба номи силоҳ ишора карда мешавад. Мисол: «*Автомат – ба сина!*» ҳангоми амри иҷрошаванда иҷроӣ дақиқ ва дурусти он амалӣ гардонида мешавад. Амри иҷрошаванда баъди таваққуф бо овози баланд, шунаво ва кӯтоҳ талаффуз карда мешавад.

Барои зуд иҷро намудани амр танҳо фармони «*Ҳезед*», «*Омодагӣ*», «*Рост истед*», «*Саф каш*» ва ғайра дода мешавад. Барои қатъ гардидани иҷроӣ супориш амри «*Мононда шавад*», «*Бозист*», «*Диққат*» дода мешавад. Пас аз ин амр, сарбоз ҳолати тоамрдошташро қабул менамояд. Амрдихӣ ишоравӣ бо ёрии даст, байрақчаҳо ва рӯшноидихандаи «фонус» амалӣ гардонида мешавад. Байрақчаҳои зард–сурх ё зард истифода мешаванд. Рӯшноидихандаҳои сафед, сурх ва сабз низ мавриди қорбаст қарор мегиранд. Ҳангоми бо ёрии ишора амр додан, амри «*Диққат*» дода мешавад.

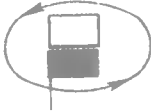
Омодагӣ барои қабули ишора низ бо фармони «*Диққат*» ишора карда мешавад.

Қабул намудани ишора бо тақрор карданаш тасдиқ мешавад.

Ҳар як сарбоз бояд вазифаҳои худро хуб донад ва аз рӯи вичдон иҷро намояд. Пеш аз сафкашӣ сарбоз бояд дурустии аслиҳаи худ ва техникаи ҳарбии ба ҳудаш тааллуқдошта, лавозимоти ҷангӣ, воситаҳои мудофияи шахсӣ, сарулибос ва аслиҳаро тафтиш намояд, мӯяшро зебо ба тартиб орад, либосашро шинам пӯшад, аслиҳаи худро дуруст гирад, ба рафикаш барои бартараф намудани камбудихо ёри расонад.

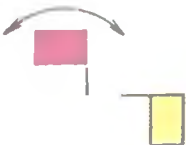
Дар саф сарбоз бояд ҷойи худро донад ва зуд бе ягон душворӣ онро ишғол намояд. Ҳангоми ҳаракат аз саф набарояд, бе иҷозат ғал назазад ва ба ҳомушии мутлақ риоя намояд. Ба фармонҳо бо диққат аҳаммият диҳад. Ба дигарон ҳалал нарасонда, фармонро зуд ва дуруст иҷро намояд. Ҳангоми назоратчӣ будан ахборот ва ишораҳоро дуруст ва бо овози баланд расонад.

Ҷадвали ишораҳои идораи саф

№ б/т	Ишора	Аломатҳои шартӣ		
		бо даст	бо байрақчаҳо	бо фонус
1.	Диккат (диккат, амалҳои манро такрор кунед, ҷавоб).	Дасти ростро ба боло бардошта, то ҷавоб (то такрор гардидани ишораи «Диккат») нигоҳ доред.	Бо дасти чап байрақчаи зардро ба боло бардошта, то ҷавоб (то такрор гардидани ишораи «Диккат») нигоҳ доред. 	Бо фонусҳои сафеднур – силсилаи нуқтаҳо.
2.	Ҷамъ шудани командирон (сардорон).	Дасти ростро ба боло бардошта, онро болои сар давр занонед, баъд аз он якбора дастро поён кунед.	Ҷамин амалро бо байрақчаҳои сурх ва зард дар дасти рост иҷро кунед. 	Фонуси сафеднурро болои сар ба тарафи чапу рост дар шакли нимдоира алвонҷ диҳед.
3.	Ба назди мошинҳо.	Ҳар ду дастро боло бардошта, то иҷрои фармон нигоҳ доред.	Ҷамин амалро бо байрақчаи зард дар дасти рост ва байрақчаи сурх дар дастии чап иҷро кунед. 	Фонуси сафеднурро дар назди худ дар сатҳи шона ба тарафи рости чап ҳаракат диҳед.
4.	Ба ҷойи худ.	Ҳарду дастро ба боло бардошта, якбора аз ду тараф поён кунед.	Ҷамин амалро бо байрақчаи зард дар дасти рост ва байрақчаи сурх дар дастии чап иҷро кунед. 	Фонуси сафеднурро ба таври амудӣ болою поён кунед.

№ б/т	Ишора	Аломатҳои шартӣ		
		бо даст	бо байрақчаҳо	бо фонус
5.	Моторро ба кор андоз.	Дасти ростро дар пеши худ давр занонед.	Ҳамин амалро бо байрақчаи зард дар дасти рост иҷро кунед. 	Фонуси сафеднурро дар пеши худ давр занонед.
6.	Моторро хо-муш кунед.	Ҳар ду дастро поён карда, дар пеши худ алвонҷ диҳед.	Ҳамин амалро бо байрақчаи зард дар дасти рост ва байрақчаи сурх дар дасти чап иҷро кунед. 	Фонуси сурхнурро поён карда, дар пеши худ дар шакли нимдоира алвонҷ диҳед.
7.	Марш (ба пеш, ҳаракат дар самти пештара ё самти нава идома дода шавад) роҳ ҳоли аст.	Дасти ростро ба боло бардошта, ба тарафи ҳаракат гардед ва дастро ба самти ҳаракат то сатҳи шона поён кунед.	Ҳамин амалро бо байрақчаи зард дар дасти рост иҷро кунед. 	Фонуси зарднурро ба таври амудӣ ба боло ва поён ҳаракат диҳед.
8.	Ист (стоп).	Дасти ростро ба боло бардошта зуд дар пеши худ поён кунед ва то иҷрои амал такрор кунед.	Ҳамин амалро бо байрақчаи зард дар дасти чап иҷро кунед. 	Фонуси сурхнурро дар ҳолати амудӣ ба болою поён ҳаракат диҳед.
9.	Масофаро зиёд кунед.	Дасти чапро ба боло бардошта, дасти ростро дар шакли уфуқӣ рост карда, онро то сатҳи китф поёну боло кунед.	Ҳамин амалро бо байрақчаи зард дар дасти рост ва байрақчаи сурх дар дасти чап иҷро кунед. 	Фонуси зарднурро дар сатҳи амудӣ дар шакли рақами ҳашт давр занонед.

№ б/т	Ишора	Аломатҳои шартӣ		
		бо даст	бо байрақчаҳо	бо фонус
10.	М а с о ф а р о кам кунед.	Дасти ростро ба боло бардошта, дасти чапро дар шакли уфуқӣ рост карда, онро то сатҳи китф поёну боло кунед.	Ҳамин амалро бо байрақчаи зард дар дасти рост ва байрақчаи сурх дар дасти чап иҷро кунед. 	Фонуси сурхнурро дар сатҳи амудӣ дар шакли раками ҳашт давр занонед.
11.	Дар хати мо- шинҳо.	Ҳар ду дастро уфуқӣ ба ду та- раф дароз кар- да, то ҷавоб ни- гоҳ доред.	Ҳамин амалро бо байрақчаи зард дар дасти рост ва байрақчаи сурх дар дасти чап иҷро кунед. 	Фонуси зарднурро дар пеши худ дар сатҳи шонаҳо ба чапу рост ҳаракат диҳед.
12.	Дар хати қа- торҳо.	Дар хати қа- торҳои взводҳо: ҳар ду дастро ба боло бардошта, дар болои сар дар шакли салиб алвонҷ диҳед. Д а р х а т и қаторҳои ротаҳо: ҳар ду дастро ба боло бардошта, онҳоро дар шак- ли салиб гузош- та беҳаракат нигоҳ доред.	Ҳамин амалро бо байрақчаи зард дар дасти рост ва байрақчаи сурх дар дасти чап иҷро кунед. Ҳамин амалро бо байрақчаи зард дар дасти рост ва байрақчаи сурх дар дасти чап иҷро кунед.	Фонуси зарднурро дар болои сар ба чапу рост дар шакли нимдоира алвонҷ диҳед. Фонуси зарднурро дар болои сар дар шакли нимдоира давр занонед. Фо- нусро ба ҳолати ав- валааш дар ҳолати хомӯш ё рушноиа- шро пӯшонда бар- гардонед.
13.	Дар қатор.	Дасти ростро боло бардошта, оринҷро дар ҳо- лати амудӣ нигоҳ дошта дасти чап- ро поён кунед (ин амалро то ҷавоб такрор кунед).	Ҳамин амалро бо байрақчаи зард дар дасти рост иҷро ку- нед. 	Фонуси зарднур- ро авал беҳаракат нигоҳ дошта, баъд ишораи «Марш»- ро то ҷавоб такрор кунед.

№ б/т	Ишора	Аломатҳои шартӣ		
		бо даст	бо байракчаҳо	бо фонус
14.	Ҳама ба қа- фо.	Дастӣ чапро дар шакли уфуқӣ рост карда, дас- ти ростро ба боло бардошта, дар болои сар давр занонед.	Ҳамин амалро бо байракчаи зард дар дасти рост ва бай- ракчаи сурх дар дас- ти чап иҷро кунед. 	Фонуси зарднурро дар пеши худ давр занонед.
15.	Ҳама ба рост (ба чап).	Дастӣ чапро дар шакли уфуқӣ рост кунед, дас- ти чапро ба бо- ло бардошта, ба тарафи гардиш гашта, дас- ти ро- стро то сатҳи шо- на болою поён кунед (то ҷавоб тақрор кунед).	Ҳамин амалро бо байракчаи зард дар дасти рост ва бай- ракчаи сурх дар дас- ти чап иҷро кунед. 	Фонуси зарднур- ро дар хати амудӣ болою поён ва ба тарафи гардиш ха- ракат диҳед.
16.	Садама (та- ваккуфи нои- лоч).	Дастӣ ростро дар хати амудӣ рост карда, дас- ти чапро ба боло бардоред ва дар болои сар ба чапу рост алвонҷ диҳед.	Ҳамин амалро бо байракчаи зард дар дасти рост ва бай- ракчаи сурх дар дас- ти чап иҷро кунед. Пас аз додани ишора байракчаи сурх дар кунҷи 45° дар мошин насб мешавад. 	Фонуси сурхнурро дар сатҳи шонаҳо дар пеши худ алвонҷ диҳед.

Эзоҳот: 1. Дар ҷадвал ишораҳо ин тавр сабт гардидаанд:

байракчаи сафед (зард) - ;

байракчаи сурх - ;

фонуси зарднур - ;

фонуси сурхнур - ;

фонуси сабзнур - ;

2. Байракчаи ишора аз матои росткунҷаи андозааш 32x32 см, ки дар дастаи ҷубини дарозияш 40 см насб шудааст, тахия мешавад. Ба ҷойи байракчаи зард байракчаи сафедро метавон истифода бурд.

1. Дар бораи ҳаракатҳои сафӣ нақл кунед.
2. Байрақчаҳои сурх ва зардро омода созед.
3. Қоидаҳои равиш кардан ва қабул кардани фармонҳо тавассути ишораҳо кадомҳоянд?
4. Аз байрақчаҳо истифода бурда, ишораҳои идора намудан ва сафороиро намоиш диҳед.
5. Дар бораи вазифаҳои сарбоз пеш аз сафороӣ дар саф маълумот диҳед.

§37. МАШҚҲОИ САФИ ВА ҲАРАКАТҲОИ БЕСИЛОҲ

Дар саф истодан унсури асосии омӯзиши каторӣ мебошад. Ин ҳаракат ҳангоми фармонҳои «*Саф каш*» ё «*Низом*» иҷро карда мешавад. Ҳангоми супоридан ва қабул намудани супориш, ҳангоми ҳисобот ва муроҷиати сарбозон ба якдигар, ҳангоми иҷрои Суруди Миллӣ, ҳангоми додани саломҳои ҳарбӣ низ ин ҳаракат иҷро мешавад. Барои дар саф дуруст истодан, पोшнаӣ пойхоро якҷоя, нӯги пойхоро ба самти чапхӯ кушода, пойхоро дар зону рост намуда, қифаси синаро каме бардошта, тамоми қоматро каме ба пеш дода, шикамро ба дарун кашида, китфхоро кушода, дастхоро ба поён сар дода қифа даст каме ҷамъ карда мешавад ва дар маркази рони пой ҷойгир мешавад, ангуштхоро каме қатъ намуда ба пойҳо расонида, сарро баланд ва рост нигоҳ дошта, манахро ба пеш набароварда, ба тарафҳо нигоҳ накарда ва барои ҳаракат намудан омода шуда истодан лозим аст.

Бо амри «*Озод*» озодона истода, пойи чап ё ростро дар зону қатъ намуда, вале аз ҷой наҷунбида, гап назада ва бодикқат будан лозим аст. Амрҳои «*Омода!*» «*Пӯшок ба тартиб!*» ҳангоми дар саф будани сарбозон дода мешавад. Бо фармони «*Низом!*» ҳамаи сарбозон, ба ғайр аз сарбози қаноти рост, сарашонро ба тарафи рост мегардонанд ва ҷунонқи ҳар яки онҳо қифаси синаи сарбози ҷорумро дида тавонанд, дар саф рост меистанд. Бо фармони «*Ба чап! Баробар шав*» ин ҳаракат ба тарафи чап такрор мешавад. Ҳангоми ин амр сарбозон метавонанд бо мақсади дар саф рост шудан, каме ба пеш, қафо ё ба тарафҳо ҳаракат намоянд. Пас аз ростшавӣ бо фармони «*Низом*» ҳамаи сарбозон ба пеш нигоҳ мекунанд ва рост меистанд.

Бо фармони «*Пӯшок ба тартиб*» ҷойи худро дар саф нагузошта силоҳ, сарулибос ва дигар аслиҳаро ба тартиб даровардан лозим аст. Барои зарурати аз саф

Тарзи нигоҳ доштани қулоҳ дар даст
а - фуражка, б - пилотка, в - телпак

баромадан аз сардори бевосита иҷозат пурсидан лозим аст. Дар саф гап задан танҳо бо иҷозати фармондеҳ мумкин аст. Барои кулоҳхоро гирифтани фармони «Кулоҳ, *гир!*», барои пӯшидани онҳо бошад, фармони «Кулоҳ, *пӯш!*». Кулоҳ бо дасти рост гирифта ва пӯшида мешавад. Кулоҳи аз сар гирифташуда дар дасти чап аз оринҷ қатъ кардашуда бо нишонааш ба пеш нигоҳ дошта мешавад.

Гардиш дар ҷойи ист. Гардиш дар ҷойи ист бо амри «*Рост-гард*», «*Ним давр рост- гард*», «*Чап-гард*», «*Ним давр чап- гард*», «*Ақиб-гард*» иҷро мешавад. Гардиш ба қафо, ба чап, нимдавра ба чап, ба тарафи дасти чап, бо пошнаи пойи чап ва нӯги пойи рост иҷро мешавад; ба рост ним гардиш ба рост, ба тарафи дасти рост бо пошнаи пойи рост ва нӯги пойи чап иҷро мешавад.

Гардишҳо дар ду ҳисоб иҷро карда мешаванд. Бо ҳисоби як тоб хӯрда мувозинати баданро дуруст нигоҳ медоранд ва пойҳоро аз зону ҳам накарда, вазни баданро болои пойи пеш монда, бо ҳисоби ду фавран пойи дигарро пеш мегузоранд, то ин ки ҳарду пой ҳамҷо шаванд. Гардишҳо бо риоя намудани тамоми қоидаҳои омодагии сафороӣ иҷро мешавад.

Ҳаракат. Ҳаракат бо қадам ё бо давидан иҷро карда мешавад. Ҳаракати қадам ва дав суръати мунтазамро дорост. Суръати муқаррарии қадамзани дар як дақиқа 110–120 қадам мебошад, масофаи байни қадамҳо 70–80 см аст, суръати ҳаракати маъмули дар шакли давидан дар як дақиқа 165–180 қадам мебошад.

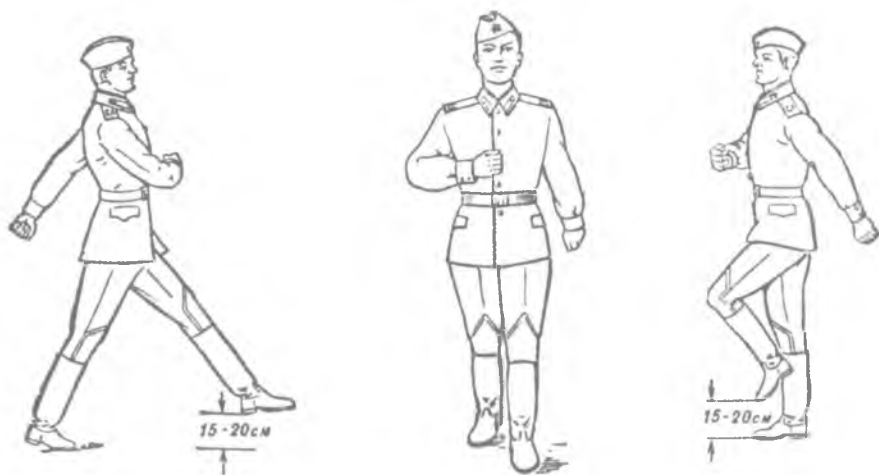
Андозаи қадам 80–90 см аст. Қадам ду навъ аст. Қадами сафӣ ва қадами сафарӣ.

Қадами сафӣ ҳангоми гузашти тантанавии ҷузвитомҳо, додани саломи ҳарбӣ, ҳангоми ҳаракат; ҳангоми ба назди қомандир омадан ё аз назди ӯ рафтани хизматчиҳои ҳарбӣ; ҳангоми аз саф баромадан ё ба саф баргаштан, инчунин дар машғулиятҳои сафӣ ба кор бурда мешавад.

Ҳаракат бо қадами сафӣ бо амри «*Бо қадами сафӣ – марш!*» ва ҳаракат бо қадами сафарӣ бо амри «*Бо қадам – марш!*» оғоз меёбад. Бо амри пешакӣ қоматро каме ба пеш ҳаракат дода, вазни баданро бештар рӯи пойи рост қарор дода мувозинатро нигоҳ медоранд; бо амри иҷрошаванда ҳаракатро аз пойи чап бо қадами пурра шурӯъ мекунанд.

Ҳангоми ҳаракат бо қадами сафӣ нӯги пойро ба пеш қашида дар баландии 15–20 см аз сатҳи замин баланд бардошта, онро устуворона бо тамоми қафи пой ба замин гузошта ва ҳамзамон пойи дигарро аз замин мебардоранд. Бо дастҳо ҳаракатҳои пешу қафо иҷро намудан лозим аст. Дар ин ҳолат ҳангоми дастро ба пеш овардан бояд тасмаи миён як вачаб болотар, ҳангоми ба қафо бурдан то охири даст ҳаракат додан, ҳангоми ҳаракат сарро рост нигоҳ дошта ба пеш нигоҳ қардан лозим аст.

Қадамзании сафарӣ дар ҳамаи дигар ҳолатҳо истифода мешавад. Ҳаракат бо қадамзании сафарӣ бо амри «*Бо қадам-марш!*» оғоз меёбад. Ҳангоми ҳаракат пойро озодона бардошта, нӯги пойро ба пеш набурда ва онро ба замин нагузошта монанди қадамзании озод, бо дастҳо низ ҳаракатҳои озодона намудан лозим аст.

Ҳаракат бо қадами сафӣ

Ҳангоми ҳаракати қадамзании сафарӣ, агар амри «*Низом*» дода шавад, ба қадамзании сафӣ гузаштан, ҳангоми қадамзании сафӣ, бо фармони «*Озод*» ба қадамзании сафарӣ гузаштан лозим аст.

Барои дар ҷойи ист қадамзаниро оғоз намудан фармони «*Дар ҷой бо қадам*» дода мешавад. Дар ин ҳолат пойҳо бо навбат ба баландии 15–20 см бардошта ва фуруварда мешаванд ва дастҳо якҷоя бо пойҳо ҳаракат дода мешаванд. Бо амри «*Бо қадам – Марш*», пас аз ба замин гузоштани пойи рост, пойи чапро ба пеш бурда бо қадами пурра қадамзаниро оғоз намудан лозим аст. Барои манъ кардани ҳаракат фармон дода мешавад; Мисол: «*Сарбоз Иномов – ист*». Бо амри «*Ист*»-и иҷрошаванда пойи чап ё ростро ба замин гузошта, боз як қадами дигар мондан ва пойҳоро дар як хат гузошта рост истодан лозим аст. Барои суръати ҳаракатро иваз намудан фармонҳои «*Қадам–васеъ*», «*Қадам–кӯтоҳ*», «*Қадам–зуд*», «*Қадам–оҳиста*», «*Ним–қадам*», «*Қадам–пурра*» дода мешавад.

Барои ҷойивазкунии сарбозони якка чунин амр дода мешавад:

Мисол: «*Сарбоз Иномов, ду қадам ба рост (чап)– Марш*». Ба ин фармон ду қадам ба рост (ба чап) ба пас аз ҳар як қадам ҷо ба ҷо гузоштани пойҳо ҳаракат намудан лозим аст. Барои ба пеш ё қафо гузаронидани сарбоз ба якчанд қадам, амри: «*Ду қадам–ба пеш!*» дода мешавад. Бо ин амр ду қадам ба пеш гузошта пойҳоро наздик гузоштан лозим аст. Ҳангоми ба рост, ба чап, ба пеш, ба қафо ҷой иваз кардан, дастҳо ба ҳаракат дароварда намешавад.

Гардишҳо ҳангоми ҳаракат. Гардишҳо дар ҳаракат барои самти ҳаракати сарбозони алоҳида ва зеркисмҳоро иваз намудан истифода бурда мешаванд.

Гардишҳо ҳангоми ҳаракат бо қадамзанӣ зери амри «*Ба рост–Гард!*», «*Ба чап–Гард!*», «*Ақиб–Гард!*» иҷро карда мешаванд. Барои иҷро намудани фармони «*Ба рост–Гард!*», бо гузоштани пойи рост ба замин бо пойи чап як қадам гузошта ва нӯги пойи чапро ба тарафи рост тоб

дода гаштан лозим аст. Ҳамзамон пойи ростро дароз намуда ҳаракатро ба самти нав идома додан лозим аст. Барои ба тарафи чап тоб хӯрдан, бо амри фармондеҳ иҷроқунанда пойи ростро ним қадам пеш ба замин монда ва нӯги пойи ростро ба самти нав мегардонад, сипас нӯги пойи чапро ба тарафи чап тоб хӯронда ҳаракатро давом додан лозим аст. Ҳангоми гардишҳо ҳаракати дастҳо бо зарби қадам иҷро мешавад.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Дар бораи сафкашӣ ва дар саф рост истодан нақл кунед ва ин амалро намоиш диҳед.
2. Ҳаракатҳои сарбозро бо фармонҳои «Дикқат», «Низом», «Баробар шавед», «Озод», «Пушок ба тартиб» ба иҷро расонед.
3. Пушидан ва гирифтани кулоҳи ҳарбиرو намоиш диҳед.
4. Дар ҷойи ист ва ҳангоми ҳаракат тоб хӯрданро нишон диҳед.

§38. ДОДАНИ САЛОМИ ҲАРБӢ БЕ СИЛОҲ ДАР ҶОӢИ ИСТ ВА ҲАНГОМИ ҲАРАКАТ

Саломӣ ҳарбӣ бояд дақиқ ва далерона, бо риояи дурусти қоидаҳои ҳолати сафистӣ ва ҳаракат дода шавад. Ҳамаи хизматчиёни ҳарбӣ ҳангоми вохӯрӣ бо якдигар бояд саломӣ ҳарбӣ диҳанд Зердастон ва шахсони рутбаашон нисбатан хурд аввалин шуда саломӣ ҳарбӣ медиҳанд. Саломӣ ҳарбӣ бо тарзу қоидаҳои омодагии сафӣ ва ҳаракати махсус дода мешавад. Салом дар ҷойи *ист*, ҳангоми *ҳаракат*, бо *кулоҳ* ва *бе кулоҳ* дода мешавад.

Саломӣ ҳарбӣ додан дар ҷойи ист. Барои додани саломӣ ҳарбӣ дар ҷойи ист, берун аз саф, бе кулоҳ аз масофаи 5–6 қадам то сардор, ба тарафи $\bar{y}$ гашта, рост истода ба рӯи $\bar{y}$ нигариста, аз ақиби $\bar{y}$ сарро гардонда нигаристан лозим аст. Агар дар сар кулоҳ дошта бошед, дасти

Додани саломӣ ҳарбӣ
дар ҷойи ист

Додани саломӣ ҳарбӣ
ҳангоми ҳаракат

ростро ба кулоҳ бурдан лозим аст. Дар ин ҳолат ангуштон бояд ба ҳамдигар ҷафс карда шуда, ангуштони миёнаро ба қисми поёнии кулоҳ расонида, оринҷ бояд дар ҳатти баландии китф рост бошад. Ҳангоми сарро ба тарафи сардор гардонидан ҳолати даст дар ҷояш боқӣ мемонад (иваз намешавад). Пас аз гузашта рафтани сардор дар як вақт сарро рост намуда, дастро фурувардан лозим аст.

Саломи ҳарбӣ ҳангоми ҳаракат. Барои саломи ҳарбии берун аз саф ҳангоми ҳаракат (бе кулоҳ) 5–6 қадам дуртар то сардор бо қадамзании сафӣ ҳаракати дастро қатъ намуда, сарро ба тарафи сардор гардонида, ҳаракатро давом дода истода, рӯи худро ба тарафи вай гардонидан лозим аст. Пас аз гузаштан аз назди фармондеҳ сарро ба самти пеш гардонда ҳаракати дастҳоро идома додан лозим аст.

Дар сурати кулоҳ доштан бо қадамзании сафӣ, сарро ба тарафи сардор гардонида, дасти ростро ба кулоҳ гузошта, дасти чапро беҳаракат дар ростон пойи чап доштан лозим аст.

Аз сардор гузашта, бо гузоштани қадамҳои ғайрисафӣ сарро ба тарафи пеш гардонда, дасти ростро ба поён фурувардан лозим аст. Ҳангоми ҳаракат дар лаҳзаи ба сардор расидан, саломи ҳарбӣ додан лозим аст. Бо қадами аввалини ба сардор наздик расида дастро ба кулоҳ бурда, бо қадами дуюм дастро ба поён фурувардан лозим аст.

Агар дастҳои хизматчиӣ ҳарбӣ банд бошанд, саломи ҳарбӣ бо тарзи гардонидани сар ба тарафи фармондеҳ дода мешавад.

Баромадан аз саф ва баргаштан ба саф. Барои аз саф баромадани хизматчиӣ ҳарбӣ амр дода мешавад. Масалан, «Сарбоз Аслиддинов. Аз саф се қадам берун шав!» ё «Сарбоз Аслиддинов. Ба назди ман!», «Бо дав ба назди ман!» дода мешавад.

Барои баромадан аз саф сарбоз мувофиқи амри сардор бояд амал кунад.

Бо амри «Аз саф се қадам берун шав!», хизматчиӣ ҳарбӣ бо шунидани насаби худ «Ман!» гуён ҷавоб медиҳад ва бо амри баромадан ё даъват кардан «Итоат!» гуён ҷавоб медиҳад ва бо қадамҳои сафӣ аз саф бо қадамҳои аз тарафи фармондеҳ муайянгардида аз қатори якум ҳисоб карда мебарояд, меистад ва ба тарафи саф рӯ мегардонад.

Ҳангоми аз сафи дуюм баромадани сарбоз вай дасташро охишта ба болои китфи сарбози дар сафи пеш истода мегузорад, ки ӯ як қадам ба пеш ва пойи ростии худро ба замин нагузошта, ба тарафи рост мегузарад, сарбозро ба пеш мегузаронад ва боз бо тарзи аввала ба ҷойи худ меистад. Ҳангоми аз сафи аввал баромадани сарбоз ҷойи ӯро сарбози қатори дуюм ишғол менамояд.

Барои ба қатор баргаштани сарбоз фармони:

Масалан, «Сарбоз Аслиддинов! Ба саф. Ист!» ё танҳо «Ба саф – Ист!» дода мешавад.

Бо фармони «Сарбоз Аслиддинов!», сарбози рӯ ба тарафи саф истода, насаби худро шунида, рӯ ба тарафи сардор мегардонад ва «Ман!» мегӯяд, бо фармони «Ба саф. Ист!» дасти ростро ба кунҷи кулоҳ гузошта, «Итоат!» мегӯяд. Бо қадами аввал дасташро ба поён мефурорад ва бо қадамҳои сафӣ бо роҳи кӯтоҳтарин ба саф бармегардад.

Омадан ба назди сардор ва рафтан аз назди ӯ. Ба назди сардор омадан ва аз саф берун шудан чунин сурат мегирад. Барои иҷрои ин ҳаракат амр дода мешавад. Масалан: «*Сарбоз, Аслиддинов!–Ба назди ман!*». Бо шунидани насаби худ, хизматчиӣ ҳарбӣ «*Ман!*» гуён ҷавоб медиҳад ва бо шунидани фармони иҷрошаванда «*Итоат!*» мегуяд. Аз сафи аввал як–ду қадам ба пеш гузошта, ҳангоми ҳаракат ба тарафи фармондеҳ тоб меҳурад, ҳангоми берун аз саф будан, бо роҳи кӯтоҳтарин ба назди фармондеҳ бо қадамҳои сафӣ ё давида меояд ва то 5–6 қадам пеш аз ӯ ба қадамгузори сафӣ мегузарад. Дар фосилаи 2–3 қадам дар рӯ ба рӯи сардор истода ҳамзамон бо гузоштани пой, дастро ба қулоҳ мебарад ва баъд гузориш медиҳад, Масалан: «*Рафиқ сержант, сарбоз Аҳмадов бо фармони Шумо ҳозир шуд!*» ё «*Рафиқ полковник, капитан Файзуллоев бо фармони Шумо ҳозир шуд!*» пас аз анҷоми гузориш дасташро поён мекунад. Ҳангоми аз назди сардор ба саф баргаштан хизматчиӣ ҳарбӣ рухсат мепурсад. Пас аз рухсат гирифтани, дасти росташро ба қулоҳ бурда ҷавоб медиҳад, «*Итоат!*» ва ба тарафи саф тоб хӯрда, пас аз қадами аввалин дасташро мефарорад, бо қадамҳои сафӣ бо роҳи кӯтоҳтарин ба ҷойи худ ба саф бармегардад. Ҳангоми берун аз саф аз назди сардор баргаштан пас аз гирифтани рухсат сарбоз «*Итоат!*»– гуён ҷавоб медиҳад ва ба самти ҳаракати худ тоб меҳурад. Бо қадами аввалин дасташро ба поён мефурорад ва баъди 4–5 қадами сафӣ бо қадаммонии сафарӣ ҳаракати худро давом медиҳад.

Ҷавоб ба саломии ҳарбӣ. Ба саломии сардор ё шахси рутбааш калонтар «*Салом, рафиқон!*» ҳамаи сарбозони дар қатор ё берун аз он буда: «*Саломатӣ мехоҳем!*» – гуён ҷавоб медиҳанд. Ба ҳайрухуши сардор ё шахси рутбааш калонтар «*Хуш бошед, рафиқон!*» сарбозон «*Хуш бошед!*» гуён ҷавоб медиҳанд. Дар охири ҷавоб калимаи «*рафиқ*» ва рутбаи ҳарбии калонтар илова мешавад.

Мисол: «*Саломатӣ мехоҳем, рафиқ майор*», «*Хуш бошед, рафиқ майор*». Ба саломии сардор сарбозон бояд як хел, бо як овоз, бурро ва фаҳмо ҷавоб диҳанд. Барои ҷавоби яххела гуфтан, сарбозон ҳангоми ҳаракат баробари пойи чапро ба замин гузоштан оғоз менамоянд ва ҳар як калимаро дар ҳолати ба замин гузоштани пойи дигар такрор менамоянд.

Додани саломии ҳарбӣ бо силоҳ дар ҷойи ист ва ҳангоми ҳаракат. Додани саломии ҳарбӣ бо силоҳ дар ҷойи ист, берун аз саф низ монанди додани саломии ҳарбии бешилоҳ анҷом дода мешавад. Бо силоҳ дар ҳолати «*Ба пушт!*» саломии ҳарбиро бо гузоштани даст ба қулоҳ медиҳанд. Барои додани саломии ҳарбӣ ҳангоми ҳаракат берун аз саф бо силоҳ, «*Ба китф!*» ё «*Ба сина!*» дар масофаи 3–4 қадам то командир (сардор) ҳамзамон бо гузоштани пой ба замин сарро ба тарафи ӯ гардонида, ҳаракати дасти озодро қатъ мекунанд. Бо силоҳ дар ҳолати «*Ба пушт!*» ба ғайр аз ин дастро ба қулоҳ намебаранд. Саломии ҳарбӣ бо додани амри «*Барои истиқбол аз рост (чап, рӯ ба рӯ), ба қаровул*» анҷом мегирад.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Саломи ҳарбӣ дар ҷойи ист ва ҳангоми ҳаракатро намоиш диҳед.
2. Аз қатор баромадан ва баргаштани амалани нишон диҳед.
3. Наздик шудан ба командир дар саф ва берун аз онро намоиш диҳед.
4. Ба саломи командир сарбозон чӣ тавр ҷавоб мегуянд?

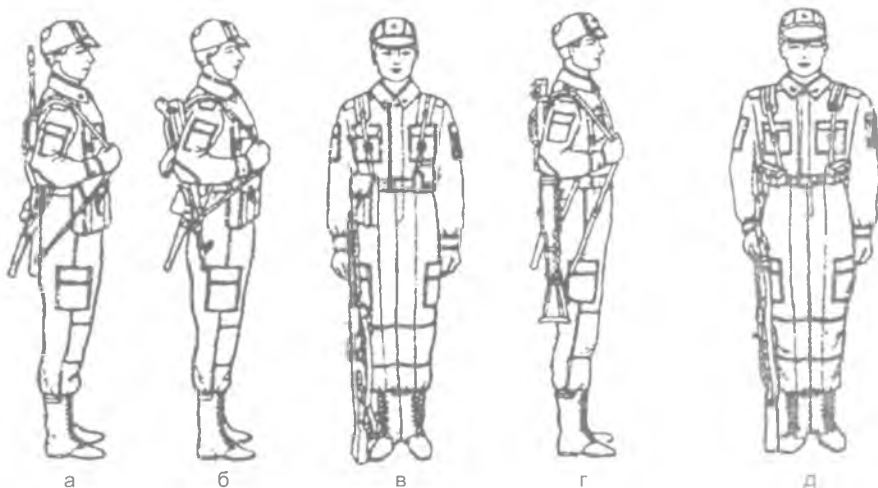
§39. МАШҚҲОИ САФӢ ВА ҲАРАКАТҲО БО СИЛОҲ

Сафистӣ бо силоҳ ҳам мисли ҳолати сафистиӣ бе силоҳ мебошад.

Барои ҳаракатҳои якранг бо силоҳ дар ҳайати зеркисм инчунин ҳангоми муҳорибаро омӯختан силоҳ зарур аст. Барои беҳатарӣ пеш аз иҷро намудани амалиёт, силоҳ аз назар гузаронида мешавад.

Истодан дар саф бо силоҳ. Қоидаҳои иҷрои дар саф истодан бо силоҳ чунин аст: автомати дастааш ҷубинро дар ҳолати «Дар тасма!» милаш ба тарафи боло, автомати дастааш қатшаванда бошад, милаш ба тарафи поён ниғаронида мешавад. Дар ҳолати «Дар тасма!» будани автомат он дар китфи рост овехта мешавад. Дастӣ рост аз оринҷ қат карда шуда, тасма бо кафи дастӣ аз қисми марказиаш дошта ва даст ба бадан пахш карда мешавад. Дастӣ чап ба поён фуруварда шуда автоматро дар се ҳолат: «Дар тасма!», «Дар сина!», «Силоҳ ба пушт!» гирифтани мумкин аст.

Иҷрои амал бо силоҳ дар ҷойи ист. Пеш аз омӯختани автомат онро ба қайди муҳофиз (предохранител) – ҳолати аввала гузоштан лозим аст. «Ба тасма» барои гирифта гаштани автомат дар ҳолатҳои гуногун истифода мешавад. Барои ин амри «Тасма – Дароз!» ё худ «Тасма – Қӯтоҳ!» дода мешавад.

Истодан дар саф бо силоҳ:

а) бо автомати ҷубқундоқ, б) бо автомати қундоқаш қатшаванда, в) бо карабин (милтиқӣ дурбиндор), г) бо пулемёти дастӣ (ротагӣ), д) бо норинҷакандози дастӣ

Ҳангоми фармони омодашавӣ автоматро ба дасти рост гирифта, дастаи автомати қатъшавандаро кушодан лозим аст. Бо амри иҷрошаванда ба тарафи рост ба таври нимдавр гашта, дар як вақт пойи чапро як қадам ба тарафи чап бояд гузошт. Қоматро ҳам карда, дастаи автоматро ба нӯги пойи чап гузошта, пойҳоро дар зону қатъ кардан лозим аст. Тасмари бо дасти рост нигоҳ дошта, бо дасти чап онро қашида, ҳолати аввалаи дар саф истоданро мустақилона қабул кардан лозим аст. Аз ҳолати «*Ба тасма!*», ба ҳолати «*Ба қифаси сина!*» автомат бо амри автомат – «*Ба сина!*» гирифта мешавад. Ин ҳолат се намуна дорад:

Навъи I. Намуди аввал: Дасти рост дар тасма каме ба боло ҳаракат дода мешавад, автомат аз тасма гирифта шуда, бо дасти чап аз зерҷубаи мили туфанг, қисми марказиаш дошта, дар назди худ ба таври амудӣ, тирдон ба чап ва буриши қисми болоии он дар баландии ҷоғи поён

Амалҳо бо автомат ба ҳолати "Ба киф" аз ҳолати "Ба сина"

нигоҳ дошта мешавад.

Намуди дуюм: Бо дасти рост тасма ба тарафи рост қашида мешавад ва аз зераш бо қифа даст ангуштонро қатъ намуда, ба тарафи худ гардонда мешаванд, яъне дар як вақт дасти рост ба зери тасма гузаронида мешавад.

Намуди сеюм: Тасма аз гардан гузаронида мешавад ва автомат бо дасти рост аз қисми болоиаш гирифта шуда, дасти рост ба поён фуруварда мешавад. Автомат бо дастаи қатъшаванда аз ҳолати «*Ба тасма!*» бо амри пештара ба ҳолати «*Ба сина!*» гирифта мешавад.

Навъи II. Намуди аввал: Автомат аз киф бо дасти рост гирифта мешавад ва тасмаи он дар оринҷи дасти рост боқӣ мемонад. Автоматро аз қисми марказиаш бо дасти чап дошта, дар пеши худ тирдонро поён намуда, қисми болоии автомат ба тарафи чап гардонда дар ин ҳолат нигоҳ дошта мешавад.

Намуди дуум: Тасма бо дасти рост аз паси гардан ба китфи чап партофта мешавад. Автомат аз қутии даста аз назди тасма гирифта, дасти чап зуд фуруварда мешавад. Автомат аз ҳолати «Ба сина» ба ҳолати «Ба тасма» бо фармони «Ба тасма» бо се намуд гирифта мешавад.

Зернамуди аввал: Автоматро аз қисми марказиаш бо дасти чап гирифта каме ба пеш ва ба боло ҳаракат додан лозим аст. Дасти рост аз зери тасма бароварда мешавад ва аз гардани даста медорад.

Зернамуди дуум: Автомат ба боло бардошта, тасма аз паси гардан гузаронида мешавад. Дар ин ҳолат автомат ба тарзи амудӣ, тирдон ба тарафи чап, буриши қисми нӯги автомат дар баландии чоги поён дар леши худ нигоҳ дошта мешавад.

Зернамуди сеюм: Бо дасти рост тасма аз қисми болоиаш дошта мешавад ва автомат ба қафои китфи рост дар ҳолати «Ба тасма!» партофта мешавад. Дасти чап зуд ба поён фуруварда мешавад.

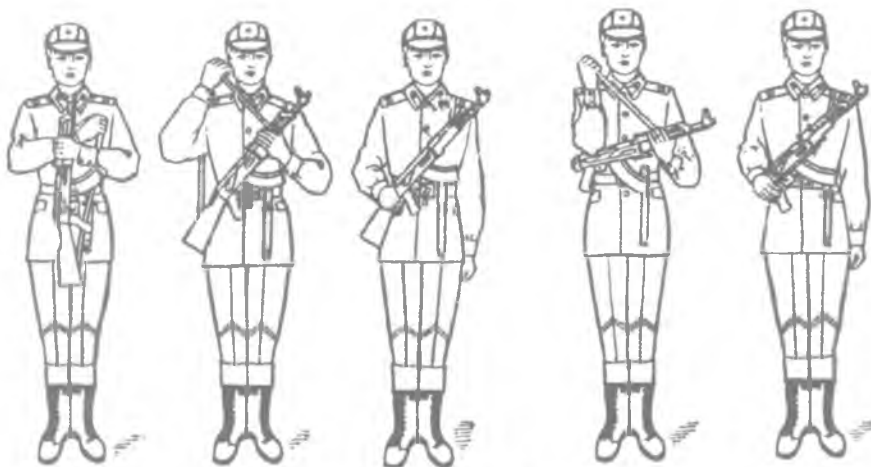
Автомати дастааш қатъшаванда аз ҳолати «Ба сина!» ба ҳолати «Ба тасма!» бо амри пешакӣ гирифта мешавад.

Навъи III. Намуди аввал: Автоматро бо дасти чап аз қисми болоиаш дошта, каме ба боло бардоштан лозим аст. Оринчи дасти рост аз зери тасма мебарояд. Кафи дасти рост дар қисми поёнии автомат истода, тасма аз назди қуттии даста дошта мешавад.

Намуди дуум: Автоматро аз қисми қутии даста ба боло бардошта, тасморо аз болои сар гузаронида, автоматро бо тарзи тирдон ба тарафи рост нигоҳ доштан лозим аст.

Намуди сеюм: Автомат аз болои китфи рост ба ҳолати «Ба тасма» дароварда мешавад, дасти чап зуд ба поён фуруварда мешавад.

Автомат аз ҳолати «Ба тасма!» ба ҳолати «Ба пушт!» бе корднайза, бо амри «Автомат – ба пушт!» гузошта мешавад. Дар ин ҳолат ду намуд истифода мешаванд:

Амалҳори аз ҳолати "ба сина" ба ҳолати "ба китф" овардани автомат

Зернамуди аввал. Бо дасти чап тасмаро каме аз китф поёнтар дошта, бо дасти рост аз дастаи автомат гирифтан лозим аст.

Зернамуди дуҷум. Бо дасти рост автоматро каме ба боло бардошта, бо дасти чап тасмаро ба паси сар партофта, автоматро ба китфи чап гирифта, дастхоро зуд ба поён фурувардан лозим аст.

Автомат аз ҳолати «*Ба пушт*» ба ҳолати «*Ба тасма*» бо амри «*Автомат – Ба тасма!*» гирифта мешавад.

Ин ҳаракат низ ду тарз дорад:

Тарзи аввал. Бо дасти чап тасмаро каме аз китф поёнтар дошта, дар як вақт бо дасти рост аз дастаи автомат гирифтан лозим аст.

Тарзи дуҷум. Бо дасти рост автоматро каме бардошта, бо дасти чап тасмаро гирифта дасти чапро зуд ба поён фурувардан лозим аст. Сипас, бо дасти рост тасмаро гирифта, дасти чапро зуд ба поён фурувардан лозим аст.

Барои аз ҳолати «*Ба сина!*» ба ҳолати «*Ба пушт!*» ва аз ҳолати «*Ба пушт!*» ба ҳолати «*Ба сина!*» гузаронидан, автоматро пешакӣ ба ҳолати «*Ба тасма!*» тайёр намудан лозим аст.

Автомати дастааш қатъшаванда аз ҳолати «*Ба сина!*» ба ҳолати «*Ба пушт!*» бо дасти рост аз қисми болоии он дошта «*Ба пушт!*» гузаронида мешавад. Ҳангоми аз ҳолати «*Ба пушт!*» ба ҳолати «*Ба сина!*» гузаронидан қисми болоии автоматро бо дасти рост дошта, ба тарафи китфи чап бурда, ба ҳолати «*Ба сина!*» гузаронидан лозим аст.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Бо автомати дар ҳолати «Дар тасма» буда иҷрои ҳолати «Истода»-ро дар саф намоиш диҳед.
2. Ҳолатҳои автомат «Дар тасма», «Дар сина», «Силоҳ ба пушт»-ро иҷро намоед.

§ 40. САФИ БАХШ

Бахш (отделение) дар сафҳои кушода ва саёҳатӣ ҳаракат менамояд. Сафкашӣ ба қатори якрадифа (дурадифа) бо амри: «*Бахш – як радиф (ду радиф) саф каш!*» иҷро карда мешавад. Бо ин амр сарбозон аз тарафи чапи фармондеҳ дар масофаи дар Ойинномаи тайёрии сафорой муқарраршуда ба тавре, ки нӯги пойафзори ҳамаи сарбозон дар як хати рост ҷой гирифта бошанд, саф мекашанд. Бо сар шудани сафкашӣ фармондеҳи бахш аз саф баромада ба ҷараёни сафкашӣ назорат мекунад. Бахш иборат аз чор нафар ё камтар аз он ҳамеша дар як қатор саф мекашанд. Дар ҳолате ки рост кардани бахш дар ҷояш зарур бошад, амри «*Баробар шав!*» ё «*Ба чап–баробар шав!*» дода мешавад. Бо амри «*Баробар шав!*» ҳама, гайр аз сарбози аввали қаноти рост, сари худро ба тарафи рост мегардонанд (Гуши рост аз гуши чап болотар, манаҳ каме боло бардошта мешавад). Тарзе баробар мешаванд, ки ҳар кас синаи шахси пас аз ҳадаш, яъне сарбози ҷорумро бинад. Сафкашии бахш, ба қарори якқатора (дуқатора) дар ҷойи ист бо фармони «*бахш*

– як қатор – саф каш!» иҷро карда мешавад. Ҳаракати бахш бо амри «*Марш!*» – қадам задан оғоз меёбад. Бо амри иҷрошаванда ҳамаи сарбозон якбора аз пойи чап, дурусти ва масофаро риоя намуда, қадамзаниро оғоз менамоянд. Манъшавии бахш бо амри «*Баҳш – ист!*» амалӣ гардонида мешавад. Бо амри: «*Баҳш – пароканда шав!*» (Разойтись) сарбозон аз саф мебароянд.

Чудошавӣ ва наздикшавии бахшӣ. Чудошавии бахш дар ҷойи ист бо амри «*Баробар шав!*» ё «*Ба рост (чап) аз марказ баробар шав!*» дода мешавад. Бо амри иҷрошаванда ҳамаи сарбозон, ғайр аз сарбозе, ки чудошавӣ аз назди он сар мешавад, ба самти муайяншуда тоб хӯрда, ҳамзамон бо гузоштани пой сарро ба тарафи ҷабхаи саф мегардонанд. Сипас, бо қадамҳои хурд охишта-охишта аз сари китфи рост ба рафики аз пасаш омада истода ва аз вай канда нашуда мераванд. Баъди истодани сарбози аз қафо омада истода ҳар як сарбоз боз як қадам гузошта (ё ҳамон қадаре, ки дар амр қайд карда шуда бошад) ба тарафи чап ва рост мегардад. Агар масофа муайян нашуда бошад, чудошавӣ ба як қадам амалӣ мегардад. Ҳангоми ҷудо шудан аз марказ ба сарбози дар марказ истода ишора мешавад. Сарбоз баробари насаби худро шунидан «*Ман!*» – гуён ҷавоб медиҳад, дасти чапашро ба пеш мегузорад, сипас, онро мефурорад. Ҳангоми баробар шудани бахш, танҳо масофаи вақти чудошавӣ боқӣ мемонад.

Ҷамъшавии бахш дар ҷойи ист бо амри: «*Баҳш, ба рост (чап, байн) ҷамъ шавед!*» амалӣ гардонида мешавад. Бо амри иҷрошаванда ҳамаи сарбозон, ғайр аз сарбозе, ки ҷамъшавии амалӣ ба тарафи ӯ

Сафи сафариин
бахш - қатори
якнафара

Сафи паҳн
а - бахши якрадифа, б - бахши дурадифа

нигаронида шудааст, ба тарафи чамъшаванда тоб меҳуранд ва бо кадамҳои оҳиста–оҳиста ба масофаи муайянгардида меоянд ва пас аз расида омадан, мустақилона меистанд ва ба тарафи чап (рост) тоб меҳуранд.

Сафивазкунии бахшӣ. Қаторивазкунии бахш аз як қатор ба ду, пас ба якум ва дуюм ҳисоб кардан бо амри: «*Бахш – ба якум ва дуюм ҳисоб кун!*» амалӣ мегардад. Ҳисоб аз қаноти рост оғоз меёбад. Дар ин ҳолат ҳар як сарбоз сарашро ба тарафи рафики аз тарафи чап истодааш мегардонад ва рақами худро номбар менамояд ва боз ба пеш менигарад. Сарбози дар қаноти чапи охир истода сарро ҳаракат намедихад. Ҳисоби умумии бахш бо фармони «*Бахш ба тартиб ҳисоб кун!*» бо қоидаҳои дар боло зикршуда амалӣ карда мешавад.

Дар сафи дунафара сарбози қаноти чапи қатори дуюм бо ба охир расонидани ҳисоб «*Пурра*» ё «*Нопурра*» гуён гузориш медиҳад. Аз радифи якнафара ба радифи дунафара бо амри «*Бахш – Ба ду қатор саф оро!*» гузашта мешавад. Бо амри иҷрошаванда рақами дуюм, бо ҳисоби «*як*» бо пойи чапашон як қадам ба қафо мегузаранд, бо ҳисоби «*ду*» пушти рафикҳои сафи «*як*» меистанд, бо ҳисоби «*се*» пойи чапро ба чояш мегуздоранд. Барои дар чойи ист аз қатори чамъшудаи дунафара ба қатори якнафара гузаштан бахш аввал ба масофаи як қадам ҷудо мешавад, сипас бо амри «*Бахш – ба қатори якнафара – саф оро!*» рақамҳои дуюм ба хати рақамҳои якум, бо ҳисоби як бо пойи чап ба тарафи чап қадам гузошта, бо ҳисоби «*ду*» пойи ростро ба замин нагузошта, як қадам ба пеш ва бо ҳисоби «*се*» пойи чапро мегуздоранд. Саф кашидани бахш аз қатори ҷудошуда ба қатор бо амри «*Бахш ба рост!*» иҷро карда мешавад. Сафкашии бахш аз қатори якнафара ба бахши дунафара бо амри «*Бахш бо қатори дунафара қадам занед!*» иҷро мешавад. Бо амри иҷрошаванда сарбози аввалин бо ним қадам ҳаракат мекунад, рақамҳои дуюм ба рост мебароянд, бо ҳамохангии қадамзани чойҳои худро дар қатор (расми) ишғол менамоянд, то амри «*Рост!*» ё худ «*Бахш– ист!*» бо ним қадам ҳаракат мекунанд.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Дар бораи сафкашии бахш ва сафивазкунии бахшӣ нақл намоед.
2. Ҳаракатҳои бахшро ҳангоми пароканда шудан ва наздикшавӣ ба чап ва аз марказ иҷро намоед.
3. Дар бораи тартиби ҳисоби сарбозон дар саф нақл кунед.
4. Дар бораи саф кашидан дар назди автомашина ва тартиби савор шудан ба он нақл кунед.
5. Дар бораи ҳолати силоҳ ҳангоми савор шудан ба мошин ва чойгиршавии он нақл кунед.
6. Дар бораи тарзи фуромардан аз мошин нақл кунед.

БОБИ VII

МАҲАЛНИГОРӢ (ТОПОГРАФИЯ)-И ҲАРБӢ

§41. ОМУӢЗИШИ МАКОН ВА САМТҲО

Топографияи ҳарбӣ усулҳои омузиши макон, самтёбӣ, чойи исти ҳудро муайян кардан (ориентатсия) ва дигар масъалаҳои алоқаманд бо баҳодиҳии макон барои ҳаракатҳои ҷангии қўшунҳо, истифодаи харитаҳои топографию аэрорасмҳо, иҷрои вазифаҳои гуногуни ҷангиरो дар бар мегирад.

Масъалаҳое, ки дар қисми топографияи ҳарбӣ омухта мешаванд, ба ҳаракати ҳаёати шахсӣ ҳангоми иҷрои супоришҳои ҷангӣ муносибати бевосита доранд. Донишу малакаи аз ин фан гирифташуда, барои ба ҳолати макон дуруст баҳо додан, ҳулосаи мақсаднок баровардан, дуруст ба роҳ мондани назорат, системаи оташфишонӣ ва ҳангоми муҳориба роҳбарӣ намудани зерқисмҳо, истифодаи пурраи воситаҳои муҳофизаткунанда ва тактикӣ барои бомуваффақият пеш бурдани амалиёти ҷангӣ ёрӣ мерасонад. Омуختани топографияи ҳарбӣ ба рушди хусусиятҳои асосии ҳаёати шахсӣ: назорати дуруст анҷом додан, баҳо додан ба натиҷаҳои назорат ва дар бораи таъсири макон барои иҷрои вазифаи ҳарбӣ зарур мебошад.

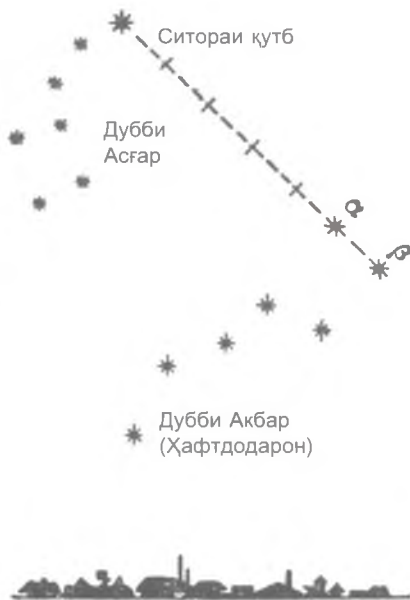
Бе харита дар макон кор бурдан. Дар макон муайян кардани тарафҳо – муайян намудани ҷойгиршавии макони худ аз вобастагии уфук ва ашёи ба назар намоён ва дуруст нигоҳ доштани самти муайянгардида мебошад. Дар шароити ҷангӣ муайян кардани тарафҳо – инчунин муайян намудани макони худ нисбати қўшунҳои худ ва душман мебошад. Зуд ва дуруст муайян кардани макони худ ба бомуваффақият иҷро намудани супоришҳои ҷангӣ дар макони бегона, беша, қўҳ ва дар шароитҳои биниши паст мусоидат менамояд.

Муайян намудани тарафҳои уфук. Вобаста ба хусусиятҳои макон, вақт ва ғайра биниши тарафҳо бо ёрии қутбнамо (компас) муайян карда мешавад. Ин амал бо вазъи ҷойгиршавии офтоб ва соат, бо ситораҳо ва аз рӯи ҳолати ашёи макон гузаронида мешавад. Барои бо қутбнамо муайян намудани тарафҳои уфук, ки принципи кории он ба воситаи ақрабақҳои магнитӣ ба самти меридиани магнитӣ, шимол – ҷануб асоснок гардонида шудааст, сараввал мушқаро бо тақсимои сифрии лимб ҷойгир кардан лозим аст. Сипас қутбнаморо ба муайян кардан омода сохтан

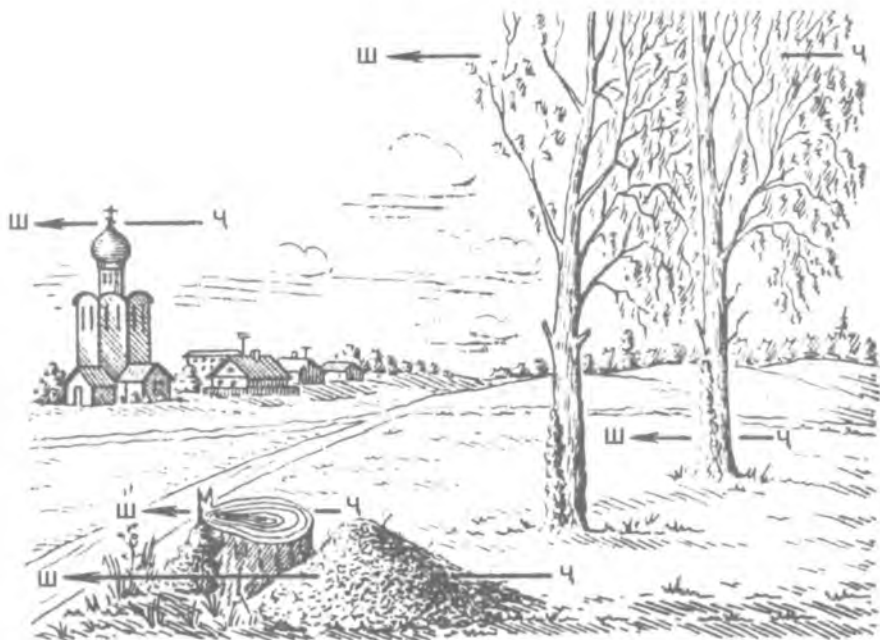

Қутбнамои (компас) Адрианов

зарур аст. Барои ин қутбнаморо ба тарзи хати уфуқӣ гузошта ақрабаки онро ба қор даровардан лозим аст. Қутбнаморо тоб дода истода ба он нойил шудан лозим аст, ки кунҷи шимолии ақрабаки магнитӣ ба тақсимои сифрии лимб муқобил истад. Дар қутбнамои бақордаромада ҳолати ақрабаки магнитӣ дар тақсимои сифрии лимб ба самти шимол нигаронида мешавад. Самтро ба тарафи шимол дониста истода, тарафҳои дигари хати уфуқро муайян намудан имконпазир мегардад. Барои бо вазъи офтоб муайян намудани самтҳои хати уфуқ, дониستاني он ки дар нимдоираи шимолӣ тахминан дар соати 7.00 (тобистон дар -8.00) – шарқӣ, дар соати 13.00 (14.00) – ҷанубӣ дар соати 19.00–20.00 – ғарбӣ меистад, кифоя аст. Барои муайян намудани тарафҳои хати уфуқ бо офтоб ва соат, соатро ба ҳолати хати уфуқӣ чунон гузоштан лозим аст, ки ақрабақ ба тарафи офтоб нигаронида шуда бошад. Соатро дар ин ҳолат нигоҳ дошта, фикран кунҷи байни ақрабақ ва рақами 1–(2)-ро ду тақсим кардан лозим аст. Кунҷи рости ҳосилшуда ба самти ҷануб ишора мекунад. То нисфирӯзӣ кунҷе, ки ақрабақ то соати 13–14 гузашта метавонад, баъди нисфирӯзӣ кунҷе, ки ақрабақ баъди соати 13–14 гузошта метавонад, тақсим карда мешавад. Барои мувофиқи ситораи саҳроӣ муайян намудани самтҳои уфуқ, дар само ситораи Дубби Акбарро ёфтан лозим аст. Сипас, масофаи байни ситораҳои охиринаи нимдоираро ба самти кушодашавии он давом дода панҷ мартаба гузоштан лозим аст. Нуқтаи ҳосилшуда ҳолати ситораи саҳроиро нишон медиҳад, ки он ба гурӯҳи ситораҳои (Дубби Асгар) дохил шуда, ҳамеша дар самти шимолӣ меистад.

Ёфтани ситораи Дубби Акбар

Аз рӯи аломатҳои ашёи маконӣ муайян намудани тарафҳои уфуқ

Аз рӯи аломатҳои ашёи маконӣ муайян намудани тарафҳои уфуқ нисбати Офтоб. Дар атрофи дарахтҳо, сангҳои азимҷусса ва куллаҳои самти шимолии Моҳ рустани мерӯяд, мӯрчахонаҳо дар беша қариб ҳама вақт аз тарафи ҷанубии дарахтон ҷойгир шудаанд, тарафи шимолии мӯрчахона нисбати тарафи ҷанубии он нишебтар аст, меваҳо ва марминҷонҳои беша аз тарафи ҷанубӣ бештар ранг меоранд. Дар нишебҳои самти ҷануб, дар фасли баҳор барф барвактар об мешавад, дар нишебҳои шимолӣ чуқуриҳо ва ғорҳо, баръакс барфҳои самти шимолӣ зудтар об мешаванд. Амборҳои калисоҳои протестантӣ ҳамеша ба самти шарқ – ноқусхонаҳо ба самти ғарб равона шудаанд. Дастаи салибҳо дар гунбазҳо ба самти шимол – ҷануб, қисми бардошташудаи салибҳо ба самти шимол равона шудаанд. Меҳробҳои масҷидҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар тарафи ғарб ҷой дода мешавад, аз рӯи ин аломатҳо ҳам самтро муайян кардан мумкин аст.

Маълумотдиҳӣ дар бораи ҷойи исти худ. Ҳангоми дар бораи ҷойи исти худ маълумот додан, пас аз муайян намудани самти уфуқ, дар бораи ашёи ахбордиҳанда, ки дар наздикии онҳо истодааст, масофаи байни ин ашё маълум карда мешавад. Масалан; «Дар баландии шимолии беша ҳастам; ба самти шимол дар масофаи 600 м – кубури дудбарои завод, ба самти ғарб 200 м – деҳа, ба самти ҷануб 300 м – дарё, ба самти Шарқ 500 м – роҳ».

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Дар макон муайян намудани ҷойи исти худро шарҳ диҳед.
2. Тарафҳои уфуқро бо кадом роҳҳо муайян кардан мумкин аст?
3. Тарафҳои уфуқро бо роҳҳои гуногун муайян созед ва онҳоро дар дафтартарон қайд кунед.

§42. ҲАРАКАТ БО АЗИМУТҲО

Аҳамияти ҳаракати самти азимутӣ дар тавониستانу ёфтан ва нигоҳ доштани самти муайяншуда ва ба макони муайяншуда дуруст баромада тавонистанро дар бар мегирад.

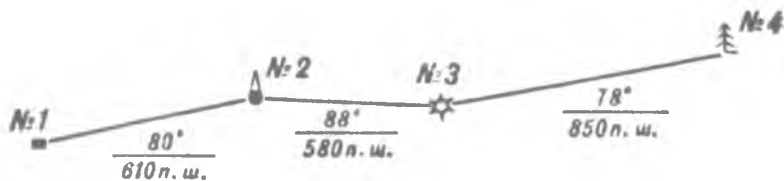
Азимути миқнотисӣ (магнитӣ) ва муайян намудани он ба ашёи маконӣ. Барои самти ашёи макониро муайян кардан аз азимути миқнотисӣ (магнитӣ) истифода бурда мешавад. Он қунҷи уфуқии бо ҳаракати акрабак муайяншаванда аз самти шимолии меридиан то самти ашё мебошад ва аз 0° то 360° аҳамият дорад. Барои муайян кардани азимути миқнотисӣ ба ашёи маконӣ бо ёрии қутбнамо ру ба руи ин ашё истодан ва қутбнаморо ба қор даровардан лозим аст. Сипас қутбнаморо дар ин ҳолат нигоҳ дошта, асбоби визириро чунон устувор гардондан лозим аст, ки ҳатти буриши визир бо самти ашё мувофиқ афтад. Дар ин ҳолат ҳисобҳои дар лимби зидди нишондиҳандаи назди мушқабуда бузургии азимути миқнотисиро ба ашёи маконӣ нишон медиҳад. Азимути баргарданда – самти аз ашёи маконӣ ба нуқтаи ҷойгиршавӣ мебошад. Аз азимути рост 180° ҷамъ фарқ дорад. Барои муайян намудани он азимути рости 180° ҷамъ менамоянд, агар он хурд бошад, агар зиёд бошад 180° -ро тағх кардан лозим аст. Барои муайян кардани самт дар макон бо азимути миқнотисии додашуда нишондиҳандаи мушқаро ба ҳисобҳои азимутии миқнотисии магнитии додашуда баробар намудан лозим аст. Сипас, қутбнаморо дар ҳолати бақордаромада нигоҳ дошта, дар хати визирии макон буриши мушқа – ашёи дуршударо ишора кардан лозим аст. Ҳангоми қор бо қутбнамо, онро 10 см аз ҷашм поёнтар дар дасти чап доштан лозим аст.

Азимути миқнотисӣ
(магнитӣ)
даракт, лӯла (труба), осиеб

Ҳаракати азимутӣ. Барои ба самти азимутӣ ҳаракат кардан азимутҳои миқнотисии ҳар як нуқтаро дар самти ҳаракат ва масофаи байни нуқтаҳои ҳаракат дар ҷуфти қадамҳо (барои шахси миёнақад ҷуфти қадамҳо – ба 1,5 м баробар аст) ба ҳисоб мегиранд. Ин маълумотро

фармондеҳи гурӯҳ омода месозад ва дар шакли нақшаи самти ҳаракат ё ҷадвал пешниҳод менамояд.

Дар маконҳои кушоди нуқтаи самтнадошта ҳаракат чунин муайян карда мешавад. Дар нуқтаи аввала аз рӯи қутбнамо самти ҳаракат муайян мешавад ва дар ин самти ҳаракат дар масофаи на он қадар дур ишораҳои гузошта мешаванд. Ба ишораҳои дар самти қафо гузошташуда нигариста барои аз як хати рост набаромадани онҳо кӯшиш намудан лозим аст. Барои санҷидан самти ҳаракатро бо азимути аксӣ муқоиса менамоянд. Инчунин санҷидани фарқи азимутҳои дарпешистода бо ишораҳои гузошташуда аз рӯи харита ё ҷадвал аз аҳаммият ҳолӣ нест. Агар зарурати баргаштан пайдо шавад, аз схемаи пештараи самт (пешакӣ ба азимути аксӣ баргардонда), истифода бурда мешавад. Шабона ҳамчун нуқтаи самтҳои ёридиҳанда сояҳои ашёи маконӣ, нуқтаҳои аз дур рӯшноидиҳанда ва заводҳои равшангардондашударо истифода бурдан мумкин аст. Агар чунин шароит набошад, қутбнаморо бо акрабаки озод ҳама вақт дар пеши худ нигоҳ медоранд. Барои самти ҳаракат мушкаи рости аз байни буришҳо гузарандаро қабул менамоянд. Барои аз монеа гузаштан нуқтаи самтро дар самти ҳаракат дар тарафи муқобили монеа ишора карда, масофаи то он бударо муайян менамоянд ва ин бузургиро ба дарозии роҳи паймудашуда ҷамъ менамоянд. Монеаро гузашта ҳаракатро аз нуқтаи самти интиҳобшуда пешакӣ бо ёрии қутбнамо муайян карда давом медиҳанд.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Тарафҳои уфуқро ба воситаи қутбнамо (компас), равшанидиҳандаҳо, аломатҳои ашёи макон муайян созед.
2. Дар бораи макони ҷойгиршавии худ нисбати ашёи дармаконбуда хабар диҳед.
3. Андозаи қадами худро муайян созед ва масофаи 100 метрро бо ҷуфти қадамҳоятон муқоиса намоед.
4. Масофаи 1000 метрро аз рӯи азимутҳо тай кунед.

БОБИ VIII

МУДОФИАИ ГРАЖДАНӢ

§43. АСОСҲОИ МУДОФИАИ ГРАЖДАНӢ

Мудофиаи граждани мачмуи чорабиниҳои умумидавлатии мудофиавӣ ва ҳифозатие мебошад, ки барои ҳимояи аҳолии, иқтисод ва ҳудуди Тоҷикистон то оғоз ва ҳангоми сар задани амалиётҳои ҷангӣ ва ҳолатҳои ғавқулодаву офатҳои табиӣ пешбинӣ шудааст.

Мудофиаи граждани – қисми таркибии системаи чорабиниҳои мудофиавии умумидавлатӣ мебошад, ки дар вақти муҳориба ва инчунин ҳаёти осойишта ба кор бурда мешавад. Вазифаҳои асосии мудофиаи граждани; ҳимояи шаҳрвандон аз силоҳи қатли оми душман, таъмини қори устувори объектҳо ва соҳаҳои хоҷагии халқ дар шароити ҷанг, гузаронидани корҳои наҷотдиҳӣ ва барқарорсозӣ дар нуктаҳои зарардида ва минтақаҳои азбайнрафтаистода мебошад. Вазифаи асосии мудофиаи граждани муҳофизати шаҳрвандон аз таҳдиди душман мебошад. Тарзҳои асосии муҳофизат: – пинҳон намудани шаҳрвандон дар иншоотҳои муҳофизатшуда, ба нуктаҳои беруназшаҳрӣ баровардани коргарони заводу фабрикаҳо ва ташкилоту идораҳо, ки дар шаҳрҳо ғайриқонунӣ мекунанд. Қўчонидани шаҳрвандон аз шаҳр ва аз воситаҳои ҳифозатии фардӣ истифода намудан. Ғайр аз ин, барои муҳофизати шаҳрвандон аз таҳдиди душман як қатор чораҳо дида мешаванд. Омӯзонидани муҳофизат, ба умуми шаҳрвандон ахбор додан дар бораи ҳатари ҳуҷуми душман ва истифодаи силоҳи қатли ом; муҳофизати ҳуруқворӣ, об, ҳайвоноти хоҷагии кишроқ ва рустаниҳо аз заҳролудшавиҳои радиоактивӣ, моддаҳои заҳролудсоз, воситаҳои бактериологӣ ва ташкили кашфи радиатсионӣ, химиявӣ ва бактериологӣ, назорати лабораторӣ; гузаронидани чорабиниҳои профилактикӣ зидди сўхтор, зидди бемориҳои сирояткунанда ва санитарӣ – беҳдоштӣ, риояи речаи кор дар иншоотҳои хоҷагии халқ ва қоидаҳои рафтори шаҳрвандон дар нуктаҳои заҳролудшавии радиоактивӣ, химиявӣ ва бактериологӣ; ташкил ва амалӣ намудани корҳои наҷотдиҳӣ – барқароркунии ғаврӣ дар нуктаҳои заҳролудшуда; коркарди санитарии одамон, безарар гардонидани сару либос, пойафзор, техника, макон ва воситаҳо.

Сохт ва таркиби ташкили мудофиаи граждaнӣ дар иншооти хоҷагии халқ

Мудофиаи граждaнӣ аз рӯйи принципи махсус ташкил карда мешавад. Ин чунин маъно дорад, ки ҳамаи ҷорабиниҳои он ба воситаи муассисаҳои ба фаъолияти истеҳсолот ва хоҷагиҳо назораткунанда ба нақша гирифта, баъд аз он амалӣ карда мешаванд.

Дар шаҳрҳо ва нуктаҳои аҳолинишин ташкил ва гузаронидани мудофиаи граждaнӣ ба зиммаи сардори мудофиаи граждaнии шаҳрвандӣ (шаҳр, ноҳия, шаҳрак, ҷамоат, деҳот) гузошта мешавад. Иншоотҳои хоҷагии халқ инҳоянд: ширкатҳо, хоҷагиҳо, муассисаҳо, муассисаҳои таълимӣ. Ҳайати сарварикунандаи мудофиаи граждaнӣ масъулияти зиёдеро ба уҳда дорад. Вай барои ташкили ҳолат ва омодагии доимии мудофиаи граждaнӣ дар ҳудуди ба зиммадоштааш ҷавобгар аст.

Ситод ва ҳадамоти мудофиаи граждaнӣ. Иншоотҳои хоҷагии кишлоқ. Барои таъмини иҷрои ҷорабиниҳои мудофиаи граждaнӣ дар иншоот ситод ва ҳадамоти мудофиаи граждaнӣ ташкил карда мешавад, ки он корро дар асоси қарори сардори мудофиаи граждaнӣ ташкил мекунад. Дар шаҳрҳо ғайр аз ин дар назди сардори мудофиаи граждaнӣ комиссияи эвакуатсионӣ созмон дода мешавад. Кори ситодро сардори ситод иҷро мекунад, ӯ чонишини сардори МГ ба ҳисоб меравад ва барои иҷрои вазифаҳои ба зиммаи ситод гузошташуда пурра ҷавобгар аст. Аз рӯйи қоида, дар иншоот ҳадамоти зерин ташкил карда мешаванд: ахбор ва алоқа, муҳофизатҳои зидди радиатсионӣ ва зидди моддаҳои химиявӣ, тиббӣ, садамавӣ – техникаӣ, зидди сӯхтор, ҳифзи тартиботи ҷамъиятӣ ва ғайра.

Ташкилотҳои ғайриҳарбии МГ ва вазифаҳои онҳо. Барои бевосита гузаронидани ҷорабиниҳои МГ доир намудани корҳои начотдихӣ ва барқароркунӣ дар ҳамаи иншоотҳои хоҷагии халқ ташкилотҳои ғайриҳарбии МГ созмон дода мешаванд. Шумораи иншоот ва аъзои он ба ҳаҷми истеҳсолот ва шумораи коргарону хизматчиён вобастагӣ дорад. Дар корхонаҳои саноатӣ ташкилотҳои хизматии МГ таъсис дода мешаванд. Ба онҳо гурӯҳҳои начотдиханда, гурӯҳҳои механиконики кор, гурӯҳҳои кашфи назорати химиявӣ ва радиоактивӣ, гурӯҳҳои алоқа, дружинаҳои санитарӣ ва постҳои санитарӣ, дастаҳои зидди сӯхтор, гурӯҳҳои муҳофизати зидди радиатсия ва зидди моддаҳои химиявӣ, звеноҳои хизматрасон ба паноҳгоҳ ва гурезгоҳҳо, гурӯҳҳои муҳофизаткунандаи қоидаҳои ҷамъиятӣ, зерқисмҳои озуқадиҳии ҷамъиятӣ, савдо ва ғайра дохил мешаванд.

Дар хоҷагиҳо ғайр аз ин гурӯҳҳои муҳофизати ҳайвоноти хоҷагии кишлоқ ва гурӯҳҳои муҳофизати рустаниҳои хоҷаги кишлоқ ташкил дода мешаванд. Дар муассисаҳои миёнаи таълимӣ вобаста ба касбомӯзӣ, шумораи омӯзгорон ва хонандагон, инчунин мавҷуд будани базаи моддӣ-таълимӣ, гурӯҳҳои начотдихӣ, постҳои назоратӣ, радиатсионӣ ва химиявӣ, гурӯҳҳои муҳофизати қоидаҳои ҷамъиятӣ, звеноҳои МГ барои хизматрасонӣ дар паноҳгоҳ ва гурезгоҳҳо ташкил дода мешаванд. Ин гурӯҳҳо аз ҳисоби омӯзгорон, шахсони хизматрасон ва хонандагон

ташкил карда мешаванд. Гуруҳҳои наҷотдиҳӣ дар иншоотҳо ташкилотҳои асосӣ ба шумор мераванд. Онҳо барои амалӣ сохтани корҳои наҷотдиҳӣ дар замони ҷанг, инчунин барои бартараф намудани оқибатҳои табиӣ ва садамаҳои бузург пешбинӣ шудаанд. Ба отрядҳои аввалиндараҷаи механикониҳои кор ғайр аз наҷот додани одамон инчунин корҳои ғаврии барқароркунӣ, ҳомӯш намудани сӯхторҳо, безарар гардонидани ҷойҳо, нақлиёт, техника низ супорида мешавад.

Ситодҳои хизмати МГ зимни корҳои наҷотдиҳӣ ҷорабиниҳои махсус анҷом медиҳанд ва бояд доимо дар ҳолати омодабош қарор дошта бошанд.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Дар бораи сохти ташкили мудофиаи граждани нақл намоед.
2. Дар бораи ташкилотҳои ғайриҳарбӣ ва таъйиноти онҳо нақл кунед.

§44. СИЛОҲИ ҲАСТАӢ

Силоҳи ҳастаӢ – солҳест, ки аз рӯи хусусиятҳои зараровараш аз ҳама ғуриқтидор аст ва таркиши он дар натиҷаи пайдо шудани реаксияи занҷирӣ ба вучуд меояд. Вобаста ба хусусиятҳои таркишаш аслиҳаи ҳастаиро дар ҳаво, дар баландии ҳаво, рӯи замин, зери замин, сатҳи об ва зери об метарконанд. Силоҳи ҳастаӢ силоҳи умумии қатли ом мебошад. Он метавонад дар муддати кӯтоҳ шумораи зиёди одамон ва ҳайвонотро қомилан нобуд созад, биноҳ ва муассисаҳоро дар ҳудуди ҳеле қалон вайрон намояд. Истифода аз ин силоҳ барои инсоният ғочии бузург аст. Аҳолӣ бояд навъҳои муҳоғизатро аз аслиҳаи умумии қатли ом донанд ва риоя намоянд. Дар акси ҳол талафоти зиёде барои инсоният руҳ медиҳад.

Тавсифи силоҳи ҳастаӢ ва навъҳои таркишҳои ҳастаӢ. Маҳвкунандагии силоҳи ҳастаӢ дар он аст, ки қангоми таркиш энергияи ниҳоят бузурги дохилиҳастаӢ ҷудо мекунад. Заряди ҳастаӢ асоси аслиҳаи қангии ҳастаиро ташкил медиҳад, ки қувваи он эквиваленти тротилӣ номида мешавад.

Воситаҳои ба ҳадаф расонидани аслиҳаи ҳастаӢ ракетаҳо, авиатсия ва артиллерия мебошанд. Инчунин ғугасҳои ҳастаӢ низ истифода мешаванд. Таркишҳои ҳастаӢ дар ҳаво дар баландии гуногун, дар рӯи замин ва дар зери он, дар рӯи об ва дар зери он сурат мегиранд. Вобаста ба ин, онҳоро ба таркишҳои баланди ҳавой, рӯизаминӣ (обӣ) ва зеризаминӣ (обӣ) ҷудо менамоянд. Нуқтае, ки дар он таркиш ба амал меояд, марказ, проексияи он **эпитсентри** таркиши ҳастаӢ номида мешавад.

Таркиши атомиеро, ки дар баландии зиёда аз 30 000 м ба амал меояд, таркиши баландӣ меноманд. Ин гуна бомбаи атомӣ барои несту нобуд сохтани ракетаҳои баллистикӣ, байниқитъавӣ, тайёраҳои баландсуръати ҳарбӣ истифода мешавад.

НАВЪҲОИ ТАРКИШИ ҲАСТАЙ

Ҳавой

Рӯйизаминӣ

Зеризаминӣ

Зериобӣ

Таркиши ҳастаии ҳавой – навъи таркишест, ки манбаи рӯшноии он сатҳи заминро фаро намегирад. Чунин навъи таркиш барои нобуд сохтани ракетаҳои баллистикӣ, байниконтинентӣ, тайёраҳои баландсуръати ҳарбӣ истифода мешавад.

Таркиши рӯйизаминӣ чунин таркишест, ки дар вақти рух доданаи нурҳои равшани он Заминро фаро гирифта, баъди баланд шудани манбаи рӯшноидиханда ҳаво ториктар шуда, ба абри сунъӣ мубаддал мегардад ва бо худ гарду ғуборе ба фазо хезонда, шакли саморукро мегирад. Ин абри сунъӣ манбаи захролудшавиро ба миён меорад. Ҳар

кадаре, ки қувваи таркиш зиёд бошад, масоҳати абри сунъӣ ҳамон қадар калон мешавад. Баъди ин таркиш як чоҳи сунъӣ ба амал меояд, ки вусъати он ба садҳо метр мерасад. Таркиш барои нобуд сохтани инфра-структураи маҳал равона шудааст. Бояд зикр кард, ки маҳз чунин навъи таркиш аз ҳама даҳшатовар ба ҳисоб меравад.

Таркиши зеризаминӣ навъи таркишест, ки дар зери замин ба амал оварда мешавад. Дар вақти таркиши зеризаминӣ ҳоктӯдаи бисёре ба баландии чандин километр партофта шуда, дар ҷойи таркиш чуқурии калоне ба вучуд меояд. Дар вақти таркишҳои зеризаминӣ заминларзаҳои сахт ба амал меоянд.

Таркиши рӯйиобӣ – таркишест, ки манбаи рӯшноии он сатҳи болоии обро фаро мегирад.

Таркиши зериобӣ – дар зери об ба амал меояд. Дар вақти рух додани таркиши зериобӣ мадду ҷазр, яъне обхезии азиме ба вучуд меояд, ки ин манбаи захролудшавии минтақа ба ҳисоб рафта, ба пойгоҳҳои ҳарбӣ–бахрӣ зарару садамаи ҷиддӣ ворид месозад.

Омилҳои маҳвкунандагии таркиши ҳастай

Омилҳои зарбаи таркиши ҳастай инҳоянд:

1. Зарбаи мавҷноки таркишӣ.
2. Тафбоди таркиш ё нурафкании шуоъдиханда (световое излучение).
3. Радиатсияи гузаранда.
4. Сирояти радиоактивӣ.
5. Импулси электромагнитӣ.

Мавҷи зарбавӣ, нури рӯшноӣ, радиатсияи нишонрас, захролудшавии радиоактивӣ, импулси электромагнитӣ омилҳои таркиши ҳастай мебошанд. Ҳамаи омилҳои номбурда хусусиятҳои зараровари хос доранд.

Мавҷи зарбавӣ – омили асосии маҳвкунандагии таркиши ҳастай мебошад, зеро ба ҳароба мубаддал гаштани биноҳои зиёд, зарар дидани муассисаҳо, инчунин нобудшавии инсонҳо маҳсули таъсири ин омил мебошад. Сарчашмаи пайдоиши он фишори баланде, ки дар маркази таркиш ҳосил мешавад ва дар лаҳзаҳои аввал ба миллиардҳо атмосфера мерасад, мавҷи зарбавӣ мебошад. Газҳои тасфони хангоми таркиш бавучудода ба суръати ниҳоят тез ба тамоми кишрҳои ҳаво фишор оварда, онҳоро зер менамоянд ва метасфонанд. Онҳо дар навбати худ, ба кишрҳои дигар таъсир мерасонанд. Дар натиҷа, дар ҳаво бо суръати баландтарин аз маркази таркиш нуктаи фишори баланд ба ҳама тараф паҳн мешавад. Сарҳади пеши ҳавои фишурдашуда **ҷабҳаи мавҷи зарбавӣ** номида мешавад. Дарачаи аз мавҷи зарбавӣ зарар дидани инсонҳо ва иншооти гуногун ба қувва ва навъи таркиш, инчунин ба масофае, ки дар он таркиш ба амал омадааст, рельефи макон ва ҷойгиршавии иншоот вобастагӣ дорад. Таъсири маҳвкунандагии мавҷи зарбавӣ бо бузургии фишори ҳосилшуда тавсиф дода мешавад.

Фишори тахминӣ – гуногунии байни фишори баландтарин дар ҷабҳаи мавҷи зарбавӣ ва фишори миёнаи атмосферӣ дар назди ҷабҳаҳои мавҷӣ мебошад. Вай дар баландиҳо бо нютон бар метри квадратӣ (Н/ м. кв) чен карда мешавад. Ин воҳиди фишор паскал номида мешавад (Па).

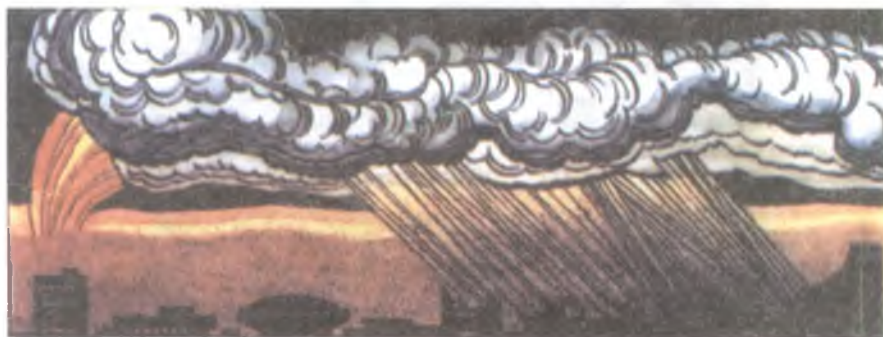
Таркиши ҳастай

Зарбаи мавҷҳои таркиш

Нурафкании шуӯъдиҳанда

Сирояти радиоактивӣ

Радиятсияи гузаранда

$$54/\text{м,кв} = 1\text{Па}/1\text{кКа}=0,01\text{кгс}/\text{см,кв}.$$

Ҳангоми фишори тахминии 20–40 кПа шахсони муҳофизатнашуда зарари сабук мебардоранд. Таъсири мавҷи зарбавӣ бо фишори тахминии 40–60 кПа боиси зарари миёна бардоштан мешавад. Беҳушӣ, зарар дидани узвҳои шунавой, хунравӣ аз бинӣ ва аз ғушҳо мисоли инҳоянд. Ҷароҳатҳои вазнин ҳангоми аз 60 кПа зиёд будани фишори тахминӣ бардошта мешавад. Ин аз қор баромадани тамоми ҳуҷайраҳои аъзои бадан, шикастани бугумҳо, аз қор баромадани узвҳои дохилӣ мебошад. Зарарбинии аз ҳади асқсаран марговар дар ҳолати аз 100 кПа зиёд будани фишор мушоҳида мешавад. Суръати ҳаракат ва масофае, ки ба он мавҷи зарбавӣ паҳн мешавад, ба қувваи таркиши ҳастай вобастагӣ дорад. Бо зиёд шудани масофа аз нуқтаи таркиш суръат зуд поён мефурияд. Ҳангоми таркиши силоҳи дорои 20 кг қувва мавҷи зарбавӣ дар 2 сония 1 км, дар 5 сония 2 км, дар 8 сония 3 км масофаро тай менамояд. Дар ин вақт инсон, баъди таркиш метавонад паноҳ шавад ва зарари мавҷи зарбавиро нисбати худ ҳарчи камтар намояд.

Нури рӯшноӣ – энергияи нурии дар таркибаш нурҳои ултрабунафш, инфрасурхдошта мебошад. Сарчашмаи он макони равшаншуда бо маводи тасфидаи таркиш дар ҳаво мебошад. Нури рӯшноӣ дар як лаҳзаи кӯтоҳ паҳн мешавад ва вобаста ба таркиши ҳастай 20 сония давом меёбад. Вале қувваи он ба кӯтоҳмуддатиаш нигоҳ накарда, дар қисмҳои қушодаи бадан сӯзишро пайдо намуда, чашмҳоро аз қор бароварда, ба сӯхтани ашёи гуногун боис шуда метавонад. Қор дараҷаи сӯхтани бадан муайян карда шудааст. Сурх шудан, каме варам кардан ва канда шудани пусти бадан сӯхтани дараҷаи якум мебошад; дараҷаи дуюм – пайдо шудани обилаҳо; дараҷаи сеюм – бечон гаштани пусти бадан, пайдо шудани захмҳо; дараҷаи чорум – бечон гардидани на танҳо бадан, балки бофтаҳои дарунӣ ва сӯхтани қисмҳои қушодаи бадан мебошад. Нурҳои рӯшноӣ аз моддаҳои ғайришаффоф намегузаранд, аз ин рӯ, ҳамаи монетаҳои сояҳосилкунанда метавонанд ҳисро аз таъсири нурҳои рӯшноӣ ва

сӯхтани бадан муҳофизат намоянд. Таъсири нурҳои рӯшноӣ дар ҳавои гардолуд, ҳангоми туман, борон ва барф хеле кам мегардад.

Радиятсияи гузаранда сели гамма-нурҳо ва нейтронҳо мебошад. Он 10–15 сония давом меёбад. Аз ҷиҳати зинда гузашта гамма-нурҳо ва нейтронҳо, атомҳо ва молекулаҳои ба ҳаёти ҳуҷайраҳо дохилшавандаро бо ионҳо таъмин менамоянд. Дар зери таъсири ионҳо дар бадани инсон равандҳои биологӣ, ки ба вайрон шудани фаъолияти ҳаётии якҷанд узви бадан ва бемориҳои дигар асос меёбанд, ба миён меоянд. Ҳангоми аз ҳама гуна шароит гузаштан таъсири радиятсияи гузаранда кам мегардад. Таъсири сустшавии онро бо ним қабаи сустшавӣ тавсиф мекунанд, яъне бо чунин гафсии матоъ, ки аз он гузашта, таъсири радиятсия 2 мартаба суст мешавад. Масалан, пӯди гафсиаш 2,8 см, бетон–10 см, рег–14 см, дарахт– 30 см ва ғайра. Чуқуриҳои кушода ва нимпӯшида таъсири радиятсияи гузарандаро кам месозанд, гурезгоҳҳо ва паноҳгоҳҳои зидди радиятсия одамро пурра муҳофизат менамоянд.

Заҳролудшавии радиоактивӣ. Сарчашмаҳои асосии он – моддаҳои тақсимкунандаи таркиши ҳастаӣ ва изотопҳои радиоактивӣ, ки дар натиҷаи таъсири нейтронҳо ба ашё, ки силоҳи ҳастаӣ аз онҳо сохта шудааст (ва ба баъзе унсурҳое, ки ба ҳаёти реги дар макони таркиш буда дохил мешаванд) мебошанд. Ҳангоми таркиши ядроии рӯйзаминӣ ҳудуди равшаншуда ба назар мерасад. Ба дохили он вазни ба боло ҳаракаткардаи рег дохил мешавад. Бугҳои моддаҳои тақсимшаванда ва рег пас аз хунук шудан ба зарраҳо саҳт меҷаспад ва абри радиоктивӣ ба вуҷуд меояд. Вай ба баландии чандин километр бардошта мешавад. Сипас бо суръати 25–100 км/с ба самти бод ҳаракат мекунад. Зарраҳои радиоактивӣ аз абр ба замин афтада майдони заҳролудшавии радиоактивиро ташкил мекунанд, ки дарозии он мумкин аст ба садҳо километр бирасад. Дар ин ҳолат макон, биноҳо, муассисаҳо, киштҳо, обанборҳо заҳролуд мегарданд. Дар соатҳои аввалини баъди афтодани моддаҳои радиоактивӣ, ки хатари калонтар доранд, фаъолиятҳои онҳо зиёд мешавад.

Импулси электромагнитӣ – майдонҳои (электрикӣ) барқӣ ва магнитӣ дар натиҷаи таъсири гамма-нурҳои таркиши ҳастаӣ ба атомҳои олами ихотакарда ва дар ин майдон ташкил ёфтани сели электронҳо ва ионҳои мусбат мебошад. Вай таҷхизотҳои радиоэлектронӣ, радио ва воситаҳои радиоэлектрониро аз қор мебарорад. Воситаи муҳимми муҳофизат аз ҳамаи омилҳои таркиши ҳастаӣ – иншооти муҳофизатӣ мебошад. Дар майдони кушода дар паси ашёи мустаҳкам паноҳ шудан лозим аст. Ҳангоми ҳаракат дар нуқтаҳои заҳролудшуда барои муҳофизати роҳҳои нафас, чашмҳо, қисмҳои кушодаи бадан аз ашёи радиоактивӣ воситаҳои муҳофизати роҳҳои нафас, никобҳои зиддигазӣ, респиратор, никобҳои зидди гарду ҳок ва бандакҳои доқағӣ ва пахтагин, инчунин аз воситаҳои муҳофизати пӯст истифода мешавад.

Ҳусусиятҳои таъсири бомбаҳои нейтронӣ. Зарядҳои термоядроӣ, ки дар онҳо реаксияҳои тақсимот ва синтез ба қор бурда мешавад, асоси силоҳи нейтрониро ташкил мекунанд. Таркиши чунин силоҳ пеш

аз ҳама ба одамон, аз ҳисоби қувваи бузурги радиатсияи гузаранда, ки қисми асосии онро нейтронҳои зудамал ташкил медиҳанд (ки ба бадани инсон зарар доранд), таъсир мерасонанд. Ҳангоми таркиши аслиҳои нейтронӣ воситаҳо ва роҳҳои ҳангоми таркиши силоҳи ҳастай истифодашаванда ба қор бурда мешаванд. Дар ин ҳолат майдони таркиши радиатсияи майдони мавҷи зарбавӣ якҷанд мартаба зиёд мебошад. Дар ин гуна майдонҳо техника ва иншоот безарар монда, инсонҳо ба марг дучор мешаванд. Ҳангоми ҷиҳозонидани гурезгоҳҳо ва паноҳгоҳҳо реги дар болои онҳо паҳншавандаро зич ва нам карда, гафсии монеахоро зиёд намуда, муҳофизати иловагии баромадгоҳ ва даромадгоҳхоро ташкил додан зарур аст. Хусусиятҳои муҳофизаткунандаи техника низ бояд ба назар гирифта шавад.

Нуктаи таркиши силоҳи ҳастай. Маконе, ки дар зери таъсири омилҳои таркиши ҳастай қарор гирифтааст, нуктаи таркиши силоҳи ҳастай номида мешавад. Дар ин ҳолат биноҳои зиёд ва иншоот хароб шуда, ба вайрона табдил меёбанд. Дар шуъбаҳои алоқа садамаву, сӯхторҳо ба амал меоянд, инчунин зарари радиоактивӣ ва марги аҳоли низ аз эҳтимол дур нест. Ҳаҷми нуктаи маҳвардида ба қувваи таркиши ҳастай вобаста аст. Хусусияти вайроншавӣ дар он нукта, ҳамчунин ба мустаҳкамии биноҳо ва иншоот низ вобастагӣ дорад. Нуктаи маҳвшудаи ҳастаиро шартан ба минтақаҳо – маҳалҳои вайронаҳояшон тақрибан яксон чудо менамоянд.

Минтақаи пурраи вайроншавӣ – маконе мебошад, ки дар зери таъсири мавҷи зарбавии дорои фишори зиёда аз 50 кПа мондааст. Дар ин минтақа биноҳо ва иншоот пурра хароб мегарданд, паноҳгоҳҳои зиёд ва гурезгоҳҳо қисман хароб мешаванд, алоқаи коммуналӣ – барқӣ зарар мебинанд. Дар минтақаҳои вайронаҳои калон биноҳо ва иншоот, беҳад хароб мешавад, чуқуриҳо ба вучуд меоянд, сӯхторҳои сартосарӣ сар мезананд. Қисми зиёди гурезгоҳҳо боқӣ мемонанд. Дар гурезгоҳҳои алоҳида даромадгоҳ ва баромадгоҳҳо вайрон мешаванд. Одамоне танҳо аз сабаби вайроншавии қисмҳои мустаҳкамкунӣ (герматизатсия)-и гурезгоҳҳо, ба онҳо дохил шудани об ё газҳо зарар мебинанд. Минтақаи вайронаҳои миёна (фишорашон аз 30 то 20 Па) ҷабҳаи мавҷи зарбавие мебошад, ки дар он биноҳо ва иншоот харобҳои дараҷаи миёна мебардоранд. Гурезгоҳ дар паноҳгоҳҳои зеризаминӣ боқӣ мемонад. Аз нури рӯшноидиҳанда сӯхторҳои сартосарӣ ба амал меоянд. Биноҳо харобҳои камтар мебинанд. Аз нури рӯшноидиҳанда сӯхтор ба амал меояд.

Минтақаи захролудшавии радиоактивӣ. Минтақаи захролудшавии радиоактивӣ – макони захролудшуда бо моддаҳои радиоактивӣ аст. Воситаи таъсири моддаҳои радиоактивӣ гамма - нурҳо мебошанд. Таъсири зараровари нурҳои ионӣ ба ҳаҷм (доза)-и нургирӣ, яъне энергияи ин нурҳо, ки дар воҳиди вазни моддаи нургиранда ҷамъ оварда шудааст, вобаста аст. Ин энергия бо рентген (Р) чен карда мешавад. Рентген – ҳаҷми гамма - нурҳо мебошад, ки дар 1 см/мукааби ҳавои хунук (дараҷаи 0 гр/с ва фишори 760 мм. сут. сим) 2,083 млрд. чуфт ион ҳосил менамояд. Ҳаҷми нургириро одатан дар тӯли ягон вақт,

ки вақти нургири номида мешавад, муайян менамоянд. Барои баҳо додан ба ҳаракатнокии гамма - нурҳои аз моддаҳои радиоактивӣ дар макони зарардида хориҷшуда мафҳуми «дараҷаи радиатсия» истифода мешавад. Дараҷаҳои радиатсия бо рентген/соат (Р/с) муайян карда мешаванд. (Р/с)– дараҷаҳои хурди он бо миллирентген/соат. (мР/с) чен карда мешаванд. Дараҷаи радиатсия зина ба зина паस्त мешавад. Ҳамин тавр, дараҷаи радиатсия пас аз як соати таркиши рӯйизаминии ҳастай чен карда шуда, пас аз ду соат ду баробар, пас аз се соат чор баробар, пас аз 7 соат даҳ баробар, пас аз 49 соат сад баробар кам мешавад. Зинаи зарарбинии радиоактивии макон ва ҳаҷми зарар хангоми таркиши ҳастай ба қувва ва навъи таркиш, шароитҳои обу ҳавосанҷӣ, инчунин ба хусусиятҳои макон ва хоки он вобастагӣ дорад. Заҳролудшавии макон ба минтақаҳо ҷудо карда мешавад.

Минтақаи заҳролудшавии хавфнок.

Дар сарҳади берунии минтақа ҳаҷми радиатсия ба 1,200 Р, (хангоми афтодани моддаҳои радиоактивӣ) дараҷаи радиатсия пас аз як соати таркиш ба 240 Р/с баробар аст. Минтақаи заҳролудшавии саҳт: Дар сарҳади берунии минтақа ҳаҷми радиатсия ба 400 Р, дараҷаи радиатсия пас аз як соати таркиш ба 80Р/с мерасад.

Минтақаи заҳролудшавии бехатар.

Дар сарҳади берунии минтақа ҳаҷми радиатсия 40 Р, дараҷаи радиатсия пас аз як соати таркиш 8 Р/с мебошад. Дар натиҷаи таъсири нурҳои ионӣ ва радиатсияи гузаранда дар одамон бемориҳои зиёд пайдо мешавад. Ҳаҷми 100 - 200 Р бемориро ба миён меорад. Дар ин ҳолат бемории дараҷаи якум сар мезанад; дозаи 200 - 400 Р ба сар задани бемории дараҷаи дуюм, ҳаҷми 400 - 600 Р дараҷаи сеюм, ҳаҷми 600 Р дараҷаи чорумро ба миён меорад.

Дараҷаи як мартаба қабулшудаи нургири дар муддати чор шабонарӯз то 50 Р ҳамаҷун ҳаҷми бисёркаратаи то 100 Р дар тӯли 10 - 30 рӯз аломатҳои берунии ин бемориро пайдо намекунанд ва барои саломатӣ бехатаранд.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Омилҳои маҳвқунандагии таркиши ҳастаиро номбар кунед ва тавсиф диҳед.
2. Маркази нобудгаштаи ҳастай чист?
3. Ғафсии девори сементӣ, гилӣ, тахтагӣ барои ду баробар кам кардани нури радиоактивӣ бояд чӣ гуна бошад?
4. Дараҷаи радиатсия дар макон, пас аз як соати таркиши рӯйизаминии ҳастай 200 Р/С-ро ташкил медиҳад. Пас аз 7 соат чӣ қадар мешавад?

§45. СИЛОҲИ КИМИЁВИИ АРТИШҲОИ ХОРИҶӢ

Силоҳи кимиёвӣ – силоҳи умумии қатли ом мебошад, ки таъсири он дар хусусиятҳои тактикии як қатор моддаҳои кимиёвӣ асоснок гардонида шудааст. Ба он моддаҳои ҷангии заҳролудсоз дохил мешаванд. Аломатҳои аз тарафи душман истифода шудани силоҳи кимиёвӣ: садон

паст ва ношунавои таркишҳои силоҳ дар замину ҳаво ва дар ҷойи таркиш пайдо шудани дуди зудпахншаванда, хатҳои сиёҳи аз паси ҳавопаймо раванда, ки ба замин менишинанд: доғҳои равшанин дар рӯи баргҳо, хок, биноҳо, инчунин дар назди порчаҳои бомбаҳо ва гулӯлаҳои таркида, дигар шудани ранги табиӣи рустаниҳо; дар ин вақт одамон хоридани гулӯ, ҷашм, тангшавии гавҳараки ҷашм, вазнинӣ дар қафаси синаро ҳис менамоянд. Силоҳи кимиёвӣ аз даҳшатноктарин воситаҳои қатли оми муҳити зист мебошад.

Тавсифи моддаҳои заҳролудсоз, воситаҳо ва роҳҳои муҳофизат аз онҳо. Моддаҳои заҳролудсоз – бофтаҳои кимиёвие мебошанд, ки кодиранд одамон ва ҳайвонотро дар майдонҳои калон нобуд созанд, ба иншооти гуногун ворид шаванд, ҷойҳо ва обанборҳоро заҳролуд созанд. Ин моддаҳо дар ракетаҳо, бомбаҳои авиатсионӣ, гулӯла ва минаҳои тўпхона (артиллерӣ), фугасҳои кимиёвӣ ҷойгир карда мешаванд. Моддаҳои заҳролуд мумкин аст шакли моеъ, газ (буг) ва аэрозолҳо (дуд, туман) дошта бошанд. Онҳо ба воситаи роҳҳои нафас, узвҳои ҳозима, меъда, пӯст ва ҷашм ба бадани инсон дохил мешаванд. Аз рӯи таъсир ба бадани инсон моддаҳои заҳролуд ба асабӣ - паралитикӣ; пӯстӣ, бугикунанда, заҳрдор, табларза ва психохимиявӣ ҷудо мешаванд. Моддаҳои заҳролудсози асабӣ – паралитикӣ асабро аз қор мебароранд. Онҳо ба воситаи роҳҳои нафас дар ҳолати ба моеъ ва буг монанд ба воситаи пӯст, инчунин ба воситаи ҳӯрок ва об ба аъзои бадани инсон дохил мешаванд. Ин моддаҳои заҳролудсоз аз ҳама хавфноканд. Барои несту нобуд соختани инсон ҳаҷми хурди онҳо кифоя аст. Аломатҳои заҳролудшавӣ: рафтани оби даҳон, хурд шудани гавҳараки ҷашм, нафастангӣ, дилбеҳузурӣ, қайқунӣ, табларза ва шалшавӣ мебошад. Ба сифати воситаҳои ҳифзи фардӣ – ниқоби зидди газ (противогаз) ва сарулибоси муҳофизаткунанда истифода мешаванд. Барои ба зарардида ёрии аввалин расонидан ба ӯ пеш аз ҳама ниқоби зидди газ мепошонанд ва ба баданаш бо ёрии сузандору (тюбик) ё ба воситаи нӯшонидани дору моддаи зидди заҳролудшавӣ ворид менамоянд. Ҳангоми ба пӯсти бадан ё сарулибос афтодани моддаҳои заҳролудсози дорои таъсири асабӣ–паралитикӣ, ҷойҳои зарардида бо маҳлули маҳсули зидди силоҳи кимиёвӣ тоза карда мешаванд. Моддаҳои заҳролудсози ба пӯсти бадан таъсиррасонанда (инрит) бо таъсири бисёртарафаи нобудсозашон фарқ мекунанд. Дар ҳолати моеъ ва бугӣ онҳо пӯст ва ҷашм, ҳангоми ба дарун нафас кашидани бугҳо – роҳҳои нафас ва шуш; ҳангоми бо ҳӯрок ва об ба узвҳои дарун афтодан – аъзои ҳозимаро аз қор мебароранд. Хусусиятҳои фарқкунандаи инрит – мавҷуд будани давраи таъсири ниҳонӣ, ки танҳо пас аз чор соат ва аз он зиёд пас аз заҳролудшавӣ муайян мешавад. Аломатҳои заҳролудшавӣ – сурх шудани пӯст ва пайдо шудани обилачаҳои хурд, ки пас аз 1-2 шабонарӯз калон шуда, мекафанд ва ба захмҳои дертабобат табдил меёбанд. Дар ҳамаи ҳолатҳои заҳролудшавии макон моддаҳои заҳролудсоз боиси заҳролудшавии бадани инсон мегарданд, ки дар ин ҳолат ҳарорати бадани инсон баланд шуда, беҳол мегардад. Дар шароити истифодаи моддаҳои заҳролудсози ба пӯст таъсиррасонанда ниқоби зидди газ ва сарулибоси маҳсул нӯшонидан

лозим аст. Ҳангоми ба пӯст ё сарулибос афтодан ин моддаҳо бо моеи дар ҳалтаи шахсии зиддикимиёвӣ буда бартараф карда мешаванд. Моддаҳои заҳролудсозии бугикунанда (фосген) ба бадани инсон ба воситаи нафаскашӣ таъсир мерасонад. Аломатҳои заҳролудшавӣ – мазаии ширинии нофори дар даҳон, сулфа, сарчархак ва беҳолӣ. Ин ҳолат баъди аз нуқтаи заҳролудшуда баромадан мегузарад ва шахс худро хуб ҳис менамояд. Аммо дар ин ҳолат инсон дар бораи таъсири он, ки боиси об шудани шуш мешавад, фикр намекунад. Пас аз ин нафаскашӣ душвор шуда, сулфаи тар, дарди сар, ҳарорати баланд, нафастангӣ, дилзанӣ пайдо мегардад. Ҳангоми заҳролуд шудан ба чабрдида ниқоби зидди газ мепӯшонанд, аз майдони заҳролудшуда мебароранд, гарм мепечонанд ва дар ҷойи нисбатан ором нигоҳ медоранд. Ба чабрдида нафаси сунӣ додан ҳеч мумкин нест. Моддаҳои заҳролудкунандаи дорои таъсири умумии заҳролудсоз (кислотаи синали хлорсиан) танҳо ҳангоми ба дарун кашидани нафас аз ҳавои бо бугҳои онҳо заҳролудшуда таъсир мерасонанд. Аломатҳои заҳролудшавӣ – мазаии оҳак дар даҳон, хоридани гулӯ, ҷарх задани сар, беҳолӣ, дилбеҳузурӣ, табларза ва шалшавӣ мебошад. Барои аз онҳо худро ҳимоя намудан танҳо аз ниқоби зидди газ истифода бурдан кифоя аст. Барои ба чабрдида ёрӣ расондан ба бадани ӯ ва ба зери шлем – маскаи ниқоби зидди газ ампулаи зидди заҳролудшавӣ гузаронидан лозим аст. Дар ҳолатҳои вазнин ба чабрдида нафаси сунӣ медиҳанд, гарм мекунанд ва ба нуқтаи тиббӣ мефиристанд. Моддаҳои заҳролудсозии дорои таъсири хориш (CS, адамсит ва ғ.) дард ва сӯзиши саҳт дар даҳону гулӯ ва ҷашмҳо, ашкрезии саҳт, сулфа, душвор шудани нафаскаширо ба вучуд меоранд. Моддаҳои заҳролудсозии дорои таъсири психохимиявӣ (BZ– би–зед) ба системаи марказии асаб таъсири махсус расонда боиси вайроншавии асаб ё ҷисм мешаванд. Дар сурати таъсир кардани моддаҳои заҳролудсоз, ба узвҳои зарардидаи бадан мағзоба молида, ҷашму биниро бо оби тоза шуста, сару либосро хуб такида ё бо шёлла тоза кардан лозим аст.

Нуқтаҳои заҳролудшудаи кимиёвӣ. Маконе, ки дар он зери таъсири силоҳи кимиёвӣ одамон ва ҳайвоноти хоҷагии халқ талаф ёфтаанд, нуқтаи заҳролудшудаи кимиёвӣ номида мешавад. Ҳаҷми он ба андозаи паҳншавӣ ва воситаи истифодаи моддаҳои заҳролудсоз, навъи онҳо, шароитҳои обухавосанҷӣ, релйефи макон ва дигар омилҳо вобастагӣ дорад. Моддаҳои заҳролудсозии таъсири асабӣ - парализикирасонанда махсусан пурқувват мебошанд, ки дар шакли буг тавассути бод ба масофаи нисбатан калон ҳаракат менамоянд. Барои ҳамин одамон ва ҳайвонот на танҳо дар макони истифодаи силоҳи кимиёвӣ зарар мебинанд, балки дар макони дур аз он низ мумкин аст талаф ёбанд. Дарозии муддати таъсири маҳвкунандаи моддаҳои заҳролудсоз ҳар қадар, ки шамол саҳттар ва сели ҳаво зиёдтар бошад, ҳамон қадар камтар мешавад. Моддаҳои заҳролудсоз дар бешаҳо, боғҳо, ҷуқуриҳо ва кӯчаҳои танг, назар ба ҷойи кушод тӯлонитар боқӣ мемонанд. Макони дар зери таъсири бевоситаи силоҳи кимиёвии душман монда ва маконе, ки дар болои он абри ҳавои заҳролудшуда, то дараҷаи маҳвнамой паҳн гаштааст, минтақаи заҳролудшавии кимиёвӣ номида мешавад. Минтақаи

аввалиндараҷа дар натиҷаи таъсири абри якуми ҳавои заҳролудгашта, ки сарчашмаи он бугҳо ва аэрозолҳо мебошанд, ташкил меёбад; минтақаи дуюмдараҷа дар натиҷаи таъсири абри ҳангоми бухоршавии катраҳои моддаҳои заҳролудсоз ташкилёфта, ки баъди таркиши силоҳ ба замин менишинанд, ташкил меёбад.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Дар бораи силоҳи кимиёвӣ ва аломатҳои истифода шудани он нақл намоед.
2. Моддаҳои заҳролудкунандаи асабро шарҳ диҳед.
3. Моддаҳои заҳролудкунандаеро, ки пас аз ба бадан ворид гаштанашон давраи таъсири нӯҳро фаро мегирад, номбар намоед.
4. Дар бораи тарзҳои химоя аз моддаҳои заҳролудсоз нақл кунед.

§46. СИЛОҲИ БАКТЕРИОЛОГИИ АРТИШҲОИ ХОРИЧӢ

Силоҳи бактериологии артишҳои хориҷӣ воситаи нобудсозии умумии одамон, ҳайвоноти хочагии қишлоқ ва сабзавоту рустани мебошад. Он бо ёрии микроорганизмҳои дорои хусусияти дардовар таъсир мерасонад. Ба силоҳи бактериологӣ ресептураҳои микроорганизмҳои дардовар ва воситаҳои расонандаи онҳо дохил мешавад. Ин силоҳ метавонад дар маконҳои калон бемориҳои умумии хавфнокӣ одамон ва ҳайвонотро ба миён орад; дар муддати дароз таъсири нобудсозии худро нигоҳ дорад ва давраи давомнокии нӯҳро таъсиррасонӣ дорад. Микробҳо ва токсинҳоро дар муҳити беруна дастрас намудан душвор аст, онҳо ба воситаи ҳаво ба паноҳгоҳҳо ва биноҳои муҳофизатношуда дохил шуда, одамон ва ҳайвонотро заҳролуд месозанд. Аломатҳои истифода шудани силоҳи бактериологӣ: садои паст ва ба дигар моддаҳои тарканди хос набудани таркиши бомба ва гулӯлаҳо; дар маконҳо мавҷуд будани порчаҳои калон ва қисмҳои алоҳидаи силоҳ баъди таркиш, пайдо шудани катраҳои моеъ ё худ ҳока дар чойҳо, чамбӯйии ғайриодии ҳашарот ва қирмҳо дар чойҳои таркиш ва афтодани контейнерҳо; бемориҳои умумии одамон ва ҳайвонот мебошад. Ғайр аз ин, бо ёрии омӯзиши лабораторӣ низ истифодаи силоҳи бактериологиро муайян намудан мумкин аст.

Тавсифи воситаҳои бактериологӣ ва муҳофизат аз онҳо

Ба сифати воситаҳои бактериологӣ душман метавонад барангезандаҳои бемориҳои гуногуни сироятӣ: вабо, захми сибирӣ (сибирская язва), бруселёз, сапа, туляремия, табларза, энцефалити баҳорӣ-тобистона, тифи шикам, зуком, малярия, дизентерия, оспа ва ғайраро истифода намояд. Ғайр аз ин, токсини батулиникӣ истифода мешавад, ки боиси заҳролудшавии вазнини организм мегардад. Барои нобуд соختани ҳайвонот, дар қатори барангезандаҳои захми сибирӣ ва сап, вирусҳои яшур, вабои чорвои шохдор ва паранда, холераи ҳук ва ғайраро истифода бурдани душман мумкин аст. Барои нобуд соختани рустаниҳои

кишоварзӣ барангезандаҳои занг задани зарраҳои ионӣ, фитифторозии картошка ва лигар воситаҳои истифода мешаванд. Заҳролудшавии одамон ва ҳайвонот дар натиҷаи нафас кашидани ҳавои заҳролудгашта, аз афтодани микроб ё токсинҳо ба даҳон, чашм, бинӣ ва пусти зарардида, истеъмоли намудани озукаи заҳролудшуда ва об, аз газидани ҳашарот ва ҷондорҳои заҳролудгашта, аз даст расонидан ба ашёи заҳролудгашта, аз порчаҳои гулӯла ё бомбаи таркида заҳмдор шудан, инчунин бо муошират бевосита бо шахси бемор (ҳайвонот) ба амал меояд.

Як қатор бемориҳо аз шахси бемор зуд ба шахси солим мегузаранд ва эпидемия ба вучуд меояд. Ба воситаҳои асосии муҳофизати аҳоли аз силоҳои бактериологӣ асбобҳои махсуси ваксинасиворотӣ, антибиотикҳо, моддаҳои доругии сулфамидӣ ва ғайра, ки барои пешгирии таъҷилии бемориҳои сироятӣ истифода мешаванд, воситаҳои ҳифзи фардӣ ва гурӯҳӣ, моддаҳои кимиёвӣ безараркунанда дохил мешаванд.

Ҳангоми бо аломатҳои истифодаи силоҳои бактериологӣ рӯ ба рӯ шудан, ниқоби зиддигазӣ ва воситаҳои муҳофизати пустро мепошанд ва дар ин бора ба ситоди наздиктарини мудофияи граждани, директори мактаб, сардори муассиса, хоҷаги хабар медиҳанд.

Макони заҳролудшуда аз силоҳои бактериологӣ. Шаҳрҳо, маҳалҳои аҳолинишин ва объектҳои хоҷагии халқ, ки зери таъсири воситаҳои барангезандаи бемориҳои сироятӣ мондаанд – нуқтаи маҳвшудаи бактериологӣ номида мешаванд. Сарҳади он дар асоси ахбори кашфи бактериологӣ, санҷишҳои лаборатории аз иншооти муҳити атроф, инчунин муайян сохтани бемориҳо ва роҳҳои паҳншавии бемориҳои сироятӣ пайдогашта муайян мешавад. Дар атрофи нуқтаи заҳролудгашта муҳофизатгарони мусаллаҳ гузошта шуда, даромадан ва баромадан, гирифта баромадани чизҳо манъ карда мешавад. Барои пешгирӣ аз паҳншавии бемориҳои сироятӣ дар байни аҳолии нуқтаи гирифторгашта як идда чораҳои зидди эпидемия ва беҳдоштӣ, пешгирии таъҷилии обсерватсия ва карантин: коркарди беҳдоштӣ (санитари)-и аҳоли; дезинфексияи иншооти гуногуни заҳролудгашта анҷом дода мешавад. Дар мавриди зарурат ҳашарот ва ҷондорҳо нест карда мешаванд.

Муойина (обсерватсия) ва карантин. *Муойина (обсерватсия)* – назорати махсус ташкилшаванда ба аҳоли дар нуқтаи маҳвгардида бактериологӣ бо як қатор чорабиниҳои огоҳсозандаи аҳоли дар бораи паҳн шудани касалиҳои сироятӣ бо мақсади саривақт муайян кардан ва ҳифозату инзиво намудани беморон мебошад. Ҳамзамон бо ёрии антибиотикҳо пешгирии таъҷилии бемориҳои сирояткунанда, доругузарониҳои зарурӣ доир шуда, ба иҷрои катъии қоидаҳои беҳдошти шахсӣ ва ҷамъиятӣ, хусусан дар анбори ҳурукворӣ ва ҷойҳои истифодаи умумӣ назорат анҷом дода мешавад. Ҳурукворӣ ва обро танҳо баъди безарар гардонидан истеъмоли мекунад. Муҳлати муойина вобаста ба давомнокии давраи ниҳонии бемории марбута муайян мешавад ва аз лаҳзаи инзивои бемори охирин ба охир расидани дезинфексия дар нуқтаи маҳвшуда шуморида мешавад. Ҳангоми аз тарафи душман

истифода шудани барангезандаҳои бемориҳои ниҳоят хавфнок – холера, оспа, зукоми мурғ карантин барқарор карда мешавад. Карантин – маҷмуи чорабиниҳои ниҳоят қатъии инзивой – маҳдудкунандаи зидди эпидемияҳои гуногун, ки барои пешгирӣ аз пахншавии бемориҳои сироятӣ аз нуктаи маҳвшуда ва барои бартараф намудани ҳуди нуктаи хавфнок пешбинишуда мебошад.

САВОЛ ВА СУЊОРИШ

1. Дар бораи силоҳи бактериологӣ ва аломатҳои истифода шудани он нақл кунед.
2. Воситаҳои асосии хифзи аҳоли аз силоҳи бактериологӣ (биологӣ)–ро номбар кунед.
3. Маркази заҳролудшудаи бактериологиро шарҳ диҳед.

§47. ВОСИТАҲОИ ҲИМОЯИ ФАРДӢ

Таъмин намудан бо воситаҳои ҳимояи фардӣ яке аз вазифаҳои асосии мудофияи граждани ба ҳисоб меравад, чунки дар ҳолатҳои фавқулода ба мисли садама, дар корхонаю муассисаву ташкилотҳое, ки моддаҳои заҳроноки сахттаъсирро истифода мекунанд, дар ҳолати ошкор карда шудани радиатсия, воситаҳои ҳимояи фардӣ истифода мешаванд.

Воситаҳои ҳимояи фардӣ (кимиёвӣ) барои ҳимояи узвҳои дохилӣ ва берунии инсон аз моддаҳои радиоактив, моддаҳои заҳроноки сахттаъсир ва воситаҳои бактериологӣ хизмат мекунанд. Ин воситаҳоро аз рӯи таъйинот ба ду гурӯҳ тақсим мекунанд.

Воситаҳои ҳимояи узвҳои нафаскашӣ, ки ба он ниқобҳои зиддигазӣ, респираторҳо ва воситаҳои одитарин – ниқобҳои аз гард пешгирандаи латтагӣ ва бандинаҳои докагию пахтагӣ дохил мешаванд.

Воситаҳои ҳимояи пусти бадан: ниқобҳои зиддигазии узвҳои нафаскашӣ чашм ва рӯйро аз моддаҳои радиоактив ва моддаҳои заҳроноки сахттаъсир, инчунин воситаҳои бактериологӣ боэътимод муҳофизат мекунанд.

Барои ниқоби зиддигазии умумикӯшунӣ, навъи РШ-4, ҳайати шахсии ҷузъу томҳо ва аҳолии синнашон аз 17 - сола боло муайян гардидааст. Ниқоби зиддигазии бачагонаи тамғаи ПДФ – Ш барои ҳимояи бачагони аз синни 7 то 17 истифода мешавад. Воситаҳои ҳимояи фардӣ барои муҳофизати бадан аз афтодани моддаҳои заҳролудсоз ба дохили пуст, сарулибос мебошанд. Ба онҳо воситаҳои муҳофизати роҳҳои нафас ва пуст дохил мешаванд. Барои муҳофизати узвҳои нафаскашӣ ниқоби зиддигазии филтркунанда. (ГП, ГП–5м, ГП–4у, ПДФ–Ш) истифода мешавад. Онҳо воситаи асосии муҳофизати шахсии инсон аз афтодани моддаҳои заҳролудсоз ва бактериологӣ ба чашм, узвҳои роҳи нафаскашӣ ва рӯй мебошад. Принсипи муҳофизати ин ниқоби зиддигазӣ тоза кардани ҳавои ба узвҳои роҳи нафаскашӣ дохилшаванда аз моддаҳои зараровар мебошад.

Ниқоби зиддигазии умумиқушунӣ

Ниқоби зиддигазии умумиқушунӣ аз қуттии филтркунанда ва қисми рӯй таркиб ёфтааст. Ғайр аз ин, ба маҷмуи ниқоби зидди газ ҳалта барои нигоҳ доштан ва гирифта гаштани он ва қутӣ бо плёнкаҳои зидди араққунӣ, барои пешгирии шишаҳо аз араққунӣ дохил мешавад. Қуттии филтркунандаи ниқоби зиддигазӣ барои тоза кардани ҳаво ба он дохилшуда аз моддаҳои захролуд ва воситаҳои бактериологӣ хизмат менамояд. Дар қуттии оҳанин несткунандаҳои махсус ва филтри зидди дуд мавҷуд аст. Ҳангоми ба он дохил шудан, ҳаво аввал аз қуттии газсофқунӣ мегузарад, ки дар он ҳиссачаҳои губор, дуд, туман мемонад ва сипас аз несткунанда, ки дар он бугҳои моддаҳои захролудсоп боқӣ мемонад, мегузарад. Қисми болои ниқоби зидди газ аз ниқоби эластикӣ бо гиреҳҳои айнакӣ, қуттии клапанӣ ва найчаи пайваستкунанда иборат аст. Он ҳавои дар қуттии газсофқунӣ тозашударо ба узвҳои роҳи нафаскашӣ мерасонад. Инчунин барои муҳофизати чашм ва пусти рӯй хизмат менамояд. Гиреҳи айнак аз шиша ва ҳалқаи чабанда барои плёнкаи зидди араққунӣ иборат аст. Қуттии клапанӣ барои тақсироти сели ҳаво ба дохил даромада ва аз он бароянда истифода мешавад. Дар дохили он клапани нафаскашӣ ва ду клапани нафасбарорӣ – асосӣ ва иловагӣ мавҷуданд. Найчаи пайвасткунандаи ниқоби эластикиро бо қуттии газсофқунанда пайваст менамоянд.

Хусусиятҳои сохти ниқобҳои зиддигазӣ ГП-5, ГП-7, ГП-4У, ПДФ-Ш
Ниқоби зиддигазӣ ГП-5 аз қуттии газсофқунандаи андозааш хурд ва ниқоби эластикӣ; ниқоби зиддигазӣ ГП4у – аз қуттии филтркунандаи андозааш калон ва ниқоби эластикӣ бо найчаи пайвасткунанда иборат аст. Ниқоби зиддигазии ПДФ-Ш барои хонандагони синфҳои болоӣ пешбинӣ шуда ба маҷмуи ниқоби зиддигазии ГП-5 монанд буда ниқобҳояш танҳо 4 - ҳаҷма мешаванд. Ба маҷмуи ниқоби зиддигазӣ инчунин ҳалта ва воситаи шишаҳо ва айнакҳои онро аз араққунӣ муҳофизаткунанда дохил мешавад.

Барои интиҳоби ниқоб санҷидани дурустии чамъ намудан ва ҷобаҷогузори ниқоби зиддигазӣ бояд чунин амалҳоро иҷро кард:

Пеш аз истифодаи ниқоби зиддигазӣ мувофиқи андозаи рӯй интиҳоб кардан ва санҷидани дурустии он муҳим аст.

Барои андозаи рӯйро муайян намудан масофаи аз рухсора то ҷоги поёниро чен кардан лозим аст. Ҳангоми бузургии то 63 см, ниқоби баландиаш сифр лозим аст: 63,5 – 65,5 см – яқум: 66 – 68 см – дуҷум 68,5 – 70,5 см – сеҷум, зиёда аз 71 – чорум. Инчунин барои интиҳоби ниқоб баландии рӯйро чен кардан лозим аст. Агар баландии рӯй 99 – 109 мм бошад, ниқоби қадаш яқум - 109; 119 мм - дуҷум ва зиёда аз 119 мм – сеҷум лозим аст. Ниқоби дуруст интиҳобшуда бояд ба рухсораҳо часпида, ҳавои берунаро ба дарун гузаштан намонад. Зимни интиҳоби ниқоб ва санҷидани дурустии ниқоби зиддигазӣ азназаргузаронии берунӣ ва санҷидани ҳолати пурраи герметикии он муҳим аст. Ҳангоми азназаргузаронии қисми берунии ниқоб ба мавҷуд набудани сӯроҳҳо дар ниқоби эластикӣ ва найчаи пайвасткунанда, дурустии шишаҳо, гиреҳҳои

Навъи ниқобҳои зиддигазӣ

- 1 - қутии газсофкунӣ; 2 - ниқоб; 3 - айнак; 4 - қутичаи клапан;
5 - рӯдаи васлия; 6 - сумка

айнак ва резонандаҳо, дурустии қутии клапанӣ ва ҳолати клапанҳо, ҳолати қутии газсофкунанда бовар ҳосил намудан лозим аст.

Ниқоби зиддигазии умумиқушунӣ бо чунин тарз чамъ карда мешавад: бо дасти чап ниқобро гирифта, бо дасти рост қутии филтркунандаро тоб дода, аз ниқоб ҷудо месозем. Барои ҳолати ҳавонагузаронандагии онро санчидан ниқобро пӯшида, қутиро аз дохили ҳалта бароварда сӯрохи поёнии онро бо сарпӯшаки резинӣ маҳкам мекунем ва нафаси амиқ мекашем. Агар ба зер ниқоби қисми рӯй ҳаво нагузарад, ниқоби зиддигазӣ дуруст аст. Ниқоби зиддигазии санчидашуда дар ҳолати чамъкардашуда ба ҳалта гузошта мешавад. Ниқоби зиддигазии

умумикӯшунӣ чунин ҷобачо гузошта мешавад: кутии филтркунандаро ба ҳалта мегузоранд, ниқобро қатъ карда мегузоранд, сипас найчаи пайвасткунандаро низ мегузоранд. Ҳангоми ҷобачо гузоштани ниқоби зиддигазии ГП-5 ё БДФ-Ш кутии филтркунандаро ба ҳалта мегузоранд, ниқоб қатъ карда намешавад. Ҳангоми ҷобачо гузоштани ниқоби зиддигазии ГП - 4у сараввал тасмачаҳои мустаҳкамкунандаро мегузоранд, сипас ба қисми калони ҳалта найчаи пайвасткунандаро ба ниқобро бо кутии клапанаш ба поён ҳам намуда гузоштан лозим аст.

Қоидаҳои истифодаи ниқоби зиддигазӣ (противогаз)

Ниқоби зидди газро дар ҳолатҳои «саёҳатӣ» (агар ҳавфи ҳучуми душман набошад), «омода» (агар ин гуна ҳавф бошад), «чангӣ» (бо фармони «Газҳо» ва инчунин бо аломатҳои нахустини заҳролудшавии химиявӣ ва бактериологӣ) гирифта мегарданд. Дар ҳолати «саёҳат» ниқоби зиддигазро дар паҳлуи чап мегиранд. Қисми болои ҳалта дар самти миён бояд бошад, ва клапан маҳкам карда шуда бошад. Ҳангоми ба ҳолати «омода» гузаронидани ниқоби зиддигазӣ, ҳалтаро ба пеш кашида, клапанро кушода, ниқоби зиддигазиро бо тасмаи миён (шнур) бастан лозим аст.

Барои ба ҳолати «чангӣ» гузаронидани ниқоби зиддигазӣ нафасро ба дарун кашида, чашмҳоро пӯшида, кулоҳро аз сар гирифта, ниқобро баровардан лозим аст. Онро бо ду даст аз ду тарафи ғафстараш дошта, қисми поёнии онро ба ҷоги поёни гузошта, бо ҳаракати тези дастҳо ба боло ва қафо кашидан даркор аст. Онро ба сар ҷунон пӯшидан лозим аст, ки айнакҳо ба рости чашмҳо биёянд ва қатъ нашаванд. Нафасро пурра бароварда, чашмро кушода, нафаскаширо барқарор намулан лозим аст. Кулоҳро пӯшида ниқоби зиддигазиро бояд ба паҳлу бастан. Ҳангоми ба ҳолати чангӣ гузаронидани ниқоби зиддигазии ГП - 4 тарзи дар боло зикршударо истифода бояд кард: ниқобро аз ҳалта бароварда, бо ду даст аз ду тарафаш дошта, қисми поёниашро ба ҷоги поёни гузошта, онро ба рӯи кашидан лозим аст. Тасмачаҳои паҳлуии онро ба паси гӯш кашидан лозим аст. Нӯғҳои озоди тасмаҳои пуштро то ба рӯи хуб часпидани кунҷҳои ниқоб кашидан лозим. Ниқоби зиддигазӣ бо фармони «*Ниқоби зиддигазӣ бароварда шавад!*» гирифта мешавад. Барои ин бо дасти озод кутии клапаниро гирифта, ниқобро оҳиста ба поён кашида, сипас онро бо ҳаракати даст ба пеш ва ба боло кашидан лозим аст. Барои ба заҳмдоршуда пӯшонидани ниқоби зиддигазӣ ба зону истода, сари ӯро ба рӯи зону гузошта, ниқобро аз ҳалта бароварда онро бо ду даст аз қисми поёни гирифта, ба назди ҷоги поён оварда, нӯғҳои тасмачаҳоро каме кушода, пӯшонидан лозим аст.

Истифода аз ниқоби зиддигазии корношоям

Ҳангоми зарар دیدани ниқоби зиддигазӣ дар шароити ҳавои заҳролудшуда, якҷанд вақт онро истифода бурдан шарт аст. Агар ниқоб ё тасмачаҳо каме қанда шуда бошанд, онро бо қафи даст ба рӯи ҷафс кардан лозим аст. Ҳангоми даридани қисми зиёди ниқоб, шикастани

шишаҳо, айнакҳо, клапанҳои нафаскашӣ ва нафасбарорӣ, нафасро ба дарун кашида, чашмҳоро пӯшида, никобро гирифта, тугмаи пайваस्तкунандаро кушода, сипас гарданаи кутиро ба даҳон гирифта, биниро бо ангуштон зер карда, чашмҳоро накушода, ба воситаи кутӣ нафас кашидан лозим аст. Сӯроҳҳои кутии газсофкунандаро бо лой ё нони хойида маҳкам кардан мумкин аст. Ҳангоми зарар دیدани найчаи пайвасткунандаи никоби зиддигазии умумиқушунӣ, онро кушода гирифта, кутии филтркунандаро бевосита ба никоб пайваст намудан лозим меояд.

Респиратори Р-2 ва кондаҳои истифодаи он

Респиратори Р-2 нимниқоби филтркунанда буда, бо ду клапани нафаскашӣ, як клапани нафасбарорӣ, қисми сар, пахшкунандаи бинӣ таҷхизонида шудааст. Он барои муҳофизат аз ғубори радиоактивӣ ва аэрозолҳои бактериалӣ пешбинӣ шудааст. Респираторҳо дар 3 ҳаҷм сохта мешаванд. Барои интиҳоби ҳаҷми мувофиқ баландии рӯй чен карда мешавад. Дар ҳолати 99-109 мм будани рӯй респиратори ҳаҷмаш якум аз 109 то 119 мм, дуум аз 119 мм ва аз он боло сеюм рост меояд. Респираторро чунон пӯшидан лозим аст, ки ҷоғи поён ва бинӣ ба даруни он хуб ҷойгир шаванд, сипас пахшкунандаҳоро ба болои бинӣ наздик кардан лозим аст.

Барои санҷидани мустаҳкамии никоби пӯшидашуда, бо кафи даст сӯроҳҳои экрани муҳофизатии клапани нафасбарориро пӯшида, каме нафас баровардан лозим аст. Агар дар ин вақт аз қисми ба рӯй наздики респиратор нафас набарояд ва танҳо аз респиратор ҳаво барояд, респиратор дуруст пӯшидашуда ҳисоб меёбад.

Андозаи респиратори –2 дар қисмати дохилии ҷории нимниқоб ва ҳалтачаи полиэтиленӣ нишон дода шудааст.

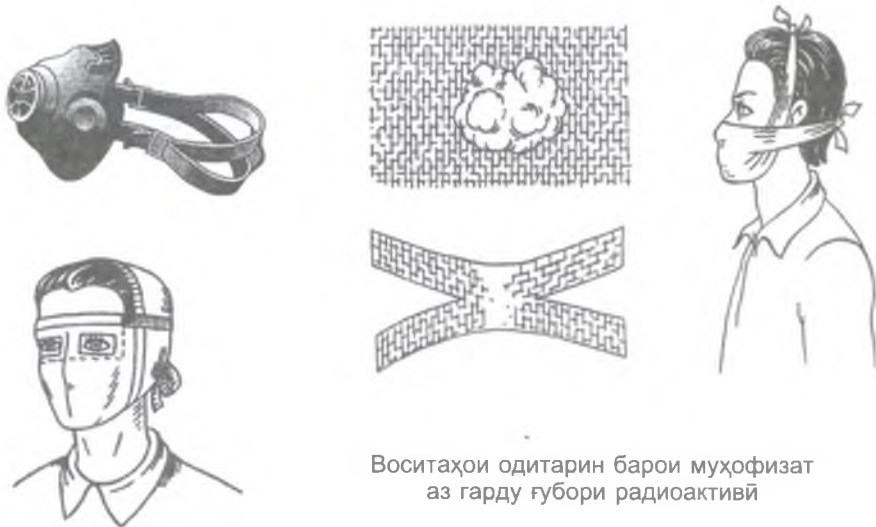
Қисми берунии нимниқоб аз матои синтетикӣ ва қисми дохилиаш аз плёнкаи ҳавогузари полиэтиленӣ, ки дар он клапанҳои нафаскашӣ насб гардидаанд, иборат мебошанд. Баъд аз истифодаи респиратор дар минтақаҳои захрнокшуда ҷанги захролуд аз қисмати болои респиратор тоза карда мешавад, вале нимниқобро ҳаргиз чаппагардон намекунем. Баъд аз он респираторро хушконда ба ҳалтачааш мегузorem.

Респиратор чашмҳоро муҳофизат намекунад. Барои муҳофизати чашмҳо аз айнакҳои бо шишаҳои беранг, ки сохташон ба ворид шудани гард имкон намедиханд, истифода кардан лозим аст.

Воситаҳои одитарини муҳофизати узвҳои нафаскашӣ

Воситаҳои одитарин барои муҳофизат аз гарду ғубори радиоактивӣ воситаҳои сирояткунанда, ки дубора ба воситаи абрҳо пайдо мегарданд, истифода мешаванд.

Ба воситаҳои одитарини муҳофизати узвҳои роҳи нафаскашӣ бандинаи доқаю матоии зидди ғубор (ПТМ-1) ва дигар бандакҳо дохил мешаванд. Онҳо барои муҳофизати узвҳои роҳи нафаскашӣ аз ғубори радиоактивӣ ва аэрозолҳои бактериявӣ истифода мешаванд. Барои

Воситаҳои одитарин барои муҳофизат
аз гарду губори радиоактивӣ

муҳофизат аз моддаҳои заҳролуд воситаҳои одитарини муҳофизат нафъ мерасонанд. Барои тайёр намудани бандаки пахтагин дар ҳаҷми 100 X 50 см доқа гирифта ба он пахтаи гафсиаш 1-2 см гузошта, доқаро аз ду тараф қатъ намуда, ба болои пахта мегузоранд, нӯги онро ба дарозии 30-35 см аз ду тараф буридан лозим аст. Бандак бояд чоғи поёнӣ, даҳон ва биниро пӯшонад ва чашмҳо бо айнакҳои зиддигубор пӯшонида мешаванд. Ниқоби матоии зидди губор аз корпус ва қисми мустаҳкамкунӣ иборат мебошад, ки аз 5-6 қабат матоъ тайёр мешавад. Дар баданӣ ниқоб барои нигоҳ кардан сӯрохҳо ва ба онҳо ашёи шаффоф гузошта мешавад: зич часпидани ниқоб ба сар бо ёрии резина амалӣ гардонда ба дарзи болоӣ ва бандак ба дарзи поёнӣ дӯхта мешавад. Барои пӯшидани ниқоби ПТМ-1 резинаи миёна ва мустаҳкамкунандаҳоро ба қисми берунии ниқоб насб кардан зарур аст. Бо ду даст қисми поёнии мустаҳкамкунандаро дар ҳолате, ки ангуштони калон дар қисми беруни бошанд, гирифта, қисми поёнии бандинаро ба чоғи поёнӣ ҷафс карда, мустаҳкамкунандаро ба пушти сар бурда, ниқобро бо кафи дастҳо ба рӯй сахт зер кардан лозим аст. Сипас мустаҳкамкунандаро дуруст карда онро сахт кашидан лозим аст. Нӯгҳои бандакҳои пушти сар бударо баста, резинаи миёнаро ба сар кашида, ҳолати ҷойгиршавии ниқобро ба рӯй мувофиқ кардан зарур аст.

Воситаҳои тиббии муҳофизати шахсӣ

Ба воситаҳои тиббии муҳофизати шахсӣ, дорукутӣ (аптечка) ва пакети шахсии зиддихимиявӣ (ИПП-8) дохил мешаванд. Дорукутии шахсӣ барои ба худ ва ҳамдигар расонидани ёрии тиббӣ ва бо мақсади пешгирии оқибатҳои вазнини таъсири силоҳи умумии маҳвкунанда, инчунин огоҳ сохтан ва кам намудани бемориҳои сироятӣ пешбинӣ шудааст. Вай аз воситаҳои гуногуни пешгирикунанда ва ёрии аввал

ташкил ёфтааст. Воситаи дардзудо дар сузандору чой гирифтааст. Он дар ҳолати шикастан, ҷароҳати вазнин бардоштан ва сӯхтани яке аз узвҳои бадан истифода мешавад. Дар кисачаи дуҷусти дорукӯти воситаи пешгирӣ аз моддаҳои заҳролудӣ дорои таъсири паралитикӣ ба асаб ҷойгир шудааст. Як қурс (таблетка)-и онро пас аз бонги «Хатари химиявӣ» ва яқтои дигарро ҳангоми зиёдшавии аломатҳои заҳролудшавӣ қабул мекунанд. Воситаи зиддибактериявии № 2 (кисачаи 3) пас аз нургири, дар ҳолати вайрон шудани қори ҳозима бо як бор қабул намудани 7 таблетка дар шабонарӯзи аввал ва 4 - донагӣ дар ду шабонарӯзи навбатӣ рост меояд. Воситаи муҳофизати радиоактивии №1 (кисачаи 4) ҳангоми хатари нургири, бо якбора қабул кардани 6 дона қурс ҳангоми хатари навбатӣ баъди 4-5 соат боз 6-донагӣ тавсия карда мешавад. Воситаи зиддибактериявии № 1 (кисачаи 5) ҳангоми хатар ё заҳролудшавии бактериявӣ қабул карда мешавад, инчунин ҳангоми захм бардоштан ва сӯхтан – аввал маҳлули дохили як ҷузъдон, баъди 6 соат маҳлули дохили ҷузъдони дуюм қабул карда мешавад. Воситаи муҳофизати радиоактивии № 2 (кисачаи 6) баъди афтодани губорҳои радиоактивӣ дар давоми даҳ рӯз якқурсӣ ҳар рӯз қабул карда мешавад. Воситаи зиддиқайқунӣ (кисачаи 7) якқурсӣ, пас аз нургири, инчунин ҳангоми пайдо шудани дилбеҳузурӣ баъди захм бардоштани сар қабул карда мешавад. Пакети зиддикимиёбии шахсӣ барои безарар гардонидани моддаҳои моеи заҳролудсоз, ки ба қисмҳои кушодаи бадан ва либос

Воситаҳои тиббии муҳофизати шахсӣ

меафтанд, пешбинӣ шудааст. Он аз шишачаи сарпӯшдор, ки маҳлули дегазизунонда дорад, иборат аст. Ҳангоми истифодаи П 3 Ш (ИПП) тампонхоро бо маҳлули даруни шишача тар карда, қисмҳои зарардидаи бадан ва либосро тоза менамоянд. Ҳар як шахс инро бояд донанд, ки маҳлули пакети зиддиҳимиявии шахсӣ захиранок ва барои чашмҳо хатарнок мебошад.

Воситаҳои одитарини муҳофизати пӯст

Ҳангоми дар нуқтаҳои захирашавии химиявӣ ва бактериологӣ будан, на танҳо узвиҳои нафас, балки тамоми узвиҳои бадани инсонро муҳофизат намудан, лозим аст. Аҳолии, ки дар нуқтаи захирашуда бо қор банд нестанд, метавонанд аз воситаҳои одитарини муҳофизат истифода баранд. Инҳо либоси қорӣ (спецовка), либоси одии хонагӣ (плашҳои шапкадор) инчунин музаҳои резинӣ, дастпӯшакҳои резинӣ ва ҷармӣ мебошанд.

Либосҳои одии варзишӣ, қорӣ ё мактабиро барои муҳофизат қардан аз моддаҳои радиоактивӣ пас аз ҳавоногузар қардани онҳо истифода бурдан мумкин аст. Бо ин мақсад қлапанҳои рӯи қафаси синаро аз матои мустаҳкам тайёр намудан ба мақсад мувофиқ аст.

Сарро бо ёрии қапишон, гарданпеч ва ё рӯймоли одии сар муҳофизат менамоянд. Ҳамаи тугмаҳои либос бояд маҳкам қарда шуда бошанд. Гиребон бардошта шуда, аз болои он гарданбанд бастан зарур аст. Остинхоро аз қисми поёнашон бо тасмачаҳо баста, поёни курткаи, костюм ба даруни шим андохта шуда почаҳои шим аз болои музаҳо партофта мешавад. Барои он ки сарулибос аз гӯбори моддаҳои захирашудасоз муҳофизат қарда шавад, онро дар маҳлули айнаи махсус (К – 4) ё эмулсияи равғанӣ - собунӣ тар мекунанд. Эмулсияи равғанӣ - собунӣ аз ҳисоби 250–300 г собуни ҷомашӯйӣ хоҳа ва 0,5 л равғани минералӣ ё рустанӣ дар 2 л оби то 60 - 70 с гармқардашуда тайёр қарда мешавад. Баъди

Воситаҳои одитарини муҳофизати пӯст

пурра ҳал шудани собун, равған ҳамроҳ карда саҳт омехта мешавад. Либосро дар маҳлули тағора тар карда, сипас онро оҳиста ҷаббида дар ҳавои кушод хушк мекунем.

Либоси махсуси ҳифозатӣ

Либоси махсуси ҳифозатии сабук аз матои резинӣ тайёр карда шуда, аз куртаи кулоҳдор, шиму чулқиҳо, дастпушакҳои дуангушта иборат аст: Инчунин ҳалта барои гирифта ғаштани либос низ мавҷуд аст. Либосҳо дар 3 андоза: якум – барои қадӣ 165см, дуюм – аз 165 то 172 см, сеюм – аз 173 боло истифода мешаванд.

Либоси муҳофизаткунандаи филтркунанда муҳофизатӣ хуби узвҳои бадани инсонро аз моддаҳои радиоактивӣ ва бактериявӣ таъмин менамояд. Ҳангоми дар маҳлули махсус тайёргардида тар кардан вай инсонро аз губорҳо низ ҳифозат менамояд. Ин либос аз комбинезони пахтагии махсус, либоси дарунӣ ва ду шими пахтагӣ иборат аст. Комбинезон дар 3 андоза: якум андозаи 165 см, дуюм аз 165 см то 170 см, сеюм – аз 170 см боло дуфта мешавад.

Комплекти муҳофизатии умумикӯшунӣ аз плаши муҳофизатии ОП-1 ҷӯрбӯҳои дарози муҳофизатӣ ва дастпушакҳои муҳофизатӣ иборат аст. Ин маҷмӯъ вобаста ба нишондодаш метавонад ҳамчун нақидка (танҳо ба дастҳо пушида) ё ҳамчун комбинезон истифода шавад. Ҳангоми ҳамлаи ноғажонии душман бо истифодаи моддаҳои заҳролудсоз, воситаҳои бактериологӣ ё афтодани моддаҳои радиоактивӣ ин либос ҳамчун нақидка: дар ҳолати ба дастҳо пушидан ҳангоми ҳаракат дар ҷойҳои аз моддаҳои радиоактивӣ ва бактериявӣ зарардида, инчунин ҳангоми иҷрои корҳои безараргардонии техника ва нақлиёт пушида мешавад. Ҳангоми ҳаракат дар ҷойҳои аз моддаҳои заҳролудсоз зарардида ва губорнокии саҳт дар минтақаҳои заҳролудшавии кимиёвӣ ва бактериологӣ дар шакли комбинезон истифода мешавад.

Либоси муҳофизаткунандаи махсус дар ҷойҳои ҳанӯз заҳролуднағашта, бевосита пеш аз қор, пушида мешавад ва дар ҷойҳои заҳролуднағашта қашид мешавад. Дар ин ҳолат бояд ба он аҳамият дод, ки тарафи беруни либос ба қисмҳои қушодаи бадан нарасад. Баъд аз қашидани либос ба самти шамоли вазиданистада ғашта, ниқоби зиддигазиро қашидан лозим аст.

Либоси ҳифозати махсус

1. Воситаҳои шахсии хифозат барои ҷӣ пешбинӣ шудаанд ва асоси принсипи кори ниқоби зиддигазро ҷӣ ташкил медиҳад?
2. Дар бораи ниқоби зиддигазии умумиқўшунӣ нақл кунед ва мувофиқи андозаи рўйи худ ниқоб интихоб кунед.
3. Бандаки аз пахта ва доқа таҳияшударо омода созед.
4. Дар бораи воситаҳои тиббии ҳифзи шахсӣ нақл кунед.
5. Ҳолатҳоро, ки ниқоби зиддигазиро гирифта гаштан лозим аст, намоиш диҳед ва онро аз ҳолати тайёр ба ҳолати ҷангӣ биёред.
6. Либоси ҳаррўзаро ҷӣ тавр барои ҳимоя аз моддаҳои захролудкунанда омода сохтан мумкин аст?

§48. ВОСИТАҲОИ МУҲОФИЗАТИИ ГУРҲҲӢ

Воситаҳои муҳофизатии гурӯҳӣ – иншооти муҳандисии муҳофизатии мудоғианӣ граждани мебошанд. Онҳо воситаи хубтарини ҳифозати аҳоли аз силоҳи қатли ом ва дигар воситаҳои ҳучуми муосир мебошанд. Иншооти муҳофизатӣ вобаста ба хусусиятҳои ҳифозатӣ ба гурезгоҳҳо ва паноҳгоҳҳо ҷудо мешаванд.

Гурезгоҳҳо – иншоотҳои махсус барои паноҳ шудани одамон аз ҳамаи воситаҳои қатли оми таркиши ҳастай, моддаҳои захролудсоз, воситаҳои бактериявӣ, инчунин аз дараҷаҳои баланди ҳаво ва газҳои зараровари ҳангоми сўхтор бавҷудоянда мебошанд. Гурезгоҳ аз хонаҳои асосӣ ва ёридиҳанда иборат аст. Дар хонаи асосӣ, ки барои ҷойгиршавии паноҳшавандагон пешбинӣ шудааст, ҳаракҳои ду ё сеошёна барои нишастан ва ҳобидан гузошта мешаванд. Хонаҳои ёридиҳандаи гурезгоҳ – узели санитарӣ, камераи ҳавотозакунӣ, дар иншооти гунҷойишашон калон – хонаи тиббӣ, анбори ҳурукворӣ, хонаҳои стансияҳои барқҳосилкунандаи дизелӣ мебошанд.

Дар гурезгоҳ мувофиқи қоидаи ду даромадгоҳ гузошта мешавад: дар гурезгоҳҳои гунҷойишашон хурд даромадгоҳ ва баромадгоҳи эҳтиётӣ гузошта мешавад. Дар гурезгоҳҳои зеризаминӣ даромадгоҳ ба шакли зинапоё ё бевосита аз берун гузошта мешавад. Баромадгоҳи зеризаминии эҳтиётӣ ба монанди долон таҷҳизонида шуда, бо шахта ба поён мерасад. Дари беруни муҳофизатӣ ҳавоногузар қарда мешавад. Дар байни онҳо тамбур ҷой гирифтааст. Дар иншооти ҳаҷмашон калон (зиёда аз 300 нафар) дар назди яке аз даромадгоҳҳои дарвозахона даргот таҷҳизонида мешавад, ки аз тарафи берун ва дарун дарҳои ҳайвонгузар дорад, ки он бе вайронкунии қоидаҳои ҳифозатии даромадан ба гурезгоҳ ва баромадан аз онро таъмин менамояд. Низомии бо ҳаво таъмин қардан асосан дар ду тартиб - шамолдиҳандаи тоза ва ҳавотозакунӣ қор мекунад. Дар гурезгоҳҳое, ки дар маконҳои ҳавфноки сўхтор ҷойгир гаштаанд, тартиби пурраи ихота бо регенератсияи ҳаво дар дохили он пешбинӣ шудааст. Тартиби бо об ва қувваи барқ таъминкунии ба шабақаҳои беруни вобастаанд. Инчунин дар дохили гурезгоҳ ҷароғҳои дастӣ, зарфҳои барои нигоҳ доштани захираи об, инчунин қисми партовҷамъкунӣ низ вучуд доранд. Гармидиҳии гурезгоҳ аз шабақаи умумии гармидиҳӣ ба назар

гирифта мешавад. Дар гурезгоҳ инчунин воситаҳо барои анҷом додани иайгирӣ, сарулибоси хифозатӣ, воситаҳои сӯхторнишонӣ ва захираи асбобҳо вуҷуд доранд.

Паноҳгоҳҳои зидди нурафканӣ. Паноҳгоҳҳои зидди нурафканӣ одамонро аз нургирии ионӣ хангоми захролудшавии нурафкании макон таъмин менамоянд. Ғайр аз ин, онҳо аз нури рӯшноӣ, нурафкании гузаранда ва қисман аз мавҷи зарбавӣ, инчунин аз бевосита ба пушт ва сарулибоси одамон афтодани моддаҳои захролудсозии нурафканӣ ва бактериалӣ низ муҳофизат менамоянд.

Паноҳгоҳҳо пеш аз ҳама дар таҳхонаҳои биноҳои иқоматӣ ва иншоотҳо сохта мешаванд. Дар баъзе ҳолатҳо сохтани паноҳгоҳҳои алоҳидаи зудбақордарояндаи зидди нурафканӣ, ки барои ин ашёи саноатӣ ва масолеҳи сохтмонӣ ба қор бурда мешавад, имконпазир аст.

Ҳамчун паноҳгоҳҳои зидди нурафканӣ ҳамаи маконҳои зеризаминиро таҷхизонида мумкин аст: таҳхонаҳо, хандакҳо, чойҳои нигоҳ доштани сабзавот, горҳои табиӣ ва инчунин биноҳои рӯйизаминие, ки деворҳои онҳо хусусиятҳои хифозатӣ доранд, ба ин мақсад мувофиқанд. Барои баланд бардоштани хусусиятҳои хифозатӣ дарҳо ва тирезаҳои номустаҳкамро аз нав тармим мекунанд, ба гирду атрофи онҳо рег мерезанд. Сӯроҳоро маҳкам карда, дарҳоро дар ҳолати набудани ашёи резинӣ бо матои саҳти ҳавоногузар аз нав пушондан лозим аст. Паноҳгоҳҳои барои 30 нафар пешбинишуда бо бодкаши табиӣ ба воситаи қутиҳои махсус шамол дода мешавад. Таҷхизоти дохили паноҳгоҳ бо таҷхизоти гурезгоҳ мувофиқат менамояд. Дар биноҳои ба гурезгоҳ табдилёфтае, ки воситаи обрасон надоранд, зарфҳо барои об ба ҳисоби 3 - 4 л барои як нафар дар як шабонарӯз гузошта мешаванд. Ҳочатхона ҳамчун люфт - клозет – чуқурии маҳкамшаванда сохта мешавад. Ғайр аз ин, дар паноҳгоҳ барои озуқа курсию рафҳо гузошта мешаванд. Рӯшноӣ аз шабакаи беруна ё бо ёрии фонарҳои электрикӣ таъмин мешавад. Хусусиятҳои хифозатии паноҳгоҳҳои зидди нурафканӣ аз таъ-

Таҳхона

сири нургирии радиоактивӣ бо зариб (коэффитсиент)-и муҳофизат чен карда мешавад, ки он то чӣ дараҷа баланд будани ҳаҷми нурафкании беруна аз нурафкании дохили паноҳгоҳро муайян менамояд. Ин нишон медиҳад, ки паноҳгоҳ то чӣ дараҷа барои паст намудани ҳаҷми нурафканӣ ва нургирии одамон ёрӣ мерасонад. Мукамал таҷхизонидани таҳхонаҳо ва хонаҳои даруни биноҳо хусусияти хифозатии онҳоро якҷанд мартаба баланд мебардорад. Зариби

хифозатии таххонаҳои таҷхизонидашуда то 100, хонаҳои сангӣ то 800 - 1000 баланд мешавад. Чуқуриҳои таҷхизониданашуда нурафканиро 7-12 мартаба, таҷхизонида бошад, 350 - 400 мартаба баланд мебардоранд.

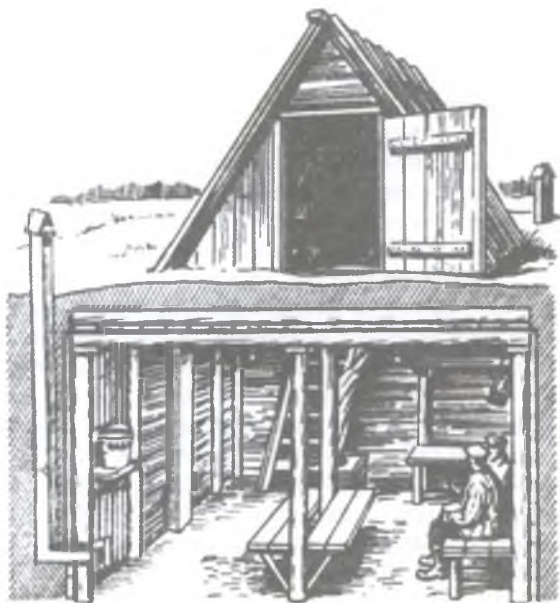
Қоидаҳои рафтор дар паноҳгоҳҳо. Бо одамон пур қардани гузрегӯҳ дар муддати қӯтоҳ ва муташаққилна гузарида мешавад. Дар навбати аввал қӯдакон, занҳои қӯдақдор, шахсонӣ пиронсол қӯбачо қарда мешаванд. Онҳо ба қӯйҳои барои ҳудашон қӯдоқардашуда

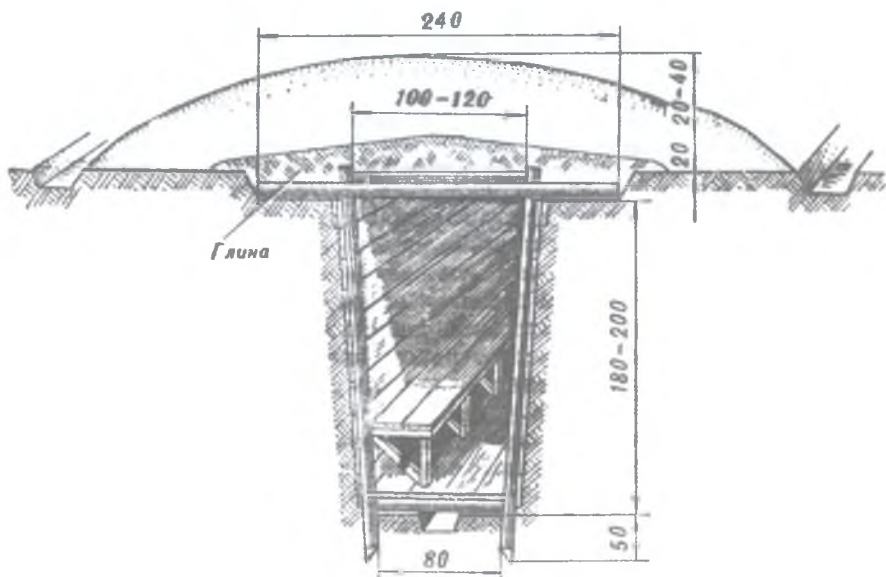
мегузаранд. Шахси паноҳшаванда бояд бо худ захираи душабонарузаи озуқа дар ҳалтаи полиетиленӣ, лавозимоти тамиз, ҳуччатҳо, қисман чизҳои шахсӣ ва воситаҳои ҳифозати шахсӣ дошта бошад.

Ба бинои муҳофизаткунанда овардани ашёи зуддариғиранда ва буйноқ, ҳайвоноти хонагӣ, аз хонае ба хонае бе зарурат гаштан, бе иҷозат даргирондани лампаҳои керосинӣ, шамъ ва рӯшноидиҳандаҳои худсохт манъ карда мешавад. Паноҳшудагон ҳамаи талабҳои комендант ва ҳайати шахсии звенои хизматрасонро бояд риоя намоянд. Аз паноҳгоҳ баромадани одамон бо нишондоди фармондеҳи гуруҳи хизматрасон баъди бонги «Ҳавфи ҳавой ба охир расид» ё ба ҳолати харобӣ расидани бинои паноҳгоҳ, ки барои ҳаёти одамон хавфноқ аст, амалӣ гардонидани мешавад.

Ҳангоми вайрон шудани роҳҳои асосии гурезгоҳ одамон ба воситаи роҳи эҳтиётӣ бароварда мешаванд, агар он набошад, барои мустақилона кушодани дарҳо бо қувваи паноҳшудагон чора андешида мешавад.

Панохгоҳҳои одитарин. Ба панохгоҳҳои одитарин чуқуриҳои кушода ва нимпушида дохил мешаванд. Онҳо бо қувваи ҳуди аҳоли аз чизҳои зердастбуда сохта мешаванд. Панохгоҳҳои одитарин хусусиятҳои хуби ҳифозатӣ доранд. Чуқурии кушода таъсири мавҷи зарбавии нургирии рушной 1,2-2 баробар ва таъсири нургириро дар минтақаи захролудшавии радиоактивӣ 2-3 баробар кам мекунад. Чуқурии пушида аз нургирии рушной (пурра аз зарбаи мавҷ) 2,5-3 баробар ва нургирии радиоактивӣ–200-300 мартаба бештар муҳофизат менамояд.

Паноҳгоҳи шакли одитарин.

Вай инчунин аз бевосита ба сарулибос ва ба пӯст афтодани моддаҳои захролудсози радиоактивӣ ва воситаҳои бактериологӣ низ пешгирӣ менамояд. Барои сохтани ин гуна чуқуриҳо маконҳои харобнагашта ва биноҳои атроф, ки дар масофаи ба баландии бино баробар воқеанд, маконҳои обзернокарда интихоб карда мешаванд. Аввал чуқурӣ дар ҳолати кушода таҷҳизонида мешавад. Вай чуқурии қачу килебест, ки дарозии ҳар як қисмаш на камтар аз 15 метр мебошад. Чуқурии он 1,8-2 м, бараш ба баланди 1,1-1,2 м ва ба чуқурии 0,8 м баробар аст. Дарозии чуқурӣ ба ҳисоби 0,5-0,6 м барои як шахс гирифта мешавад. Гунҷойиши миёнаи он 10-15, зиёдтаринаш аз 50 нафар иборат аст.

Сохтани паноҳгоҳи одӣ мураккаб нест; аввал ҷойи паноҳгоҳ ба нақша гирифта мешавад. Сипас чуқурии 180-200 см, бари қисми болояш 100-120 см ва бари қисми зераш 80 см канда мешавад.

Деворҳои чуқурии хандақмонандро бо тахта, фанер, қамиш ва ё дигар масолеҳи сохтмони зеридастбуда рӯйпӯш мекунанд.

Сипас болои хандақ бо ҷуб ё пластаҳои бетонӣ пӯшонидида шуда, аз болои он тол, рубероид, фолга, пленкаи хлорвинилӣ мекашанд, ки ин масолеҳ хусусияти обногузаронӣ ва ҳавопешгирӣ доранд. Аз болои онҳо ба баландии то 40-50 см хок мепӯшонанд. Аз як ё ду тараф даромадгоҳ гузошта мешавад. Ҳамчунин барои табдили ҳаво (вентилятсия) ҳавобарои махсус гузошта мешавад. Аз ду тарафи паноҳгоҳ ҷуйборчаи обгузар кофта мешавад.

1. Навъҳои иншооти ҷимоякунандаи муҳофизати гражданиро номбар кунед.
2. Дар бораи таъйиноти ПРУ накл намоед.
3. Дар бораи сохтани паноҳгоҳи одитарин маълумот диҳед.

§49. КОРҲОИ НАЧОТДИХӢ ДАР НУҚТАҲОИ ТАЛАФОТ АЗ СИЛОҲИ ҲАСТАӢ

Гузaronидани корҳои начотдиҳӣ ва корҳои ғаврии барқароркунӣ дар ҳолати тарқиши силоҳи қатли ом яке аз вазифаҳои асосии мудофияи граждани мебошад. Вазифаҳои асосии корҳои начотдиҳӣ дар нуктаи маҳвгашта аз силоҳи ҳастай – начот додани инсонҳо ва ба зарардидагон ёрӣ расонидан мебошад. Ба корҳои начотдиҳӣ пайгирӣ (омӯштани)-и самтҳои ҳаракат ва макони қорбарӣ, маҳдуд қардан ва ҳомӯшкунӣи сӯхтор дар самтҳои ҳаракат ва макони қорбарӣ, қофтӯқови зарардидагон ва аз байни ҳаробаҳо баровардани онҳо, қушодани дарҳои маҳкамшудаи гурезгоҳҳо ва он қойро бо ҳавои тоза таъмин қардан ва одамони дар онҳо бударо муҳофизат намудан, ба қабридидагон ёрии аввалиндараҷаи тиббӣ расонидан, онҳо ва умуман аҳолиро ба қойҳои беҳатар қучонидан, қорқарди санитариӣ қабридидагон ва безарар ғадонидани сарулибоси онҳо, безарар намудани мақон, нақлиёт ва техника дохил мешавад. Барои анҷом додани корҳои начотдиҳии қисмҳо ва гурӯҳҳои ғайриҳарбии муҳофизати граждани нишондодашон умумӣ гурӯҳҳои хизмати қудо қарда мешаванд.

Ҳайати шахсии звеноҳои қабридидагонро қофтабароранда бо асбобҳои дастӣ, қи барои қор дар ин гуна шароитҳо мувоқиканд, таҷҳизонида шудаанд. Инчунин лом ва табарча, белчаҳои муҳандисӣ, қангак, болға ва сунбаҳо низ ба қор бурда мешаванд.

Вазифаҳои корҳои ғаврии барқароркунӣ дар нуктаи маҳвгашта барқараф намудани садамаҳо ва зарарҳои расонидашуда бо мақсади пешгирӣ аз зиёд гаштани марғи инсонҳост. Муҳайё намудани шароит барои қорҳои ояндаи барқароркунӣ низ лозим аст.

Ба қорҳои ғаврии барқароркунӣ қушодани роҳи яккағард ва роҳҳои нақлиёт дар қойҳои вайронгаштаи онҳо, мустаҳкам ё вайрон намудани қонструкцияҳо, қи қатари афтоданашон дар назар аст, барқараф қардани садамаҳо дар шабақаҳои қоммунали– барқӣ, барқарор намудани қатҳои муваққати вайронгаштаи алоқа ва шабақаҳои қоммуналию барқӣ бо мақсади таъмини қорҳои начотдиҳӣ, дохил мешаванд.

Тарз ва навъҳои иҷрои қорҳои начотдиҳӣ. То омадани гурӯҳҳои ғайринизомии муҳофизати қраждани гурӯҳҳои пайгир дараҷаи заҳролудшавии радиоактивӣ дар роҳҳои ҳаракати онҳоро муайян месозанд, инчунин роҳҳои баромадан аз гурезгоҳҳо, ҳусусияти вайроншавии иншоотҳо ва аҳволи шахсони дар онҳо бударо низ муайян менамоянд.

Гурӯҳҳои сӯхторнишонӣ бо ёрии гурӯҳҳои муҳандисӣ, қи во-ситаҳои механикӣ доранд, сӯхторҳоро ҳомӯш месозанд. Нуктаҳои қурди

сӯхторҳоро гурӯҳҳои наҷотдиҳӣ бо ёрии воситаҳои сӯхторнишонӣ ва техникаҳои муҳандисӣ ҳомӯш мекунанд.

Кофтуков ва наҷот додани одамон аз биноҳои вайронгашта бевосита бо дохил гаштани гурӯҳҳо ба нуқтаи осебдида оғоз меёбад. Ёфтани иншооти хифозатӣ аз зери харобаҳо аз рӯи нақшаҳои пешакӣ сохташуда амалӣ гардонида мешавад. Пас аз ёфтани иншооти хифозатӣ фавран бо одамони дар дохили он буда алоқа барқарор карда мешавад. Аз аҳволи онҳо хабардор шуда, дараҷаи вайроншавии паноҳгоҳ ва таҷхизоти дохили он муайян карда мешавад. Ҳамзамон ҳолати даромадгоҳҳо ва баромадгоҳҳои эҳтиётӣ ва тарзи кушодани онҳо таъйин карда мешавад.

Агар дар наздикии иншооти хифозатӣ садамаи лӯлаи газгузар мушоҳида шуда бошад, онро бояд пешгирӣ намуд, зеро ворид шудани газ ба дохили паноҳгоҳ хатарнок мебошад. Ҳангоми ҷустуҷӯи зараридагон ҳар як макони тахминии воқеъ гардидани одамон бодикқат аз назар гузаронида мешавад. Пеш аз ҳама таххонаҳо, чуқуриҳои гуногун ва иншоотҳои роҳ (кюветҳо, лӯлаҳо), зери зинапояхҳои биноҳо, маконҳои наздики деворҳои ошёнаи якум зери назар гирифта мешаванд. Дар ин ҳолат наҷотдиҳандагон мунтазам бо овози баланд ва задани зарбаҳо бо ашёи харобаҳо хабар медиҳанд. Ҳангоми муайян гаштани ҷойгиршавии одамон дар зери харобаҳо бо онҳо алоқа барқарор намуда, дар бораи шумора ва аҳволи онҳо маълумот гирифта мешавад. Зараридагон, мувофиқи қоида, аз зери харобаҳо дастӣ кофта бароварда мешаванд. Наҷотдиҳии одамон аз биноҳои сӯхтаистода аз тарафи гурӯҳҳои зидди сӯхтор, ҳамзамон бо ҳомӯш намудани сӯхтор амалӣ гардонда мешавад. Дар ҳолати вайрон шудани зинапоях, зараридагонро ба воситаи зинапояхҳои оташинишонӣ, ба воситаи тирезаҳо, бо истифодаи зинапояхҳои механикӣ, манораҳои автомобилӣ, инчунин тарзи наҷотдиҳии одамон аз ошёнаҳо бо ёрии ресмони дорои миёнбанди махсус сурат мегирад. Ҳангоми ҷустуҷӯи одамон дар биноҳои торик наҷотдиҳандагон бояд бодикқат бошанд, зеро дар чунин ҷойҳо одамон, алаҳусус қӯдакон метавонанд дар ҳолати беҳудӣ бошанд ва онҳоро дар ҷойҳои ғайримунтазира ёфтан мумкин аст. Барои ҷабрдидагонро аз дуд муҳофизат намудан, бояд рӯймолчаҳои нам ё худ порчаҳои матои одии мустаҳкамро истифода баранд ва онҳо ба узвҳои роҳҳои нафаскашии зарарида гузошта мешаванд. Кофтан ва кушодани иншоотҳои муҳофизатии вайроншуда ба зиммаи гурӯҳҳои наҷотдиҳии умумӣ гузошта мешавад. Баъди кушодани паноҳгоҳ, паноҳшудагон, аз он ҷумла ҷабрдидагон аз тарафи гурӯҳҳои нишондодашон умумӣ, ки бо ҳамкориҳои гурӯҳҳои зидди сӯхтор, муҳандисӣ, техникӣ ва хизматрасонии тиббӣ фаъолият мекунанд бароварда мешаванд.

Дар ҳолати набудани даромадгоҳи эҳтиётӣ барои кушодани паноҳгоҳ, масофаи то дари баромад тоза карда мешавад. Агар дар дами дар монедан бузурге бошад, ки ба кушодани он имкон надиҳад, аз болои гурезгоҳ ё аз девор гузаргоҳи нав кушода мешавад.

Дар биноҳои хифозатии шамолдиҳандашон вайроншуда якҷоя кофтани гурезгоҳ, чораҳои ба даруни он додани ҳаво низ дида мешавад.

Ёрии тиббӣ ба зарардидагон аз тарафи гурӯҳҳои хизмати тиббӣ амалӣ гардонида мешавад. Инчунин расонидани ёрии мутақобила низ аҳамияти хосса дорад. Зарардидагони муҳтоҷи ёрии тиббиро ба ҷойҳои саворшавӣ ба нақлиёт меоранд ва бо гурӯҳҳои ёрии аввалини тиббӣ ба пунктҳои тиббӣ интиқол медиҳанд.

Чораҳои бехатарӣ ҳангоми кор дар нуктаи зарардида. Ҳангоми гузаронидани корҳои наҷотдиҳӣ дар нуктаи зарардидаи ҳаёӣ ба чораҳои бехатарӣ риоя намудан зарур аст. Ин чораҳо бо мақсади пешгирии қардани ҳолатҳои фавқулода ва талафоти ҳаёӣ шахсии гурӯҳҳо ҳангоми қорбарӣ пешбинӣ шудаанд. Фармондеҳони гурӯҳҳо барои риояи ин чораҳо дар нуктаҳои зарардида ҷавобгӯянд. Онҳо бояд ба ҳаёӣ шахсӣ дар бораи қоидаҳои қорбарӣ ва чораҳои бехатарӣ маълумот диҳанд. Ин фармонҳо бояд бечунучаро иҷро шаванд.

Ба чораҳои умумии бехатарӣ дар ҷойҳои ҳатарноки биноҳои ҳаробашта асосан инҳо дохил мешаванд: дар вайронаҳо танҳо гаштан манъ аст, ба қоргароне, ки бо наҷотдиҳии одамон аз биноҳои нимвайрон ва ҳаробаҳо машғуланд, ёрӣ расонида мешавад, онҳо бо ниқоби зиддигазӣ таъмин карда мешаванд.

Ҳангоми иҷрои корҳо дар ҷойҳои бо моддаҳои заҳрогини радиоактивӣ олудашуда барои муҳофизати ҳаёӣ шахсӣ аз нургирии радиоактивӣ чораҳо дида мешаванд. Ба ин чораҳо иваз намудани бастҳои қор ва назорати ҷиддӣ ба риояи он, истифодаи воситаҳои тиббии зидди радиатсия, истифодаи воситаҳои ҳифозатӣ ва сарулибоси ҳифозатӣ, тоза қардани сарулибос (ба ҳока тар намудан) асбоб ва техника пас аз тарқ намудани майдони заҳролудгашта дохил мешаванд.

Дар нуктаҳои заҳролудшавии радиоактивӣ кушодани воситаҳои ҳифозати шахсӣ манъ карда мешавад. Қор қардан бе дастпушак, нушидан, ҳӯрок ҳӯрдан ва тамоку кашидан манъ аст. Барои дамгирӣ ва ҳӯрокхӯрӣ биноҳои боқимонда, ки аз назорати қорқарди тиббӣ гузаронида шудаанд, ё худ ҳаймаҳои мақонҳои безарарқардашуда истифода мешаванд. Ҳангоми ҳавои гарм либоси гармо мунтазам дар об тар қарда, аз болои либоси резинӣ қонбинезони қамноқи сабуқи пахтагӣ пушидан қумқин аст. Барои қам шудани гарду ғубор ҳангоми қор дар ҳаробазор ба он бо қасоси дастӣ об пушида мешавад. Ин қорро бо қотопомп, дастгоҳҳои қорондиҳӣ ва диғар воситаҳо низ иҷро меқунанд. Дар давраи иҷрои қорҳои қанҷишӣ қарачаи нургирии ҳаёӣ шахсӣ қуайян қарда мешавад.

Баъди аз қинтақии заҳролудгашта қароқадани ҳаёӣ шахсӣ дар он қинтақа қурра ё қисман қорқарди қанитарӣ аңқом дода мешавад. Сарулибос ва қойафзор, инчунин ашёи рушнотидиҳандаи ҳаёӣ шахсӣ дар нуктаҳои қасқус аз дезактивизатсия гузаронида мешавад.

Муҳофизати бомувафқақият аз қилоҳи қатли ом аз қисёр қихат ба рафтори дурусти ақолий ҳангоми қатарӣ ҳуқуми душман, ҳангоми ишораҳои ақбороти қудоқии граждани вобастагӣ дорад.

Ишораҳои қабарӣ ва қоидаи қаракат қувоқии онҳо. Маълумот дар бораи қамлаи душман қунин маънӣ дорад, қи мамлақат дар қар қуна қолат метавонад ҳадақи қамла қарор қирад. Қамаи шақрвандон вази-

фадоранд, ки дар чорабиниҳои мудофияи граждони, ки дар ин давра гузаронида хоҳанд шуд, иштироки фаъолона дошта бошанд.

Барои қабули ишораҳои хабарии аз тарафи ситодҳои мудофияи граждони пешниҳодшаванда бояд дар нуқтаҳои хоҷагии халқ, хонаҳои иқомати ва утоқҳо, динамикҳои алоқавӣ ба нуқтаҳои қувваи барқ пайваст карда шаванд. Ҳамаи шахрвандон бояд воситаҳои муҳофизати узвиҳои нафаскаширо дастрас намоянд, барои худ ва оилашон воситаҳои одитарини муҳофизатро омода созанд. Инчунин барои муҳофизат аз захролудшавии радиоактивӣ сарулибоси мувофиқ интихоб намоянд. Дар ҳар як оила бояд кутичаи дорувории зарурӣ вуҷуд дошта бошанд. Аъзои оила макони воқеъшавии гурезгоҳро муайян намоянд, агар дар қарибҳои гурезгоҳ набошад, ба сохтани он шурӯъ намоянд. Дар ин муддат маводи озуқа ва обро аз захролудшавӣ эмин доштан хеле муҳим аст. Инчунин дару тиреза ва ҷойҳои хавогузари хонаи иқоматиро герметикӣ (хавоногузар) кунонидан муҳим аст.

Барои саривақт огоҳ намудани аҳоли аз хатари силоҳи қатли ом, ташкилоти мудофияи граждони ишораҳои яғонаи хабарӣ муайян кардааст: «*Хатари ҳавой*», «*Хатари ҳавой ба охир расид*», «*Хатари радиатсия*», «*Хатари химиявӣ*». Доништан ва амал қардан аз рӯи ин ишораҳо боиси кам гаштани дараҷаи вайроншавӣ ва шумораи талафоти ҷонии аҳоли мешавад.

Бонги «*Хатари ҳавой*» дар бораи ҳуҷуми бевоситаи душман хабар медиҳад. Вай ба воситаи садо ва симо, дар тӯли 2-3 дақиқа дар ҳамаи нуқтаҳои истеҳсолот ва муассисаҳо тақрор меёбад: «*Диққат! Диққат! Шаҳрвандон! Хатари ҳавой! Хатари ҳавой!*». Агар ҳангоми бонги хатар дар хона бошед, зуд сарулибоси пушида, ҷудаконро низ пушонид, воситаҳои муҳофизат, ашёи тайёршуда, захираҳои маводи хӯрока ва обро гирифта, тирезахоро пушида, газро хомӯш карда, ба нуқтаи наздиктарини хифозатӣ рафтани лозим аст.

Агар ҳангоми ишора дар кӯча бошед, ба нуқтаи наздиктарини хифозатӣ равед. Дар мактабҳо пас аз бонги «*Хатари ҳавой*» дарсҳо қатъ карда шуда, хонандагон муташаққиллона ба гурезгоҳ ва паноҳгоҳ бурда мешаванд.

Пас аз бонги «*Хатари ҳавой*» (агар хатар гузарад), бонги «*Хатари ҳавой гузашид*» дода мешавад. Ин бонг ҳам ба воситаи садо ва симо дода мешавад: «*Диққат!, Диққат!*» «*Хатари ҳавой гузашид!*» «*Хатари ҳавой гузашид!*». Баъди ин бонг аҳоли аз гурезгоҳ ва паноҳгоҳҳо бароварда мешавад. Ҳангоми аз ин ҷо баромадан ба қоидаҳои муайянгардида риоя намудан лозим аст.

Бонги «*Хатари нурафканӣ*» бо ёрии ҳамаи воситаҳои техникии алоқа ва хабарӣ расонида мешавад ва ба воситаи садо ва рӯшноидиҳӣ ҳангоми хатари бевоситаи радиатсия дода мешавад. Ҳангоми ин бонг респиратори пушида, агар он набошад, нақоби зиддигаз пушида, ҳуҷчатхоро гирифта ба гурезгоҳ рафтани лозим аст. Дар хона об, газ, қувваи барқро қатъ карда, тиреза ва дархоро пушидан лозим аст. Агар бо ягон сабаб дар хона мондан лозим ояд, вақтро беҳуда нагузаронда, ба хавоногузар (герметизатсия) қардани хона сар қардан дарқор – дару

тирезаро пӯшида, сӯроххоро маҳкам карда, дархоро бо матоъ пӯшонидан лозим аст. Дар хонаи дарунӣ будан боз беҳтар аст.

Дар вақти бонги «*Хатари химиявӣ*», ки Ҳангоми хатари захролудшавии кимиёвӣ ва бактериологӣ дода мешавад, ба воситаи алоқаи садо: «*Диққат! Диққат! Шаҳрвандон! Хатари химиявӣ!*» расонида шуда, ин садо якчанд мартаба такрор мешавад. Ҳангоми ин ишора никоби зиддигаз ва воситаҳои ҳифозати пустро пушидан лозим аст. Агар вақти садо додани ин бонг дар наздикӣ гурезгоҳ набошад, дар дохили хона монда, дару тирезахоро маҳкам пӯшида, сӯроххоро маҳкам кардан лозим аст. Шахсони Ҳангоми бонги «*Хатари химиявӣ*» дар дохили гурезгоҳ буда, бояд дар он ҷо то иҷозати масъулон монанд. Шахсони дар паноҳгоҳ буда, бегуфтугу никоби зиддигаз мепушанд.

Ҳангоми дар нуқтаи захрогин будан, тартиботи мудофияи радиатсияро, ки аз тарафи штаби мудофияи граждани муқаррар шудааст, қатъан риоя намудан лозим аст. Дар нуқтаи захрогини хавфнок, дар гурезгоҳ, паноҳгоҳҳо ба муддати 3 шабонарӯз монда, сипас ба хонаи иқоматӣ баргашта, дар он ғули 4 шабонарӯз мондан лозим аст. Танҳо ба муддати кӯтоҳ аз хона баромадан мумкин аст. Дар нуқтаи захролудшудаи баланд дар гурезгоҳ ғули 3 шабонарӯз монда, Ҳангоми зарурат аз он ҷо ба муддати 3 - 4 соат ба берун баромад лозим аст. Дар ин ҳолат пушидани воситаҳои муҳофизати пусти ва узвҳои нафас зарур аст. Дар нуқтаи захролудшудаи паст аҳоли, аз рӯи қоида, ба муддати якчанд соат паноҳ мешаванд. Сипас ба хонаҳои зисти худ бармегарданд. Дар шабонарӯзи аввал ҳамагӣ ба муддати 4 соат аз хона баромадан мумкин аст.

Дар ҳамаи ҳолатҳо Ҳангоми берун аз паноҳгоҳ будан аз воситаҳои муҳофизати шахсӣ истифода бурда мешавад. Ба сифати воситаҳои пешгирикунанда, ки таъсири зарарро кам месозанд, аз комплекти кутии доруҳои шахсӣ доруҳои зидди радиатсия истифода мешаванд.

Дар нуқтаи захролудшудаи кимиёвӣ то иҷозати баромадан дар гурезгоҳ мондан шарт аст. Аз гурезгоҳ дар ҳолати пушидани воситаҳои муҳофизати узвҳои нафас ва ҳифозати пусти баромадан мумкин аст. Самти баромадан аз гурезгоҳ бо ишораҳои махсус муайян карда мешаванд. Дар ҳолати набудани онҳо баръакси самти бод рафтан дуруст аст. Дар нуқтаи захролудгашта бо суръати тез, вале надавида, Ҳанро нахезонда ҳаракат намуда, ба ашёи дар атроф буда даст нарасонида, ба қатраҳои намоёни моддаҳои захролудсоз пой нагузоштан лозим аст. Дар нуқтаи захролудгашта чизеро ба даст гирифтани, нишастани ва ба замин ҳобидани манъ аст. Ҳатто Ҳангоми ҳаста шудан, воситаҳои ҳифзи фардиро кашидан мумкин нест. Агар қатраҳои моддаҳои захролудсоз ба ҷойҳои кушодани бадан афтанд, онҳоро зуд бо ёрии пакети зиддикимиёбии зерӣ даст коркард намудан лозим аст.

Баъди аз нуқтаи захролудгашта баромадан, воситаҳои ҳифзи фардӣ, алалхусус никоби зиддигазро аз сар гирифтани бе иҷозат мумкин нест, зеро қисми берунии он мумкин аст аз моддаҳои химиявӣ захролудгашта бошад. Ба шахсони зарардида ёрии аввалини тиббӣ расонидан шарт аст. Ворид намудани моддаи зидди захролудшавӣ ба бадани онҳо

(антидот) ва коркарди қисмҳои кушодани бадан бо ёрии ИПП зарур буда, сипас онҳоро ба нуқтаи тиббӣ расонидан лозим аст.

Шахсони аз минтақаи захролудгашта баромада дар нуқтаҳои махсус аз коркарди пурраи санитарӣ ва дегазатсияи сарулибос мегузаранд.

Дар минтақаи захролудгаштаи бактериологӣ барои пешгирӣ аз бемориҳои сироятӣ режими махсус – карантин ё муойинаи махсус муайян карда мешавад. Аҳоли дар нуқтаи карантин ба ғуруҳчаҳо ҷудо мешаванд. Баромадан аз хонаҳо ё ҳавлиҳо манъ карда мешавад. Хӯрокворӣ, об ва ашёи мавриди ниёзи аввалия ба хонаҳо расонида мешаванд. Аз нуқтаҳои карантин ба масофаи дур баромадан манъ аст.

Ҳангоми муойинаи тиббӣ барои муайян намудани бемориҳо ва чораҷӯйҳои пешгирӣ дору гузаронда мешавад. Гуфтугӯи байни беморон маҳдуд карда мешавад. Муассисаҳои таълимӣ, маданӣ-маърифатӣ кори худро танҳо бо риояи қоидаҳои муайяншуда давом дода метавонанд.

Аҳолии минтақаи зарардидаи бактериологӣ ба талаботи тиббӣ бояд қатъан риоя намоянд. Риояи речаи хӯрокхӯрӣ махсусан муҳим аст. Танҳо маводи хӯрдани то он дам дар ҷаҳон ё ҷойҳои эминбударо истеъмол намудан мумкин аст. Ғайр аз ин, маводи хӯрдани ва нӯшиданиро низ хуб ҷӯшонидан ё бирён кардан даркор аст.

Тоза нигоҳ доштани биноҳои зист, ҳавлиҳо, ҷойҳои мавриди истифодаи умум низ аҳамияти калон дорад. Талаботи беҳдошти шахсӣ – ҳар ҳафта шустушӯӣ кардан, либоси зер ва ҷойпӯшҳоро иваз кардан, тозагии дастҳо ва мӯйи сарро риоя намудан шарт аст.

Дар ҳамаи ҳолатҳо дар минтақаи зарардидаи бактериологӣ, аҳоли бояд оромӣ ва тартибу интизомро риоя ва қоидаҳои муайяншударо иҷро намояд.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Ишора ва бонгҳои хабардиҳандаи мудофияи гражданиро номбар кунед.
2. Ҳангоми сигнали «хатари радиоактивӣ» ҳаракатҳои аҳоли бояд чӣ гуна бошанд?
3. Дар бораи тартибу одоб ва ҳаракатҳо дар нуқтаи захролудшудаи кимёвӣ нақл кунед.

§50. МУҲОФИЗАТИ ҲАЙВОНОТ, ОБЪЕКТҲОИ ХОЧАГИИ ХАЛҚ, МАВОДИ ХҲОКА ВА ОБ АЗ ЗАҲРОЛУДШАВӢ

Дар системаи мудофияи граждани дар қатори мудофияи аҳоли оиди муҳофизати ҳайвонот, объектҳои хоҷагии халқ, маводи хӯрока ва об аз силоҳи умумии ҳафноқ чорабиниҳо ташкил ва амалӣ карда мешаванд.

Роҳҳои беҳтарини муҳофизати ҳайвонот, паноҳ кардани онҳо дар саҳроҳои дар хоҷагӣ мавҷуд мебошад. Баробари пайдошавии хатар манзилҳои ҷорвопарварӣ ҳавоногузар ва дар онҳо захираи ему хошок ва об омода карда мешаванд. Ғайр аз ин, дар қарибҳои фермаҳои ҷорво-

парварӣ, инчунин захираи бузурги хошок, силос ва дигар хӯроквории хифозатшуда ташкил карда мешаванд. Барои ҳавоногузар кардани хонаҳои чорвопарварӣ сӯроҳҳои онҳо ба воситаи лой, семент ё маҳлули оҳак ва алибастер маҳкам карда мешаванд. Сӯроҳҳои калонро бо картон, қамиш ё матои саҳт маҳкам гардида, аз болои он лой ё семент мемоланд.

Дарҳо бо тол, резина ё плёнка маҳкам карда мешаванд. Қисми кушодаи тирезаҳо бо хишт, халтаҳои хок пушонидани мешаванд. Барои баланд бардоштани қувваи хифозаткунандаи деворҳо аз қисми берунии он то баландии 1м бо хок мепушонанд. Гафсии он ба 50–60 см мерасад. Дар ҳолати захролудшавӣ, яке аз вазифаҳои асосии мудофияи граждони – муҳофизати ҳайвоноти хоҷагии халқ, хӯрок ва баҳусус об ба ҳисоб меравад.

— Тайёр кардани бинои маҳсули барои муҳофизат тайёршуда, захира намудани хӯроки чорво, эҳтиёт намудани чорвои хоҷагии халқ аз бехтарин воситаҳои он, ки шахсони масъул бояд дар ин вақт ба уҳда дошта бошанд.

Шифт ва деворҳои бинои муҳофизатӣ бояд бо оҳак ё семент таъмир карда шаванд. Роҳи дигари муҳофизат – истифода аз ниқобҳои одӣ, чӯробиҳои синтетикӣ ва кофтани чуқуриҳои баландиашон 1 м ва гафсиашон 40–50 см мебошад.

Дар ҳолати хатарноктарин – хангоми афтодани силоҳи бактериологӣ кофтани чуқуриҳои 2,5-3 м зарур мешавад, то ин ки ҳайвоноти хоҷагии халқ бо тамоми воситаҳои муҳофизат таъмин карда шаванд. Ҳайвоноти хоҷагии халқро бо ниқобҳо, пойафзорҳои маҳсули пешбинишуда ва эмкунӣ (прививки) таъмин бояд кард, то ин ки ба онҳо осеба нарасад.

Барои муҳофизати хӯроки аҳоли аз захролудшавӣ низ бояд чораҳои зарурӣ андешид:

- а) бинои маҳсули нигоҳ доштани хӯроки аҳоли;
- б) эҳтиёт намудани хӯрок дар ҳолати набудани бинои маҳсус, яъне хӯрокро бо матоъҳои маҳсус печондан;
- в) хатман маҳкам кардани тарқиш ва сӯроҳҳои дару тирезаҳои бино.

Об неъматӣ бебаҳои ҳаёт аст. Аз ин рӯ, дар вақти захролудшавии ҳаво, хангоми афтодани силоҳи бактериологӣ бояд ба оби ошомидани хеле бозэҳтиёт муносибат намоем. Об бояд дар зарфҳои маҳсус – бидонҳои маҳкам, зарфҳои шишагӣ, сатил ё зарфҳои алоҳида захира шавад.

Дар шаҳрҳо ва минтақаҳои аҳолинишин лӯлаҳои обгузар бояд тоза карда шуда, тахти назорат қарор гиранд, чунки онҳо обро аз захролудшавӣ эмин медоранд.

Таъминоти баъзе маҳалҳои аҳолинишин бо об тавассути чоҳҳо сурат мегирад: пушонидани болои чоҳҳо бо матоъҳои маҳсус, ки хаворо намегузаронад, ба мақсад мувофиқ мебошад.

1. Иншооти чорвопарвариро барои муҳофизат чӣ гуна омода месозанд?
2. Захираҳои ҳуҷуки чорворо чӣ тавр аз захролудшавӣ эмин медоранд?
3. Захираҳои обро чӣ тавр аз захролудшавӣ эмин доштан мумкин аст?

§51. ВАЗИФАҲОИ ШАҲСОНИ КҶЧАНДА ҲАНГОМИ ТАҲДИДИ ХАТАР

Баробари эълон гаштани кӯчидани аҳоли ҳама бояд зуд воситаҳои ҳифзи фарди омода карда, ҷизҳои шахсӣ - ҳуҷҷатҳо (шиноснома, билетҳои харбӣ, диплом, шаходатномаи фарзандон)-ро бо ҳуд гиранд. Ҳамаи ашё ба ҷомадон, борхалта ё сумка гузошта шуда, ба он ҷо коғазаки бо нишондоди ному насаб, суроғаи доимӣ ва ҷосе, ки шахс ба он мекуҷад ҳамроҳ карда мешавад. Ба либоси кӯдакони синни томактабӣ порчаи матои сафед бо нишондоди ному насаб, соли таваллуд, суроғаи волидон ва нуктаи кӯчидан дӯхта мешавад.

Дар ҳуҷраи зист газ ва асбобҳои барқӣ ҳомӯш карда шуда, пардаи тирезаҳо гирифта мешаванд. Ашёи зуддаргирандаро ба ҷойҳои беҳавф гузошта, тирезаҳоро маҳкам кардан лозим аст. Сипас, дарро маҳкам карда, ба муҳофизати назорати биноҳо гузаштан лозим аст. Ба нуктаи эвакуатсионӣ дар вақти муайяншуда омада номнавис кардани шахсон лозим аст. Дар катори ҳуҷҷатҳо инчунин бо ҳуд гирифтани воситаҳои ҳифзи фардӣ, сарулибос, пойафзор, ҷойпӯшҳо, доруҳои тиббӣ ва захираи 2-3 - рӯзаи озуқа зарур аст.

Муташаққили ва интизоми ҳуб, иҷрои саривакции супоришҳои маъмурияти нуктаҳо аз қоидаҳои асосии рафтори аҳоли мебошанд.

Ҳангоми ҳаракат дар нақлиёт иҷрои супоришҳои сардори вагон, автомобил ё кишти зарур аст ва бе иҷозати онҳо аз нақлиёт баромадан мумкин нест.

Ҳангоми пиёда кӯчонидани аҳоли дар назди нуктаҳои эвакуатсионӣ колоннаҳо ташкил карда мешаванд. Барои ба роҳпаймой назорат кардан нуктаи аввали ҳаракат ва нуктаи роҳбарикунанда ташкил карда мешавад. Дар давоми як шабонарӯз аз нуктаи вайроншуда пешаки баровардани аҳоли ба нақша гирифта мешавад.

Барои муҳофизати одамон ва рафти гузаронидани ҷорабиниҳои эвакуатсионӣ дар маконҳои нуктаҳои эвакуатсионӣ, ҷойҳои аз сатҳи баҳр нисбатан паст, нуктаҳои қабули эвакуатсионӣ паноҳгоҳҳои одитарин таҷҳизонида мешаванд ва истифодаи биноҳои ҳифозатии дар қарибиҳо буда пешбинӣ мешаванд. Дар маконҳои ҷойгиршавии паноҳгоҳҳои зидди радиатсия, ки пешаки ё худ баъдан аз тарафи аҳолии ба ин ҷо омада сохта шудааст, истифода мешавад.

Қабул ва ҷойгир намудани аҳолии кӯчидаомада. Қабул ва ҷойгиркунии аҳолии кӯчидаомада дар нуктаҳои берунишаҳрӣ аз тарафи аъзои ҳукумати он ҷо якҷоя бо қароргоҳҳои мудофияи граждани амалӣ карда мешавад. Барои ин дар назди ҳукуматҳои ноҳиявӣ нуктаҳои қабули

эвакуатсионӣ, дар ҷойҳои аҳолинишин нуктаҳои воҳурӣ ташкил карда мешаванд. Аҳолии ба нуктаи берун аз шаҳр омадаро дар нуктаи қабули эвакуатсионӣ номнавис менамоянд ва бо тақсимои аъзои органҳои қабули эвакуатсионӣ ба воситаи нақлиёт ё пиёда ба нуктаи ҷойгиршавии макони зист интиқол медиҳанд.

Аҳолии таҳҷойӣ барои аҳолии кучидаомада дар биноҳои зеризаминӣ паноҳгоҳхоро таҷҳизонида, захираи ҳурукворӣ ва об омода месозанд. Аҳолии таҳҷойӣ инчунин омадагонро бояд бо дегу табақ ва ҷойпушо низ таъмин намоянд. Онҳо бояд ба омадагон хушмуомила бошанд, алалхусус ба шахсони солхӯрда ва кӯдакон. Аҳолии ҷойгиршуда бо озуқа ва асбобҳои рӯзгори мавриди зарурати аввалия аз тарафи ҳукумати онҳо ба воситаи системаи савдои мавҷуда таъмин карда мешаванд.

Коркарди санитарии одамон, дезактиватсия, дегазатсия ва дезинфексия сарулибос, воситаҳои ҳифзи фардӣ, силоҳ ва техника зарур аст.

Барои аз қисми берунии сарулибос, пойафзор, воситаҳои ҳифзи фардӣ, силоҳ ва техника дур сохтани моддаҳои радиоактивӣ ва бо мақсади паст гардонидани таъсириҳои онҳо коркарди санитарии одамон, дезактиватсия, дегазатсия ва дезинфексия анҷом дода мешавад.

САВОЛ ВА СУЊОРИШ

1. Кӯчидан (эвакуация) чист?
2. Тарзи умумии кӯчидан чӣ манфиат дорад?
3. Ба кӯчонидан чӣ тавр омода шудан мумкин аст?
4. Дар бораи одоби тартибот дар роҳ ва расида омадан ба макони муайян-гардида нақл кунед.

§52. РОҲҲОИ ЭМИН ДОШТАНИ ОДАМОН АЗ ЗАҲРОЛУДШАВӢ

Пок кардани моддаҳои радиоактивӣ, безаргардонӣ ё дур намудани моддаҳои заҳрогин, микробҳои дардовар ва токсинҳо аз қабати пусти одамон ва инчунин аз воситаҳои пушидашудаи ҳифзи фардӣ, сарулибос ва пойафзор яке аз роҳҳои эмин доштани одамон аз заҳролудшавист. Ин кор мумкин аст қисман ё пурра амалӣ гардад.

Коркарди санитарӣ хангоми заҳролудшавӣ аз моддаҳои радиоактивӣ вобаста ба шароит дар тули як соати пас аз заҳролудшавӣ бевосита дар нуктаи заҳролудгашта ва хангоми баромадан аз он гузаронида мешавад. Барои ин сарулибосро кашида, пуштро ба муқобили самти шамоли вазанда гардонда онро такидан лозим аст. Сипас, либосро овехта, онро бо ягон чиз такидан ё тоза намудан лозим аст. Пойафзолро бо об шуста ё худ бо латтаи тар тоза намудан лозим аст. Қисмҳои кушодаи даст, гардан, қисми рӯи ниқоби зиддигазро бо оби тоза шустан, ниқоби зиддигазро кашида ҳамчунин рӯй, даҳон ва гулӯро шустан лозим аст. Агар об кам бошад, қисмҳои кушодаи бадан ва қисми рӯи ниқоби зиддигазро бо тампонҳои намнок тоза кардан лозим аст. Дар фасли

зимистон сарулибос ва пойафзорро бо барфи тоза низ шустан мумкин аст. Ҳангоми заҳролудшавӣ бо моддаҳои заҳролудсозӣ катравӣ ва моеъ коркарди беҳдоштиро дар муддати кӯтоҳ гузаронидан лозим аст. Барои ин кор निकоби зиддигазро нақашада, қисмҳои кушодаи пӯст, ки ба онҳо моддаҳои заҳролудсоз афтадаанд, ҷойҳои заҳролудгаштаи сарулибос, қисми рӯи никоби зиддигазро бо маҳлули зиддихимиявӣ аз қутичаи тиббии дар даст буда тоза қардан лозим аст. Агар он набошад, моддаҳои заҳрогинро бо воситаҳои кимиёвӣ рӯзор низ бартараф намудан мумкин аст. Чунони, барои коркарди пӯсти шахси болиғ 1 л туршӣ (перекис)-и 3%-и гидроген ва 30 гр натрий бевосита пеш аз корбурд омехта қарда, истифода бурда мешавад. Натрийро бо ширеши силикати (150 гр ширеш бо 1 л туршии 3%-и гидроген) иваз намудан мумкин аст. Онро ҳамчун маҳлал аз пакети зиддихимиявӣ низ истифода бурдан мумкин аст. Ҳангоми истифода аз натрийи хушк аз афтадони он ба ҷашм ва пӯст эҳтиёт қардан лозим аст. Ҳангоми дар як вақт заҳролудшавӣ ҳам аз моддаҳои заҳролудсозӣ радиоактивӣ ва ҳам бактериологӣ дар навбати аввал моддаҳои заҳрогин, сипас воситаҳои бактериологӣ ва моддаҳои радиоактивӣ безарар қардонида мешаванд.

Шустушӯи тамоми бадан бо оби гарм ва собун, инчунин ёрии махсуси тиббӣ ба зарардидагон низ аз воситаҳои ҳифозатанд. Дар ин ҳолат сарулибос, ҷойпӯшҳо ва пойафзор ё иваз, ё махсус коркард қарда мешаванд. Нуктаҳои шустушӯи беҳдоштӣ дар ҳудуди нуктаҳои беҳдоштӣ, ҳаммомҳо ва дигар ҷойҳои хизмати майиш ё худ дар макони иқомат, дар ҳуҷраҳои алоҳида ташкил қарда мешаванд.

Дезактиватсия, дегазатсия ва дезинфексия. Дар натиҷаи ҳаракатҳо дар ҷойҳои заҳролудшуда сарулибос, пойафзор, воситаҳои ҳифозат, силоҳ, техника аз моддаҳои заҳролудсозӣ радиоактивӣ ва бактериологӣ заҳролуд мешаванд. Барои безарар қардонидан ва пешгирии заҳролудшавии одамон аз онҳо, дезактиватсия, дегазатсия ва дезинфексия гузаронида мешавад. Дезактиватсия, дегазатсия ва дезинфексия техника ба қисман (нопура) ва пура тақсим мешаванд. Силоҳи шахсӣ ва дигар ашёи хурд пура коркард мешаванд.

Дезактиватсия дафъи моддаҳои радиоактивӣ аз сатҳи болоии ашёи заҳролудгашта мебошад.

Дезактиватсияи пураи техника – пок намудани моддаҳои радиоактивӣ аз тамоми сатҳи болоии он бо роҳи шустани ин моддаҳо тавассути маҳлулҳои дезактиватсия, об ва шётҳои махсус мебошад.

Барои иҷрои дезактиватсия маҳлулҳои махсуси дезактиватсиякунанда, маҳлули об ва хоқаҳои либосшӯй, инчунин об ва моддаҳои халкунанда (бензин, керосин, сӯзишвории дизелӣ) истифода мешаванд.

Дегазатсия рафъи моддаҳои заҳрогин ё безарар қардонидан ба тарзи кимиёвӣ мебошад. Дегазатсияи сарулибос, пойафзор, воситаҳои ҳифзи фардӣ бо роҳи ҷӯшонидан, бо маҳлули аммиак тоза қардан, шустан ва шамол додан сурат мегирад. Ҳангоми дегазатсияи техника танҳо он қисмҳои техника тоза қарда мешаванд, ки одамон бо онҳо сарукор доранд.

Барои дегазатсия маҳлулҳои махсуси дегазатсиякунанда истифода мешаванд. Инчунин ашёи дардастбуда – маҳлули аммиак, калий ё натрий, инчунин ҳалкунандаҳо (бензин, керосин ва ғ.) - ро низ истифода кардан мумкин аст.

Дезинфексия – нобуд сохтани воситаҳои бактериологӣ ва безараргардонии токсинҳо мебошад. Дезинфексияи сарулибос, пойафзор ва воситаҳои ҳифзи фардӣ бо роҳи коркард бо ёрии маҳлули бугӣ-ҳавоӣ, ҷӯшонидан дар маҳлулҳои дезинфексиякунанда, тар кардан ва шустан амалӣ мешавад. Дезинфексияи пурраи силоҳ ва техника дар нуқтаҳои махсус бо тарзҳои маълум, танҳо бо истифодаи маҳлулҳои дезинфексиякунанда амалӣ мегардад. Барои дезинфексия моддаҳои махсуси дезинфексиякунанда: фенол, крезол, мезол, инчунин маҳлулҳои дезинфексиякунӣ истифода мешаванд.

САВОЛ ВА СУЊОРИШ

1. Коркарди беҳдошти-тиббӣ чӣ таъвир анҷом дода мешавад?
2. Дезактиватсия, дегазатсия ва дезинфексия чистанд?

§53. АСБОБҲОИ КАШҲ (ПАЙГИРӢ)-И РАДИАТСИЯВӢ

Асбобҳои кашфи радиатсиявӣ (онҳоро асбобҳои дозиметрӣ низ меноманд) барои муайян намудани заҳролудшавии радиоактивӣ, чен кардани дараҷаи радиатсия ва заҳролудшавии радиоактивӣ истифода мешаванд. Ба онҳо ченкунакҳои қувва (доза)-и ДП–5А, ДП–5Б, ДП –5В дохил мешаванд.

Дар асбобҳои муосири дозиметрӣ бо роҳи ионизатсия чен кардани нургирии радиоактивӣ бештар маъмул аст. Агар ба газӣ дар муҳити муайян воқеъгардида қувваи барқ гузаронем, электрон ва ионҳои ҳангоми нургирии ҳосилшуда ба ҳаракати якҷайл мебароянд. Якумаш ба самти анод, дуюмаш – ба самти катод. Дар натиҷа дар байни электродҳо (анод ва катод) қувваи барқи ионӣ ҳосил мешавад, ки бузургии он ба қувваи меъёр (доза)-и радиоактивӣ баробар аст. Ба воситаи қувваи барқи ионӣ дар бораи қувваи нургирии радиоактивӣ ҳарф задан мумкин аст. Қисмҳои қабулкунандаи асбобҳои дозиметрӣ камераҳои ионӣ ва ҳисобкунакҳои заряди газӣ мебошанд. Камераи ионӣ ҳаҷми ихтоташудаи пур аз ҳаво мебошад, ки дар он электродҳои мусбат ва манфӣ ҷой гирифтаанд. Дар нақши анод – қисми барқгузаронанда, дар нақши катод – сержени оҳанин хизмат менамоянд. Ба электродҳо аз манбаи барқ қувва дода мешавад. Агар нургирии радиоактивӣ набошад, ҳавои камера ионизатсия карда нашудааст ва қувваи барқро намегузаронад. Дар зери таъсири нургирии ҳаво ионнок гардонида мешавад, занҷир маҳкам мешавад ва ба воситаи он қувваи ионноки барқ мегузарад. Он ба схемаи барқии асбоб дохил мешавад, сипас пурзӯр ғашта, дигаргун мегардад ва бо микроамперметр чен карда мешавад. Чунин камераҳои ионӣ дар асбобҳои, ки бо онҳо дараҷаи гамма - нургириҳо дар маҳалҳо чен карда мешавад, истифода мешаванд.

Ҳисобкунаки газӣ – устувоноаи оҳанине, ки бо маҳлули газҳои инертӣ бо иловаҳои на он қадар калон пур карда шудааст. Риштаи борики оҳанин, ки анод номида мешавад, дар дохили тана, ки катод номида мешавад, кашида шудааст.

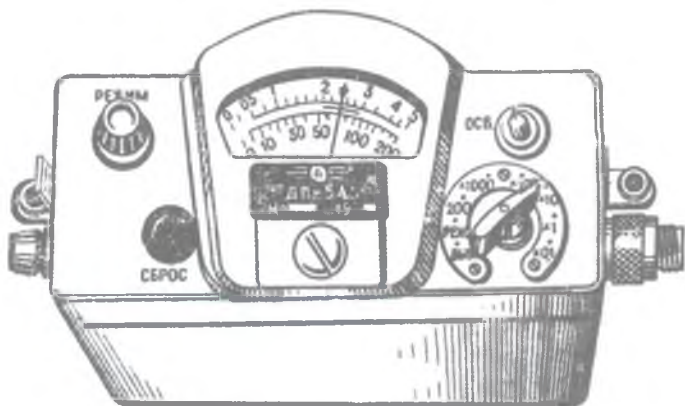
Бо ҳисобкунакҳои газӣ зарядеро, ки дар асбобҳо барои муайян ва чен кардани дараҷаи захролудшавии қисмҳои болоии ашёи гуногун аз моддаҳои радиоактивӣ пешбинӣ шудаанд, андоза карда мешаванд. Онҳоро инчунин барои чен кардани дараҷаи гамма - нургириҳо низ истифода кардан мумкин аст. Ченкунакҳои қувваи доза - ДП-5А, ДП-5Б, ДП-5В асбобҳои асосии дозиметрӣ барои чен кардани дараҷаи радиатсия ва захролудии радиоактивии ашёи гуногун аз рӯи гамма - нургири мебошанд. Ченкунаки ДП-5А ба 6 диапазон тақсим шудааст. Қисмҳои асосии асбоб – пулти ченкунӣ ва зонди ба пулт бо сими эластикии дарозиаш 1,2 м пайвастшуда мебошанд. Ғайр аз ин, ба комплект телефон, штангаи дарозкунанда, қутии аккумуляторӣ барои бо қувваи барқ доиман пайваст кардани асбоб, ғилоф бо тасмаҳо ва препарати санҷишӣ ва ашёи захиравӣ дохил мешаванд. Дар қисми болоии пулти ченкунанда микроамперметр, хомӯшкунандаи зердиапазонҳо, дастаи дурусткунии речаи кор, нуктаи партофтани нишондодҳо, тумблери ҳамранги шкала ва лонаи бакордарорандаи телефонҳо ҷойгир шудаанд.

Зонд герметикикардашуда мебошад. Дар он ду ҳисобкунаки газӣ – зарядӣ ва дигар унсурҳои схемаи барқӣ, тирезача барои индикатсияи бета-нургири, ки бо плёнкаи обногузар печонида шудааст, инчунин экранӣ гардишӣ, ки бо ду вазъият – «Б» ва «Г» танзим мешавад, ҷойгир шудаанд.

Ин асбоб аз се унсуре, ки қори доимии онро тӯли 40 соат таъмин менамояд ё аз нуктаҳои берунии қувваи доимии 3,6 ё 12 вольт қувва мегирад, иборат аст.

Омода сохтани асбоб ба кор.

Ҳангоми ба кор омода сохтани асбоб акрабаки амперметрро ба сифр гузоштан лозим аст. Дастаи «Режим» баръакси ҳаракати акрабак

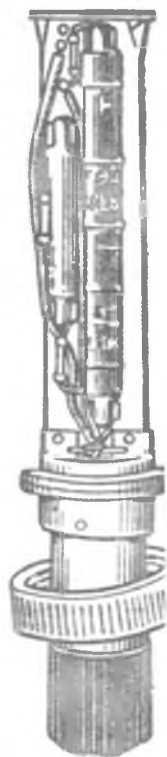

Ченкунакҳои қувваи доза ДП-5А.

то охир тоб дода мешавад. Дастаи ивазкунандаи диапазонҳоро ба ҳолати «Выкл» гузошта, роғи қуввагузorro кушода ба манбаи барқ пайваст наму-дан лозим аст. Сипас, асбобро ба кор дароварда ивазкунандаро дар ҳолати «Реч» гузошта, дастаи «Режим»-ро ба самти рақами як охиста тоб дода, ақрабаки микроамперметрро ба ишо-раи секунҷаи шкала гузоштан лозим аст. Баъд ҳолати кори асбобро ба воситаи препарати санҷишӣ баррасӣ карда, экранӣ дар қисми болоии зонд бударо дар ҳолати «Б» гузошта ва онро ба назди қуввадиҳандаи радиоактивӣ гузошта, онро пешакӣ кушода, пластикаи муҳофизатшударо дар гирди меҳвар давр занонда, теле-фонро ба кор даровардан лозим аст. Сипас, ивазкунандаро охиста-оҳиста ба нуқтаи «х 1000», «х 100», «х 10», «х 1», «х 0,1» мегузоранд. Дар ин ҳолат телефон бояд садоҳои кӯтоҳмуддат барорад, дар диапазони «х 10», ақрабаки асбоб тахминан то байни шкала, дар диапазонҳои хурд «х 1» ва «х 0,1» берун аз шкала ҳаракат мекунад. Ченкунии дараҷаи радиатсия

дар маконҳо аз рӯи шкалаи «0-5» ҳангоми дар ҳолати «х 1000» будани ивазкунанда, ҳангоми дараҷаҳои нисбатан баланд аз рӯи шкалаи «0-200», дар ҳолати «200» будани гузаронанда амалӣ карда мешавад. Пулти асбоби зонд дар баландии қафаси сина ҷойгир мешавад ва зонд бояд дар ғилоф бошад.

Дараҷаи заҳролудшавии пусти одамон, сарулибос, техника, нақлиёт, озукаворӣ, об ва дигар ашё дар диапазонҳои «х 1000», «х 100», «х 10», «х 1», «х 0,1», аз шкалаи болоии «0-5» нишондод мегиранд. Агар ҳангоми чен кардани дараҷаи заҳролудшавӣ нишондод дар шкалаи болоии асбоб 2,5 м Р/с, гузаронандаи диапазонҳои дар ҳолати «х 10» истад, дараҷаи заҳролудшавӣ 25 м Р/с-ро ташкил медиҳад. Пеш аз чен кардани дараҷаи заҳролудшавӣ бузургии гамма фон чен карда мешавад. Барои ин дараҷаҳои радиатсия дар масофаи 15 - 20 м аз иншооти заҳролудгашта чен карда мешавад. Сипас зонди асбобро ба қисми болоии иншооти заҳролудгашта расонда, онро дар самти ҳаракат дошта, нуқтаи зиёдтар заҳролудгашта ёфта мешавад. Зондро дар аз нуқтаи нисбатан зиёд заҳролудгашта дар баландии 1-1,5 см нигоҳ медоранд ва нишондодҳои он гирифта мешаванд. Аз нишондодҳои ҳосилшуда аҳаммияти гамма - фон тарҳ мешавад.

Зонд

Масалан, агар хангоми ченкунии бузургии гамма - фон 200 м Р/с, бузургии дараҷаи захролудшавӣ 250 м Р/с ва 100 бошад, бузургии захролудшавии объект ба 50 м Р/с мерасад.

Сохти асбобҳои ДП-5Б ва ДП-5В ва кор бо онҳо асосан ба сохт ва кори асбоби ДП-5А монанд аст.

Усули нигоҳубини асбобҳо. Асбобҳои дозиметр дар хонаҳои дараҷаи ҳавояш аз 10 то 25° С бо намнокии аз 50 то 60% нигоҳ дошта мешавад. Онҳо дар рафҳои ҷевонҳо нигоҳ дошта мешаванд.

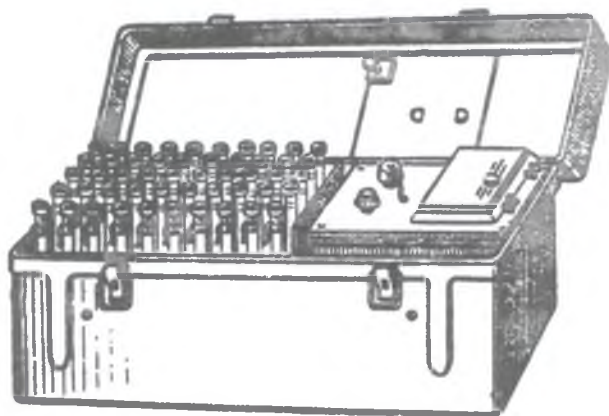
Ҳангоми дар давоми даҳ шабонароӯз нигоҳ доштани асбобҳо манбаъҳои қуввадиҳандаи онҳо ҳомӯш карда мешаванд ва берун аз асбобҳо нигоҳ дошта мешаванд. Онҳоро дар ҷойҳои торик ва сарднамо нигоҳ доштан ба мақсад мувофиқ мебошад.

Баромадгоҳҳои манбаъҳои қуввадиҳанда бояд хуб ойик (изолятсия) кунонида шаванд.

Асбобҳоро эҳтиёт қардан ва дуруст кор фармудан лозим аст. Онҳоро муддати дароз дар зери офтоб ва борону барф гузоштан мумкин нест. Аз ифлосӣ ва гарду губор, ҳангоми дар техника гирифта гаштан онҳоро аз зарбаҳо муҳофизат намудан лозим аст. Ҳангоми ҳаракат онҳоро дар бордони мошин гузоштан мумкин нест. Препаратҳои санчишии радиоактивиро кушодан ва ба сатҳи болоии онҳо даст расонидан катъан манъ аст.

Асбобҳои санчишии нургирии радиоактивӣ. Асбобҳои санчишии нургирии автомобилӣ барои чен кардани дозаи нургирии берунии одамон, ки дар ҷойҳои захролудгашта мебошанд, пешбинӣ шудаанд. Ба ин гурӯҳи асбобҳо комплекти дозиметрҳои шахсии ДП-22В дохил мешаванд. Комплекти дозиметрҳои шахсӣ аз 50 адад дозиметрҳои рост нишондиҳандаи ДКП-50А ва асбоби заряди ЗД-5 иборат аст.

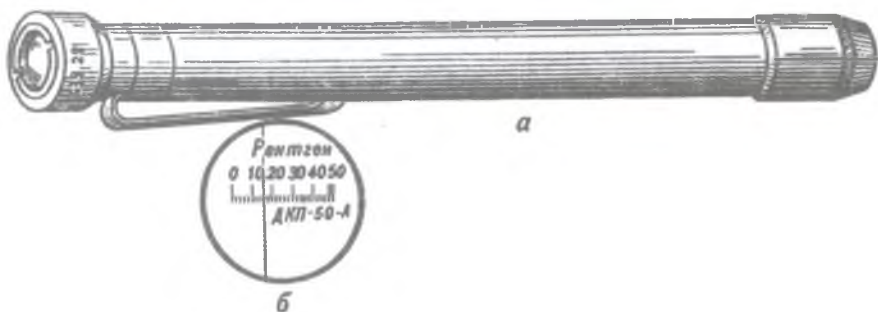
Дозиметри ДКП-50А чен кардани дозаи индивидуалии гамма-нургиӣ дар диапазони аз 2 то 50 Р дар дараҷаи радиатсия аз 0,5 то 200 Р/с-ро таъмин менамояд. Тарзи кори он ба тарзи кори электроскопи

Комплекти дозиметрҳои шахсии ДП-22В

одӣ монанд аст. Камераи ионӣ ва конденсатор пеш аз кор бо заряд пур карда мешавад. Азбаски риштаи марказӣ ва электрод бо ҳам пайваست карда шудаанд, онҳо заряд мегиранд ва ришта бо таъсири фишори электростатӣ аз электроди марказӣ дур мешавад. Ҳаҷми дуршавии ришта ба бузургии қувваи гузошташуда вобастагӣ дорад ва риштаро бо роҳи дигарсозӣ ба шкалаи сифр гузоштан мумкин аст. Ҳангоми таъсири нургирии радиоактивӣ дар камера барқи ионӣ ҳосил мешавад, ки дар натиҷаи он заряди дозиметр дар баробари дозаи нургирии қабулшуда кам мешавад ва ришта дар самти шкала ҳаракат мекунад.

Асбоби заряди ЗД-5 аз тана ва тахта (панел) иборат буда, барои заряднок гардонидани дозиметрҳо кор фармуда мешавад. Дар тахта дастаи потенсиометр, лонаи заряд бо сарпуши сӯрохи қуввадиханда ҷойгир шудаанд. Қуввагирии асбоби зарядӣ аз ду манбаи хушкӣ барқ, ки кори мунтазами онро то 30 соат таъмин менамояд, амалӣ карда мешавад.

Дозиметри ДКП-50А

Омодасозии дозиметр ба кор аз заряднок намудани он оғоз меёбад. Барои заряднок кардани дозиметр манбаи қуввадихиро пайваст намуда, қисми ҳифозатии дозиметрро кушода, сарпушаки лонаи зарядиро озод намудан лозим аст. Дозиметрро ба ҷойи заряди асбоби зарядӣ мегузоранд. Дар ин ҳолат қисми ҳамранг ва қувваи баланд ба кор дароварда мешаванд. Сипас ба окуляр нигариста охира дозиметрро паҳш намуда баъд аз он дастаи потиникометрро ба рост риштаи дозиметр ба сифри шкала омадан тоб додан лозим аст. Баъд аз ин дозиметрро аз ҷойи зарядӣ гирифта ҳолати риштаро тафтиш намуда, қисми ихтавӣ ва сарпушаки асбоби зарядиро печонидан лозим аст. Ҳангоми кор дозиметрро дар қиса бояд ба таври амудӣ нигоҳ дошт. Аз ҳолати ҷойгиршавии ришта дар шкала мунтазам хабардор шуда истода, дараҷаи нури ҳангоми кор дар макони заҳролудгашта гирифташуда муайян карда мешавад. Ҳисобот ҳангоми дар ҳолати амудӣ будани ришта гузаронида мешавад. Санҷиши нургирии радиоактивӣ ба тарзи якка ва гурӯҳӣ доир карда мешавад.

Ҳангоми санҷиши методи якка ба фармондеҳон, пайгирон, ронандаҳои мошинҳо ва дигар шахсоне, ки алоҳида супориш иҷро менамоянд,

дозиметрҳо супорида мешаванд. Методи гуруҳии санҷишӣ барои дигар аъзои гуруҳҳо ва аҳоли истифода мешавад. Дар ин ҳолат дозиметрҳо ба як-ду нафар аъзои гуруҳ, гуруҳи одамоне, ки дар як хона ё макон ҳастанд, дода мешаванд. Дозаи бақайдгирифташуда ба ҳар як нафари одамон ҳамчун дозаи шахсӣ номнавис мешавад.

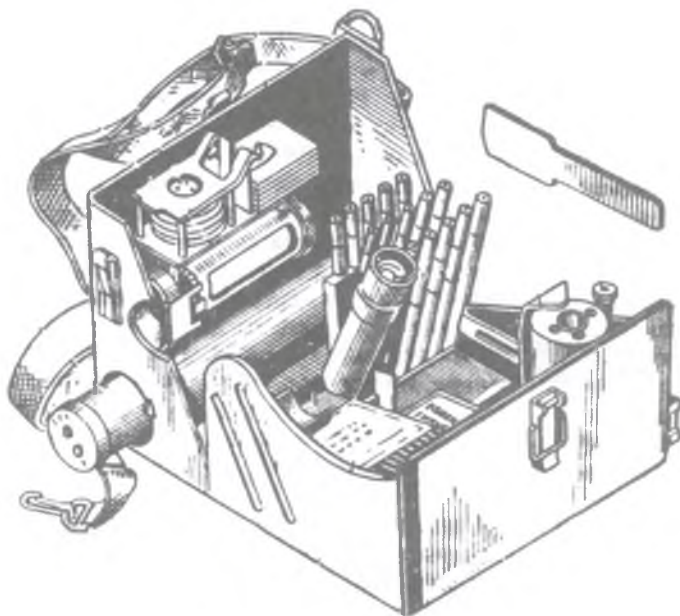
САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Моҳияти тарзи муайян намудани иони моддаҳои радиоактивӣ ва ҷенқунии нургирии радиоактивиро шарҳ диҳед?
2. ДКП-50 А-ро чӣ тавр ба қор омода сохтан мумкин аст?
3. Дар бораи талабот ҳангоми истифодаи дозиметр нақл кунед.

§54. АСБОБҲОИ ПАЙГИРИИ КИМИЁВӢ

Моддаҳои захролдоси муосир – токсинҳо таъсири хеле сахт доранд. Аксари онҳо ранг ва бӯй надоранд. Барои муайян намудани мавҷудияти моддаҳои захролдос дар макон ва дар ашёи гуногун асбобҳои пайгирии кимиёвӣ истифода мешаванд. Асбоби қушунии пайгирии кимиёвӣ аз ҷумлаи онҳост.

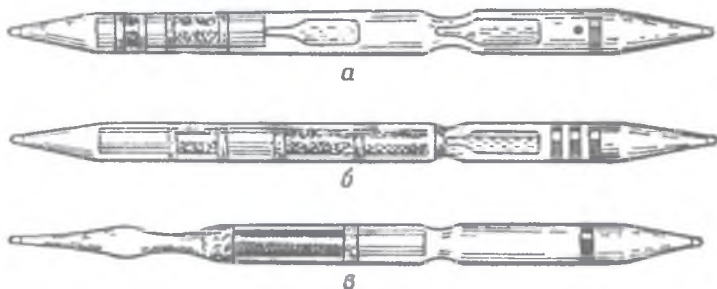
Сохти АҚПК (Асбоби қушунии пайгирии кимиёвӣ) (ВПХР). Тарзи кори АҚПК дар дигаргуншавии ранги моддаҳои махсус ҷудокардашуда ҳангоми пайваस्तшавӣ бо моддаҳои захролдос асоснок гардонида мешавад.

Асбоби қушунии пайгирии кимиёвӣ (ВПХР)

Асбоб аз тана, сарпӯш, насоси дастӣ, кассетаҳои когазӣ бо найчаҳои индикаторӣ, тозакунакҳои зиддигуборӣ, насадкаи насос, сарпӯшакҳои ҳифозаткунанда, чароғаки барқӣ, гармкунак ва тирҳо иборат аст. Ғайр аз ин, ба комплекти асбобҳо белча ва роҳнамои истифодаи асбоб дохил мешаванд. Вазни он 2,3 кг мебошад. Найчаҳои индикаторие, ки ба комплекти асбобҳо дохил мешаванд, 3 навъанд; ҳалқа ва нуқтаи сурх (барои муайян кардани зарин V–газҳо) 3 ҳалқаи сабз (барои муайян кардани фосген, кислотаи синилӣ ва хлорсион) ҳалқаи зард (барои муайян кардани инрит). Барои муайян намудани моддаҳои захрогин дар ҳаво бо ёрии АҚПК сарпӯшаки онро кушода аз сӯроҳ насосро гирифтани лозим аст. Аз дохили кассета ду найчаи ҳалқа ва нуқтаи сурхдорро гирифта, нӯги онҳоро бурида кушодани лозим аст. Бо ёрии ампулакушо бо маркировкаи ба маркировкаи найчаҳои индикаторӣ монанд ампулаҳои болоии ду найчаро шикаста, онҳоро ду-се мартаба саҳт тақон додан лозим аст. Сипас, яке аз найчаҳоро бо тарафи бемаркааш ба насос гузошта панҷ - шаш мартаба кашиш бояд дод. Боз бо ёрии ампулакушо ампулаҳои поёнии ҳарду найчаро шикаста, тақон дода, дигаргуншавии ранг, моддаҳои дохили онро назорат кардан лозим аст. Ранги сурх гирифтани қабати болоии моддаи дохили найча аз он далолат мекунад, ки дар ҳаво газҳои зарин - V мавҷуданд. Агар дар ҳарду найча ранги зард пайдо шавад, дар ҳаво консентратсияи хавфноки моддаҳои захролуд мавҷуд нест. Муайян намудани ҳамин моддаҳои захролудсозии консентратсияҳои бехатар низ бо тарзи мазкур гузаронида мешавад. Найча танҳо 30 - 40 мартаба кашиш дода мешавад ва ампулаҳои поёни на дертар аз 2 - 3 дақиқаи баъди кашиш шикаста мешаванд. Ба нишондоди найчаи ҳалқа ва нуқтаи сурхдошта нигоҳ накарда, муайянсозии моддаҳои захролудсозро бо ёрии найчаҳои дигар – аввал бо найчаи се ҳалқаи сабз дорои, сипас бо найчаи дорои як ҳалқаи зард идома додан лозим аст.

Барои дар ҳаво мавҷуд будани фосген, хлорсион ва кислотаи синилро муайян намудани найчаи дорои се ҳалқаи сабз кушода, ампулаи онро шикаста ба насос гузошта 10-15 мартаба кашиш додан лозим аст. Сипас найчаро аз насос гирифта, ранги моддаи дохилии онро бо эталони дар ғита аксёфта муқойиса намудани лозим аст. Баъди ин мавҷуд будани

Индикаторҳо

бугҳои инрит ба воситаи кушодани найча ва ба насос гузоштан ва 60 мартаба кашиш додан муайян карда мешавад. Пас аз дохили насос шудани найча онро 1 дақиқа нигоҳ медоранд ва бо ранги дар болои фита аксёфта муқойиса менамоянд. Ҳангоми паст будани ҳарорати ҳаво ҳассосияти найчаҳо паст мегардад.

Дар фасли зимистон барои бомуваффақият ба кор бурдани онҳо (грелка) гармкунакхоро истифода мебаранд. Бо ёрии гармкунак ампулаҳо об мешаванд ва найчаҳои ҳалқа ва нуктаи сӯхтор дар ҳарорати муҳити атроф 0°C ва аз он поён, найчаҳои ҳалқаи захрдошта дар ҳарорати аз 10°C поён гарм карда мешаванд.

Барои ба кор омода сохтани гармкунак тирро ба лонаи марказии он гузошта, ба зарбаи даст бояд ампулаи дохили тирро шикаст. Пайдо шудани буг аз дохил омодагии онро нишон медиҳад.

Пеш аз кушодани найчаҳои индикатории ҳалқа ва нуктаи сурхдошта онҳоро барои об шудан ба лоначаҳои паҳлӯии гармкунак гузоштан лозим. Найчаҳои обшударо бояд зуд гирифта ба дохили штатив гузошт. Сипас найчаро кушода, ампулаҳои болоиро шикаста, зуд такон дода, ба насос гузошта, ҳаворо ба воситаи найчаи таҷрибавӣ кашидан лозим аст. Сипас ҳамзамон ҳарду найчаро гарм карда, пас аз як дақиқа ампулаҳои поёниро шикаста, ҳам бо найчаи санҷишӣ ва ҳам бо найчаи таҷрибавӣ дар як вақт дигаргуншавии ранги моддаи дар дохили онҳо бударо назорат кардан лозим аст.

Барои бо найчаи ҳалқа ва нуктаи сурхдошта муайян намудани консентратсияҳои моддаҳои захрогин низ чунин амал кардан лозим аст. Пас аз кашидани ҳаво найчаҳоро 2 - 3 дақиқа нигоҳ доштан, лозим аст. Найчаҳои индикаторӣ бо ҳалқаи зард дар ҳарорати 10°C ва пасттар аз он баъди ба онҳо кашида шудани ҳавои захролудгашта гарм карда мешаванд. Барои муайян намудани дараҷаи захролудӣ санҷиши кимиёвӣ анҷом дода мешавад. Он бо ёрии АҚПК сурат мегирад ва имкон медиҳад, ки коркарди санитарии одамон ва дегазатсияи техника доир карда шаванд.

Қоидаҳои нигоҳубини асбобҳо. Асбобҳои пайгирии кимиёвиро дар рафҳо ва чевонҳо, дар шароити саҳроӣ дар рафҳои ҷубин нигоҳ доштан зарур аст. Онҳоро аз таъсири дурударози нурҳои офтобӣ муҳофизат намудан лозим аст. Ҳангоми гузаштани вақти истифодаи найчаҳо онҳоро бо найчаи нав иваз намудан лозим аст. Пеш аз баромадан ба пайгирӣ дурустии асбобҳо, мавҷудияти ампулаҳо дар найчаҳои индикаторӣ ва дурустии насосро санҷидан лозим аст. Ҳангоми ҳаракат дар макони захролудгашта асбобҳоро аз захролудшавӣ бояд эмин дошт, агар захролуд шуда бошад, онҳоро хуб дегазатсия ва дезактиватсия намудан лозим аст.

САВОЛ ВА СУЊОРИШ

1. ДКП – 50 А-ро чӣ тавр ба кор омода сохтан мумкин аст?
2. Дар бораи ҳисоб кардани шуоъ дар организм нақл кунед.

§55. ПАЙГИРӢ ДАР МИНТАҚАҲОИ ЗАҲРОЛУДШУДА

Пайгирӣ – навъи асосии ҳаракати бомуваффақияти қувваҳои мудофияи граждани мебошад. Мақсад аз он саривақт гирифтани маълумот дар бораи шароити дар натиҷаи истифодаи силоҳи қатли ом баамаломата мебошад. Маълумоти дарёфтшуда барои қабули қарорҳо ҷиҳати гузаронидани чорабиниҳо оиди муҳофизати аҳоли, ташкил ва доир намудани қорҳои ғаврӣ - барқароркунӣ дар нуктаҳои заҳролудшуда истифода мешаванд. Вазифаҳои асосии пайгирии мудофияи граждани муайян намудани ноҳияҳо, шахрҳо ва иншооти аз таъсири силоҳи қатли ом ва одӣ осебдида, офатҳои табиӣ, оқибатҳои сар задани садамаҳо, муайян кардани дараҷаи вайроншавӣ, хусусияти сӯхторҳо ва заҳролудшавӣ дар нуктаҳои маҳвгашта ва ноҳияҳои наздики он, муайян намудани ҳолати роҳҳои ҳаракат, ҳолати иншооти ҳифозатӣ, шароитҳои расонидани ёрии тиббӣ ба зарардидагон дар нуктаҳои зарардида, анҷом додани назорат ва санҷиши лабораторӣ дар хусуси заҳролудшавии ҳаво, об, замин, ҳуруки қорво ва дигар иншооти муҳити зист аз моддаҳои заҳрогини радиоактивӣ ва воситаҳои бактериологӣ мебошад. Ғуруҳҳои пайгирӣ вазифаҳои худро бо роҳи назорат қардан ва азназаргузаронии бевоситаи иншооти пайгирӣ бо истифодаи асбобҳои ҷиро менамоянд. Ба ин навъи пайгирӣ низ талаботи пайгирии қушунӣ дахл дорад.

Макон (пост)-и назорати радиатсия ва моддаҳои кимиёвӣ. Барои муайян кардани ҳолати радиатсия ва моддаҳои кимиёвӣ дар қорхонаҳои саноатӣ, дар хоҷагӣ ва муассисаҳои таълимӣ, маконҳои назорати радиатсия тафтиши моддаҳои кимиёвӣ ташкил карда мешавад. Онҳо дар ҳудуди иншооти хоҷагии халқ ва ноҳияҳои ба он наздик, инчунин дар ҳудуди ҷойгиршавии одамон дар нуктаҳои беруназшаҳрӣ амал менамоянд. Ба ҳайати ин маконҳо сардори постҳо ва ду нафар назоратчи дохил мешаванд. Дар макон ҷой барои назоратчи ва паноҳгоҳ барои ҳайати шахсӣ ҷиҳозонида мешавад. Барои назоратчи қунон ҷое бояд интихоб карда шавад, ки аз он тамоми ҳудуди иншоот хуб намоён бошад.

Вазифаҳои макони назорати кимиёвӣ ва радиатсияро сардори ситоди мудофияи граждани муқаррар мекунад. Дар он роҷеъ ба ҳудуди ҷойгиршавии макон ва қоидаи ҷиҳозонидани он, ноҳия, самт ва вазифаҳои назорат, қоидаҳои ҳаракат ҳангоми тарқиши ҳастай, муайян намудани заҳролудшавии радиоактивӣ ё кимиёвӣ ва инчунин пайдошавии аломатҳои заҳролудшавии бактериологӣ, ишораҳои ахборӣ ва қоидаҳои хабардиҳӣ дар бораи натиҷаҳои назорат ишора мешаванд.

Макон бо ҷенкунаки қувваи доза, асбоби пайгирии кимиёвӣ, дозиметрҳои шахсӣ, воситаҳои ҳифзи фардӣ, дорукутиҳои шахсӣ, пакетҳои зидди заҳролудшавии кимиёвӣ, сониясанҷ, айнақҳои ҳифозатӣ, воситаҳои ахборотӣ ва алоқа, дурбин ҷиҳозонида мешавад. Ғайр аз ин, дар макон бояд дафтари бақайдгирии натиҷаҳои назорат ва планшети азимутӣ мавҷуд бошад. Ба ногаҳон рӯй додани офатҳои табиӣ нигоҳ накарда, як қатор аломатҳои аз тарафи назоратҳои илмӣ муайяншуда вучуд доранд, ки тавассути онҳо рӯй додани офати табииро пешгӯӣ менамоянд.

Яке аз омилҳои ҳатталимкон кам намудани ҳалокати аҳолии дар бораи хатари офати табиӣ пешаки хабар додан мебошад.

Ҳангоми хабар додан дар бораи хатари заминҷунбӣ газ, бухорӣ ва дигар асбобҳои гармидиҳиро ҳомӯш намуда, худ сарулибосро пушида ва қудаконро пушонида, ашёи зарурӣ ва озуқавориро гирифта, хонаро тарк намудан лозим аст. Агар заминларза сар шуда бошад аз хона баромада натавонед, дар ростии зерин дар ё тиреза истода, пас аз тақонҳои аввалин ба берун баромадан лозим аст. Ҳангоми заминларза дар ҷойи кушод дар масофаи дуртари биноҳо истодан лозим аст. Заминаларза мумкин аст аз якҷанд лаҳза то чанд шабонароӯз давом ёбад. Дар бораи ҷӣ тавр рафтор намудан бо аҳолии ба воситаи радио хабар дода мешавад. Ҳамаи супоришхоро иҷро кардан шарт аст.

Худуд ва оғози обхезро, ки дар натиҷаи зиёдшавии об дар фаслҳои баҳор, тобистон ва тирамоҳ сар мезанад, як моҳ пеш ва ҳатто аз он ҳам барвақттар муайян намудан мумкин аст. Дар ҳолати обхезҳои ногаҳонӣ аҳолиро бо тамоми воситаҳои ахбори омма аз он ҷумла тавассути баландгӯяҳо хабардор намудан лозим аст.

Дар сурати зиёд будани вақт то сар задани офат аҳолии бо чизу чораашон ба ҷойҳои дигар қўчонида мешаванд. Ҳангоми ногаҳон сар задани обхезӣ аҳолиро лозим аст, ки ба ошёнаҳои болоӣ бароянд ё худ дар болохона қарор гиранд. Агар ҳангоми обхезӣ ё бориши бисёр ва сел дар майдони кушода бошад, зуд ба болои баландиҳо, дарахтон баромада аз ашёи шинокунада истифода бурдан лозим аст. Дар бораи хатари омадани сел аҳолиро 10 дақиқа, дар камтарин ҳолатҳо 1-2 соат пештар оғоҳ намудан мумкин аст. Ҳангоми хатари омадани сел, агар вақт бошад, аҳолии ба ҷойи дигар қўчонида мешавад. Дар ҳамаи ҳолатҳо ҳангоми хабари хатари омадани сел ба ҳудуди беҳавф гузаштан лозим аст. Дар бораи омадани барфҳои саҳт аҳолиро бо ҳамаи воситаҳои алоқа хабардор намудан лозим аст. Дар ин ҳолат ҳаракат, хусусан дар деҳот, қатъ мешавад. Дар хона бояд захираи хӯрокворӣ, об, сузишворӣ, дар деҳот хӯроқи чорво низ захира карда шавад. Ҳангоми боридани барф дар дохили мошин бошад, мошинро нигоҳ дошта, дару тирезаҳои онро саҳт пушад. Муҳаррикҳо гарм печонида, мунтазам гарм карда истодан лозим нест. Аз мошин баромада пиёда то нуқтаи аҳолинишин омадан дуруст аст. Мошинро мунтазам аз барф тоза карда истодан лозим аст, то ин ки гурӯҳи наҷотдиҳанда онро бе душворӣ ёбад.

Ҳамаи сўхторҳо аз сар задани миқдори хурди оташ оғоз меёбанд. Ҳангоми дидани ин ҳолат зуд ба қисми сўхторнишонӣ хабар дода, ба ҳомӯш намудани он бо воситаҳои дардастбуда шуруъ намудан лозим аст. Аз дохили хонаҳои сўхтаистода худро бо ҷойпуши тар, матои мустаҳкам ва либоси болоӣ печонида ба дигар ҷой гузаштан мумкин аст. Аз бешазори сўхтаистода низ ба тарафи акси самти шамол ба воситаи ҷойҳои бедарахт, роҳҳо ва ҷўйборҳо гузаштан мумкин аст.

Ба бартарафсозии оқибатҳои офатҳои табиӣ тахти роҳбарии комиссияҳои махсус назорат карда мешавад. Ба ин қор инчунин аҳолии низ сафарбар карда мешавад. Ҳангоми бартараф кардани оқибатҳои заминҷунбӣ чунин қорҳо номбар кардан мумкин аст: наҷот додани

одамон аз вайронаҳо, пешгири ва ҳомӯш кардани сӯхтор, кушодани роҳҳо дар ҳудудҳои харобазорашта, тоза намудани кӯчаҳо аз вайронаҳо, бартараф кардани садамаҳо дар самтҳои барқӣ - коммуналӣ ва амсоли инҳо. Аҳоли низ барои ёфтан ва наҷот додани офатзадагон ҷалб карда мешаванд.

Дар ҷойҳои обзеркарда аҳоли бояд дар бурдани ҳайвонот, омода сохтани ҳамаи ашёи шинокунандани мавҷуда, омода сохтани амадҳо ва иҷрои корҳои таъмир ва барқарор сохтани иншоотҳои муҳофизаткунанда иштирок намоянд. Ҳангоми кор дар ҷойҳои обзеркарда ба қоидаҳои беҳатарӣ риоя намудан шарт аст. Наҷотдиҳандагон бояд хуб шино карда тавонанд, усулҳои муомиларо бо гаркшудаистодагон бояд донанд, дурустии воситаҳои шинокунандаро назорат кунанд. Ҳангоми бартараф намудани оқибатҳои чунин фалокатҳои табиӣ аҳоли бояд дар ёфтан ва наҷот додани ҷабридагон, кофта баровардани воситаҳои нақлиёт, тоза кардани вайронаҳо ва дигар корҳои қувваталаб иштирок намояд. Бо ҳомӯш сохтани сӯхторҳои бузург, гайр аз сӯхтори беша, гуруҳҳои ғайринизомии мудофияи граждани, қисмҳои ҳарбӣ, баъзан аҳолии таҳҷойӣ низ ҷалб карда мешаванд. Дар чунин шароит роҳҳои одитарини сӯхторнишонӣ ба кор бурда мешаванд.

Шарти асосии дар муддати кӯтоҳ бартараф кардани оқибатҳои офатҳо ба қоидаҳои ҷамъиятӣ риоя намудан мебошад. Аҳолии дар ҳудуди офатҳо ҷойгиршуда бояд интизоми баланд, муташаккилию оромиро риоя намоянд ва ба воҳима дода нашаванд. Дар ҳудуди офатҳои табиӣ барои риояи қоидаҳо хизмати комендантӣ ташкил мешавад.

Ба хизмати кондидатӣ зерқисмҳои шуъбаи корҳои дохилӣ ва гуруҳҳои муҳофизатӣ оид ба риояи қоидаҳои ҷамъиятии мудофияи граждани ҷалб мешаванд.

Хизмати комендантӣ навбатдорӣ намуда, даромадан ба минтақаи хавфнокро манъ мекунад, ҳаракатро назорат менамояд ва риояи қоидаҳои ҷамъиятиро ҳангоми кӯчонидани аҳоли таъмин менамояд. Он ҳамчунин муҳофизати иншооти давлатӣ, нуқтаҳои савдору ташкил намуда, бар зидди вайронкунандагони қоидаҳои ҷамъиятӣ ва ғоратгарон мубориза мебарад. Аҳоли ба посбонии иншоот ҷалб карда мешавад.

Мубориза барои бартараф намудани ҳисораҳо аз офатҳои табиӣ қарзи аввалиндараҷаи шахрвандии аҳоли ҳисоб меёбад.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Вазифаҳои асосиро, ки ҳангоми пайгири иҷро карда мешаванд, номбар кунед.
2. Дар бораи таъйиноти таҷҳизоти АҚПК нақл кунед.
3. Назоратчи ҳангоми ба назорат гирифтани захролудшавии кимиёвӣ бояд чӣ кор кунад?
4. Ҳолатҳои табиёро номбар ва тавсиф кунед, ки хосси макони ҷойгиршавии мактаб мебошанд.
5. Ҳангоми офатҳои табиӣ бояд чӣ тавр рафтор кард?
6. Дар бораи иштироки аҳоли дар бартараф намудани офатҳои табиӣ нақл кунед.

Барои он ки захм гаривақт шифо ёбад, ҳангоми расонидани ёрии аввалини тиббӣ аз дорувориҳои моеъ – кислотаи бор, йоди хлор, спирти этилӣ ва дигар навъҳои дорувор истифода бояд кард.

Асептика маҷмӯи тамоми кӯшишҳо ва ёриҳои тиббӣ барои пешгирӣ ва наафтодани микроб ба захм мебошад.

III. Барои бастани захм ҳангоми ёрии аввалини тиббӣ аз ҳар гуна бастабандӣ истифода бурдан мумкин нест, балки фақат аз матоъҳои махсус истифода бояд намуд:

а) аз матои махсуси пахтагӣ, ки доқа ном дорад.

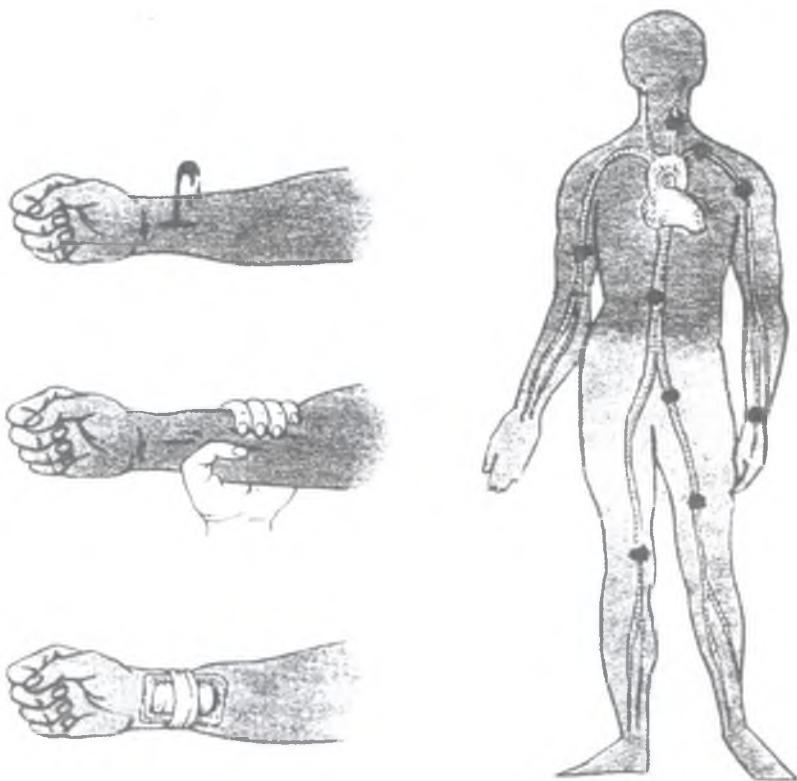
б) пахтаи махсуси тиббӣ (вата).

в) лигнин - коғазӣ махсуси сафеди дурушт (салфетка).

Тарзу қоидаҳои махсуси ёрии тиббӣ вобаста ба узвҳои бадан, даст, пой, чашм, рӯй, гӯш, қабаси сина, узвҳои дарунӣ сурат мегирад. Махсусан ҳангоми захмдоршавии чашм, гӯш ва ё узвҳои дарунӣ хеле эҳтиёткорона рафтор бояд кард.

Ёрии аввалини тиббӣ ҳангоми хунравӣ

Хунравӣ навъҳои гуногун дорад ва ёрии аввалини тиббӣ ба ҳар як навъи хунравӣ ба тарзи хос расонида мешавад.

намудан душвор аст. Дорони ҳар як давлат дар навбати аввал аҳолии он мебошад.

Саломатии гурӯҳи инсонҳо ё тамоми аҳолии мамлакат – саломатии ҷамъиятӣ номида мешавад. Бисёр тарафҳои саломатии ҷамъиятӣ ба шарту шароитҳои ҷамъиятӣ ва иқтисодии ҳаёт вобастаанд. Ба саломатии ҷамъият дар баробари шароитҳои табиӣ инчунин шароитҳои иқтисодӣ – маош, давомнокии рӯзи корӣ, шароитҳои меҳнат, дараҷаи истеъмоли хӯрокҳо, шароити зиндагӣ, ҳифзи саломатӣ, ҳолати муҳит низ таъсир мерасонанд. Инак, аз рӯи маълумот дар бораи давомнокии умр ва фавти қудакону модарон дар ҷамъият мо ба хулоса омада метавонем, ки саломатӣ тасвири умумии ҳаёти инсоният мебошад, ки он на танҳо набудани бемориҳоро дар ҷамъият исбот менамояд, балки асоси ҳаёти ҳуши инсон низ мегардад. *Саломатӣ сарвати бебаҳост.*

САВО.1 ВА СУПОРИШ

1. Мафҳуми саломатиرو шарҳ диҳед.
2. Саломатӣ чанд навъ мешавад? Дар бораи ҳар як навъи он маълумот диҳед.
3. Саломатии ҷамъиятӣ чӣ хусусият дорад?

Ёрии аввалини тиббӣ

I. Ёрии аввалини тиббӣ дар тамоми корхонаву муассисаҳо, ташкилотҳо ва таълимгоҳҳо ба таври комплексӣ дар ҳолати руҳ додани ҳодисаҳои нохуш расонида мешавад.

Ин ёрӣ ҳатмӣ, саривақтӣ ва гуногун буда, сатҳи расонидани он чунин аст:

1. Ёрии аввалини тиббӣ, ки бо ёрии кормандони соҳаи тиб сурат мегирад.
2. Ёрӣ расондан ба воситаи кормандони соҳаи тиб ва дорувориҳо.
3. Ёрии аввалини тиббӣ ба воситаи табибон ва дастгоҳҳои махсуси тиббӣ.

Ёрии аввалини тиббӣ дар се бахши чорабиниҳо расонида мешавад:

1. Наҷот додани шахси осебдида аз қувваи барқ, газ ва дигар ҳолатҳои нохуш.
2. Ёрии аввалини тиббӣ расонидан аз рӯи навъи чароҳат ва ё садама.
3. Ташкили нақлиёти таъҷилий барои аз хатар эмин намудани бемор.

II. Муҳлати ёрӣ расонидан мумкин аст дақиқаҳо ё соатҳо тӯл кашад, ки ин низ ба хусусияти руҳ додани ҳодиса вобастагӣ дорад.

Дар соҳаи тиб мафҳумҳои «антисептика» ва «асептика» мавҷуданд, ки ба инфексияи чароҳат ва роҳҳои пешгирии он вобастагӣ доранд. Ҳанӯз ҳазор сол қабл олими англис Пастер ва чарроҳи фаронсавӣ Местер дар ин хусус баёни ақида намуда, вазнин шудани чароҳатҳоро аз афтодани микробҳои зараровар ба он доништа буданд.

Табобати худсаронаи чашм ва гуш маслиҳат дода намешавад. Он мумкин аст ҳатто боиси ҳолатҳои нохуш гарданд.

Қоидаҳои расонидани ёрии аввалин

1. Ёрии аввалин ҳангоми иллати чиддии дил.

Иллати чиддии дил – нотаъвоҷ будани дил барои бо хун таъмин кардани бофтаҳо, қисмҳои бадан, системаҳо аз сабаби суст шудани қори он мебошад.

Сабабҳои асосии иллати дил суст шудани фаъолияти дил, бо сабаби бемориҳои гуногуни дил – инфаркти миокард ва миокардитҳо мебошад.

Манбаи асосии бемории дил қори аз меъёр зиёди бофтаҳои дил, ҳасташавӣ, инфекцияҳо, таъсири заҳролудшавӣ ва амсоли инҳоянд. Бозистодани хун дар рағҳо пастшавии фаъолияти дилро ба вучуд меорад. Инчунин бемориҳои шуш, гурда, чигар фаъолияти системаи дилро душвор мегардонанд.

Аломатҳои беморӣ: бетокатӣ, нафастангӣ, пайдошавии дард дар атрофи дил. Ранги пӯсти бадан париди, нафаскашӣ душвор мегардад, баъзан сулфа бо пайдошавии луоби гулобӣ пайдо шуда, венаҳои гардан то дараҷаи маълум баромада меистанд. Фишори хуни артериалӣ паст буда, бемор аз вайроншавии гардиши хун дар майнаи сар мумкин аст беҳуш шавад.

Дар хотир доред:

Ҳангоми беҳушӣ беморро ба бистар гузошта, пойҳояшро ба баландии 15 см бардошта, ба зерӣ пойҳо болишт гузоштан лозим ва ба бемор ҳавои тоза додан зарур аст. Ба рӯи бемор оби хунук пошида либосҳои тангро аз бадани бемор кашидан лозим аст. Дар ҳолати мавҷуд будани спирти навшодир онро ба бинии бемор доштан зарур аст.

Ёрии аввал:

Беморро ба тахтапушт ҳобонида сари ӯро каме бардоштан лозим аст. Беморро ором карда, духтурро даъват намудан даркор аст.

Инсулти майнаи сар – яқбора аз фаъолият бозмондани системаи майнаи сари инсон ё қисмҳои алоҳидаи он дар натиҷаи вайроншавии гардиши хун ё худ кафидани рағи хунгард дар майнаи сар мебошад.

Дар бисёр ҳолатҳо инсулт натиҷаи табобати нопурра аз бемориҳои гипертона ва атеросклероз шуморида мешавад. Инчунин фаъолияти аз ҳад зиёди рӯҳӣ ва ҷисмонӣ низ сабаби ба вучуд омадани инсулт мешавад.

Аломатҳои беморӣ: вазниншавии нафаскашӣ, беҳушӣ, зиёдшавии суръати тапиши дил, қай кардан. Ба дарун кашида шудани забон беморро ба марг мерасонад. Пас аз ба худ омадани бемор ихтилол (нотурағабӣ) дар нутқи ӯ мушоҳида мешавад. Ҳарорати баданаш баланд мегардад.

1. Хунравӣ аз рангҳои хунгард. Дар мавриди ин навъи хунравӣ аз болотар бо бинт – докаи махсуси тиббӣ баста мешавад. Дар рағҳои асосии хунгард ин ҳолат хеле хавфнок аст ва он мумкин аст шахсро ба ҳалокат расонад.

2. Хунравии одӣ (мӯйрағӣ, капиллярӣ). Дар ин навъи хунравӣ шахс набояд ба эҳсосот дода шавад, зеро он худ ба худ дар муддати кӯтоҳ метавонад катъ гардад.

3. Хунравии дарунӣ.

Ин навъи хунравӣ дар бемориҳои дарунӣ ба вуқӯъ меояд. Ин дар ҳолате рух медиҳад, ки бемор нодуруст нигоҳубин карда мешавад. Беморҳои захми меъда, сил, саратон ва ғайра ба чунин ҳолат гирифтोर мешаванд.

Дар ҳолати ёрӣ расонидан ба ин беморон шахс бояд ба кормандони соҳаи тиб муроҷиат намояд, зеро онро танҳо бояд мутахассис ба анҷом расонад.

Ёрии аввалини тиббӣ ҳангоми шикастани устухонҳо

Шикастани устухонҳо дар ҳолатҳои ба садама дучор омадан, саҳт афтодан ва ё саҳт лат хӯрдан ба вуқӯъ меояд.

Шикастани устухонҳо 2 навъ аст:

а) шикастани пурра;

б) шикастани нопурра.

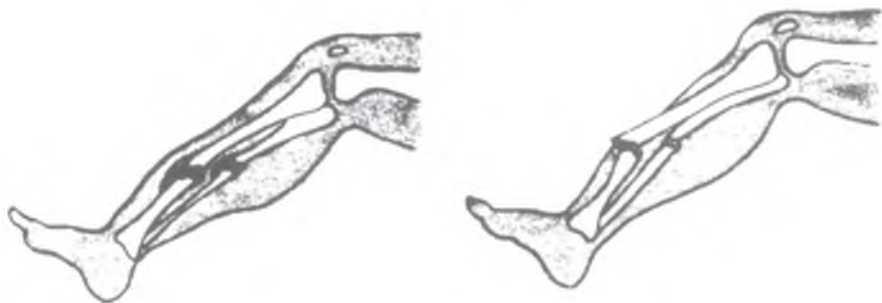
Дар ин ҳолат ҳатман ба духтур муроҷиат кардан зарур аст.

Аммо ёрии аввалини мо ба бемор ҳатмӣ аст; онро бояд бо эҳтиёт ба нақлиёт савор намоем, то ки ба бадани ӯ осебе нарасад.

Ёрии дигар истифода аз резини махсус (жгут) мебошад. Мо набояд гузorem, ки ягон навъи микроби зараровар ба захм ворид гардад.

Ёрии аввалини тиббӣ ҳангоми зарар дидани узвҳои нафаскашӣ ва шунавоию биниш (гулӯ, чашм, гӯш ва ғайра).

Аксаран дар гулӯ ё гӯши кӯдак аз беэҳтиётӣ ё ноогоҳии ҳудаҳ ҳисми зинда ё ғайризиндае ворид мешавад. Дар ҳолати руҳ додани чунин ҳодисаи ногувор, шахс бояд фавран ба духтури мутахассис муроҷиат намояд.

аст, захмҳои дар қисмҳои қатъшавандаи бадан бударо бо тасма ё жгут пахш намуда, хунравиро боздоштан мумкин аст.

2. Чизҳои ба дохили захм афтода – пораҳои либос, оҳанпора ё шишапораҳоро танҳо бо пинсет ба захм нарасонида гирифтани мумкин аст.

3. Пӯсти атрофи захмро эҳтиёткорона коркард намудан лозим; агар захм дар қисмҳои сермӯйи бадан бошад, оҳиста бо қайчӣ мӯйро тарошида, атрофи захмро тоза кардан лозим аст. Сипас пӯсти атрофи захмро бо спирт тоза карда, баъди хушк шудани он маҳлули 5%-и йод молидан лозим аст.

Дар хотир доред:

1. Ҳангоми коркарди захм ба афтодани маҳлулҳои спиртӣ ва дигар маҳлулҳо ба дохили захм роҳ надихед.

2. Ба захм рӯймолчаи поккунанда, бандакҳои пахтагини бо дока печонидашударо гузоштан лозим аст.

3. Ҳангоми душвор ё номумкин будани интиқоли бемор ба беморхона ҷойи захмдоршудаи баданро, агар дар даст ё пой бошад, бо шинаҳои худсохт мустаҳкам баста, ба болои болишт гузоштан лозим аст.

Шинаҳо бояд аз чизҳои ҳамвор ва рост гирифта шаванд. Ба болои захми басташуда дар ҳалтачаи полиэтиленӣ пораи ях гузоштан лозим аст.

Ҳангоми захмӣ шудани бадан хунравии шарёӣ (артериявӣ), варидӣ (венагӣ), мӯйрагӣ (капиллярӣ) ва паренхиматозӣ мушоҳида мешавад. Ҳангоми хунравии шарёӣ хун ба мизони тапиши дил ҷорӣ мешавад, барои қатъи он бояд рағро болотар аз ҷойи захмишуда зер кард. Ранги ин хун гулобӣ мешавад. Ин гуна хунравӣ ҳеле шиддатнок буда дар муддати кӯтоҳ боиси беҳуншавии бадан мегардад. Ҳангоми хунравӣ аз варид (вена) хун оҳистатар мебарояд. Ранги хун сиёҳтоб аст. Дар сурати зарар دیدани варидҳои калон хунравӣ шиддат меёбад ва ҳаёти инсонро зерӣ хатар мегузорад. Дар вақти ин гуна хунравӣ рағро поёнтар аз захм зер кардан лозим аст.

Ҳангоми хунравии мӯйрагӣ (капиллярӣ) ва паренхиматозӣ хун ранги гулобӣ дошта, дар ҳолати зарар دیدани ҷигар ва дигар узвҳои дарунии бадан манъ кардани хунравӣ душвор мегардад.

Хунравии берунӣ – як навъи хунравист, ки хун дар ҳолати намоён ба берун мерезад ва хунравии дарунӣ ҳолатест, ки хун ба даруни бадан мерезад. Муайян намудани хунравии берунӣ душвор нест, вале ҳамаи навъҳои хунравиҳои дарунӣ аз рӯйи аломатҳои клиникӣ он муайян карда мешавад.

Аломатҳои хунравӣ ва дараҷаи вазнинии он ба ҳаҷми хуни рехта, навъи зарарбинии рағи хунгард ва ранги хун вобастагӣ дорад. Ҳангоми ташхис бояд характери захм ва дараҷаи гум шудани хун ба назар гирифта шавад. Бемор аз беҳолии умумӣ, ҷарҳ задани сар, садо дар гӯшҳо ва дилбеҳузурӣ шикоят мекунад. Тапиши дил босуръат ва рӯякӣ мебошад. Фишори хуни шарёӣ (артериявӣ) паст мешавад.

Мадад: беморро бистарӣ карда, сари ӯро ба як паҳлӯ нигаронида, даҳони ӯро зуд-зуд аз луоб тоза намудан лозим аст. Беморро зуд ба беморхона расондан зарур аст.

Ёрии аввалин Ҳангоми захмдоршавӣ

Захм – вайроншавии системаи бофтаҳо аз таъсири муҳити атроф ба воситаи зарбаи механикӣ мебошад.

Захмҳо сатҳӣ ва чуқур мешаванд. Агар захм чуқур бошад, хунравии зиёд аз рағҳо мушоҳида мегардад ва дарди зиёд пайдо мешавад. Ҳатто захми начандон калон барои саломатии инсон хавфи бузург дорад.

Ашӯе, ки тавассути он ҷароҳат ворид карда шудааст ё ин ки аз замин (Ҳангоми афтодан) ба захм ҳар гуна микробҳо, инфекцияҳои зараровар мегузаранд, боиси бемориҳои чиддӣ, ба монанди гангрена мешаванд. Дар як қатор ҳолатҳо раванди зардобгирӣ чунон зуд инкишоф меёбад, ки бадани инсон барои ҳосил намудани моддаҳои масуниятӣ нотавон мегардад. Ин ба заҳролудшавии тамоми аъзои бадан – сепсис мерасонад, ки дар бисёр ҳолатҳо бо марг меанҷомад.

Ҳангоми сепсис ҳарорати бадани бемор ба 40°C мерасад. Бемор ба табларза дучор мегардад, арақ мекунад ва ба ҳолате мерасад, ки ҳаракатҳои ҳудро идора карда наметавонад. Дар аксари ҳолатҳо бемор беҳуш мешавад.

Дар хотир доред:

Ҳамаи заҳмҳо, ҳатто заҳмҳои хурдтаринро ба воситаҳои дезинфексия қоркард намудан лозим аст. Маҳлули спиртии 5%-и йод, маҳлули 1%-и зелёнқа, маҳлули оби перманганати калий (маргансовка) беморро аз хатарҳои зиёд муҳофизат менамояд. Агар захм барои ҳаёти инсон хавфнок набошад, дар навбати аввал зарраҳои заҳролудшударо бо оби ҷӯшида аз он берун овардан лозим аст. Сипас бо маҳлули гидрогендор ё маҳлули оби перманганат шустан лозим аст. Ба пӯсти атрофи захм маҳлули йод молида, сипас онро бастан зарур аст.

Ҳангоми зарарбинии қафаси сина ва шикам, аввал чигунагии заҳролакии омӯхта, ба сикҳати дил, чигар, шуш, гурда, меъда ва рӯдаҳо бовар ҳосил намудан лозим аст.

Худсарона омӯхтани заҳмҳои ҳаҷман калон, ба онҳо даст расонидан, бо асбобҳои гуногун қоркард намудан ва аз дохили захм берун овардани устухонпораҳо, шишапораҳо ва гайра қатъан манъ аст.

Ҳангоми заҳмӣ шудани бадани инсон хунравӣ ва дард пайдо мешавад.

Марҳалаҳои асосии ёрии аввалин:

1. Дар навбати аввал бояд хунравиро манъ кард, зеро он ҳаёти инсонро зери хавф мегузорад. Ҳангоми бо фишор баромадани хун аз артерия қисми марказии хунбаромадаро бо ангушт зер қардан лозим

Ёрии таъчилии аввалин:

1. Таъмини оромии мутлақ.
2. Расонидани чабрдида ба беморхона.

Шикастани устухон

Шикастани устухони дарун – ҳолатест, ки пӯсти бадан осеб намебинад. Шикастани берунӣ – ҳолатест, ки дар ҷойи устухони шикаста захми чуқур дида мешавад.

Аломатҳо: катъ гардидани фаъолияти қисми шикастаи бадан, дарди саҳт, кандашавии бофтаҳо.

Диққат!

Бо мақсади ташҳиси дақиқ ҷобачо гузоштани устухонҳои шикаста манъ аст!

Ёрии таъчилии аввалин:

1. Ҳангоми шикастани устухон бо захми кушода бояд ба атрофи захм доруҳои зарурӣ молид.
2. Ҷобачогузори қисми зарардидаи бадан.
3. Доругузaronӣ бо мақсади паст намудани шиддати дард.
4. Пушонидани либоси гарм ба зарардида ё ин ки болои ўро бо кўрпа пушонидан.

Ҳангоми шикастани дарунӣ беморро зуд ба беморхона расонидан лозим аст. Пойафзор ва либоси чабрдидаро аз баданаш кашидан мумкин нест.

Шок – ҳолати садамавии рӯҳии инсон аст, ки ҳангоми он кори системаи асаб катъ гардида, тамоми фаъолиятҳои ҳаётии инсон боздошта мешаванд. Он дар натиҷаи ҷароҳати калон бардоштани ҷисм, сўхтани қисмҳои нисбатан бештари бадан ва бемориҳои вазнин ба амал меояд. Шок ҳолати атфиест (критикӣ) байни ҳаёт ва марг.

Пешгирии шок:

1. Боздоштани хунравӣ.
2. Гузоштани бемор дар ҳолате, ки дардро камтар ҳис кунад.
3. Зуд-зуд об додан – ба як литр оби ҷушида 0,5 қошукча содаи хўрок ва 0,5 қошук намаки ош ҳамроҳ намудан лозим аст. Ин маҳлул ҳангоми захми меъда ва рудаҳо, инчунин дар вақти қай кардани бемор дода мешавад.
4. Саривақт гузаронидани дору бо мақсади таскини дард. Бо ин мақсад 1-2 курс аналгинро дар қошукча майда карда зери забони зарардида партофтан лозим аст. Нушидани об аз болои дору манъ аст.
5. Гарм нигоҳ доштани бемор бо мақсади аз меъёр паст нафуромадани ҳарорати бадани ў.
6. Дар бемористон ҳобонидани шахси бемор.

Ҳангоми рӯй додани чунин ҳолатҳо беморро зуд дар беморхона бистарӣ намудан лозим аст.

Жгут ва тасмаҳоро дар ҷойи захмдор 1,5-2 соат ва дар фасли зимистон камтар аз 1 соат нигоҳ доштан лозим аст.

Ёрии аввалин ҳангоми латҳӯрӣ

Латҳӯрӣ – зарбаи пушидаи бофтаҳо ва қисмҳои бадан буда, дар бисёр ҳолатҳо дар натиҷаи зарба задан бо асбобҳои вазнин ва афтодан ба вучуд меояд.

Аломатҳои он – дард, варам, вайроншавии фаъолияти қисми латҳӯрдаи бадан мебошад. Ранги пусти бадан дар атрофи қисми латҳӯрдаи бадан сурхи сиёҳтоб мешавад. Дар давоми якчанд рӯз он аз ранги кабудча ба ранги сабзи зардтоб мубаддал мешавад.

Ёрии таъҷилии аввалин:

Компресси хунук ё гузоштани пораи ях дар ҳалтачаи полиэтиленӣ, барф ё худ оби хунук ба болои қисми сиёҳшудаи бадан (танҳо аз болои доқа).

Баромадани устухон. Дар натиҷаи афтодан, бардоштани чизҳои вазнин, ҳангоми иҷрои машқҳои ғайриодӣ баъзе устухонҳо аз ҷояшон мебароянд. Дар бисёр ҳолатҳо устухони китф зарар мебинад. Зеро устухонҳои китфҳо на танҳо ҳаракатҳои дутарафа, балки ҳаракатҳои даврзаниро низ иҷро мекунанд. Баромадани устухон ба қисман ё пурра даридани бофтаҳо, канда шудани мӯйрағҳо ва ҷойивазкунии устухонҳо боис мешавад.

Аломатҳо: ҳаракат бо узви бадани устухонаш баромада аз сабаби пайдо шудани дарди саҳт номумкин мегардад. Варам пайдо мешавад ва фаъолияти ин қисми бадан вайрон мешавад. Дар ҷойи ҳодиса ҷобаҷогузори устухони баромада номумкин аст. Ин корро танҳо духтури мутахассис метавонад иҷро намояд.

Ёрии таъҷилии аввалин:

1. Компресси хунук.
2. Дар ҳолати мавҷуд будани асбобҳои саҳт ва ҳамвор қисми зарардидаи баданро рост монда, бо шина бастан лозим аст.

Ҷунбиш ё латҳӯрии қафаси сина

Дар натиҷаи чунин латҳӯрӣ шикастани кабурғаҳо ва дигар устухонҳо ва кандашавии бофтаҳои дарунӣ мушоҳида мешавад. Дар чунин ҳолатҳо ташҳис намудан душвор мегардад.

Аломатҳо: ҳолати умумии ҷабрида вазнин буда, нафастангӣ, берангии пусти бадан, арақи хунук кардан, суръати баланди тапиши дил ба назар мерасад.

Дар хотир доред:

Шок – ҳолати хавфнок аст. Ёрии дуруст ва саривакт расонидан – вазифаи асосии ҳаётан муҳим аст.

Ҳолатҳои фавқулода – вазъиятҳои мебошанд, ки дар асари ҳодисаҳои табиӣ ва ё офатҳо ба вучуд омада, ба одамон, ҳайвонот ва маҳалли зист хисороти молиро чонӣ ворид менамоянд.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Мафҳуми ёрии аввалини тиббиро шарҳ диҳед.
2. Бахшҳои ҷорабинҳои ёрии аввалини тиббиро номбар кунед.
3. Тарзҳо ва навиҳои расонидани ёрии аввалини тиббиро шарҳ диҳед.

§ 57. ЁРИИ АВВАЛИНИ ТИББӢ ДАР АСНОИ ОФАТҲОИ ТАБИӢ

Дар вақти офатҳои ногаҳонии табиӣ ташкили ёрии тиббӣ ба аҳолии осебдида хеле зарур аст.

Вазифаҳои пайдо мешаванд, ки мо бо онҳо дар қорҳои рӯзмарраи ниҳодҳои тандурустӣ вонемехурем ё ин ки бисёр кам мушоҳида менамоем. Бисёр хусусиятҳои ташкили ёрии тиббиро ба аҳоли мо дар вақти ёрӣ расонидан ба осебдидагон аз заминҷунбӣ, обхезӣ, тармафуроӣ, сел, сӯхтор ва ғайра мушоҳида менамоем.

Нисбати дигар офатҳо адади ҷабрдидагонии офатҳои табиӣ бениҳоят калон аст ва шароити бисёр душвор барои ёрӣ расонидан ба вуқӯ меояд.

Азбаски дар маҳалли осебдида имкони табобат нест, ҷабрдидагонро зуд аз минтақаҳои зарардида кӯчондан лозим аст. Дар асоси ташкили мудофияи граждони дар ҳолати офатҳои табиӣ ёрии тиббӣ дар ду давра ба назар гирифта шудааст:

- табобат;
- таъмини кӯчондани осебдидагон.

Ёрии таъҷилии аввалин:

Ҳангоми расонидани ёрии аввалин дар мавридҳои фавқулода қор қоидаи асосиро бояд риоя намуд. Маҳз риояи принципҳои пайдарҳамии ҳамин қоидаҳо беҳатарии наҷотдиҳанда, ҷабрдида ва атрофиёро, инчунин самаранокии ёрии аввалинро таъмин менамояд.

Қоидаи якум: азназаргузарониҳои ҷойи воқеа.

Қабл аз шуруъ намудан ба расонидани ёрии аввал ҷойи воқеаро бодикқат аз назар гузаронед ва муайян кунед, ки:

- ҷойи воқеа барои атрофиён хатар дорад ё не?
- чӣ воқеа рух додааст?
- ҷабрдидагон чанд нафаранд? -

Ҳангоми азназаргузарониҳои ҷойи воқеа кӯшиш кунед, ки ҳамаи ҷузъиёти маҳал ва вазъияти бавуқӯмадаро дарк намоед. Тавассути

онҳо Шумо метавонед сабаби воқеа ва зарарбиниро аниқ намоед. Ин махсус дар мавридҳое, ки ҷабрдида дар ҳолати беҳушӣ қарор дорад ва шохидони воқеа вучуд надоранд, аҳамият дорад.

Қоидаи дуюм: муойинаи аввали ҷабрдида.

Пеш аз ҳама, бояд муайян кард, ки ҷабрдида бахуш аст ё беҳуш. Агар ҷабрдида беҳуш бошад, мушаки китфи ўро андак фишор диҳед.

- муайян намудани роҳҳои нафаскашӣ;
- дарк намудани он, ки ҷабрдида нафас мекашад ё не?
- муайян намудани он, ки набзи ҷабрдида мезанад ё не?

Қоидаи сеюм: даъват намудани ёрии таъҷилии тиббӣ.

Барои даъвати ёрии таъҷилии тиббӣ (тавассути телефони «03») агар имконият бошад, ягон шахсро аз атрофиён фиристонед, чунки Шумо бояд ба ҷабрдида ёрирасониро давом диҳед.

Ба кормандони ёрии таъҷилий ҷойи аниқро воқеаро бо тафсири роҳи омад, гардишҳо, нишонӣ, рақами телефон, номи шахси телефонкунанда ва номи ҷабрдидаро гуед.

Тавсифи воқеа (садама, сӯхтор, гаркшавӣ ва ҳоказо), теъдоди ҷабрдидагон, ҳолати ҷабрдидагон (дард дар кафаси сина набудан ё мушкилии набудани набз, хунравӣ ва ғайра) ва тавсифи ёриё, ки алҳол расонида шудааст, аз тарафи мутахассисон сабт мегардад.

Қоидаи чорум: давоми муойинаи ҷабрдида.

Давоми муойинаи ҷабрдида ва ҷойи воқеа имконият медиҳад ё ҳолатҳоро дарк намоед, ки дар айни ҳол бевосита ба ҳаёти ҷабрдида хатар надошта бошанд ҳам, агар таъҷилан онҳоро бартараф нанамоед, дар оянда метавонанд барои ҷабрдида ва атрофиён хатар дошта бошанд.

Дар ҳаёт баъзан лаҳзаҳое мешаванд, ки начотдиханда бояд амалиёти худро барои расонидани ёрии аввалин аз нуктаи назари қонун асоснок намояд.

Мувофиқи тавсияи мутахассисони ёрии аввалин, ҳангоми расонидани ёрии аввалин ба қоидаҳои зайл бояд эътибор дода шавад:

- интиқоли ҷабрдида фақат дар ҳамагон маврид асоснок аст, ки агар дар акси ҳол ба ҳаёти ҷабрдида таҳдиди хатар ҳувайдо бошад;
- пеш аз он, ки муойинаи ҷабрдидаро давом диҳед, барои барқароркунии нафаскашӣ ва фаъолияти дил ҷораҳо бинед, нафаскашӣ ва набзи ўро мунтазам назорат кунед;
- саривақт ёрии таъҷилии тиббиро даъват намоед;
- то расида омадани ёрии таъҷилии тиббӣ, агар ҷабрдида дар ҳолати вазнин бошад, расондани ёрии аввалро қатъ нагардонед.

Дар хотир доред: дар натиҷаи иваз намудани ҷойи ҷабрдида, имкон дорад ҳолати ў вазнин шавад. Ҳангоми муойинаи ҷабрдидаи ҳушёр ўро дар ҳолати дарёбшуда монед.

Дар хотир доред, ки агар ҷабрдида ҳушёр бошад, барои расонидани ёрӣ ризояти ў зарур аст.

Гуруҳҳои истисноиро инҳо ташкил мекунанд:

- кӯдакону бачагони ноболиғи ҷабрдида, дар мавриде, ки дар наздашон волидайн ё ягон хешӣ наздиқашон ҳозир нестанд;

- чабрдидагоне, ки дар натиҷаи осеббинӣ ба мурочиати шумо ҷавоб дода наметавонанд;
- беҳуш мебошанд ва ё дар ҳолати шок қарор доранд.

То омадани ёрии таъҷилий бояд дар назди ҷабрдида истода, аз ҳолаш бохабар бошед. Агар ҳоли ҷабрдида вазнин гардаду беҳуш шавад, дар ин маврид бо иқдоми хеш ба расонидани ёрии аввалин шурӯъ намоед.

Хунравӣ. Ҳангоми расонидани ёрии аввалин ба шахси гирифтори хунравӣ дар ёд бояд дошт, ки ёрӣ зуд расонида шавад, то пеши оқибати номатлуб гирифта шавад, зеро хунравии давомнок, сироятшавӣ ва беҳушшавӣ сабаби фавтидани бемор шуда метавонанд.

Ёрии аввалин ҳангоми хунравии беруна.

Дар мавриде, ки ҳангоми муойинаи ҷабрдида манбаи хунравӣ аз бадан аён аст (масалан, аз захми пӯст) хунравии беруна номида мешавад. Агар захм калон набошад, амалҳои зайлро бояд иҷро кард:

- захмро зери оби равон шӯед. Агар захм ифлос бошад, онро бо оби тоза ва собун эҳтиёткорона шуста, бараҳна монед, то ки хушк шавад. Ҳангоми зарурат аз часпак – коғази маҳсули тиббӣ (лейкопластер) истифода баред.

Агар захм ҳаҷман калон ва хунравӣ шиддатнок бошад, ҷораҳои зайлро дидан зарур аст:

- захм ва устухони намудорро бо доқа ё дигар матои тоза пӯшед. Атрофи нӯги намудори устухони шикастаро бо матои мулоим печонида захмро бандед. Аз ҳолати ангуштон мунтазам хабардор шавед. Онҳо бояд доимо гарм бошанд.

Дар мавридҳое, ки дар захми кушоди хунрав ягон чизи бегона намудор аст, ҷораҳои зеринро бояд дид:

- канораҳои захмро (ба ҳуди захм фишор наоварда) ба якдигар наздик карда, захм ва чизи бегонаро бо доқа ё матои тоза пӯшонед, ки ба захм ва чизи бегона фишор наоварад. Ба атрофи чизи бегона матои маҳин гузошта, захмро бандед. Чизи бегонаро ҳаргиз аз дохили захм берун набароред.

Ёрии аввалин ҳангоми хунравӣ аз бинӣ.

Ҳолатҳое ба вуқӯ мепаиванданд, ки хунравӣ навъи дохилӣ дорад. Баъзан хун аз бадан ҳорич мешавад, баъзан дар дохили бадан мемонад, ки сабаби дард ва беҳушӣ мегардад.

Ҷорабиниҳои асосӣ ҳангоми хунравӣ аз бинӣ.

Аз шахси ҷабрдида хоҳиш намоед, ки нишинад ва сарашро ба пеш ҳам кунад, то ки хун ба гулӯ наравад. Биниашро бо ангуштонаш фишурда, сарашро ба пеш ҳам кунад ва бо даҳон нафас кашад.

Ҷорабиниҳои асосӣ ҳангоми хунравӣ аз гӯш.

Ҷабрдида бихобад ва сарашро тавре гузоред, ки гӯши хуншор дар поён бошад. Ба гӯше, ки аз он хун рафта истодааст, бандина гузоред. Ба дохили гӯш гузоштани тампон (пахта, доқа, латта) манъ аст.

Беҳолшавӣ (шок).

Сабабҳои беҳолшавӣ – зарарбинӣ аз нерӯи барқ, талафи миқдори зиёди моеи бадан, реаксияҳои аллергӣ, ваҳм ва тарс мебошад.

Ёрии аввалинро дар ҳамаи ҳолатҳое, ки сабаби беҳолӣ шуда метавонанд, бояд расонд.

Шикастани устухон.

Вайроншавии устухони сихҳатро шикастани устухон меноманд. Он бар ду навъ аст:

- шикасти ноаён – устухон шикаста, вале пӯст беосеб аст.
- шикасти аён – устухон шикаста пӯстро дарондааст.

Ёрии аввалин дар ин ҳолат таъмин намудани беҳаракатии ҷойи шикаст мебошад. Бо ин мақсад шинахоро, ки аз фанери стандартӣ, сим ё дигар лавозимоти дастрас тайёр кардан мумкин аст, тавре гузored, ки акаллан беҳаракатии ду бугумро аз самти боло ва поёни ҷойи шикаст таъмин намояд. Ҳангоми шикасти аён аввал хунравиро бо ёрии тофтабанд (жгут) қатъ гардонда, баъд шинаро гузored.

Нафасдиҳӣ.

Агар дил аз қор монда бошаду шахс нафас накашад, фавран ба нафасдиҳии сунъӣ шурӯъ намоед. Нафасдиҳии сунъӣ дар тамоми ҳолатҳое, ки нафаси шахси зарардида қатъ мегардад (гарқшавӣ, таъсири қувваи барқ) иҷро карда мешавад ва ду навъ дорад:

- аз даҳон ба даҳон;
- аз даҳон ба бинӣ.

Нафасдиҳии «аз даҳон ба даҳон» нисбатан маъмул ва бонатичатар аст. Ба тағи китфи зарардида ягон чиз (чома, куртка, болишт) гузошта, сарашро ба ақиб мегардонанд, биниашро бо ангуштон маҳкам кардан дарқор аст, то ки ҳавои пуфкардаистода ба роҳҳои нафас ворид гардад. Даҳонро бо даструймол ё порчаи доқа мепӯшонанд ва ба лабҳо сахт зер карда, ҳаво мефиристанд (дар 1 дақиқа - 16 мартаба). Дар ин ҳолат шуши шахси зарардида васеъ мегардад, яъне нафасгири ба амал меояд. Вақте ки ҳаводиҳӣ қатъ карда мешавад, яъне нафасбарорӣ ба амал меояд, ҳамон замон маҳси номуқтаҳои дилро бояд иҷро кард.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Мафҳуми офатҳои табииро шарҳ диҳед.
2. Қондаҳои ёрии таъҷилиро номбар кунед.
3. Навъҳои ёрии таъҷили қадомҳоянд ва онҳо ба аҳолии чӣ тарз расонида мешаванд?

§ 58. ЁРИИ АВВАЛИНИ ТИББӢ ДАР ДИГАР ҲОЛАТҲО

Расонидани ёрии тиббӣ ба зарардидагонии зерин вайронаҳо ва биноҳои зарардидаву сӯхтаистода

Қорҳои наҷотдиҳӣ ҳангоми тарқиши силоҳи ҳастай танҳо дар он вақт самаранок шуморида мешавад, ки ба зарардидагон саривақт ёрӣ расонда шавад. Ёрии аввалинро барои наҷоти одамон дар бинои вайроншуда ва сӯхтаистода ҳайати шахсии дружинаҳои санитарӣ мерасонад.

Ба дастаи санитарӣ аз рӯи коида аз ҳайати қувваҳои начотдихӣ як звено барои баровардани зарардидагон ҳамроҳ карда мешавад. Онҳо якҷоя амал намуда, пеш аз ҳама кофтукови зарардидагонро дар биноҳои вайронгашта дақиқан муойина мекунанд. Ҳамеша ба садоҳои шубҳанок, баҳусус ба садоҳои аз зери вайронаҳо бағушрасанда диққат медиҳанд. Ба зарардидагони ёфтшуда зуд ёрии аввалини тиббӣ расонида мешавад; хунравӣ боздошта шуда, ба ҷойи зарардидаи бадан бандина гузошта мешавад ва агар зарур бошад, нафаси сунӣ дода мешавад.

Ба зарардидагоне, ки аз зери вайронаҳо, биноҳои қисман вайроншуда ва сӯхтаи стода баровардаанд, ёрии тиббӣ расонида мешавад. Зарардидагон ҳам бояд ба якдигар ёрӣ расонанд. Одатан ба як нафар зарардида аз ҷониби ду нафар дар байни 10-12 дақиқа ёрии аввалин мерасад. Пас, дружинаи санитарӣ иборат аз 24 нафар дар як соати корӣ дар ҷойи ҳодиса метавонад бо ҳисоби миёна ба 50 нафар зарардида ёрии тиббӣ расонад.

Азбаски аксари зарардидагон дар ҷойҳои душворфатҳу мушкилрас ҷойгир мешаванд, ба онҳо расонидани ёрии тиббӣ аз тарзҳои ба ҳама маълум, ки дар шароити одӣ кор фармуда мешавад, фарқ мекунад.

Ба зарардидагон аз ҷониби ҳамаи ҳайати шахсии қувваҳо, ки корҳои ҷустуҷӯӣ ва баровардани зарардидагонро аз вайронаҳо иҷро менамоянд, ёрӣ расонида мешавад. Зарардидагонро, ки ба онҳо ёрии аввалини тиббӣ расонида шудааст, ба нуқтаҳои тиббӣ мефиристанд. Сахтмаҷруҳшудагонро дар занбарҳои тиббӣ, дар болои даст ва бо ёрии дигар воситаҳо ба ҷойҳои интиқолдихӣ расондан зарур аст.

Маҷруҳшудагони нисбатан сабукро дар норасоии наклиёт то нуқтаҳои тиббӣ пиёда, мустақилона ё бо роҳбалад фиристодан зарур аст.

Начотдихии шумораи бисёри одамоне, ки дар натиҷаи офати табиӣ – заминларза сурат мегирад, усулан аз дигар офатҳо фарқ дорад ва ба онҳо ба ҷуз расонидани ёрии аввалини тиббӣ ҳамчунин фароҳам овардани шароити зиндагӣ ба миён меояд.

Ёрии аввалини тиббӣ аз ду зина иборат аст:

- ёрии аввалини тиббии навъи одӣ, ки барои нигоҳ доштани ҳаёт ва ёрӣ расонидан ба зарардидагон то вақти ба отрядҳои тиббӣ овардани онҳо ё беморхонаҳое, ки фаъолияти худро қатъ накардаанд, расонида мешавад. Ёрии аввалини тиббӣ, ки аз тарафи аҳоли ё дружинаҳои санитарӣ расонида мешаванд, инҳоянд:
- боздоштани хунравӣ бо ёрии маводи мавҷуда;
- гузоштани бандина ба ҷойҳои захмишудаи бадан;
- ҷойҳои сӯхта ё сармозадаи бадан;
- дар ҳолати шикастани устухон, латҳурии бофтаҳо;
- барқарор намудани нафасгирӣ ва кори дил бо роҳи додани нафаси сунӣ ва маҳс кардани дил;
- гарм кардани қисмҳои бадан, ки ба сармо дучор омадаанд.

Ёрии аввалини тиббӣ дар вақти сар задани садама ва фалокатҳо

Садама – аз кор баромадани таҷҳизот, механизмҳо, хатҳои коммуникатсионӣ, барқӣ, иншоотӣ ва системаи онҳо мебошад, ки дар

натиҷаи вайрон карда шудани технологияи истифодаи истеҳсолот, наандешидани тадбирҳои бехатарӣ, дар натиҷаи ҳатоҳои содиршуда ҳангоми лоиҳакашии сохтмон ё сохтани ҳуди таҷҳизот, агрегатҳо, мошинаҳо, инчунин дар натиҷаи офатҳои табиӣ ба амал меояд.

Садамаҳои хос, ки оқибатҳои ҳеле вазнин доранд, таркишҳо, сӯхторҳо, захролудшавии боду ҳавои муҳит, маҳалҳо, гирду атроф бо моддаҳои захролуди пуртаъсир ва радиоактивӣ мебошанд. Дар корхонаҳое, ки аз аммиак, хлор ва дигар маводи захролуди пуртаъсир истифода мебаранд, сар задани ҳолати фавқулода аз эҳтимол дур нест.

Аммиак гази беранг буда, бӯи навшодир дорад. Онро дар корхонаҳои яхдонсозӣ, барои нуриҳои азотӣ ва ба ҳамин монанд истифода мебаранд. Омехтаи хушки аммиак бо ҳаво ба таносуби 4:3 баробар буда, тарканда аст. Ҳангоми ба дараҷаи олий ғализ шудан он ба системаи асабҳои марказӣ таъсир намуда, ба рағкашии дасту по оварда мерасонад, ки баъд аз чанд соат ё шабонарӯз дар натиҷаи об шудани шуш ва узвҳои нафас марг фаро мерасад. Ҳангоми ба пусти афтодани катраҳои он дараҷаҳои гуногуни сӯхтагӣ ба вучуд меояд.

Ёрии аввалин ҳангоми захролудшавӣ аз моддаҳои аммиак

Ҳавои тоза нафас кашидан; бугҳои гарми обиро пошидан; шири гарм бо оби минералӣ ё содадор нӯшидан; ҳангоми нафастангӣ – нафасгирии оксиген; ҳангоми рағкашии роҳи нафас – ба гардан гармӣ додан; ҳангоми ба чашм расидани моддаҳо – бо маҳлули 0,5-1% ё бо об шустани чашмҳо; гузоштани тарбандии маҳлули лимонӣ, сирко ва кислотаи хлориди 5%. Дар ин ҳолат аз никобҳои зиддигазӣ ва сарулибоси муҳофизатӣ бояд истифода бурд.

Хлор гази зарду сабзрангест, ки бӯи тез дорад. Гарду ғубори хлор ба самти ҳаракати шамол ба замин наздик ҳаракат мекунад. Хлор роҳҳои нафасро гирифта, шушро варам мекунонад. Ҳангоми баланд будани гилзат баъди 1 ё 2 бор нафас кашидан шахс ба марг дучор мешавад. Ҳангоми камтар будани гилзат роҳи нафаскашӣ баъд аз 5-25 дақиқа маҳкам мешавад.

Ёрии аввалин ҳангоми захролудшавӣ аз моддаҳои хлордор

Ба зарардида ниқоби зиддигазӣ пӯшонида, ӯро аз макони захролуд баровардан лозим аст. Оромии пурра, додани кислород ба узвҳои нафас. Дар вақти катъ гардидани роҳҳои нафаскашӣ ба ӯ додани нафаси сунъӣ, спирти навшодир, нӯшокии содадор, шустани чашм, бинӣ ва даҳон бо маҳлули содадори 2%, додани шир бо оби минералӣ, сода ё кофе.

САВОЛ ВА СУПОРИШ

1. Ба зарардидагони зери вайронаҳо ва биноҳои сӯхтаи стода чӣ тарз ёрии аввалини тиббӣ расонда мешавад?
2. Ба фалокатзадагони захролудшуда аз моддаҳои аммиак ва моддаҳои хлорӣ чӣ тариқа ёрӣ расондан даркор аст?

БОБИ Х **ОМОДАГИИ ЧИСМОНӢ**

§59. ТАРБИЯИ ЧИСМОНӢ ВА ВАРЗИШ ВОСИТАИ МУҲИММИ ИНКИШОФИ ЧИСМОНӢ

Омодагии ҷисмонӣ ва варзиш яке аз воситаҳои инкишофи ҳамаҷонибаи шахсият, омода намудани ҷавонон ба фаъолияти ҷамъиятӣ ва хизмати ҳарбӣ ба ҳисоб меравад. Тайёрии касбӣ ва амалӣ бо назардошти хусусиятҳои анатомиву физиологӣ ва рӯҳии хонандагон зина ба зина ба ҷо оварда мешавад.

Хонандагон машки меёҷро бо назардошти синну сол ва дараҷаи саломатӣ ба ҷо меоранд. Барои иҷрои талабу меёҷҳои комплекси «Омодагии дифои ҳарбӣ»-ро иҷро карда тавонистан, ҳар як хонанда бояд ҳудро аз ҷиҳати ҷисмонӣ ба хизмат омода кунад. Барои сазовор будан ба унвони муқаддаси Сарбози Ватан аз солҳои мактабхонӣ ба машқҳои тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш оғоз кардан лозим аст.

Масалан, ба варзиши ҳамаҷузаи пагоҳирузӣ, ки давомнокиаш 30 - 40 дақиқа аст, сарфи назар аз вазъи обу ҳаво одат кардан даркор аст. Ғайр аз ин, ҳар рӯз роҳ рафтан, бо суръати ҳархела давидан, машқҳои умумӣ ва махсусро беғоҳирузӣ ба ҷо овардан зарур аст.

Маҷмӯи машқҳо дар ҳар 3 - 4 ҳафта дигар шуда меистад. Дар ҳавои гарм баданро то ба миён луч карда, аз либоси нафиси пахтагии варзишӣ бояд истифода бурд. Дар ҳавои сард бошад, бо либоси варзишӣ ва каллапуш машқ кардан лозим аст.

Баъди машқҳои варзишӣ оббозӣ кардан ҳатмист. Барои он ки организм ба омилҳои номусоид ҳангоми хизмат бештар тобовар шавад, ба тарбияи ҷисмонӣ машғул шудан лозим аст.

Кӯшиши иҷрои машқҳо аз доираи қобилият берун кардан қобили қабул нест, балки зараровар мебошад. Барои навмашқон ҳафтае се - чор мартаба 30-40 - дақиқагӣ ба тарбияи ҷисмонӣ машғул шудан салоҳ мебошад. Тадричан давомнокии машқҳо ба 1,5 соат расонидан лозим аст.

Варзиши сабук: роҳгардӣ, роҳгардии варзишӣ бо суръатҳои гуногун, давидан (оҳиста ва тез). Ба масофаҳои 100 метр, 200 метр, 400 метр бо суръат давидан яке аз шаклҳои машқҳои яккаи ҷисмонӣ мебошад.

Омодагӣ ба пойга (кросс). Аввал ба масофаи 100 - 150 метр ва 400 - 500 ва минбаъд то 1000 м давиданро тавсия кардан мумкин аст. Ҳангоми

давидан суръатнокиро иваз намуда, бештар ба тарзи дурусти нафаскашӣ диққат додан лозим аст.

Баъди ҳосил шудани малакаи пойга масофаҳои 100 метр, 200 метр, 300 метр, 400 метрро бо суръат давидан лозим аст. Барои давидан ба масофаи 1500 метр, 2000 метр ва 3000 метр бе ҳисоби вақт, зарби набз аз 160 мартаба дар як дақиқа набояд боло равад.

Машқҳои бозии варзишӣ: баскетбол, волейбол, футбол ва ғайра барои тақмили сифатҳои психофизиологӣ ёрӣ мерасонанд ва ин машқҳо ба кори хотира, диққат, қобилияти амал қардан дар фурсати кӯтоҳ, тағйир додани сохти ҳаракат мусоидат мекунанд.

Баскетбол: тӯбро бонавбат бо дасти чапу рост ба замин зада, пеш рафтани ду тӯбро бо ду даст баробар ба замин зада пеш рафтани ва баробари ин ба 360 дараҷа давр задан; тӯбро аз ҷойи ҷуст ба нишон партофтани ва 360 дараҷаи дигар давр задан; тӯби аз девор ҷастаро дошта гирифтани; аз масофаҳои гуногун тӯбро ба ҳалқа партофтани.

Волейбол: аз давраи диаметраш 2 метр берун набаромада, тӯбро дар баландии то 2 метр ҳаво дода, дар болои сари худ бо худ бозӣ қардан.

Футбол: бо суръати миёна бо тӯб аз монеаҳо гузаштани (ду - се мартаба), бо суръат бо тӯб давида, берун аз хати ҷаримаӣ аз масофаи 20 - 25 метр тӯбро ба дарвоза задан (4 - 5 мартаба), аз масофаи 11 метр ба дарвоза задани тӯб (3 - 4 мартаба).

Турник: пойҳоро мувозӣ нигоҳ дошта ба турник расонидани (6 - 8 маротиба ин машқро такрор қардан лозим аст); ба турник овозон шуда, пойҳоро ба пеш рост қарда (10-15 сония) нигоҳ доштани; дар турник овозон шуда, худро кашидани, ҷаппагардон шуда, дар қафи дастҳо таъя қардан (5-6 маротиба).

Ҷаҳидани аз болои аспаки хурд (ҳарак), (баландиаш 1м 15 см), пойҳоро қушода ҷаҳидани.

Брус: ба даст таъя қарда, пойҳоро ба пеш дароз қардан (10 - 15 сония), ба чапу рост пешу қафо ёзондани ё алвонҷ хӯрдани; қафониқӣ боло шудани; аз ҳолати нишаста пойҳоро дароз қарда муаллақ задан.

Девори гимнастикӣ: боло қардани пой то расиданаш мувофиқи қад ба ҷӯби боло (5 - 6 мартаба); пойро боло қарда, ба чапу ростии он ҳам задан (3 - 4 мартаба); ҳаму рост шудани (12 - 15 мартаба); ба даст тӯби вазнин гирифта, ҳаму рост шудани (6 - 8 мартаба).

Шиноварӣ: Шино қарда тавоништан дар ҳаёти ҳар як инсон аҳамияти қалон дорад. Шиноварӣ дар ҳавзҳои шиноварӣ, обанборҳои табиӣ ва қӯлҳо саломатиро мустаҳкам қарда, баданро обутоб медиҳад ва ба инсон қайфияти маҳсус мебахшад.

Шиноварӣ барои ҳама, аз он ҷумла барои хонандагони қамқувват зарур мебошад. Шино қарда тавоништан, инчунин, барои бисёр қасбу ихтисосҳо ва хизмати ҳарбӣ низ шарт ва зарур аст.

Ёд гирифтани шиноварӣ бояд дар зери назорати мураббӣ - дастурдиҳандаи пуртаҷриба ё ин ки волидонии шиновар гузаронида шавад.

Масъалаи шиноварӣ омӯхтани мактабҷагон бо роҳҳои гуногун ҳал қарда мешавад.

Дар ҳавзҳои шиноварии мактабҳо (мактабхӯе, ки ҳавзҳои шиноварӣ доранд) дар лагерҳои варзишӣ, лагерҳои солимгардонӣ ва дигар муассисаҳои таълимӣ доир кардани дарсҳои шиноварӣ. Ҳар як хонандаи синну соли миёна ва калони мактабӣ бояд, ки шахси гарқшударо наҷот дода тавонад.

САВОЛ ВА СУЊОРИШ

1. Чаро варзишро воситаи муҳими инкишофи ҷисмонӣ меномем?
2. Намудҳои варзишро номбар карда метавонед?
3. Шумо ба кадом намуди варзиш майл доред?

§60. МОНЕАҲО

Машқҳои гузариш аз онҳо

Шиносӣ бо монеаҳо дар майдончаи хатҳои монеадорӣ дар ҷойҳои махсус таҷҳизонидашуда бояд гузаронида шавад. Дар чунин майдон монеаҳои сунъӣ таҷҳизонида шудаанд, ки ҳаммонанди онҳо дар зиндагии воқеӣ низ дучор меоянд. Ва агар шахс хангоми машқҳои таълимию санҷишӣ аз уҳдаи гузаштани чунин монеаҳои сунъӣ баромада тавонад, дар ҳолатҳои фавқулодаи табиӣ низ хангоми дучор намеояд. Чунин майдончаҳо аксаран бо ҳар навъ сӯрохиҳову мӯриҳои хурду бузург, чуқуриву баландиҳо, пайроҳаҳои пуртобу ҳам, нақбҳо, хандақҳо, печроҳҳои симхордор ва

Нақшаи ҷойгиршавии монеаҳо дар масофаи 380 метр.

- 1). Сармарра; 2). Хараки гимнастики (аспи гимнастики); 3). Чуби камбари якҷабата; 4). Деворҳои кушодашаванда; 5). Пули «ларзони» хароб; 6). Тиреза барои ҷаҳида гузаштан; 7). Чӯбҳои камбари сеҷабата. 8). Минтақа барои ҷаҳида гузаштан; 9). Ҷойи тирпарронӣ аз милтиқи тангмил ва давраи ҷаримаӣ; 10). Ҷой барои партофтани норинҷак ба тиреза, давра ва давраи ҷаримаӣ; 11). Қуттии тирҳо; 12). Чоркунҷаҳои ҳаҷмашон 1x1 барои гузоштани қуттиҳо баъди бардошта бурдан; 13). Чуқури барои ҷаҳидан ба дарозии 2 ва 2,5 м; 14). Ғулаҷуби дутарош (бум) (асбоби машқи гимнастики).

амсоли инҳо мучаҳҳаз гардонида мешаванд. Хангоми машқҳои таълимию санчишӣ дар чунин майдонҳои монеадор ҳамчунин машқҳои санчишҳои вобаста ба он, аз қабилӣ босуръат давидан, ҷаҳидан ба дарозӣ (аз рӯйи замини ҳамвор ё ҳамида) баландӣ (монеадор, яъне аз болои санчишчӯб-планка ва аз болои гулачӯбҳо, хорасангҳо ё пуштисангҳо ва ғайра), иҷро кардани ин ё он намуди тирпарронӣ аз силоҳи оташфишон, партофтани норинҷакҳои зидди пиёдањизом ва ё зиддитанкӣ низ сурат мегирад. Ин намуди машқҳои санчишӣ талабагон- сарбозони ояндаро барои паси сар намудани ҳар гуна монеаҳои фавқулодаи сариҷа ва саривақт аз вартҳои ҳар гуна душворӣ наҷот ёфтан омода мегардонад. Барои баҳогузорӣ ба санчишӣ дар майдонҳои монеадор меёриҳои муқарраршуда в тасдиқшуда вҷуд доранд, ки омузгорони фанни "Омодагии дифои ҳарбӣ" мувофиқи нишондоди ин меёриҳо амал мекунанд.

Баҳо барои иҷрои машқҳо дар майдончаҳои монеадор аз рӯйи зинаи 5 - дараҷавӣ дар асоси натиҷаҳои ниҳой гузошта мешавад.

Омузиши омодагии ҷисмонӣ ба супоридани меёриҳо ба охир мерасад. Барои муайян кардани дараҷаи иҷрои меёриҳо баҳо гузоштан ба мақсад мувофиқ мебошад.

Талаботи санчишӣ аз омодагии ҷисмонӣ-амалӣ

Номгуи талабот	аъло	хуб	қаноат- бахш	ғайри- қаноатбахш
Кашиш дар турник	13	11	8	4, 2, 1
Дар турник овезон шуда, худро кашида, ҷалпагардон шуда, дар қави дастҳо таъа қардан	6	5	4	3, 2, 1
Варзиши сабук				
Давидан ба масофаи 100 м	13 сон	14 сон	15 сон	16, 17, 18
Давидан ба масофаи 1500 м	4,50	5,02	5,03	

Ғайр аз иҷрои ин талабот ҳар як хатмкунандаи мактаб бояд дараҷаи 3-юми варзиширо дошта бошад.

Ба иҷрои меёриҳои комплекс ҳамаи хонандагон ҷалб қарда мешаванд. Меёру талаботро дар синфи 11 ҳангоми гузаштани таълими ҳарбӣ-саҳроӣ қабул қардан мувофиқи мақсад мебошад.

Талаботи меёри таълими-амалӣ доир ба омодагии ҷисмонӣ барои хонандагони синфи 10-ум.

Қобилияти ҷисмонӣ	Машқҳои ҷисмонӣ	Писарҳо	Духтарҳо
Суръатнок	Давидан ба масофаи 30 м (сон) Давидан ба масофаи 100 м (сон)	5,0 14,3	5,4 17,5
Қуввағӣ	Кашиш дар турник Аз ҳолати овезоншавӣ (ба пушт) ҳамо рост қардани дастҳо дар турники паств. Ҷаҳидан ба дарозӣ аз ҷой (см)	10 2,15	14 1,70

Барои тобоварӣ	Дави пойгавӣ, 3 км (дақ) Дави пойгавӣ, 2 км (дақ)	13,50	10,0
----------------	--	-------	------

Талаботи меъёрии таълимӣ-амалӣ доир ба омодагии ҷисмонӣ барои хонандагони синфи 11 (писарон).

№	Меъёрҳо	Баҳо		
		5	4	3
1	Давидан ба масофаи 100 м (сон)	13	14	15
2	Давидан ба масофаи 1500 м (дақ,сон)	4,50	5,02	5,30
3	Давидан ба масофаи 3000 м	Бе ҳисоб кардани вақт		
4	Ҳаво додани норинчаки 500 - грамма (м)			
5	Қашиш дар турники баланд (мартаба)			

Меъёри №1. Пушидани ниқоби зиддигазин (филтрдор) газполо

Шартҳои иҷрои меъёрҳо	Баҳои нишондодҳои меъёри			Қайдҳо
	Аъло	Хуб	Қаноатбахш	
Меъёрҳои иҷрои яккаса. Хонандагон дар синф, кабинети таълим ва дар қатор мебошанд. Ниқобҳои зиддигазӣ ба гардан овезон. Роҳбари машғулият фармон медиҳад: «Рафиқ Саидов, газ!». Хонандагони боқимонда баъди ин фармон меъёрхоро низ машқ мекунанд.	10 сония	11 сония	12 сония	Ҳатохое, ки баҳои хонандагонро як зина кам мекунанд: 1. Хонанда ҳангоми пушидани ниқоби зиддигазӣ нафас гирифта, чашмонашро напушид. 2. Хонанда баъди пушидани ниқоби зиддигазӣ нафасашро берун накард.
Иҷрои меъёрҳо аз тарафи гурӯҳи хонандагон Хонандагон дар ҳайати гурӯҳ, дар синф, кабинети таълим, дар қатор, дар нақлиёт буда ё дар майдони кушод амал мекунанд. Ниқоби зиддигазӣ ба гардан овезон. Ногаҳон фармони «Газ!» дода мешавад. Хонандагон ниқобҳои зиддигазиро мепушанд.				3. Найчаи ниқоби зиддигазӣ кат шудааст. 4. Ниқоби зиддигазиро қат пушидаанд, ки айнақҳои он ба чашм рост намеоянд. Ҳатохо: 1. Андозаи ниқоби зиддигазӣ нодуруст муайян карда шудааст ё ҳангоми пушидан каме кат шудааст, ки ба дарун ҳаво мегузарад. 2. Ҳангоми пушидан ниқоби зиддигазиро дарондаанд.

**Меъёри № 2. Ба шахси осебдида пушонидани
ниқоби зиддигазӣ**

1	2	3	4	5
Хонандагон ду қатор рӯ ба рӯи ҳамдигар саф орошта, бо фармон ба замин дароз мекашанд. Барои сафи дуум фармони «Газ!» дода мешавад, ки мувофиқи он дарсафбудагон ниқоби зиддигазӣ-зиашонро мепӯшанд.	16 сония	17 сония	18 сония	Хатоҳое, ки баҳоро як зина паст мекунанд. 1. Ниқоби зиддигазиро қач пушидаанд, ки айнақҳо ба чашмҳо рост намоянд. 2. Найчаи васлкунандаи ниқоби зиддигазӣ саҳт тофта шудааст.
Хонандагон баъди фармони «Ба зарардидагон ниқоби зиддигазиро пушонед!» ба рафиқони худ ниқоби зиддигазиро мепӯшонанд. Ё аз фармони «Рафиқ Тоҷиддинов, ниқобро ба шахси осебдида пушонед!» хонанда ниқобро ба рафиқи осебдида мепӯшонад.				Хатоҳое, ки ба ҳар яки он баҳои «гайриканонатбахш» гузошта мешавад. 1. Ниқоби зиддигазиро қач пушидаанд, ки аз паҳлуи он ба дарун ҳаво медарояд. 2. Ҳангоми пушидани ниқоб ягон ҷояш дарида бошад.

Меъёри №3. Пушидани респиратор (агар хонандагон ниқоби зиддигазӣ надошта бошанд). Шартҳои иҷрои меъёрҳо.

1	2	3	4	5
Аз тарафи як қас иҷро кардани машқҳо. Хонандагон дар синф, кабинети таълим ё дар майдони кушод мебошанд. Респираторҳо дар дохили сумкаҳо (ба пакетҳо андохта шуда) дар дасти хонандагон мебошанд. Роҳбари машғулият фармон медиҳад: «Рафиқ Саидов, респираторро пушед!». Хонанда респираторро мепӯшад.	10 сония	11 сония	12 сония	Хатоҳое, ки баҳоҳоро як зина кам мекунанд. 1. Респиратор ба пушидан мувофиқ қунда нашудааст. 2. Респиратор ба рӯи ҷафс пушида нашудааст.

Аз гарафи гуруҳ ичро кардани меъёрҳо Хонандагон дар ҳайати гуруҳ дар синф, кабинети таълим, қатор, дар болои нақлиёт мебошанд ё худ дар майдони кушод амал мекунанд.	12 сония	13 сония	14 сония	Хатоҳое, ки ба ҳар яки онҳо баҳои «ғайриқаноатбахш» гузошта мешавад. Ҳангоми пушидани респиратор тасмааш канда шавад ё худ бо сабабҳои дигар он вайрон шавад.
Респираторҳои хонандагон дар сумқаҳо мебошанд. Ногаҳон фармони «Респираторҳоро пушед!» дода мешавад. Хонандагон респираторҳоро мепушанд.	12 сония	13 сония	14 сония	

Меъёри №4. Тайёр намудани бандинаи доқаю пахтагӣ бояд ду дақиқаву сӣ сонияро дар бар гирад.

Хонандаи имтиҳонсупоранда ё санҷишсупоранда ба назди мизе меояд, ки дар рӯи он матоъ барои тайёр намудани бандина гузошта шудааст. Аз рӯи фармони «Бандинаи доқаю пахтагӣ тайёр ва пушида шавад!» ба сохтани он шуруъ менамоянд ва баъд аз тайёр шудани бандина онро мепушанд. Агар бандина нодуруст ва ё суст баста шуда бошад, имтиҳон ё санҷиш супориданашуда ҳисобида мешавад.

Хатоҳое, ки баҳоро як зина кам мекунанд:

1. Тасмаро саҳт нақашидаанд.
2. Ҳамаи қабатҳои доқаро надухтаанд.
3. Бандинаро нодуруст пушидаанд.

Баҳои нишондодҳои меъёри	аъло	хуб	қаноатбахш
	2 дақиқа	2 дақиқаву 30 сония	3 дақиқа

Меъёри № 5. Давомнокии вақти истифодаи никоби зиддигази ҳангоми иҷрои машқҳои ҳисмонӣ.

Давомнокии вақти бо никоби зиддигази қор қардан, мунтазам пушида гаштани никоб ҳамзамон бо қори ҳисмонӣ машғул шудан аз	Барои духтарони аз 16 - сола ва занони то 34 - сола 1 соат. Барои ҷавонони аз 16 -	Вақти меъёри бе никоби зиддигази гузаштани машғулияти ҳисмонӣ 1,5 мартаба зиёд қарда мешавад. Хатоҳое, ки ба ҳар яки онҳо
---	--	---

тарафи ҳар як ғуруҳ хангоми машғулиятҳо ё гузаштани машқҳои махсус муайян карда мешавад. Вақти баъди фармони «Газ!» то фармони «Никобхоро кашед!» ба ҳисоб гирифта мешавад. Ғуруҳе, ки ба кори начотдиҳӣ машғул аст, аз вақти гирифтани фармони «Газ!» то фармони «Никобхоро кашед!» дар निकоби зиддигази боқӣ мемонанд	сола ва мардони то 39 сола 1 соат муайян карда шудааст.	баҳои «гайриканоатбахш» гузошта мешавад, барои ҳар як хонанда: 1. Пеш аз додани фармони дахлдор кашидани никоб. 2. Никоби зиддигази номувофик ё худсоз набошад, клапани нафаскашиаш нест ё найчаи васлкунандааш тобдода нест. Барои тамоми ғуруҳ: агар аз 5% никобҳои зиддигази носоз бошанд, иҷрои меёроҳ ба ҳисоб гирифта намешавад
--	---	---

Меёри №1. Меёроҳи амалӣ аз донишҳои тиббӣ.

1	2	3	4	5
Дар дасти хонанда бастаи тиббӣ (пакет). Бо фармони роҳбар онро кушода ба расонидани ёрии аввалини тиббӣ тайёрии мебинанд.	25 сон.	30 сон.	35 сон.	Агар хонанда никоби зиддигази пушида ин корро кунад, муҳлати иҷрои он 25% зиёд карда мешавад. Хатоҳое, ки баҳоро як зина кам мекунанд: Хонанда сузанаки либосашро нагузаронидааст. Хатоҳое, ки ба ҳар яки онҳо баҳои «гайриканоатбахш» гузошта мешавад: Хангоми пушидани баста қайдҳои бесироятии онро вайрон кардан (ба замин афтонидан, ба либос расонидан ва ғайра).

Меёри №2. Докапеч кардани узвҳои бадан (сар, банди даст, бугумҳои оринҷу китфҳо, зона ва соқҳои пой).

1	2	3	4	5
Бандина ва дигар воситаҳои ёрии аввалини тиббӣ дар паҳлуи хонанда истодаанд. Вақти барои ҷустуҷӯи ҷойи захм сарфшуда ба эътибор гирифта намешавад (захмдорро аз болои либос докапеч кардан мумкин аст).	1 дақиқа 50 сония	2 дақиқа	2 дақиқа 10 сония	Хатоҳо, ки баҳоро як зина кам мекунанд: 1. Нодуруст доштани дока. 2. Ҷойи захмро суст докапеч кардан ё худ хангоми печонидан канори дока қат шуда бошад. 3. Бандинаро нодуруст бастан.

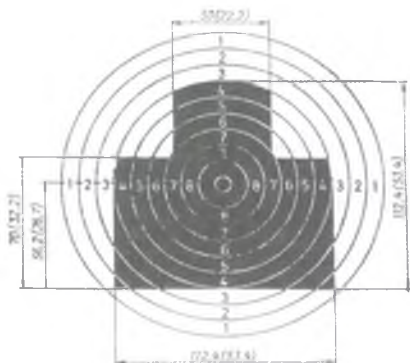
Меъёри №3. Барои нигоҳ доштани хун китфу рони пойро бо тофтабанд (жгут) бастан

1	2	3	4	5
Хонанда дар назди «захмдор» тофтабандро дошта истодааст. «Шаҳси захмдоршуда» ҳобидааст. Ин амалиёт бо баستاني тофтабанд ва муайян кардани вақт ба охир мерасад.				Хатоҳое, ки баҳоро як зина кам мекунанд: 1. Ҳангоми баستاني тофтабанд онро хеле саҳт кашида бастаанд. 2. Ба ҷойҳои номувофиқ баستاني тофтабанд. 3. Ба бадани луч баستاني тофтабанд ё худ ҳангоми бастан пучидани пӯст. 4. Хонанда вақти баستاني тофтабандро муайян накардааст. 5. Назорати рағҳо гузаронда насту-дааст.

Меъёри №4. Бо ашён мавҷуда бастанӣ тахтача.

1	2	3	4	5
Шахси зарардида ба рӯйи замин ништааст (ё хобидааст). Хонанда дар вазъияти барояш муносиб амал мекунад.				
а). Хангоми шикастани устухони китф: Тахтачаро аз болои либос мебанданд (вакти тайёркунӣ тахтача низ ба меъёр дохил мешавад).	4 дақиқа	4 дақиқаву 10 сония	5 дақиқа	Хатоҳое, ки бахоро як зина кам мекунанд: 1. Тахтача тамоман мувофиқ қунонида нашудааст. 2. Хангоми тахтачабандӣ дағалона рафтор кардан. 3. Нопурра ишора кардани вақти тахтабандӣ.
б). Баъди шикастани банди даст. Пешакӣ докапеч кардан лозим нест. Кор баъди дастро ба гардан бо рӯймолча (дока, тасма) овезон кардан ба охир мерасад.	2 дақиқаву 40 сония	3 дақиқаву 10 сония	4 дақиқаву 40 сония	Хатоҳое, ки ба ҳар яки онҳо баҳои «гай-риканотбахш» гузошта мешавад: 1. Қойи тахтабандикардашуда барои кам шудани дараҷаи намерасонад.
в). Баъди шикастани рон. Хангоми тахтачабандӣ кардан бугумҳои зону ва соки пой ба ҳисоб гирифта мешаванд.	4 дақиқаву 45 сония	5 дақиқаву 30 сония	6 дақиқа	

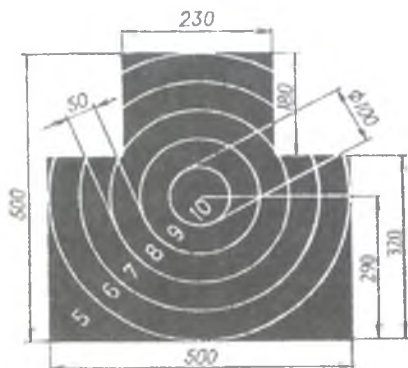
Ҳадафҳо барои иҷрои машқҳои тирпарронӣ аз туфанги тангмил ва автомати Калашников (андоза бо мм)

Ҳадафи №7а (501) – қафаси сина, барои тирпарронӣ аз туфанги тангмил дар масофаи 50 (25) м.

Ҳадафи №8в (82) – дар ҳолати рост, барои тирпарронӣ аз туфанги тангмил дар масофаи 150 м.

Ҳадафи №4 – қафаси сина барои тирпарронӣ аз автомати Калашников.

Ҳадафи №8 – дар ҳолати рост, барои тирпарронӣ аз автомати Калашников.

САВОЛ ВА СУЌОРИШ

1. Монеа чист? Ба монеаҳои сунъӣ чӣҳо дохил мешаванд?
2. Мақсад аз доир намудани гузориш аз монеаҳо чист?
3. Талаботи санҷишӣ аз омодагии ҷисмониро номбар карда метавонед?

М У Н Д А Р И Ч А

Муқаддима	3
-----------------	---

Боби I. Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар нерӯҳо

§1. Таъсисёбии Артиши миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мавқеи он дар сохтори давлатдорӣ	6
§2. Қушунҳои Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон	8
§3. Қувваҳои ҳарбӣ-ҳавоӣ ва мудофияи зиддиҳавоӣ	11
§4. Қушунҳои зудамал	15
§5. Қушунҳои сарҳадӣ	17
§6. Кумитаи ҳолатҳои фавқулода ва мудофияи граждании назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон	19
§7. Вазорати қорҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон	22

Боби II. Омодагии тактикӣ

§8. Асосҳои баҳисобгирии умуминизомии муҳориба	24
§9. Баҳши ҷангии мототирандоз	26
§10. Мошини ҷангии пиёдабазӣ (БМП)	28
§11. Ҷанги муосири умумикӯшуни	30
§12. Таъминоти ҷангӣ	33
§13. Муҳофизат аз силоҳи маҳкуманд	34
§14. Маҳфигардонӣ (маскировка)	35
§15. Роҳбарӣ ба қисм	36
§16. Мубориза бо техникаи ҷангии душман	37
§17. Усулҳои мубориза бо воситаҳои ҳуҷуми ҳавоии душман	39
§18. Монеаҳои муҳандисӣ	42
§19. Таҷҳизоти муҳандисии нуқтаи баҳш	45
§20. Амалҳои сарбоз дар муҳориба	47
§21. Амалҳои ҳайати шахсӣ ва сарбози назоратӣ	49
§22. Тарзҳои азназаргузаронии мақом	52

Боби III. Омодагӣ ба оташфишонӣ

§23. Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аслиҳаи оташфишони онҳо	56
§24. Автомати Калашников ва пулемёти дастӣ	60
§25. Ба қисмҳо ҷудо кардан ва ҷамъ намудани автомат	66
§26. Фаъолияти қисмҳо ва механизмҳои автомат	71
§27. Хусусиятҳои автомат. Муомила бо ин намуди силоҳ	76
§28. Тирпарронӣ. Хусусият ва тарзҳо	79
§29. Норинҷакҳо	88
§30. Туфанги тангмили ТОЗ-8	93

Боби IV. Асосҳои хизмати ҳарбӣ

§31. Ҷавобгарии сарбозон ҳангоми хизмат	95
§32. Парчами ҷангии қисми ҳарбӣ	97
§33. Сарбозон ва фармондеҳон	98

Боби V. Ҷанбаҳои ҳуқуқӣ

§34. Оинномаҳо	100
§35. Хизмати қаровули	102

Боби VI. Саф ва хусусиятҳои он

§36. Омодагии сафорой	108
§37. Машқҳои сафӣ ва ҳаракатҳои бeсилоҳ	115
§38. Додани саломӣ ҳарбӣ бe силоҳ дар ҷойи ист ва ҳангоми ҳаракат	118
§39. Машқҳои сафӣ ва ҳаракатҳо бe силоҳ	121
§40. Сафӣ бахшӣ	124

Боби VII. Маҳалнигорӣ (Топография)-и ҳарбӣ

§41. Омузиши макон ва самтҳо	127
§42. Ҳаракат бe азимутҳо	130

Боби VIII. Мудofiаи граждaнӣ

§43. Асосҳои мудofiаи граждaнӣ	132
§44. Силоҳи ҳастай (ядрой)	134
§45. Силоҳи кимиёвӣи артишҳои ҳориҷӣ	142
§46. Силоҳи бактериологии артишҳои ҳориҷӣ	145
§47. Воситаҳои химояи фардӣ	147
§48. Воситаҳои муҳофизатии ғуруҳӣ	156
§49. Корҳои наҷотдиҳӣ дар нуктаҳои талафот аз силоҳи ҳастай (ядрой)	160
§50. Муҳофизати ҳайвонот, объектҳои хоҷагии халқ, маводи ҳу́роқа ва об аз заҳролудшавӣ	165
§51. Вазифаҳои шахсони кӯчидаистода ҳангоми таҳдиди ҳатар	167
§52. Роҳҳои эмин нигоҳ доштани одамон аз заҳролудшавӣ	168
§53. Асбобҳои кашфи (пайгирии) радиатсиявӣ	170
§54. Асбобҳои пайгирии кимиёвӣ	175
§55. Пайгирӣ дар минтақаҳои заҳролудгашта	178

Боби IX. Асосҳои донишҳои тиббӣ (барои писарон)

§56. Асосҳои донишҳои тиббӣ ва тарзи ҳаёти солим	181
§57. Ёрии аввалини тиббӣ дар асноӣ офатҳои табиӣ	190
§58. Ёрии аввалини тиббӣ дар дигар ҳолатҳо	193

Боби X. Омодагии ҷисмонӣ

§59. Тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш воситаи муҳими инкишофи ҷисмонӣ	196
§60. Монеаҳо	198

НАИМ ИСМОИЛОВ
ВЯЧЕСЛАВ МАМАДЖОНОВИЧ ҲУРМАТУЛЛОЕВ

ОМОДАГИИ ДИФОИ ҲАРБӢ

Китоби дарсӣ барои синфҳои 10-11

Роҳбари гуруҳи нашрӣ: **Мирзохон Ҳафизов**

Мухаррир: **Мирзо Кенча**

Аксбардор: **Хусрав Аминов**

Саҳифабанд,

хуруфчин ва тарроҳ: **Комрон Юсупов**

Ба чоп 01.04.2013 имзо шуд. Коғазӣ офсет.
Чопи офсет. Ҳуруфи адабӣ. Андозаи 60x90¹/₁₆. Чузӣ чопӣ 13,0.
Супориши №3 Адади нашр 50000.

КВД "Комбинати полиграфии шаҳри Душанбе",
кӯчаи Айни, 126